

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Mr NELA DAMJANOVSKI

SERBLIŠ KAO HIBRIDNI JEZIK
MEĐU SRPSKOM DIJASPOROM U KANADI:
SVOJSTVA I UPOTREBA

doktorska disertacija

mentor: prof. dr Tvrtko Prčić

NOVI SAD, 2016.

UNIVERZITET U NOVOM SADU

FILOZOFSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj:
RBR

Identifikacioni broj:
IBR

Tip dokumentacije: monografska dokumentacija
TD

Tip zapisa: tekstualni štampani materijal
TZ

Vrsta rada: doktorska disertacija
VR

Autor: mr Nela Damjanovski
AU

Mentor / komentor: prof. dr Tvrtko Prčić
MN

Naslov rada: Serbliš kao hibridni jezik među srpskom
NS dijasporom u Kanadi: svojstva i upotreba

Jezik publikacije: srpski
JZ

Jezik izvoda: srpski, engleski
JI

Zemlja publikovanja: Srbija
ZP

Uže geografsko područje: Vojvodina
UGP

Godina: 2016.
GO

Izdavač: autorski otisak
IZ

Mesto i adresa:

MS

Fizički opis rada: 5 poglavlja, 325 strana, 141 bibliografska jedinica, 5 dodataka

Naučna oblast:
OB Lingvistika

Naučna disciplina:
DI Kontaktna lingvistika, kontrastivna lingvistika, sociolingvistika, psiholingvistika, pragmatika

Predmetna odrednica / Ključne reči:
PO Lingvistika, kontaktna lingvistika, međujezički kontakti, hibridni jezik, serbliš, generacija 1,5, druga generacija, dvojezičnost, Vankuver, Kanada, srpska dijaspora

UDK:

Čuva se u: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet
ČU

Važna napomena:
VN

Izvod: Ova disertacija se usredsređuje na jezičke i
IZ vanjezičke opise srpsko-engleskog ili englesko-srpskog hibridnog jezika serbliša među pripadnicima mlađe generacije srpske dijaspora u Vankuveru. U njoj se daje opis navedenog varijeteta na morfosintaksičkom, leksičkom, fonološkom i grafološkom nivou.

Datum prihvatanja disertacije:
DP

Datum odbrane disertacije:
DO

Članovi komisije:
(zvanje / ime i prezime / naučni stepen / fakultet)
KO

Predsednik: dr Tvrtko Prčić, red. prof., Filozofski fakultet, Novi Sad

Član: _____

Član: _____

UNIVERSITY OF NOVI SAD

FACULTY OF PHILOSOPHY

KEY WORDS DOCUMENTATION

Accession number:

ANO

Identification number:

INO

Type of document:

TD

monographic publication

Type of record:

TR

textual printed material

Contents code:

CC

PhD dissertation

Author:

AU

Nela Damjanovski, MA

Supervisor / co-supervisor:

SU

Professor Tvrtko Prčić

Title:

TI

Serblish as a Hybrid Language Among the
Serbian Diaspora in Canada: Properties and Use

Language of text:

LT

Serbian

Language of abstract:

LS

Serbian, English

Country of publication:

CP

Serbia

Region of publication:

RP

Vojvodina

Year of publication:

YP

2016

Publisher:

author's printing

PB

Place of publication and address:

PL

Physical description:

PD

5 chapters, 325 pages, 141 bibliography units, 5 appendices

Scientific field:

SF

Linguistics

Scientific discipline:

SD

Contact linguistics, sociolinguistics, contrastive linguistics, psycholinguistics, pragmatics

Subject / Key words:

CX

Linguistics, contact linguistics, language contact, hybrid language, Serblish, generation 1,5, second generation, bilingualism, Vancouver, Canada, Serbian diaspora

UDC:

In the holdings of:

HD

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Note:

NO

Abstract:

AB

This dissertation focuses on a linguistic and extralinguistic description of the Serbian-English or English-Serbian hybrid language Serblish as used by the younger generation of the Serbian diaspora in Vancouver. It describes this language variety at the morphosyntactic, lexical, phonological and graphological levels.

Dissertation approved on:

AP

Dissertation defended on:

DE

Members of defence board:

(title / name and surname / degree / faculty)

DB

Chairman: Dr Tvrtko Prčić, professor, Faculty of Philosophy, Novi Sad

Member: _____

Member: _____

Serbliš kao hibridni jezik među srpskom dijasporom u Kanadi: svojstva i upotreba

Apstrakt

Ova disertacija se usredsređuje na jezičke i vanjezičke opise srpsko-engleskog ili englesko-srpskog hibridnog jezika serbliša koji upotrebljavaju pripadnici mlađe generacije srpske dijaspore u Vankuveru. Tema zahvata oblast kontaktne i kontrastivne lingvistike, sociolingvistike, psiholingvistike i pragmatike i bavi se istraživanjem i opisom navedenog varijeteta na morfosintaksičkom, leksičkom (semantičkom i pragmatičkom), fonološkom i grafološkom nivou.

Teorijsku podlogu ovog rada čine brojna proučavanja jezičkog kontakta sa lingvističkog, sociolingvističkog, pragmatičkog i psiholingvističkog aspekta, kako u svetu, tako i kod nas – u bivšoj Jugoslaviji i u Srbiji.

Prvu fazu istraživanja predstavljalo je pilot-istraživanje koje je obuhvatilo pisane izvore na srpskom jeziku u Vankuveru, od kojih su najvažniji i najobimniji novine *Kišobran* koje su petnaest godina (od 1997. do 2012.) izlazile u Vankuveru. Podaci dobijeni ovim istraživanjem poslužili su kao osnova za sastavljanje upitnika za drugu fazu istraživanja.

Analiza i opis serbliša kao varijeteta srpskog jezika zasniva se na građi dobijenoj u drugoj fazi istraživanja putem intervju sa dvojezičnim ispitanicima i upitnika koji su ispitanici popunjavali. Prikupljena građa je analizirana i u odgovarajućim poglavljima predstavljena su svojstva ovog varijeteta na navedenim nivoima. Na kraju su izvedeni zaključci o svojstvima serbliša među pripadnicima mlađe generacije iseljenika, utvrđen je intenzitet i način uticaja engleskog jezika u konkretnoj kontaktnoj situaciji, ustanovljeni su slučajevi u kojima promene u jeziku nisu rezultat delovanja engleskog jezika, već nedovoljno naučenih aspekata srpskog jezika ili unutrašnjih tendencija u srpskom jeziku u matici i utvrđene su sličnosti i razlike u upotrebi jezika između dve ispitivane pogrupe mlađe generacije govornika serbliša.

Disertacije je podeljena u pet poglavlja. U prvom, uvodnom poglavlju dat je prikaz teme i ciljeva istraživanja i objašnjenje osnovnih termina. Drugo poglavlje daje prikaz teorijskih postavki istraživanja i pregled preovlađujućih stavova u literaturi. Metodi istraživanja, profil ispitanika, etički aspekti istraživanja, jezik na kojem je istraživanje vođeno, kao i prikupljanje i obrada podataka za korpus predstavljaju se u trećem poglavlju. U četvrtom poglavlju daje se analiza korpusa i diskusija dobijenih rezultata. U poslednjem, petom poglavlju daju se zaključna razmatranja sa rekapitulacijom rezultata istraživanja i implikacijama za dalja istraživanja.

Ključne reči: međujezički kontakti, hibridni jezik, serbliš, generacija 1,5, druga generacija, dvojezičnost, Vankuver, Kanada, srpska dijaspora

Serblish as a Hybrid Language Among the Serbian Diaspora in Canada: Properties and Use

Abstract

This dissertation focuses on a linguistic and extralinguistic description of the Serbian-English or English-Serbian hybrid language Serblish as used by the younger generation of the Serbian diaspora in Vancouver. It encompasses the domains of contact and contrastive linguistics, sociolinguistics psycholinguistics and pragmatics and analyses and describes this language variety at the morphosyntactic, lexical (semantic and pragmatic), phonological and graphological levels.

Numerous studies of language contact from the linguistic, sociolinguistic, pragmatic and psycholinguistic aspects conducted around the world, as well as in the former Yugoslavia and in Serbia form the theoretical framework of this dissertation.

The first stage of the research was a pilot research of written sources in the Serbian language in Vancouver, the most important and extensive being the *Kišobran* newspaper published in Vancouver over 15 years (from 1997 to 2012). The data obtained in this pilot study formed the basis for creating a questionnaire to be used in the second stage of the research.

The analysis and description of Serblish as a variety of the Serbian language is based on the material obtained in the second stage of the research through interviews with bilingual research participants and through a questionnaire filled out by the participants. The collected material was analyzed, and the properties of this variety are presented in the corresponding chapters for each linguistic level. Finally, conclusions were drawn about the properties of Serblish as used by the younger generations of immigrants, the intensity and ways of the influence of English in the given language contact situation were specified, cases were determined where the observed changes are not a result of English influence, but stem from imperfect learning or from internally motivated changes in the Serbian language in the home country, and similarities and differences in the use of the language between the two generations were determined.

This dissertation is divided into five chapters. The first, introductory chapter outlines the topic and goals of the research, as well as introducing the basic terminology. The second chapter presents the theoretical framework of the research and reviews the prevailing perspectives in the literature. Research methods, profile of the research participants, ethical issues and language mode in the research, as well as gathering and processing the corpus material are presented in the third chapter. The focus of the fourth chapter is an analysis of the corpus and a discussion of the obtained results. The final, fifth chapter provides concluding remarks, summarizing the research findings and outlining implications for further research.

Key words: language contact, hybrid language, Serblish, generation 1,5, second generation, bilingualism, Vancouver, Canada, Serbian diaspora

Tipografske konvencije

polucрно

kurzivno

KURZIVNIM MALIM VERZALOM

(u zagrada)

[u uglastim zagrada]

„u dvostrukim navodnicima”

/u kosim zagrada/

crtica-

Simboli

=

+

↗

↘

|

∅

uvođenje stručnog termina

primeri iz korpusa; isticanje delova teksta

delovi primera unutar teksta bitni za posmatranu pojavu

fonološka ili leksička jedinica koja nije jasno čujna

autorkine intervencije i komentari

citati

izgovor fonološke ili leksičke jedinice

prekid reči ili misli

ima isto značenje kao

kombinacija elemenata sintagme ili rečenice

uzlazna intonacija

silazna intonacija

podela rečenice na segmente

bez oblika

Sadržaj

PREDGOVOR	1
1. Uvod.....	3
1.1. Prikaz teme	4
1.2. Osnovni pojmovi i termini	5
1.3. Organizacija daljeg izlaganja	6
2. Teorijske postavke istraživanja.....	8
2.1. Međujezički kontakti.....	8
2.1.1. Uzroci jezičkog kontakta	9
2.1.2. Tipovi međujezičkih kontakata	10
2.1.3. Prepuštanje jezika	14
2.1.3.1. Uzroci prepuštanja jezika.....	15
2.1.3.2. Proces prepuštanja jezika	19
2.1.4. Odumiranje jezika.....	20
2.1.4.1. Načini odumiranja jezika	21
2.1.5. Očuvanje jezika	23
2.2. Dvojezičnost.....	24
2.2.1. Definicija dvojezičnosti.....	25
2.2.2. Tipovi dvojezičnosti	26
2.2.3. Stavovi o dvojezičnosti.....	31
2.2.4. Upotreba jezika kod bilingvala.....	34
2.2.5. Jezička interferencija	37
2.2.6. Ispitanici i dvojezičnost.....	38
2.3. Zamena koda	39
2.3.1. Definicija koda	40
2.3.2. Shvatanje koda.....	43
2.3.3. Stavovi prema zameni koda.....	44
2.3.4. Motivacija za zamenu koda	45
2.3.5. Zamena koda i drugi mehanizmi promena u jeziku	48
2.3.5.1. Zamena koda i pozajmljenice	48
2.3.5.2. Zamena koda i mešanje kodova.....	50
2.3.5.3. Zamena koda i interferencija	52

2.3.6. Kriterijumi za razgraničenje zamene koda i pozajmljenica.....	53
2.3.7. Pristupi analizi zamene koda	56
3. Metodološki aspekti istraživanja.....	62
3.1. Metodi istraživanja.....	62
3.1.1. Pronalaženje ispitanika	63
3.1.2. Intervju i upitnik	64
3.1.3. Sastav ispitanika	68
3.1.4. Etički aspekti istraživanja.....	71
3.1.5. Jezik istraživanja.....	72
3.1.6. Prikupljanje podataka za korpus.....	73
3.1.7. Obrada podataka iz korpusa	75
4. Analiza korpusa	77
4.1. Nivoi i načini analize korpusa	78
4.2. Morfosintaksa.....	78
4.2.1. Upotreba imeničkih reči	79
4.2.1.1. Upotreba padeža.....	79
4.2.1.1.1. Nominativ.....	80
4.2.1.1.2. Genitiv	80
4.2.1.1.3. Dativ	86
4.2.1.1.4. Akuzativ	86
4.2.1.1.5. Vokativ	90
4.2.1.1.6. Instrumental.....	91
4.2.1.1.7. Lokativ	93
4.2.1.1.8. Posebni slučajevi	98
4.2.1.2. Upotreba zamenica.....	100
4.2.1.2.1. Subjekatske zamenice	100
4.2.1.2.2. Objekatske zamenice.....	102
4.2.1.2.3. Pridevske zamenice	103
4.2.1.3. Diskusija	104
4.2.2. Upotreba glagola.....	107
4.2.2.1. Glagolsko vreme	107
4.2.2.1.1. Present	108

4.2.2.1.2. Ostali glagolski oblici	111
4.2.2.2. Glagolski vid	114
4.2.2.3. Rod glagola u perfektu	119
4.2.2.4. Glagol <i>jesam</i>	121
4.2.2.4.1. U funkciji pomoćnog glagola	121
4.2.2.4.2. U funkciji kopule	123
4.2.2.5. Glagol <i>biti</i>	126
4.2.2.6. Diskusija	130
4.2.3. Red reči	134
4.2.3.1. Raspored punoznačnih i pomoćnih rečeničnih članova	135
4.2.3.1.1. Proste izrične rečenice sa eksplicitnim gramatičkim subjektom	144
4.2.3.1.2. Proste izrične rečenice sa neiskazanim subjektom	145
4.2.3.1.3. Proste izrične rečenice sa logičkim subjektom	147
4.2.3.1.4. Odrične rečenice	149
4.2.3.1.5. Upitne rečenice	151
4.2.3.1.6. Složene rečenice	152
4.2.3.1.7. Dodatne napomene	156
4.2.3.2. Raspored enklitika	157
4.2.3.3. Diskusija	173
4.2.4. Kongruencija	176
4.2.4.1. Imeničke reči	178
4.2.4.2. Predikat	180
4.2.4.3. Diskusija	182
4.2.5. Veznik <i>da</i>	183
4.1.5.1. Diskusija	185
4.3. Leksika	185
4.3.1. Skriveni anglicizmi	187
4.3.1.1. U domenu obrazovanja	188
4.3.1.2. U domenu jezika	193
4.3.1.3. U domenu aktivnosti u slobodno vreme	193
4.3.1.4. Ostalo	194
4.3.1.5. Diskusija	213
4.3.2. Sirovi anglicizmi	214
4.3.2.1. U domenu obrazovanja	215

4.3.2.2. U domenu posla	219
4.3.2.3. U domenu aktivnosti u slobodno vreme	219
4.3.2.4. U domenu tehnologije.....	221
4.3.2.5. U domenu rodbinskih i međuljudskih odnosa	222
4.3.2.6. U domenu saobraćaja	222
4.3.2.7. U domenu stanovanja.....	223
4.3.2.8. U domenu raspoloženja.....	223
4.3.2.9. U domenu životinja.....	224
4.3.2.10. U domenu kupovine	225
4.3.2.11. U domenu sposobnosti, veštine, znanja	225
4.3.2.12. Ostalo	225
4.3.2.13. Diskusija	229
4.3.3. Očigledni anglicizmi.....	229
4.3.3.1. Okej, super i kul.....	229
4.3.3.2. U domenu tehnologije.....	233
4.3.3.3. U domenu stanovanja.....	233
4.3.3.4. U domenu sporta	234
4.3.3.5. Ostalo	234
4.3.3.6. Diskusija	235
4.3.4. Upotreba stilskih obeležja	236
4.3.4.1. Diskusija	238
4.3.5. Upotreba vlastitih imena.....	238
4.3.5.1. Lična imena.....	240
4.3.5.2. Geografska imena	242
4.3.5.3. Institucionalna imena	250
4.3.5.4. Ostala imena.....	256
4.3.5.5. Diskusija	257
4.4. Fonologija.....	258
4.4.1. Upotreba samoglasnika.....	259
4.4.2. Upotreba suglasnika	261
4.4.3. Upotreba prozodije	266
4.4.3.1. Upotreba akcenta	266
4.4.3.2. Upotreba intonacije.....	267
4.4.4. Diskusija	269

4.5. Grafologija	272
4.5.1. Pisanje velikog i malog slova	276
4.5.2. Pisanje datuma	278
4.5.3. Odvojeno i spojeno pisanje reči	279
4.5.4. Pisanje suglasnika <i>j</i>	281
4.5.5. Jednačenje po zvučnosti	282
4.5.6. Pisanje nepostojanog <i>a</i>	282
4.5.7. Pisanje vlastitih imena	283
4.5.8. Dijakritički znakovi	283
4.5.9. Diskusija	284
5. Zaključna razmatranja	287
5.1. Rekapitulacija	287
5.2. Perspektive za dalja istraživanja	293
LITERATURA	295
Dodatak 1: Objašnjenje o istraživanju	302
Dodatak 2: Saglasnost ispitanika	304
Dodatak 3: Pitanja za intervju	305
Dodatak 4: Upitnik	307
Dodatak 5: Odgovori na zadatak broj 7 u upitniku	320

PREDGOVOR

Tokom celokupne istorije čovečanstva pojedinci i zajednice dolazili su u kontakt sa pojedincima i zajednicama koje pripadaju drugoj etničkoj grupi i govore drugačiji jezik, varijetet jezika ili dijalekat. U poslednjih nekoliko decenija, posredstvom interneta, međujezički kontakti su se mnogostruko pojačali, pogotovu kad se radi o kontaktima između engleskog kao globalnog zajedničkog jezika i drugih jezika u svetu.

Kontakt između srpskog i engleskog jezika u iseljeničkom okruženju u zemljama engleskog govornog područja odvija se više od jednog veka posredstvom višestrukih talasa iseljavanja u ove zemlje. Poslednji veliki talas iseljavanja odigrao se devedesetih godina XX veka, kad se veliki broj uglavnom visokoobrazovanih ljudi iselio u zemlje u kojima je dominantni jezik engleski. Kao pripadnica te grupe iseljenika dospela sam u Vankuver 1995. godine i tokom više od dvadeset godina imala sam priliku da posmatram kako se odvijaju međujezički kontakti u multietničkoj i multikulturalnoj Kanadi. S jedne strane, kao profesor engleskog kao drugog jezika imam učenike i studente iz svih krajeva sveta i priliku da posmatram uticaj njihovog maternjeg jezika na engleski koji uče: unošenje leksičkih i gramatičkih struktura iz maternjeg jezika u engleski, kalkiranje (prevođenje) fraza i rečenica iz maternjeg jezika i primenu stila pisanja iz maternjeg jezika u pisanju na engleskom. S druge strane, kao pripadnik iseljeničke zajednice ljudi sa područja čitave bivše Jugoslavije, imam priliku da posmatram jezik (srpski, hrvatski, bošnjački/bosanski ili srpskohrvatski) koji se formira i upotrebljava pod uticajem engleskog kao dominantnog jezika. Iz ovih iskustava potiče moje zanimanje za ovu temu, iz kojeg se iskristalisala ideja da istražim i opišem jezik jednog malo istraženog segmenta populacije srpskih iseljenika u Kanadi – jezik dece

iseljenika koja su se sa roditeljima doselila u Vankuver na ranom uzrastu i dece koja su rođena u Vankuveru.

Najiskreniju zahvalnost želim da izrazim svom mentoru prof. dr Tvrtku Prčiću za višegodišnje podsticanje da se bavim istraživačkim radom i za sve njegove knjige i radove koje mi je poklonio. Takođe mu zahvaljujem na pomoći prilikom formulacije teme i na podršci i savetima tokom rada na disertaciji. Zahvalnost dugujem i prof. dr Biljani Mišić Ilić koja me je na početku rada na disertaciji uputila na dodatnu literaturu koja može da mi pomogne u istraživanju. Zahvalnost pripada i prijateljima i poznanicima u Vankuveru koji su mi pružali podršku i pomagali mi prilikom pronalaženja ispitanika, kao i samim ispitanicima. Posebno iskazujem zahvalnost kolegici i prijateljici Jennifer Walsh Marr, koja me je uputila na pojam generacije 1,5 i druge generacije, iz čega je ponikla ideja za ovo istraživanje. Izuzetnu zahvalnost zaslužuju sve kolege i prijatelji u Novom Sadu koji su mi nesebično pomogli u nabavljanju literature: prof. dr Predrag Novakov, prof. dr Maja Marković i prof. dr Snežana Gudurić sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, kolegica i prijateljica Ivanka Klajn iz Biblioteke Matice srpske i Branka Srdić Živanović, profesor srpskog jezika. Duboko se zahvaljujem svojoj prijateljici Katji Juršić Huzjan sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu koja je provela mnoge sate strpljivo lektorišući ovu disertaciju i napominjem da sam sama odgovorna za sve greške, propuste i nejasnoće.

Neizmerna zahvalnost pripada mojoj užoj i široj porodici za beskrajno razumevanje, strpljenje i podršku.

U Vankuveru, marta 2016.

1. Uvod

Kanada postaje sve raznorodnije i kompleksnije društvo, sastavljeno od mnoštva jezički i etnički raznorodnih grupa. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine (Statistics Canada 2011)¹, stanovništvo Kanade u kući ili kao maternji jezik govori više od 200 jezika, a ukupno 19,8% populacije kod kuće govori jezik koji nije ni engleski ni francuski. U Britanskoj Kolumbiji čak 26% stanovništva navodi maternji jezik² koji nije ni engleski ni francuski, a u Vankuveru se taj procenat penje na 40,3%. U ovakvoj situaciji, međujezički kontakti su sveprisutni i odvijaju se svakodnevno. Engleski preuzima elemente (prvenstveno leksiku) iz drugih jezika, ali budući da je to jezik dominantne grupe, imigrantske zajednice još u većoj meri preuzimaju karakteristike engleskog jezika, i to prvenstveno na leksičkom, ali i na svim ostalim jezičkim nivoima.

Uticaj engleskog jezika na jezik srpskih iseljenika na engleskom govornom području relativno je malo proučavan. Doktorska disertacija Jovane Dimitrijević (2005) i niz članaka Jovane Dimitrijević Savić (2004, 2008a, 2008b, 2010) bave se jezikom pripadnika srpske dijaspe u Australiji, rad Ksenije Minčić Obradović (2014) prikazuje upotrebu engleskih diskursnih obeleživača u srpskom na Novom Zelandu, dok radovi Jelene Savić (1995, 1996) istražuju hibridni jezik srpskih iseljenika u Americi. Mnogo je manje istražena lingvistička i sociolingvistička situacija među predstavnicima srpske dijaspe u Kanadi (Mihajlović 2007, Dimitrijević Savić 2012; Trenčić 2012). Pre toga je Milan Surdučki (1978) dao lingvistički

---

¹ <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2011/dp-pd/hltfst/lang/Pages/highlight.cfm?TabID=1&Lang=E&Asc=1&OrderBy=1&View=2&tableID=401&queryID=3&Age=1&PRCode=59>

² Pod maternjim jezikom Statistics Canada podrazumeva prvi jezik koji je naučen kod kuće u detinjstvu i koji osoba još uvek razume u vreme sprovođenja popisa u maju 2011 godine.

opis međujezičkog kontakta engleskog i srpskohrvatskog jezika u govoru Srba i Hrvata doseljenih u Kanadu, usredsređujući se na rečnik i morfološku analizu tog govora.

Sociolingvistička istraživanja pokazuju da je jedna od posledica migracije stvaranje novog sistematskog načina govora (Auer 2005). Bilingvali u dijaspori žive između dva sveta i dva jezika i prirodno je da to stanje izražavaju kroz govor, dvojezičnim govornim stilom. Kao posledica kontakta sa izvornim govornicima jezika sredine, a usled mnogih jezičkih i vanjezičkih činilaca, dolazi do raslojavanja jezika i stvaranja novog varijeteta koji se razlikuje od standardnih i nestandardnih oblika tog jezika u zemlji porekla. Funkcionalnim, socijalnim, individualnim i teritorijalnim raslojavanjem jezika nastaju razni funkcionalni stilovi, sociolekti, idiolekti, dijalekti i varijante (Radovanović 1979: 63-82). Mišić Ilić (2015) smatra da jezik u dijaspori nastaje kao posledica ne samo teritorijalnog, nego i socijalnog i funkcionalnog raslojavanja, te da se treba smatrati varijetetom, a ne dijalektom ili govorom.

1.1. Prikaz teme

Kako je navedeno u samom naslovu, predmet istraživanja ove disertacije su svojstva hibridnog srpsko-engleskog ili englesko-srpskog jezika koji se upotrebljava među pripadnicima srpske dijaspore u Kanadi, posebno u Vankuveru. Konkretno, istraživanje se usredsređuje na svojstva jezika koji upotrebljavaju deca doseljenika koji su došli u Kanadu u poslednjem velikom talasu iseljavanja devedesetih godina XX veka.

Na osnovu podataka dobijenih ovim istraživanjem izvode se generalizacije u pogledu jezičkih svojstava ovog hibridnog jezika. Istraživanje obuhvata i aktivnu i pasivnu upotrebu govornog i pisanog jezika na morfosintaksičkom, leksičkom (uključujući semantiku i pragmatiku), fonološkom i grafološkom nivou.

1.2. Osnovni pojmovi i termini

Kako navodi Radovanović (1979), nijedan jezik nije homogen. Delovanjem raznih nejezičkih (društvenih i kulturnih) činilaca, jezik se raslojava putem procesa funkcionalnog, socijalnog, individualnog i teritorijalnog raslojavanja. Jezik srpskih iseljenika je manifestacija teritorijalnog, socijalnog i funkcionalnog raslojavanja srpskog jezika.

U pogledu naziva ovog jezika, autorka je prihvatila stav Biljane Mišić Ilić (2011), koja kontrastira dva varijeteta srpskog jezika nastala usled jezičkog kontakta: anglosrpskog i sergliša. Ovi varijeteti se razlikuju prema sociolingvističkim i lingvističkim kriterijumima. **Anglosrpski** je naziv koji su uveli Vasić, Prčić i Nejgebauer (2001), a detaljno definisao i opisao Prčić (2011). Termin **sergliš (serbliš)** je slivenica koja se prevashodno koristi među iseljenicima, a pripovetkom *Govorite li serglish?* Nebojše Milosavljevića (2012) ušao je i u književnost. Na osnovu jednog od sociolingvističkih parametara, sredine u kojoj se koristi, Mišić Ilić (2011) predlaže da se sergliš koristi da označi varijetet koji se upotrebljava među pripadnicima srpske dijaspore na engleskom govornom području (Velika Britanija, SAD, Kanada, Australija, i Novi Zeland³), a anglosrpski da označi varijetet koji upotrebljavaju govornici koji žive na srpskim govornim područjima. Ostali sociolingvistički kriterijumi kojima se rukovodi Mišić Ilić (2011) jesu status engleskog i srpskog jezika tamo gde se govori određeni varijetet (zvanični ili strani jezik, odnosno jezik porekla), ko su govornici koji koriste određeni varijetet (stanovnici zemalja srpskog govornog područja ili iseljenici u zemlje engleskog govornog područja), motivacija za korišćenje engleskog jezika ili anglicizama, motivacija za korišćenje srpskog, stepen dvojezičnosti govornika koji koriste

---

³ Mišić Ilić navodi Veliku Britaniju, SAD, Kanadu, Australiju i Novi Zeland, gde je srpska dijaspora svakako najbrojnija. Međutim, broj srpskih iseljenika u Južnoj Africi nije zanemarljiv: prema Vikipediji, ima ih preko 20 000, mada se nezvanično računa da ih ima i više desetina hiljada. Međutim, izgleda da hibridni jezik srpskih iseljenika u ovoj zajednici nije proučavan.

određeni varijetet, situacije u kojima se određeni varijetet koristi, stav govornika prema srpskom jeziku, razlozi za nastajanje određenog varijeteta i koliko je određeni varijetet razumljiv prosečnim izvornim govornicima srpskog jezika.

Lingvistički parametri koje navodi Mišić Ilić (2011) su sledeći: medijum (usmena ili pisana komunikacija), ortografija i pisanje (ćirilica ili latinica, sa dijakritičkim znakovima ili bez njih), fonologija i izgovor, morfologija, sintaksa fraze, sintaksa rečenice, leksika i semantika i pragmatika. Sledeći ove kriterijume i terminologiju, varijetet koji se ispituje u ovom radu je *serbliš*, hibridni jezik koji upotrebljavaju pripadnici srpske dijaspore.

Ovde je potrebno napomenuti da i unutar jednog varijeteta mogu postojati različiti stilovi zamene koda, odnosno mešanja elemenata dvaju jezika, zavisno od generacije koja ih je razvila. Stoga se ovaj rad usredsređuje na odlike varijeteta koji upotrebljava takozvana druga generacija iseljenika. Unutar ove generacije, opet, postoji potpodela, uglavnom u oblasti nastave jezika na akademskom nivou, i to na generaciju 1,5 i na drugu generaciju, odnosno na one koji su se doselili u predškolskom i ranom osnovnoškolskom uzrastu (do dvanaeste godine života) i one koji su rođeni u Kanadi. U ovom radu se istražuju karakteristike serbliša koji upotrebljavaju pripadnici ovih dveju generacija i sličnosti i razlike koje postoje među njima u pogledu srpskog jezika kojim govore.

1.3. Organizacija daljeg izlaganja

Ova disertacija sadrži pet poglavlja. Nakon prvog, uvodnog poglavlja, u kojem se prikazuju tema i ciljevi istraživanja i utvrđuju osnovni termini, u drugom poglavlju predstavljaju se metodi istraživanja, profil ispitanika, etički aspekti istraživanja i jezik na kojem je istraživanje vođeno. Nakon toga, u ovom poglavlju se predstavlja korpus dobijen na

osnovu intervjua i upitnika i pitanja na koja će, na osnovu dobijenih podataka autorka pokušati da dâ odgovore.

U trećem poglavlju daju se teorijske postavke istraživanja uz pregled preovlađujućih stavova u literaturi u oblasti međujezičkih kontakata. Najpre se predstavljaju osnovni pojmovi i termini koji spadaju u domen proučavanja jezika u kontaktu. Zatim se razmatraju osnovne postavke i problemi dvojezičnosti kao veoma intenzivno proučavanog aspekta međujezičkih kontakata. Daje se pregled definicija i tipova dvojezičnosti, pregled stavova prema dvojezičnosti i pregled upotrebe jezika kod bilingvala. Nakon toga daje se prikaz još jednog široko proučavanog i veoma kontroverznog pojma zamene koda, uključujući njegovu definiciju i to kako ga razni autori shvataju, zatim stavove prema zameni koda, motivaciju za zamenu koda, odnos zamene koda prema drugim mehanizmima promena u jeziku i pristupe analizi zamene koda.

Četvrto poglavlje predstavlja analizu građe iz korpusa sa diskusijom dobijenih rezultata. Najpre se prikazuju morfosintaksička svojstva ispitivanog varijeteta jezika. U sledećem odeljku prikazuju se karakteristike serbliša na leksičkom nivou, što uključuje semantičke, pragmatičke i stilske aspekte. U narednim odeljcima razmatraju se svojstva serbliša na fonološkom i grafološkom nivou.

U poslednjem, petom poglavlju daju se zaključna razmatranja sa rekapitulacijom rezultata sprovedenog istraživanja i perspektivama za dalja istraživanja.

2. Teorijske postavke istraživanja

U ovom poglavlju razmatraju se teorijski pristupi jezičkom kontaktu i predstavljaju se osnovni pojmovi ove lingvističke discipline kroz prikaz stavova autora koji se bave jezičkim kontaktom.

2.1. Međujezički kontakti

Tematika jezika u kontaktu veoma je široka i obuhvata teme kao što su dvo/višejezičnost, mehanizmi i rezultati promena u jeziku kao posledica kontakata, jezička politika i jezičko planiranje.

Svojim podsticajnim delom *Languages in Contact: Findings and Problems*, u kojem razmatra pitanja međujezičkih kontakata, Uriel Weinreich (1964) pomera težište proučavanja jezika sa pojedinačnog na sistematsko poređenje jezičkokontaktne situacije i traženje zajedničkih svojstava među jezičkim sistemima. Proučavanje jezičkih kontakata obuhvata i ograničenja međusobnog uticaja jezika i sled kojim jedan jezik utiče na jezičke jedinice i strukture drugog jezika u kontaktnoj situaciji. Istražuje se i zašto su neke promene zajedničke mnogim jezicima, dok su druge retke ili ih uopšte nema, kao i to koje su pretpostavke o govornicima neophodne da se objasni posmatrana pojava.

Thomason (2001: 1) daje pojednostavljenu definiciju jezičkog kontakta: upotreba dvaju ili više jezika istovremeno i na istom mestu. Preciznije, to su kontaktne situacije u kojima bar neke osobe upotrebljavaju više od jednog jezika, za šta nije potrebna tečna dvojezičnost ili višejezičnost, ali je neophodno da postoji komunikacija između govornika različitih jezika.

2.1.1. Uzroci jezičkog kontakta

Do jezičkog kontakta dolazi na više načina. Dve grupe mogu da se nasele na teritoriju koja je nenastanjena, što je u savremenom svetu retko, ali se dešavalo u nekad zabačenim krajevima sveta, kao na primer na Sejšelima i Mauricijusu, koje su nastanili Evropljani i njihovi robovi. Mnogo je češća pojava da se jedna grupa doseli na teritoriju druge, kao što su se Evropljani doselili u Severnu i Južnu Ameriku ili Australiju. Uzastopno naseljavanje je još jedna situacija koja dovodi do jezičkog kontakta, što pokazuje slučaj Britanskih ostrva kroz istoriju: pretkeltske grupe, zatim Kelti, Rimljani, anglosaksonska plemena, Vikinzi i Normani. Ovom načinu nastanka međujezičkog kontakta bliska je imigracija manjih ili većih grupa, na primer u Severnu Ameriku i Zapadnu i Severnu Evropu u poslednjih nekoliko decenija. Dovođenje radne snage, kao što su radnici dovođeni u Južnu Afriku iz Južne Azije za rad na plantažama ili dovođenje robova iz Afrike u Ameriku takođe ima kao rezultat stvaranje složenih kontaktnojezičkih situacija. Do jezičkog kontakta može doći i samo putem obrazovanja. Latinski je, na primer, bio neophodan element obrazovanja i jezik diplomatije u srednjovekovnoj i renesansnoj Evropi; savremeni primer je engleski kao globalni zajednički jezik (*lingua franca*).

Deo definicije koji se odnosi na upotrebu dva ili više jezika na istom mestu zapravo nije neophodan uslov da dođe do međujezičkog kontakta. Thomason (2001) daje primer iz prošlosti: svete knjige, na primer hrišćanske, putem kojih su se latinski, i u izvesnoj meri grčki, proširili u mnoge zemlje. U današnje vreme taj kontakt se ogleda u sveprisutnosti engleskog jezika u svetu (up. globalna angloCOOLtura, Prčić 2011: 144). Do kontakta govornika bilo kog jezika u svetu sa engleskim dolazi preko medija, filmova, interneta, muzike i raznih oblika pisanih tekstova. Ipak, međujezički kontakti se najčešće odvijaju

putem interakcije licem u lice između grupa govornika u određenom geografskom okruženju, od kojih bar neki govore više od jednog jezika.

2.1.2. Tipovi međujezičkih kontakata

Thomason (2001: 60) daje pregled tipova međujezičkih kontakata uz ogradu da je to samo okvirno predstavljanje, jer postoji mnogo varijacija u pogledu opsega i detalja:

Tipovi međujezičkih kontakata: lingvistički rezultati i procesi

1. Promene u jeziku izazvane kontaktom

Tipologija predskazivača vrste i stepena promene

Društveni faktori

Intenzitet kontakta

Dovoljno ili nedovoljno naučen jezik

Stavovi govornika

Lingvistički faktori

Univerzalna obeležnost

Stepen integrisanosti karakteristika u jezički sistem

Tipološka udaljenost jezika davaoca i jezika primaoca

Tipologija uticaja na strukturu jezika primaoca

Gubljenje karakteristika

Dodavanje karakteristika

Zamenjivanje karakteristika

Tipologija mehanizama promena izazvanih kontaktom

Zamena koda

Smenjivanje kodova

Pasivno znanje

Pregovaranje

Strategije usvajanja drugog jezika

Uticaj usvajanja prvog jezika

Promišljena odluka

2. Ekstremna mešavina jezika: tipologija kontaktnih jezika

Pidžini

Kreolski jezici

Dvojezični mešani jezici

3. Tipologija načina odumiranja jezika

Slabljenje jezičkog materijala

Zamenjivanje gramatike

Nepostojanje gubitka strukture i mali stepen pozajmljivanja

Jedan od društvenih predskazivača vrste i stepena promena izazvanih kontaktom je intenzitet kontakta: intenzivniji kontakt povlači za sobom više mogućih vrsta interferencije. Jedna grupa vrši kulturni pritisak na drugu, a ovde ulogu igra dužina kontakta (duži kontakt daje više vremena da se razvije dvojezičnost, a time jača interferencija). Ovo je povezano sa faktorom društvenoekonomske dominacije, pri čemu podređenija grupa usvaja jezičke osobine dominantnije grupe.

Nedovoljno dobro naučen jezik, kao drugi društveni faktor, obično dovodi do pozajmljivanja iz drugog jezika. Govornici pribegavaju, svesno ili podsvesno, upotrebi karakteristika drugog jezika koje izvorni govornici prvog jezika ne upotrebljavaju. Govornik unosi elemente iz drugog jezika, koje zatim drugi govornici mogu i ne moraju da prihvate. Ukoliko se neki element prihvati i počne da se ponavlja u govoru drugih članova zajednice, postaje pozajmljenica.

Stavovi govornika, lični ili stereotipni, prema svakom od jezika u kontaktu takođe utiču na intenzitet preuzimanja karakteristika iz drugog jezika. Ovde spadaju stavovi o prestižu jednog i drugog jezika, stavovi prema kulturi svake od jezičkih zajednica, stavovi prema bilingvizmu i stepen tolerancije prema mešanju jezika.

Lingvistički činioci su univerzalna obeležnost, stepen do kojeg su karakteristike jezika integrisane u jezički sistem i tipološka srodnost dvaju jezika. Obeleženi (markirani)

elementi u jeziku podrazumevaju veću složenost, te je manja verovatnoća da se obeležene karakteristike jezika nauče i jave u jeziku primaocu. Očekivani rezultat promene usled jezičkog kontakta je taj da jezici gube formalne opozicije ili gramatičke kategorije. Dakle, obeleženost slabi ili se gubi. Thomason (2001) zapaža i to da se obeležene karakteristike ipak prenose putem jezičkog kontakta i da jezici poprimaju nove kategorije i načine formalnog izražavanja koje doprinose njihovoj kompleksnosti.

Uticaj stepena integrisanosti ogleda se u tome da se karakteristike jezika koje su duboko usađene teže pozajmljuju. To se posebno odnosi na fleksiju, mada postoje i slučajevi preuzimanja fleksije iz drugog jezika: neki dijalekti grčkog u Maloj Aziji dodali su turske sufikse grčkim glagolima.

Što se tiče tipološke udaljenosti, postoji hipoteza da su tipološki srodni jezici podložniji promenama. Thomason (2001) navodi opšti stav da se svojstva jezika davaoca koja se ne uklapaju u sistem jezika primaoca ne mogu preneti ili se ne mogu modifikovati tako da se uklope u jezik primalac. Međutim, zapaženo je da se neke karakteristike prenose iz jezika u jezik bez obzira na to koliko su jezici tipološki različiti. Daje primer grčkog i turskog jezika koji su u nekim dijalektima međusobno preuzeli pojedine karakteristike.

U mehanizme promena izazvanih kontaktom spadaju zamena koda, smenjivanje kodova, pasivno znanje, pregovaranje, strategije usvajanja drugog jezika, bilingvalno usvajanje prvog jezika (ili prvih jezika) i svesna, promišljena odluka.

Zamena koda je jedan od najznačajnijih mehanizama i o tome će se detaljnije raspravljati u odeljku 2.3. Smenjivanje kodova Thomason (2001) definiše kao naizmeničnu upotrebu dvaju ili više jezika od strane istog govornika. Za razliku od zamene koda, smenjivanje kodova se ne odvija u istoj konverzaciji u slučaju jednog istog govornika, već

bilingvali upotrebljavaju jedan jezik pod jednim, a drugi pod drugim okolnostima, na primer – jedan kod kuće, a drugi na poslu. Ovo spada u pitanje domena.

Pasivno znanje je situacija u kojoj govornik usvaja karakteristike jezika koji razume, ali koji nikad nije aktivno govorio.

Kad se radi o pregovaranju, Thomason (2001) naglašava da to nije svesno pregovaranje o upotrebi jezika. Mehanizam pregovaranja je na delu kad govornik promeni svoj jezik tako da liči na ono što smatra da je karakteristika drugog jezika. Do ovoga često dolazi u situacijama u kojima pripadnici dveju grupa u kontaktu ne znaju jezik druge grupe. Primer za to je nastajanje pidžina, pri čemu novi jezik nastaje kad govornici pokušavaju da komuniciraju i nagađaju šta njihovi sagovornici razumeju. Ukoliko ispravno naslute, to jest pogode, to će verovatno postati deo pidžina koji nastaje.

Strategije usvajanja stranog jezika podrazumevaju upotrebu materijala iz maternjeg jezika u cilnom jeziku da bi se popunile praznine u znanju tog jezika. Najočiglednije je leksičko ubacivanje, ali još je izraženije ubacivanje strukturnih karakteristika, kao što je, na primer, redosled subjekta, glagola i objekta.

Bilingvalno usvajanje prvog jezika nedovoljno je ispitano, ali ima eksperimentalnih dokaza koji ukazuju na to da je ovo značajan mehanizam interferencije. Najočigledniji primeri su preuzimanje modela reda reči i fonoloških karakteristika kao što je intonacija, što je i zapaženo u rezultatima ovog istraživanja.

Promišljena odluka uglavnom se svodi na usvajanje površinskih karakteristika kao što je pozajmljivanje reči. Ponekad grupa namerno odluči da promeni svoj jezik da bi se više razlikovao od jezika okolnih zajednica. Thomason (2001) navodi primer jedne zajednice na Papui Novoj Gvineji koja je promenila sve označivače slaganja u rodu (zamenice, glagole,

brojeve i deiktičke izraze) tako da označavaju suprotno od onoga što označavaju u drugim okolnim dijalektima.

Ovde treba istaći važnu činjenicu da ovi faktori ne deluju izolovano, već je najčešće na delu više mehanizama u raznim kombinacijama.

U pogledu ekstremnih mešavina jezika, u nekim situacijama jezičke zajednice u kontaktu ne nauče jezik druge grupe, bilo zato što nemaju dovoljno prilika za to, bilo zato što ne žele, pa u toj situaciji može da se stvori novi kontaktni jezik, pidžin, koji se koristi u ograničene svrhe, kao što je poslovna komunikacija, ili kreolski jezik, koji postaje glavni jezik u zajednici. Vokabular tih jezika uglavnom nastaje iz jezika jedne istaknute grupe u datoj kontaktnoj situaciji, kao što je slučaj sa nekim od evropskih jezika koje su pre nekoliko vekova doneli istraživači na obale do tada neistraženih oblasti. Gramatika, nasuprot tome, nastaje kao kombinacija gramatičkih svojstava svih jezika u datoj kontaktnoj situaciji i to, verovatno, onih koji se relativno lako uče.

2.1.3. Prepuštanje jezika⁴

Prema Fishmanu (1964: 32), proučavanje **očuvanja i prepuštanja jezika** (eng. *language maintenance* i *language shift*) u uslovima jezičkog kontakta bavi se odnosom između promene ili postojanosti s jedne strane i psiholoških, društvenih i kulturnih procesa s druge. Fishman prepuštanje jezika definiše kao proces u kojem drugi jezik postepeno zamenjuje prvi u svim domenima upotrebe.

Weinreich (1964: 58) definiše prepuštanje jezika kao prelazak sa uobičajene upotrebe jednog jezika na uobičajenu upotrebu drugog i konstatuje da bilingvizam prethodi prepuštanju jezika.

---

⁴ Termin prepuštanje jezika za *language shift* predložio je prof. dr T. Prčić u prepisci sa autorkom.

Neophodno je istaći razliku između prepuštanja i **slabljenja** (eng. *attrition*) jezika. Prepuštanje je međugeneracijski proces, dok se slabljenje odnosi na pojedinca u jednoj generaciji. Ako pripadnici prve generacije imigranata ne mogu da nađu odgovarajuću reč, to može biti usled nedovoljne izloženosti jeziku, i tada se radi o slabljenju znanja tog aspekta jezika. Ako pripadnik druge generacije ima poteškoća sa pronalaženjem odgovarajuće reči, to je usled nedovoljno dobro naučenog prvog jezika (L1) i tada je u pitanju prepuštanje jezika.

Istraživanja o prepuštanju jezika obično se usredsređuju na tri pitanja: zašto do njega dolazi, kako do njega dolazi i šta se dešava sa jezičkom sposobnošću.

2.1.3.1. Uzroci prepuštanja jezika

Pitanje zašto dolazi do prepuštanja i slabljenja jezika uglavnom je povezano sa sociopsihološkim i sociolingvističkim faktorima. Giles et al. (1977, navedeno kod Appel i Muysken 1987) navode tri grupe faktora koji utiču na prepuštanje ili očuvanje jezika: status, demografski faktori i institucionalna podrška. Demografska i institucionalna podrška zajedno čine faktor koji oni nazivaju **etnolingvistička vitalnost** (eng. *ethnolinguistic vitality*).

Faktor statusa autori dele na ekonomski, društveni i socioistorijski. Uticaj ekonomskog statusa ogleda se u tome što u grupama sa relativno niskim ekonomskim statusom postoji jaka težnja ka prepuštanju jezika, što je slučaj sa imigrantskim zajednicama u Americi i Kanadi. Članovi tih zajednica koji žele da napreduju u društvu pridaju veliki značaj većinskom jeziku, što negativno utiče na maternji jezik. Pored ovoga, urbanizacija, industrijalizacija i modernizacija bitno doprinose očuvanju ili prepuštanju jezika. Njihov pozitivan uticaj na očuvanje jezika vidi se u tome što su obrazovanje i komunikacija na maternjem jeziku dostupniji. Negativne promene, međutim, dešavaju se u zajednicama ili

kod pojedinaca koji su siromašni, tradicionalni i staromodni, te ne mogu u potpunosti da prate i koriste tehnološka dostignuća ili da se prilagode zahtevima savremenog sveta.

Društveni status tesno je povezan sa ekonomskim jer društveni status grupe zavisi od njenog ekonomskog statusa. Primer su pripadnici etničkih grupa koji govore jezik kečua u Ekvadoru, Peruu i Boliviji, koji smatraju da su nižeg društvenog statusa, pa prelaze na španski, koji važi za jezik višeg statusa.

Socioistorijski status proističe iz istorije etnolingvističke zajednice. Tokom istorije mnoge zajednice su imale ili imaju potrebu da brane svoju nezavisnost i etnički identitet i u toj borbi jezik postaje simbol oko kojeg se okupljaju. Kad se radi o statusu jezika, lakše se čuvaju jezici koji imaju viši status na međunarodnom planu, kao što su engleski, španski, francuski ili ruski. Međutim, važno je napomenuti da status jezika u zajednici ne mora da bude isti kao status van zajednice, kao što je slučaj sa francuskim, koji ima visok status van Kanade, dok u Kanadi engleski ima veći značaj. Ovde takođe igra ulogu status koji sama govorna zajednica pripisuje svom jeziku, što je povezano sa ekonomskim i društvenim statusom.

Društveni faktori povezani su sa pojmom **domena**. Pod domenom se podrazumeva institucionalizovani kontekst, sfera aktivnosti ili niz interakcija za koje postoje implicitna pravila odgovarajućeg ponašanja (Fishman et al. 1971: 136). Pojam domena najčešće se dovodi u vezu sa pitanjem ko govori koji jezik i s kim (Fishman, 1965). Osnovni elementi koji čine domen su sagovornici, njihovi međusobni odnosi, vreme, mesto, tema i stil. U literaturi postoji čitav niz različitih domena. Haugen navodi domene nastale vezama kao što su porodica, susedstvo, crkva, zanimanje, godine starosti, rasa i vera. Cooper i Fishman (1997) smatraju da se domen treba odrediti empirijski za svaku pojedinačnu zajednicu, ali

upotrebljavaju pet opštih: porodica, prijatelji, vera, obrazovanje i posao. Clyne (1982, navedeno kod Pauwels 1986) navodi četrnaest domena: porodica, susedstvo, prijatelji, obrazovanje, svetovna zajednica, crkva, posao i transakcioni domen, radio, televizija, etnička štampa, biblioteke, kafei i restorani i gostionice. Kako se domeni gube, odnosno kako se upotreba L1 sve više ograničava na porodični domen, dolazi do slabljenja karakteristika jezičkog sistema L1. Povodom gubljenja domena, Fishman (1987, navedeno u Crystal 2000) govori o **folklorizaciji** (eng. *folklorization*), odnosno o svođenju jezika na upotrebu samo u sporednim ili beznačajnim domenima. Uz gubljenje domena ide i gubitak vokabulara, obrazaca diskursa i raspona upotrebe stila.

Demografski faktori tiču se broja pripadnika manjinske jezičke grupe i njihove geografske rasprostranjenosti. Smanjivanje broja govornika nekog jezika podrazumeva da se taj jezik manje upotrebljava, čak i da je manje koristan, što stvara uslove za prelaženje na drugi jezik, odnosno za prepuštanje prvog jezika. Brakovi između pripadnika različitih zajednica mogu imati jak uticaj na očuvanje ili prepuštanje jezika. Upoređujući procenat prepuštanja jezika među pripadnicima druge generacije iseljenika u brakovima unutar zajednice i u brakovima koje naziva anglo-etničkim, Clyne (1982) konstatuje da je taj procenat znatno viši kod dece iz anglo-etničkih brakova, nego kod dece iz brakova unutar zajednice. Što se tiče uticaja geografske rasprostranjenosti, tamo gde je veća koncentracija pripadnika jedne zajednice, veća je verovatnoća da se jezik očuva. Primer za to je francuski u Kvebeku, koji se čuva zahvaljujući velikom broju frankofona, dok u drugim delovima Kanade, gde su frankofoni raštrkaniji, dolazi do prepuštanja. Brojnim proučavanjima je utvrđeno da urbana i ruralna sredina igraju važnu ulogu. Uopšteno, tendencija je da ruralne zajednice čuvaju jezik manjine mnogo duže nego zajednice u gradskoj sredini. Primer za to

je ukrajinska zajednica u Kanadi: govornici koji žive na farmama očuvali su jezik u većoj meri nego oni koji žive u selima ili malim gradovima, a ovi su, opet, bolje očuvali jezik od onih koji žive u velikim gradskim centrima. Sama geografska raspoređenost verovatno nije uzrok, nego je uzrok odsustvo ili prisustvo komunikacije i društvenog pritiska da se upotrebljava prestižniji jezik. Na farmi, pogotovu ako su i susedi pripadnici iste zajednice, manja je potreba da se upotrebljava jezik većine, dok život u gradu nameće situacije, kao što su posao ili škola, u kojima se svakodnevno upotrebljava jezik većine.

Treći značajan faktor je institucionalna podrška u vidu masovnih medija, državnih usluga na maternjem jeziku i obrazovanja. S jedne strane, pojava radija i televizije pokrenula je prelazak sa jezika manjine na jezik većine. Nasuprot tome, mediji mogu emisijama na jezicima manjina i da potpomognu očuvanje jezika. U intervjuima vođenim za ovo istraživanje neki ispitanici su naveli da su pre polaska u školu „pokupili“ engleski sa televizije. S druge strane, mnogi su izjavili i da, zahvaljujući internetu, često gledaju emisije iz Srbije. Zanimljivo je zapažanje jednog ispitanika iz generacije 1,5 da je, zahvaljujući internetu mnogo komunicirao sa ljudima u Srbiji na teme o kojima u Vankuveru nema prilike da razgovara jer to nisu teme koje se javljaju u svakodnevnom razgovoru kod kuće ili među prijateljima. Sam je naveo da te aspekte srpskog ne bi naučio da nije interneta. Osim medija, vera i verske institucije igraju ulogu u očuvanju jezika. U mnogim imigrantskim zajednicama, pa tako i u srpskoj zajednici u Vankuveru, crkva je mesto okupljanja i negovanja ne samo vere, nego i kulture. U dvema crkvenoškolskim opštinama u Vankuveru, osim službi, predavanja i manifestacija vezanih za verske praznike, organizuju se i srpske škole, folklorne grupe i razne kulturne manifestacije. Više ispitanika u ovom istraživanju navelo je da manje ili više redovno učestvuju ili su ranije učestvovali u radu tih organizacija.

S tačke gledišta obrazovanja, negovanje manjinskog jezika u školi, gde deca uče da pišu i čitaju na maternjem jeziku, doprinosi očuvanju jezika.

Navedenim faktorima Appel i Muysken (1987) dodaju kulturnu sličnost ili različitost. Clyne (1982) smatra da je tendencija prepuštanja jezika jača tamo gde su kulture slične, kao što je slučaj sa nemačkim i holandskim imigrantima u Australiji, čija je kultura sličnija anglofonom zajednici nego što je to grčka ili italijanska kultura. Kasnije, međutim, Clyne (2003) dodaje da se zbog ovakve sličnosti dominantan jezik i kultura lakše usvajaju, pa ostaje više vremena da se posveti pažnja očuvanju jezika.

2.1.3.2. Proces prepuštanja jezika

Appel i Muysken (1987: 42) daju model prepuštanja jezika: prva generacija (rođena u zemlji porekla) je dvojezična, ali je manjinski jezik uočljivo dominantan; druga generacija je dvojezična i bilo koji od dvaju jezika može biti jači; treća generacija je dvojezična, ali dominantan je većinski jezik, dok četvrta generacija zna samo jezik većine. Ovo je, naravno, samo opšti model i slika se razlikuje od zajednice do zajednice, zavisno od raznih navedenih faktora.

Jezičke promene odvijaju se postepenim širenjem novog oblika jezika u određenim domenima. Ovaj proces nikad nije iznenađan, već upotreba jezika počinje da varira: L1 i L2 počinju da se upotrebljavaju u istom kontekstu, da bi nakon toga L2 postao dominantan. Appel i Muysken (1987) navode da je pokretač promena u jeziku sinhronijska heterogenost u jezičkoj zajednici, te da je jezička raznovrsnost istovremeno i odraz i podsticaj promene.

Generacija je važan faktor u procesu očuvanja ili prepuštanja jezika. Deca, odnosno pripadnici druge generacije, do polaska u školu uglavnom kod kuće govore manjinski jezik, a kad pođu u školu, ukoliko u porodici ima više dece, ona međusobno govore većinski jezik.

Mada Appel i Muysken (1987: 42) tvrde da deca shvataju da su dva jezika povezana sa različitim sistemima vrednosti i da su ti sistemi često u sukobu, što dovodi do konflikata na ličnom i emocionalnom planu, ispitanici u ovom istraživanju nisu to pokazali. Svi su izjavili da kod kuće govore srpski i da im je to normalno, da nikad nisu osećali pritisak, niti su imali otpor kad su roditelji insistirali da se govori srpski i svi izjavljuju da im je važno da očuvaju svoj jezik. Govoreći o gubljenju jezika, Appel i Muysken (1987) konstatuju da deca često govore jezik lošije od roditelja, pogotovu na leksičkom nivou. Opšte je prihvaćeno shvatanje da je leksikon najpodložniji slabljenju.

Drugi vid slabljenja je redukcija morfološkog sistema – gubljenje ili pojednostavljivanje sistema afiksa (na primer, padežna afiksacija).

Treći uočeni vid slabljenja jezika je monostilizam. U situaciji prepuštanja jezika postoji tendencija da se jezik koji se prepušta upotrebljava u manjem broju situacija, što dovodi do smanjenja broja stilskih varijanti. Ujednačavanje stila vidi se na primeru pragmatičke funkcije obraćanja – gubi se oblik lične zamenice *Vi* i oblici glagola za drugo lice množine za izražavanje poštovanja ili distance među sagovornicima.

Appel i Muysken (1987) zaključuju da se procesi prepuštanja i slabljenja jezika uzajamno podstiču i na kraju dovode do odumiranja jezika, kad niko u zajednici više ne govori dati jezik.

2.1.4. Odumiranje jezika

Odumiranje jezika je još jedna oblast interesovanja u proučavanju međujezičkih kontakata. David Crystal (2000: 1) daje veoma jednostavnu definiciju odumiranja jezika: jezik odumire kad ga više niko ne govori.

2.1.4.1. Načini odumiranja jezika

Čest rezultat jezičkog kontakta je nestajanje jednog jezika, što se događa kad svi govornici tog jezika pređu na drugi jezik ili kad više nema živih govornika tog jezika. Zavisno od toga koliko se brzo odvija taj proces, kao i od drugih faktora kao što su stavovi govornika, jezik koji se prepušta može podleći gubljenju. Thomason (2001: 227) gubljenje jezika definiše kao postepeni proces u kojem se jedan jezik povlači usled smanjenja broja govornika tog jezika, gubitka domena upotrebe i, na kraju, gubitka strukture jezika. Izgubljeni jezički materijal ne zamenjuje se novim, ne dodaje se struktura koja bi nadomestila izgubljenju strukturu (što se inače čini dodavanjem pozajmljenica iz jezika dominantne grupe ili formiranjem nove strukture). Gubljenje strukture odvija se na fonološkom, morfološkom, sintaksičkom nivou i na nivou diskursa. Do ovoga dolazi u imigrantskim zajednicama u kojima se smanjuje broj govornika. Još jedan način odumiranja jezika, mada vrlo redak, jeste kad pod veoma jakim pritiskom dominantnog jezika govornici potčinjenog jezika sve više zamenjuju strukturu svog jezika strukturom dominantnog, sve dok na kraju ne ostanu samo pojedine reči i poneki ostatak strukture prvobitnog jezika.

Drugi tip promene je **poklapanje jezika** (eng. *convergence*), koji Crystal (2008: 74) definiše kao proces u kojem dijalekti postaju sličniji jedan drugom. Weinreich (1964) konstatuje da kontakt dovodi do imitiranja, a imitiranje dovodi do poklapanja jezika.

Nasuprot poklapanju je **razilaženje jezika** (eng. *divergence*), koje je posledica razdvojenosti govornika datog jezika i slabljenja njihovih međusobnih kontakata. Jezik kojim govore pripadnici druge i treće generacije imigranata razlikuje se od standardnih i nestandardnih oblika tog jezika u zemlji porekla. On predstavlja nov sistematski način govora koji nije jednojezičan (Auer 2005).

Jedan od načina odumiranja jezika je zamenjivanje gramatike. Gramatika jednog jezika postepeno se zamenjuje gramatikom drugog. Od gubljenja jezika razlikuje se po tome što jezik koji je podlegao pozajmljivanju gramatike zadržava više domena upotrebe nego onaj koji je podlegao gubljenju. Ilustracija za ovo je ta što u slučaju gubljenja jezika deca date zajednice prihvataju jezik dominantne grupe kao svoj prvi jezik, dok u slučaju jezika koji je podlegao zamenjivanju gramatike deca i dalje upotrebljavaju taj jezik. Thomason (2001) smatra da zamenjivanju gramatike podležu samo oni jezici čiji govornici odbijaju da pređu na jezik brojno nadmoćnije grupe. Izgubivši svoj gramatički sistem usled zamenjivanja, prvobitni jezik zapravo više ne postoji, mada postoji etnička zajednica ljudi koji ga govore na sebi svojstven način. Dakle, usvojena je gramatika drugog jezika, ali se u većoj ili manjoj meri zadržava deo leksikona. Ako zajednica postepeno pozajmi čitav gramatički sistem i većinu leksikona drugog jezika, dolazi do odumiranja jezika u vidu potpunog prelaska na drugi jezik.

Neki jezici nestanu veoma naglo, bez promene, odnosno bez gubitka strukture i bez mnogo pozajmljivanja, tako da ne može biti reči o gubljenju jezika ili o bilo kojoj drugoj velikoj promeni kao delu procesa odumiranja. U najdrastičnijim slučajevima svi pripadnici govorne zajednice mogu iznenadno nestati usled bolesti ili masakra, kao što je bio slučaj sa nekim grupama američkih Indijanaca po dolasku Evropljana. Drugi slučaj je kad u zajednici ne postoji mlađa generacija, pa nema takozvanih polovičnih govornika, ili kad se roditelji iz nekog razloga plaše da prenose svoj jezik deci, pa taj strah prelazi na decu, tako da deca najverovatnije neće insistirati na učenju jezika roditelja. Starija generacija, odnosno preostali govornici maternjeg jezika, vremenom će zaboraviti svoj jezik zato što ga dugo nisu govorili.

Odumiranju jezika doprinose mnogobrojni faktori koji se poklapaju sa navedenim faktorima prepuštanja jezika. Usled tog mnoštva faktora, prema Crystalu (2000), jezik ne odumire ravnomerno. Može se dogoditi da, usled istorijskih ili geografskih razlika, jedan jezik nestane na jednom, ali ne i na nekom drugom mestu. Primer su žitelji planinskih krajeva koji možda čuvaju jezik bolje od onih koji žive u niziji.

Odumiranje je postepen proces, izuzev kad ga prouzrokuje neka katastrofa, što znači da tendencije u jeziku na različite načine utiču na različite segmente zajednice ili na pojedince. Upravo zbog toga jezička zajednica najčešće primećuje da njenom jeziku pretila opasnost da nestane kad je već kasno.

2.1.5. Očuvanje jezika

Pitanjem šta se može učiniti da se spreče ili preokrenu procesi prepuštanja i odumiranja jezika bavi se Crystal (2000) i navodi sledeće faktore:

1. Ugroženi jezik će napredovati ukoliko govornici pojačaju njegov prestiž u dominantnoj zajednici svojim redovnim prisustvom u medijima, podsticanjem upotrebe jezika u zajednici – u crkvi i društvenim centrima – a vremenom i pojačavanjem prisustva u javnim domenima.

2. Ugroženi jezik napreduje ako njegovi govornici uvećaju bogatstvo u odnosu na dominantnu zajednicu. Za podizanje društvenog i političkog profila potreban je novac, a novac obezbeđuje bogata zajednica.

3. Ugroženi jezik napreduje ako govornici pojačaju svoju zakonsku moć u očima dominantne zajednice. Crystal (2000) navodi trend koji je pokrenut poslednjih decenija dvadesetog veka u vezi sa kulturnim i jezičkim pravima: mnoge organizacije su usvojile

zakone i pravilnike koji se tiču tih prava. On ističe potrebu da se u tom smislu stalno vrši pritisak na države na međunarodnom, nacionalnom i lokalnom nivou.

4. Ugroženi jezik napreduje ako su govornici tog jezika intenzivno prisutni u obrazovnom sistemu: učenje maternjeg jezika u školama, pažljivo planiranje nastave jezika, istorije, folklora i književnosti na tom jeziku, i to ne samo u školi, već i u vannastavnim aktivnostima. Obuka nastavnika ovde igra veoma važnu ulogu.

5. Ugroženi jezik napreduje ako govornici mogu da ga zapišu. To ne znači da će jezik automatski preživeti (kao što nisu preživeli latinski i drugi klasični jezici), ali je veća verovatnoća da će se očuvati. Međutim, problem koji se ovde javlja je to što zapisani jezik postaje statičan, u njemu nema živog dijaloga, forma mu je ograničena i u njemu nisu prikazani prozodijski elementi jezika (melodija, ton, ritam), kao ni gestovi i mimika.

6. Ugroženi jezik napreduje ukoliko njegovi govornici mogu na njemu da upotrebljavaju elektronsku tehnologiju. Za razliku od prisutnosti u medijima, prisustvo jezika na internetu je jednostavnije i tu su svi jednaki, pod uslovom da zajednica ima pristup tehnologiji.

Crystal (2000: 154) zaključuje da jedino sama zajednica može da revitalizuje ugroženi jezik, a za to je potrebna saradnja na mnogim nivoima: starešine u zajednici, ljudi na vlasti, govornici koji dobro znaju jezik, nastavnici, stručnjaci koji pripremaju jezički materijal, pisci i lingvisti.

2.2. Dvojezičnost

Dvojezičnost ili bilingvizam je multidisciplinarna pojava i predmet je proučavanja raznih naučnih disciplina, među kojima su lingvistika, sociologija, filozofija, antropologija i psihologija, a svaka se bavi drugim aspektom ove pojave. Lingvistika dvojezičnost posmatra

sa stanovišta interferencije usled međujezičkog kontakta, a sociologija se bavi odnosom jezika i društva. Kako se jezici retko uče izolovano jedan od drugog i prepliću se sa kulturološkim karakteristikama, s tačke gledišta sociologije, bilingvizam je vrsta akulturacije. Dvojezičnošću se bave i međudiscipline poput sociolingvistike i psiholingvistike. Mentalni procesi koji učestvuju u govoru bilingvala (na primer, šta se dešava kad se drugi jezik uči i kad se upotrebljava, kako pojedinac uči da kontroliše svoje reakcije na svakom od jezika i kako te jezike razdvaja, da li govornici zapravo imaju dva različita koda ili su kodovi u izvesnoj meri srasli i šta se dešava kad govornik prelazi s jednog koda na drugi) predmet su proučavanja psiholingvistike, dok se upotrebom i distribucijom dvaju jezika u društvu (društveni bilingvizam) bavi sociolingvistika.

2.2.1. Definicija dvojezičnosti

Dvojezičnost i dvojezični govornik u literaturi se definišu na mnogo različitih načina, a definicije se kreću u rasponu od posedovanja jezičke kompetencije koja je poput one kod izvornog govornika na jednom kraju kontinuuma do minimalne kompetencije u jednoj od četiri jezičke veštine (čitanje, pisanje, govor i razumevanje govora) na drugom kraju. Između ove dve krajnosti nalazi se čitav spektar definicija dvojezičnosti.

Bloomfield (1935: 55-56) dvojezičnost definiše kao vladanje jezikom poput izvornog govornika, mada dodaje da je nemoguće definisati nivo perfekcije na kojem dobar govornik stranog jezika postaje dvojezičan, jer je razlika u nivoima relativna.

Einar Haugen (1956: 9) navodi termin dvojezični govornik kao zajednički za ljude koji poseduju različite nivoe jezičke sposobnosti, a zajedničko im je to što nisu monolingvali. Termin dvojezični govornik, a to je, prema njegovom tvrđenju, i uobičajena upotreba, koristi i za one koji znaju više od dva jezika. Sam Haugen napominje da ova definicija ne precizira u

kojoj meri osoba treba da poznaje svaki od jezika, niti koliko dva ili više govora treba da se razlikuju da bi se podveli pod naziv jezik. Po pitanju nastanka bilingvizma kod pojedinca navodi da je ranije tvrdio da bilingvizam nastaje u trenutku kad je govornik u stanju da proizvede celovite smislene iskaze na drugom jeziku. Ovde, međutim, smatra da pod bilingvizmom treba podrazumevati i potpuno pasivni bilingvizam, to jest, razumevanje bez govorenja. Zaključuje da bilingvizam treba da obuhvati znanje najmanje dva jezika od strane jednog govornika, s tim što jezička sposobnost u jednom ili u drugom jeziku može, ali ne mora biti jednaka.

Weinreichova (1964: 5) definicija dvojezičnosti zasniva se na upotrebi, a ne na jezičkoj kompetenciji – dvojezičnost je naizmenična upotreba dva jezika – što je slično definiciji koju daje Mackey (1957: 51, navedeno u Baetens Beardsmore 1982).

Sa psiholingvističkog aspekta, Grosjean (1989) primećuje da bilingval ne predstavlja dva monolingvala u jednom, odnosno da on nije prost zbir dvaju jednojezičnih govornika, jer se kod dvojezičnog govornika ispoljava jedinstveno jezičko ponašanje.

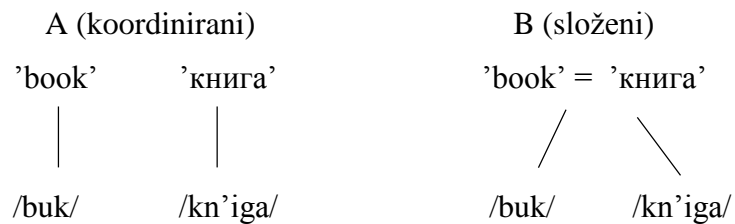
Radovanović (1979: 49) definiše dvojezičnost kao pojavu da govorni predstavnici jedne govorne zajednice istovremeno poseduju znanje dvaju jezika, što im omogućuje njihovu naprednu upotrebu.

2.2.2. Tipovi dvojezičnosti

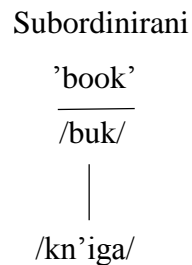
Uriel Weinreich (1964) razlikuje tri tipa bilingvala. Kod bilingvala tipa A, to jest **koordiniranih** (eng. *coordinate*) bilingvala, označivači se tretiraju odvojeno, kao dva posebna znaka, po jedan u svakom jeziku. Dakle, kod koordiniranih bilingvala ekvivalentne

reči u dva jezika imaju dva označivača i dva označena⁵, dok kod bilingvala tipa B, **složenog** (eng. *compound*) bilingvala, ekvivalentne reči imaju dva označivača i samo jedno označeno, odnosno, dva označivača se povezuju sa samo jednim označenim. Weinreich (1964) ovo ilustruje na primerima engleske reči *book* i ruske *книга*:

Kod bilingvala tipa C, **subordiniranih** (eng. *subordinate*) bilingvala, referenti znaka u jeziku koji se uči ne moraju biti stvarni „predmeti“, već ekvivalentni znakovi iz jezika koji govornik već zna. U subordiniranom tipu jedan jezik je dominantan, a reči iz nedominantnog jezika tumače se preko reči iz dominantnog. Ovaj tip bilingvizma karakterističan je za početne faze učenja drugog jezika putem nastave na prvom jeziku, to jest kad se L2 uči pomoću L1, dominantnog jezika.

Razlika između složenog i koordiniranog bilingvizma predstavlja dva kraja kontinuuma između kojih može da se nađe bilingvalna osoba.

Baetens Beardsmore (1982: 5-20) daje pregled ostalih tipova dvojezičnosti koji se javljaju u literaturi. Lambert (1974, navedeno u Baetens Beardsmore 1982: 19) definiše

⁵ Prema Saussureu: *signifiant* = spoj glasovnog fenomena kojim se nešto označava i *signifié* = označeni pojam (Ivić 1978: 107)

aditivni (eng. *additive*) bilingvizam, u kojem se kognitivne i društvene sposobnosti stečene drugim jezikom i one stečene prvim međusobno dopunjuju i obogaćuju. To se događa kad sredina pripisuje pozitivne vrednosti obama jezicima. Kod aditivnog bilingvizma osoba svom repertoaru veština dodaje drugi, društveno relevantan jezik, ali nema opasnosti da prvi jezik bude zamenjen drugim, jer je prvi jezik prestižan i njegov dalji razvoj podstiče se na više načina, između ostalog u masovnim medijima. Predstavnici ovog tipa bilingvala su anglofoni Kanađani koji uče francuski. Nasuprot ovome je **suptraktivni** (eng. *subtractive*) bilingvizam, u kojem se drugi jezik usvaja nauštrb već stečenog znanja prvog jezika, odnosno, učenje L2 je deo procesa udaljavanja od L1. Ovo se dešava u društvima u kojima se društvena i kulturna svojstva jednog jezika potcenjuju u odnosu na drugi, prestižni jezik, što se uočava u doseljeničkim zajednicama.

Pohl (1965, navedeno u Baetens Beardsmore 1982: 5) daje podelu na **horizontalni**, **vertikalni** i **dijagonalni** bilingvizam. U situacijama u kojima jezici imaju jednak status u zvaničnom, kulturnom i porodičnom životu jedne grupe, postoji horizontalni bilingvizam (primer su Katalonci koji upotrebljavaju i katalonski i španski ili neki Kvebečani u Kanadi). Vertikalni bilingvizam predstavlja koegzistiranje standardnog jezika i srodnog dijalekta kod govornika. Opšteprihvaćeni termin za ovo je *diglosija*. Primeri su nemački i švajcarskonemački u Švajcarskoj ili valonski i francuski u Belgiji. Kod dijagonalnog bilingvizma govornici upotrebljavaju jedan dijalekat ili nestandardni jezik uz genetski nesrodan standardni jezik (na primer, luizijanski francuski i engleski u Luizijani).

Halliday, McKintosh i Strevens (1970, navedeno u Baetens Beardsmore 1982: 7) govore o **ambilingvizmu** (eng. *ambilingualism*) u slučaju osobe koja podjednako dobro

funkcioniraju na bilo kom od jezika u svim domenima, bez tragova upotrebe jednog jezika u drugom.

Prirodni (eng. *natural*) ili **primarni** bilingval je osoba koja je naučila dva jezika sticajem okolnosti, ali bez sistematskog učenja, bilo kao dete kod kuće, bilo preseljenjem u zajednicu u kojoj mora da upotrebljava više od jednog jezika. Bilingvizam stečen preseljenjem u drugu jezičku zajednicu ponekad se naziva **sekundarnim** bilingvizmom.

Kod **ekvilingvizma** (eng. *equilingualism*) ili **balansiranog** (eng. *balanced*) bilingvizma znanje dvaju jezika je približno podjednako i ta sposobnost je slična sposobnosti monolingvala u bilo kom od tih jezika. Međutim, mada je jezička sposobnost balansiranih bilingvala približno podjednaka u oba jezika, mogući su tragovi interferencije u jednom i u drugom jeziku i po tome se ovi bilingvali razlikuju od monolingvala u svakom od datih jezika.

Funkcionalni bilingvizam je tip bilingvizma koji se javlja kod govornika koji funkcionišu na dva jezika, ali L2 ne govore potpuno tečno. Osoba je u stanju da izvršava niz aktivnosti na drugom jeziku uz upotrebu malog broja gramatičkih pravila kojima raspolaže i uz ograničenu leksiku koja je podesna za ono što ta osoba treba da uradi. Primer za ovaj tip je jezik struke: dovoljno je minimalno znanje jezika da bi govornik mogao da obavlja postavljene zadatke. Ovo je minimalistička interpretacija funkcionalnog bilingvizma. Prema maksimalističkoj interpretaciji, govornik može da izvršava sve aktivnosti u datoj jezičkoj sredini na zadovoljavajući način, ali je moguće da upotrebljava jezičke norme koje su potpuno nepoznate jednojezičnoj grupi i kod njega može postojati jaka interferencija na nivou fonologije, morfologije, leksike i sintakse.

Receptivni bilingvizam može se smatrati oblikom funkcionalnog bilingvizma: osoba razume drugi jezik u pisanom ili govornom obliku ili u oba oblika, ali ne mora biti u stanju da ga govori ili piše. Drugi termin za ovaj tip je **pasivni** bilingvizam. Čak i izvorni govornici koji se odsele u drugu zemlju mogu posle izvesnog vremena uvideti da nisu u stanju da s lakoćom komuniciraju na prvom jeziku, to jest da se kod njih razvija pasivni bilingvizam.

Nasuprot receptivnom je **produktivni** bilingvizam: govornici razumeju drugi jezik, a u stanju su i da govore i/ili da pišu na tom jeziku. Ovo ne mora da znači da osoba zna i da govori i da piše na oba jezika na istom nivou. Produktivna dvojezičnost ne mora da podrazumeva **dvopismenost** (eng. *biliteracy*).

Simetrični bilingvizam kod Pohla (1965: 347, navedeno u Baetens Beardsmore 1982: 17) sličan je produktivnom, s tim što podrazumeva podjednaku kompetenciju u oba jezika, dok se njegov koncept **asimetričnog** bilingvizma podudara s receptivnim. Primer za asimetrični bilingvizam je osoba koja uči strani jezik i sposobna je da se na njemu izrazi tako da je sagovornici razumeju, ali ima poteškoća sa razumevanjem izvornih govornika.

Predbilingvalno stanje naziva se **početnim** (eng. *incipient*) bilingvizmom (Diebold, 1961, navedeno u Baetens Beardsmore 1982: 18). Osoba počinje da odgoneta zakonitosti jezika koji uči bilo na nivou dekodiranja, bilo na nivou enkodiranja. Ova rana faza bilingvizma može dovesti do uspešne receptivne ili produktivne veštine, zavisno od motivacije, prilika za učenje i stepena izloženosti drugom jeziku.

Ascendentni (eng. *ascendent*) bilingvizam se javlja kod osobe koja, usled pojačane upotrebe drugog jezika, napreduje u tom jeziku, ali ako ga neko vreme ne upotrebljava, počinje da se suočava sa poteškoćama u razumevanju ili izražavanju, i tada se nalazi u stanju **recesivnog** (eng. *recessive*) bilingvizma.

Kasni (eng. *late*) bilingvizam je dvojezičnost stečena posle detinjstva, **maksimalni** bilingvizam postoji kod osobe koja vlada sa dva jezika na nivou koji je blizak nivou izvornog govornika, dok je **sukcesivni** bilingval osoba koja je L2 dodala u periodu nakon što je počeo da se razvija L1.

Još jedna podela je na **društveni** i **individualni** bilingvizam (Appel i Muysken, 1987:

1). Društveni bilingvizam se javlja kad se u jednom društvu govore dva ili više jezika.

Uopšteno uzev, postoje tri oblika društvenog bilingvizma. Jedan tip se javlja u društvu u kojem dve grupe govore dva različita jezika, to jest, svaka grupa je jednojezična. Appel i Muysken (1987) navode da je to bio čest slučaj u kolonijama, gde su kolonizatori govorili jedan, a domaće stanovništvo drugi, lokalni jezik. Drugi oblik društvenog bilingvizma je onaj u kome su svi dvojezični, kao što je slučaj u Indiji. U trećem obliku, jedna grupa je jednojezična, dok je druga dvojezična. To je čest slučaj u iseljeničkim situacijama, u kojima je dvojezična grupa manjinska iseljenička zajednica. Ova podela je, naravno, teorijska i vrlo uopštena, jer u savremenom svetu postoji mnogo različitih situacija i kombinacija.

2.2.3. Stavovi o dvojezičnosti

Weinreich (1964: 113) razmatra stavove o bilingvizmu koji su preovladavali u to vreme i daje dug spisak poremećaja do kojih, prema nekim dotadašnjim shvatanjima, bilingvizam može da dovede. On navodi stavove da je znanje dvaju jezika negativan činilac u razvoju ličnosti ili identiteta. Navodi da se smatra da kod bilingvala postoji sukob identiteta i pogleda na svet, te da stoga oni postaju kulturološki hibridi. Prema ovom shvatanju, bilingvizam može da prouzrokuje emocionalnu labilnost, pa čak i otuđenje. Uz to, postoje mišljenja da dvojezičnost prouzrokuje sniženje inteligencije, ne samo pojedinca već i čitave etničke grupe; usled unutrašnje podvojenosti, bilingvali, navodno, pate od moralne

izopačenosti i intelektualnog i moralnog propadanja. Ovi stavovi, međutim, zasnovani su na sporadičnim ličnim iskustvima, dok metodološki zasnovana proučavanja pokazuju da bilingvizam može imati nepovoljne efekte, ali samo u nepovoljnim društvenim uslovima. Pored uticaja na psihu, postoji shvatanje da je sposobnost za učenje stranog jezika jedan od faktora koji utiču na uspeh u učenju drugog jezika. Prema jednoj struji, veoma rani bilingvizam ima negativan uticaj na sposobnost učenja stranog jezika, mada ima istraživanja koja podržavaju, ali i onih koja pobijaju ovu tvrdnju. Takođe postoji tvrdnja da bilingvizam pomaže u usvajanju trećeg jezika.

Baetens Beardsmore (2003: 18) kaže da je strah od dvojezičnosti veoma rasprostranjen i da se dvojezičnost često povezuje sa problemima. Ovo shvatanje proističe iz pretpostavke da je jednojezičnost norma, a dvojezičnost odstupanje od norme. Strah od dvojezičnosti on deli u četiri grupe:

1. Roditeljski strah – potiče od saveta prijatelja, suseda i nastavnika, koji zapravo ništa ne znaju o dvojezičnosti. Istraživanja, međutim, pokazuju da je ovaj strah neosnovan jer se ne javlja u društvima u kojima je dvojezičnost norma.

2. Kulturološki strah – strah od gubitka identiteta, korena, i strah od marginalizacije i otuđenja. U određenim uslovima, kao u grupama nižeg statusa, bilo u razvijenim društvima ili u društvima u razvoju, ovaj strah je osnovan, dok ga među pripadnicima srednje klase nema.

3. Obrazovni strah – među onima koji imaju stabilnije uslove (srednja klasa) ovaj strah ne postoji jer je dvojezičnost njihov izbor. Međutim, među imigrantima i pripadnicima etničkih grupa dvojezično obrazovanje je popravnog tipa ili predstavlja prelaznu fazu ka krajnjem cilju, jednojezičnom obrazovanju.

4. Politički i ideološki strah – strah koji postoji u dominantnoj zajednici da imigranti nisu motivisani da se uklope, odnosno da nauče jezik zemlje u kojoj žive ukoliko se toleriše upotreba drugih jezika.

Baetens Beardsmore (2003) daje pregled negativnih stavova prema bilingvizmu: bilingvizam ometa kod deteta razvoj govora, intelektualno napredovanje, mogućnosti za obrazovanje i emocionalnu stabilnost, može dovesti do toga da dete postane agresivno i antisocijalno, te prouzrokovati šizofreniju, ambivalentnost, kulturološku dezorijentisanost i jezički nemar. Na kraju primećuje da, kad bi sve to bilo tačno, ne bi bilo dece u dvojezičnim obrazovnim programima, a program **imerzije u francuski** (eng. *French Immersion*), odnosno nastave na francuskom u školama koje se nalaze na anglofonom govornom području, u Kanadi pohađa veliki broj dece.⁶

Edwards (2003: 32) smatra da emocionalna napetost, poput anomalije ili nedostatka samopouzdanja, koja se najčešće sreće u imigrantskim zajednicama, nije posledica dvojezičnosti, već šireg društvenog pritiska koji proističe iz kultura u kontaktu, antagonizma između grupa, te iz predrasuda i siromaštva. Navodi da se ranije smatralo da je upotreba stranog jezika kod kuće jedan od glavnih uzroka mentalne zaostalosti.

Clyne (2003a:) spominje pojam **jezičko šegrtovanje** (eng. *language apprenticeship*) kojim se naglašava značaj usvajanja jednog jezika kao osnove za kasnije usvajanje drugog. U tome centralnu ulogu igra **metajezička svest** (eng. *metalinguistic awareness*). Na osnovu svojih posmatranja, Clyne (2003a: 48) pretpostavlja da usvajanje trećeg jezika može imati pozitivan uticaj na jezike bilingvala: podiže metajezičku svest i podstiče mladu osobu da više

---

⁶ Prema podacima na internet stranici <http://cpf.ca/en/files/COED-2012-2013-French-Immersion-by-Prov-Terr-Grade.pdf>, u školskoj 2012-2013 godini u ovaj program bilo je upisano 3 843 848 dece širom Kanade.

ceni vrednost dvojezičnosti. Citat izjave dve veoma mlade ispitanice govori u prilog ovoj pretpostavci:

„Pa [španski] vrlo je sličan francuskom, pa je [...] nama, ono, puno lakše nego ovoj deci što su na engleskom. Sve [...] je puno lakše kad znaš puno jezika, i engleski i francuski i ponekad i srpski pomaže i...“

„Da, ovaj, i meni isto vrlo lako ide zato što neke stvari iz gramatike su slične na francuskom... kad si već jednom naučio, onda drugi put ko da samo ponavljaš i, ovaj, ima dosta sličnosti sa francuskim jezikom, a i vidi se... možeš potrefiti ponekad i reči iz srpskog jezika i engleskog koje su slične i onda kad možeš razmišljati, ono, na više jezika da povezuješ s tim, onda je lakše da naučiš i da zapamtiš i da razumeš.“

2.2.4. Upotreba jezika kod bilingvala

Grosjean (2010: 41-45) govori o **režimu jezika** (eng. *language mode*) i izboru jezika. Režim jezika je stepen u kojem se kod govornika aktivira jezik u bilo kom datom trenutku i način na koji se aktivira, kao i to koji su mehanizmi obrade jezika na delu. Na dva kraja kontinuuma jezičkog režima stoje jednojezični i dvojezični režim, a između njih je niz tačaka na kojima govornik može da se nađe, odnosno koje može da odabere zavisno od situacije i sagovornika. Primeri jednojezičnog režima su kad govornik/pisac razgovara sa jednojezičnim govornikom ili mu piše na jednom od jezika koji oboje znaju (to mogu biti članovi porodice, prijatelji ili kolege) ili kad čita ili gleda film na jednom od jezika. Na drugom kraju kontinuuma je dvojezični režim, kad govornik komunicira sa bilingvalima koji znaju iste jezike (to mogu biti bliski prijatelji, braća ili sestre), kao i kad sluša razgovor drugih bilingvala u kojem se upotrebljavaju oba jezika. Izbor režima vrši se na osnovu tri glavne kategorije: 1. učesnici, 2. situacija i 3. sadržaj diskursa i funkcija interakcije. Napominje da i

u potpuno jednojezičnoj situaciji retko dolazi do potpunog isključivanja drugog jezika, a dokaz za to je upotreba konstrukcija iz drugog jezika, uglavnom na sintaksičkom nivou (na primer, redosled subjekta, predikata i objekta), ali i na leksičkom (upotreba adaptiranih ili neadaptiranih reči iz drugog jezika).

Zavisno od toga u kojoj meri učesnici (govornik i sagovornik) vladaju jezikom, bira se jezik koji će obezbediti najuspešnije komunikaciju (up. Griceov (1975) princip kooperativnosti). Stav učesnika prema određenom jeziku, starost, društvenoekonomski status, stepen bliskosti i odnos snaga među učesnicima još su neki faktori koji spadaju u kategoriju učesnika.

Kategorija situacije podrazumeva upotrebu jezika u raznim društvenim okolnostima. Na primer, govornici jezika manjine upotrebljavaju jezik većine u zvaničnim situacijama, u javnosti, a jezik manjine kod kuće.

Što se tiče sadržaja diskursa, o nekim temama se bolje i lakše razgovara, odnosno, neke teme se bolje obrađuju na jednom jeziku, a o drugima se lakše i bolje razgovara na drugom jeziku. Govornik poseduje širi vokabular u određenom domenu, kao na primer u temama koje se tiču škole ili posla. Ukoliko jezik koji govornik zna ne obuhvata neki domen, bilingval ne poseduje vokabular vezan za taj domen, stilski varijetet, a nekad čak i diskursna i pragmatička pravila neophodna za taj domen. Ovo je jedan ispitanik primetio kao faktor u svom govoru:

„ ...na primer, kada razmišljam o poslu, ima nekih ideja, kao što sam reko, ja ne znam na srpskom, na primer o bankarstvu. Nikad nisam radio u bankarstvu u Srbiji ili na srpskom jeziku, tako da ja samo znam te ideje ne engleskom, tako da koristim engleske ideje. A... tako da bi reko o školi i o poslu kada razmišljam, počnem na

srpskom, ali se te ideje završe na engleskom. A kada mi- razmišljam na primer o prijateljima i o porodici, pošto te ideje znam na srpskom, onda koristim, onda koristim srpski. Tako mi je mnogo lakše. Jedino ono što poznaješ na tom jeziku koristiš, te reči, fraze, te ideje.“

Ljudi često komuniciraju sa ciljem da nešto postignu, a ne samo da prenesu informacije. Funkcija interakcije može biti da se nečiji status podigne na viši nivo, da se održi ili uspostavi društvena distanca, da se neko isključi iz interakcije, da se nešto traži, da se nešto zahteva ili naredi.

I afektivni sadržaj reči, kao i izražavanje emocija utiču na režim jezika kod bilingvala. Nekad je lakše izraziti emocije na jeziku koji ti nije maternji, jer je tako lakše govoriti o tabu temama (Grosjean 2010: 129-133). Međutim, slika je veoma složena, povezana sa ličnim faktorima, tako da ovde nema pravila. Grosjeanovi ispitanici, na primer, navode da lakše psuju na drugom jeziku. Kod i spitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju upotreba psovki, odnosno motiv za psovanje na srpskom ili na engleskom veoma se razlikuje. Neki psuju na srpskom ako ne žele da ih neko razume, neki kod kuće psuju na srpskom, a van kuće na engleskom. Nekima engleske psovke imaju nižu afektivnu vrednost, ne zvuče kao psovke, dok psovke na srpskom zvuče gore, pa zato kad psuju, psuju na engleskom. Drugi nemaju osećaj težine psovke na srpskom, dok neki psuju na srpskom jer je u njemu veća raznovrsnost i kreativnost psovki nego u engleskom. Jedan ispitanik psuje na srpskom kad je u Srbiji, a na engleskom kad je u Vankuveru. Slika je isto toliko šarolika i kad se radi o razmišljanju i sanjanju.

Ovo je povezano sa emotivnom vezanošću za jezik (Weinreich 1964). Mnogi ljudi, ako ne i svi, emotivno su vezani za jezik koji su prvo naučili, smatrajući da je taj jezik bogatiji i izražajnije od drugih. Jedan ispitanik govori upravo o ovome:

„ Lakše opisujem stvari na srpskom jer na engleskom baš nekako mi sve zvuči prosto, a na srpskom baš ima puno emocija, bar po meni...“

Međutim, emotivna vezanost se može promeniti kasnije u životu usled raznih faktora kao što su prijateljstva, ljubavne veze ili patriotska vezanost za novu zemlju.

Grosjean (2010) govori i o dvojezičnosti tokom životnog veka pojedinca. Bilingvizam je dinamičan proces u kojem nove situacije, novi sagovornici i nove jezičke funkcije stvaraju nove jezičke potrebe, a te nove potrebe menjaju konfiguraciju jezika dvojezične osobe. Tokom života mogu se smenjivati periodi kad jedan jezik jača, a drugi gubi na važnosti. Kod ispitanika u ovom istraživanju to se vidi kod onih koji su odlazili da provedu relativno duže vreme u Srbiji (na primer, 6 meseci) i kod onih koji svake godine odlaze u Srbiju i tamo provode mesec ili dva. Jedan ispitanik konstatuje da, kao po pravilu, primećuje u svom engleskom govoru jak srpski akcenat svaki put kad se vrati iz Srbije nakon boravka od nekoliko nedelja.

2.2.5. Jezička interferencija

U vezi sa prethodno razmatranim režimom jezika je i pitanje jezičke interferencije kod bilingvala, koju Weinreich (1964: 1) definiše kao odstupanje od norme oba jezika koje se javlja u govoru bilingvala kao rezultat znanja više od jednog jezika.

Haugen (1956) navodi da stepen u kojem je bilingval u stanju da razdvoji dva jezika zavisi od raznih psiholoških i društvenih faktora. Ukoliko nije u stanju da ih razdvoji, dolazi do jezičke interferencije, koja može imati različite oblike kao što su strani akcenat, mešavina

jezika i upotreba neidiomatskih izraza i pozajmljenica. Interferencija može biti nesvesna ili namerna, jezička omaška ili navika. Takođe može biti sasvim individualna ili može da se proširi i postane svojstvo cele govorne zajednice.

U govoru bilingvala mogu se naći različiti stepeni interferencije, zavisno od okolnosti neposredne govorne situacije (Weinreich 1964). Jedan od faktora koji utiču na interferenciju su sagovornici. Bilingval često teži da ograniči interferenciju kad razgovara sa monolingvalom kako bi ga ovaj razumeo. Ovo se naziva **sagovorničkim ograničenjem** (eng. *interlocutory constraint*). Nasuprot tome, kad je sagovornik takođe bilingval, skoro da nema ograničenja interferencije i oblici se prenose iz jednog jezika u drugi često i u neprilagođenom obliku.

Drugi faktor je odstupanje od specijalizovane upotrebe jezika o kojem takođe govori Grosjean (videti prethodni odeljak). Bilingvali su navikli da o nekim temama razgovaraju samo na jednom jeziku ili da u određenim prilikama upotrebljavaju samo jedan jezik, a iznenadan prelazak na drugi jezik otvara mogućnosti za interferenciju. Na primer, dete koje uči oba jezika u porodičnom okruženju sposobno je da o svakodnevnim stvarima razgovara na oba jezika. Međutim, kad neke predmete uči u jednojezičnoj školi, ima poteškoća da o njima razgovara na drugom jeziku i podložno je mešanju jezika. Neki bilingvali su takođe naviknuti da određeni jezik koriste sa određenim osobama i prelazak na drugi jezik može da im bude izuzetno težak, pa je i tu moguć visok stepen interferencije.

2.2.6. Ispitanici i dvojezičnost

Citatima ispitanika koji su gore navedeni potvrđeni su neki stavovi iz literature o kojima je bilo reči u ovom poglavlju. U narednom odeljku daje se pokušaj da se ispitanici svrstaju u neke od tipova bilingvizma. Ne može se reći da su prirodni, primarni ili sekundarni

bilingvali u punom smislu, jer su znanje engleskog jezika stekli sistematskim putem, u školskom sistemu, mada je u drugoj generaciji i kod pripadnika generacije 1,5 koji su došli u predškolskom uzrastu sam početak usvajanja engleskog bio prirodan. Za neke ispitanike iz generacije 1,5 može se reći da su ekvilingvali ili balansirani bilingvali, jer se kod njih u srpskom jeziku u izvesnoj meri javlja interferencija iz engleskog. Za sve ispitanike može se reći da su u manjoj ili većoj meri produktivni bilingvali jer razumeju i govore i srpski i engleski i čitaju i pišu na oba jezika. Pošto je ispitivana samo upotreba srpskog, a ne i engleskog jezika, nije moguće utvrditi nivo kompetencije u oba jezika i svrstati ih u simetrične bilingvale. Pretpostavlja se, međutim, da su kod većine ispitanika produktivne jezičke veštine jače u engleskom, jer je to jezik na kojem se školuju i rade i koji upotrebljavaju tokom većeg dela dana.

2.3. Zamena koda⁷

Zamena koda (eng. *code switching*) značajan je aspekt dvojezičnosti i veoma je raširena pojava u dvojezičnim zajednicama. Istraživanje zamene koda predmet je interesovanja lingvistike, pragmatike, međudisciplina kao što su sociolingvistika i psiholingvistika, te antropologije, filozofije i drugih disciplina. U ovom odeljku daće se pregled literature o zameni koda. Predstaviće se definicije i shvatanja koda, stavovi prema zameni koda i motivacija za zamenu koda. Takođe će se uporediti pojmovi zamene koda,

---

⁷ Termin *code switching* kod nas se različito prevodi: zamena koda, promena koda, prebacivanje koda, preključivanje koda i smenjivanje kodova. Imajući u vidu da se u svakodnevnom govoru, bar među pripadnicima srpske dijasporu u Vankuveru, često čuje „prebacimo se na engleski”, možda bi najprikladniji termin bio *prebacivanje*, ali autorka ipak zadržava termin *zamena koda*, kako bi se on razlikovao od termina *prebacivanje koda* iz oblasti kompjuterskog programiranja.

pozajmljivanja, mešanja kodova i interferencije i prikazati odnosi među ovim pojmovima. Na kraju će se prikazati pristupi analizi zamene koda.

2.3.1. Definicija koda

Uprkos, a možda upravo i usled pomenute sveprisutnosti ove pojave, definicije zamene koda, kao i terminologija vezana za ovaj pojam mnogobrojne su i veoma raznolike.

U uticajnom delu *Languages in Contact* (1964) Uriel Weinreich je prvi zapazio značaj ove pojave, mada sam ne koristi taj termin. On govori o interferenciji kao o odstupanju od normi bilo kojeg od dva jezika koje upotrebljava dvojezični govornik, a koje je rezultat međujezičkog kontakta, odnosno govornikovog znanja više od jednog jezika.

Pfaff (1979: 295) koristi pojam **mešanje kodova** (eng. *code mixing*) kao širi, opšti pojam koji obuhvata zamenu i pozajmljivanje. Za nju zamena koda podrazumeva određeni stepen dvojezične kompetencije.

Gumperz (1982) daje potpodelu zamene koda na konverzacijsku i metaforičku i definiše konverzacijsku zamenu koda kao nizanje, unutar jednog govornog događaja, delova govora koji pripadaju dvama različitim gramatičkim sistemima ili podsistemima.

Konverzacijska zamena koda najčešće se javlja u vidu dveju rečenica koje slede jedna za drugom, kao kad govornik upotrebi drugi jezik da bi ponovio poruku ili odgovorio na nečiju izjavu (Gumperz 1982: 59):

A: Well, I'm glad I met you.

B: Andale pues. (OK. Swell).

Međutim, do zamene koda može doći i unutar rečenice, kao u primeru: *Those are friends from Mexico que tienen chamaquitos (who have little children).*

Da prenesu metaforičke informacije o tome kako žele da se razume ono što kažu, govornici se oslanjaju na svoje apstraktno poimanje situacionih normi i na to da ih njihovi slušaoci poimaju na isti način. Metaforička zamena koda odvija se na osnovu konteksta konverzacije i uključuje inferenciju.

Poplack (1980) definiše zamenu koda kao smenjivanje dvaju jezika u jednom diskursu, rečenici ili konstituenti, a u članku *Syntactic Structure and Social Function of Codeswitching* (1981) zamenu koda klasifikuje prema stepenu adaptiranosti jezičkih jedinica iz jednog jezika u fonološki, morfološki i sintaksički sistem drugog. Na jednom kraju su potpuno integrisane jezičke jedinice: *izbori za MEJORA i KANSELORE* (eng: *elections for the mayor (gradonačelnika) and councillors (gradske većnike)*), gde se vidi adaptiranost fonološkim i morfosintaksičkim normama srpskog jezika. Na drugom kraju su potpuno neprilagođeni oblici, koje smatra zamenom koda: *Možeš malo da BACK UP? (da se vratiš/da voziš unazad)*.

Grosjean (1982: 145) daje široku definiciju zamene koda kao naizmenične upotrebe dva ili više jezika u jednom iskazu ili konverzaciji, dok je Auerova (1999: 310) definicija pragmatička: naporedno (po)stavljanje dvaju kodova (jezika) ... koje učesnici shvataju kao čin koji ima **lokalni smisao** (eng. *locally meaningful*). Pod lokalnim smislom podrazumeva se smisao koji ima značaj i značenje za užu grupu, odnosno, pojam *lokalno* predstavlja svojstva uže grupe na osnovu kojih se pripadnici te grupe orijentišu, ono što im je zajedničko i po čemu se razlikuju od drugih širih grupa na makrosocijalnom nivou kao što su pol, društvena klasa ili godine starosti. Osim toga, Auer (1995) uvodi i pojam **smenjivanje kodova** (eng. *code alternation*) koji vidi kao zajednički termin koji obuhvata zamenu koda i transfer: dva semiotička sistema naporedo postavljena tako da primalac složenog signala koji

iz toga proizilazi može da ga protumači na taj način. Ovde ne spadaju odlomci govora koji ne stoje neposredno jedan do drugog, kao što su oni koji se javljaju na početku i na drugom kraju konverzacije ili slučajevi u kojima jedan govornik upotrebljava jedan jezik u jednoj, a drugi u drugoj situaciji. Kriterijum naporedo postavljenih sistema znači da **promena stila** (eng. *style shifting*), mada je veoma značajan interaktivni događaj, ne spada u smenjivanje kodova jer predstavlja postepeno prelaženje sa dijalekta na standardni jezik ili obrnuto.

Prema Bokambi (1988: 24), zamena koda i mešanje kodova su komplementarne pojave, s tim što je zamena koda **umetanje** (eng. *embedding*) ili mešanje reči, fraza i rečenica iz dva koda unutar jednog govornog događaja i to izlazeći van granica rečenice (međurečenični nivo), dok je mešanje kodova umetanje ili mešanje raznih jezičkih jedinica kao što su afiksi, reči, fraze i klauze iz dva različita gramatička sistema ili podsistema unutar jedne rečenice i jedne govorne situacije.

Poplack i Meechan (1995: 200) definišu zamenu koda kao nizanje rečenica ili rečeničnih delova od kojih je svaki u skladu sa morfološkim, sintaksičkim i fonološkim (ovaj nivo nije obavezan) pravilima jezika iz kojeg leksika dolazi.

Muysken (2000: 1) termin zamena koda upotrebljava za brzo uzastopno nizanje više jezika u jednom govornom događaju.

Slično njemu, Ritchie i Bhatia (2012: 376) zamenu koda definišu kao upotrebu različitih jezičkih jedinica (reči, fraza, klauza, rečenica) prvenstveno iz dva gramatička sistema van granica rečenice unutar govornog događaja.

Thomason (2001: 131) takođe daje široku definiciju zamene koda kao upotrebe materijala iz dva ili više jezika od strane jednog govornika u jednoj istoj konverzaciji. Dodaje

da je to mehanizam uvođenja novih oblika i strukturnih karakteristika u jezik primalac, pa predstavlja važan mehanizam pozajmljivanja.

Za potrebe ove disertacije prihvaćće se široka definicija zamene koda kao upotrebe građe iz dva jezika u jednom segmentu usmene ili pismene komunikacije.

2.3.2. Shvatanje koda

Termin kod u literaturi se najčešće upotrebljava u značenju jezik ili jezički varijetet. Međutim, autori poput Auera (1998) zalažu se protiv izjednačavanja zamene koda i prelaženja sa jednog jezika ili jezičkog varijeteta na drugi. Dajući iscrpan pregled upotrebe termina zamena koda u literaturi koja se bavi istraživanjem bilingvizma i međujezičkih kontakata, Alvarez-Cáccamo (1998) nalazi odstupanje od prvobitnog pojma **zamenjivanje koda** (eng. *switching code*) koji je uveo Jakobson (1961), preuzevši ovaj pojam iz informatike: kod kao mehanizam za nedvoznačno prenošenje signala između sistema. Jakobson (1961) prilagođava taj pojam promeni koju jednojezični *ili* (podvukao Alvarez-Cáccamo) dvojezični govornik mora da ostvari da bi protumačio (dekodirao) sistem (kod) druge osobe ili da sam proizvede takvu promenu. Alvarez-Cáccamo (1998) naglašava da dva stila istog jezika mogu imati različite kodove i podvlači glagol *imati* jer Jakobson ne kaže za svaki jezički stil da *je* kod, nego da *ima* kod. Kod se koristi da se interpretira i proizvede govor – on sam po sebi nije govorni materijal. Alvarez-Cáccamo (1998) navodi da je skoro celokupno istraživanje zamene koda zasnovano na međusobnoj zamenjivosti pojmova „zamena koda“ i „jezički varijetet“, mada je kod sredstvo kojim se komunikativna namera prevodi u iskaze, a iskazi u interpretacije. Alvarez-Cáccamo (1998) predlaže, s jedne strane, da se opseg zamene koda suzi da bi isključio društveno ili interakciono smenjivanje varijeteta bez značenja, a s druge strane, da se proširi kako bi se obuhvatile pojave jednojezičnog

govora kao što su dijalekti, stilovi, prozodija, paralingvistički signali i diskursni obeleživači, što je Gumperz (1982: 131) nazvao **kontekstualizacionim signalima** (eng. *contextualization cues*). Pod kodom će se za potrebe ovog rada podrazumevati jezik, značenje koje se široko upotrebljava u oblasti istraživanja međujezičkih kontakata.

2.3.3. Stavovi prema zameni koda

Stavovi o prihvatljivosti zamene koda i pozajmljivanja veoma su različiti. Dvojezični govor veoma je podložan pozajmljivanju, te su mnoge pozajmljenice koje se sreću u dvojezičnim zajednicama nepoznate ili neprihvatljive u jednojezičnoj zajednici u zemlji porekla. Uz to, standardi prihvatljivosti variraju čak i među samim bilingvalima, kako u zajednici, tako i pojedinačno.

U ranim proučavanjima zamene koda na ovu pojavu se gledalo kao na negativno jezičko ponašanje. Takve stavove imali su kako autori, tako i govornici. Gumperz (1982) navodi da dvojezična osoba, kad joj se ukaže na to da u govoru meša dva jezika, omašku pripisuje svojim lošim jezičkim navikama i obećava da će se popraviti i iz svog govora eliminisati mešanje jezika. Međutim, stavovi prema zameni koda u poslednje vreme su se znatno promenili. Na zamenu koda se gleda kao na efikasan način komunikacije koji je na raspolaganju dvojezičnim osobama u interakciji sa drugima koji govore ista dva jezika. Smatra se da zamena koda nije nasumična niti besmislena, već da ima svoju funkciju, aspekte i karakteristike i da za nju postoje motivi i razlozi. Zamena koda je jezičko oruđe i znak da su učesnici u komunikaciji svesni alternativnih konvencija u komunikaciji. Pored toga što govornici zamenjuju kod da bi ostavili utisak da znaju dva jezika, to jest, da vladaju tim jezicima, oni to čine i da bi uspostavili međusobnu solidarnost kao pripadnika dvojezične zajednice. Gumperz (1982) navodi da pripadnici manjinske zajednice upotrebljavaju svoj

manjinski jezik kao **kod *mi***, ili **naš kod** (eng. *we code*) da izraze privrženost svom jeziku i zajednici, a većinskom jeziku daju status **koda *oni***, ili **njihovog koda** (eng. *they code*) i upotrebljavaju ga u komunikaciji van svoje manjinske zajednice.

Među pripadnicima srpske zajednice u Vankuveru sa kojima je autorka dolazila u kontakt, kako prilikom intervjuisanja ispitanika, tako i u neformalnim razgovorima sa poznanicima i prijateljima, preovladava negativan stav prema ubacivanju elemenata engleskog jezika u govor na srpskom, mada do tog ubacivanja dolazi veoma često u komunikaciji, kako usmenoj, tako i pismenoj. Izuzetno je redak stav da je važnije brzo i što lakše iskazati ono što se želi umesto da se traži odgovarajuća reč ili izraz.

2.3.4. Motivacija za zamenu koda

Kao što je navedeno, za mešanje dvaju jezika mogu postojati motivi i razlozi. U faktore koji utiču na zamenu koda, a ne zavise od govornika, spadaju ekonomske okolnosti, prestiž, odnosi snaga i pozitivne ili negativne asocijacije koje u svakom pojedinom varijetetu postoje u vezi sa datim kontekstom ili načinom života. Faktori vezani za govornika kao pojedinca i kao pripadnika podgrupa povezanih sa svakim od jezičkih varijeteta obuhvataju kompetenciju u svakom od varijeteta, mreže društvenih veza, viđenje sebe i drugih, stavove i ideologiju. Unutar konverzacije u kojoj dolazi do zamene koda, ta pojava je sredstvo koje monolingvalima nije na raspolaganju, ali dvojezičnom govorniku omogućava da formira diskurs.

Fishman (1965: 67) navodi da odabiranje jezika kod bilingvala nikako nije nasumično niti je to pitanje trenutne sklonosti ili nedostatka sposobnosti. On navodi faktore koji utiču na izbor jezika kao što su pripadnost grupi i situacija (ovo obuhvata učesnike, fizičko okruženje, temu i funkciju diskursa). Određeni jezik se upotrebljava zato što je bilingval naučio da se

određenom temom bavi na jednom jeziku ili zato što u jednom od jezika koje zna (kao i njegovi sagovornici) ne poznaje terminologiju vezanu za datu temu. Ilustracija za ovo je ranije navedeni primer ispitanika koji govori o svom pozivu, bankarstvu, o kojem ne ume da razgovara na srpskom jer je naučio da o toj temi govori samo na engleskom. Osim toga, Fishman (1965) dodaje da je o nekim temama neprikladno razgovarati na nekom od jezika.

Ovo je u skladu sa navodima Gumperza i Hernandez-Chaveza (1971) i Poplack (1980), prema kojima zamena koda povezana sa nekom temom ima referentnu funkciju, a primer su radio i TV emisije na jeziku manjine, u kojima se često upotrebljavaju reči iz jezika većine koje se odnose na pojmove specifične za zemlju u kojoj se živi (na primer: *nudimo najpovoljnije cene avio karata i ALL INCLUSIVE paketa*).

Osim ovih funkcija, Appel i Muysken (1987) navode direktivnu funkciju usmerenu direktno ka slušaocu. Motiv za zamenu koda može biti da se neko isključi iz konverzacije ili da se u nju uključi. Ispitanici u ovom istraživanju sami su u više navrata izjavili da prelaze na engleski u situaciji kad razgovaraju na srpskom, pa im se pridruži neko ko ne razume srpski, ili, s druge strane, da govore srpski kad ne žele da ih drugi razumeju.

Ekspresivna funkcija služi da govornici izraze svoj mešoviti identitet upotrebom dva jezika u jednom diskursu. Poplack (1980) daje primer portorikanske zajednice u Njujorku, u čijem je govoru zamena koda toliko česta da je postala način govora i izgubila diskursnu funkciju.

Fatička funkcija, koju Gumperz i Hernandez-Chavez (1971) nazivaju metaforičkom zamenom koda, sastoji se u tome da se na drugi jezik prelazi da bi se nešto naglasilo ili da bi se dao usputni komentar.

Metajezička funkcija se vidi u situacijama kad se zamena koda koristi s namerom da se direktno ili indirektno da komentar o jednom od jezika u upotrebi. Scotton (1979, navedeno kod Appel i Muysken 1987) daje primer govornika koji prelaze s jednog koda na drugi da bi svojim znanjem jezika impresionirali druge učesnike u razgovoru.

Poetsku funkciju zamene koda nalazimo u književnosti, ali i u vicevima i igrama reči.

Grosjean (1982) navodi nekoliko razloga za mešanje kodova kao što su nemogućnost da se pronađe odgovarajuća reč ili izraz ili nepostojanje odgovarajućeg prevoda, a tu su i drugi faktori kao što su situacija, sagovornici, stavovi, emocije, poruka i sadržaj diskursa. On takođe govori o **najdostupnijoj reči** (eng. *the most available word*) u trenutku govora. Bilingval zna reč u oba jezika, ali u trenutku govora dostupnija mu je reč iz jednog jezika nego iz drugog. Primeri za upotrebu najdostupnije reči su situacije u kojima govornik zna stručnu terminologiju iz određene oblasti samo na jednom jeziku jer ju je naučio samo na tom jeziku. Tada o toj temi može da razgovara samo na tom jeziku, a ako o njoj razgovara na drugom jeziku, to čini uz veoma česte zamene koda. Neki ispitanici u intervjuu vođenom za ovo istraživanje sami su primetili da govore na engleskom kad se povede razgovor o poslu ili o fakultetu, jer ne znaju odgovarajuću terminologiju na srpskom.

Ostali faktori koje navode razni autori su citiranje, bilo direktno ili u nepravnom govoru (Gumperz 1982, Poplack 1988, Bhatia i Ritche 2004), ponavljanje ili parafraziranje (Bhatia i Ritche 2004) i naglašavanje (Grosjean 1982).

U okviru **modela obeleženosti** (eng. *markedness model*) Myers-Scotton (1993a, 1993b, 1995a, 2000) uvodi princip **uloga** (eng. *costs*) i **dobiti** (eng. *rewards*): zamena koda je strategija koju govornik koristi da bi procenio mogući negativan i pozitivan ishod odabira

jezika. Govornik se opredeljuje za upotrebu jednog koda ili za zamenu koda ukoliko smatra ili proceni da će time postići ono što želi ili ostvariti nameravani cilj komunikacije.

Clyne (1967, 2003) uvodi pojam **aktivatora** (eng. *trigger*), prema kojem zamenjivanje jedne reči aktivira prelazak s jednog jezika na drugi. Primer koji Clyne (2003) navodi je sledeći:

- Ima ovaj, razne te, kao ovi *COLLEGES around, there are a couple of campuses*.

Reč *colleges* u ovom iskazu ima funkciju aktivatora koji je govornika podstakao da pređe na engleski jezik.

2.3.5. Zamena koda i drugi mehanizmi promena u jeziku

Tokom više decenija od početka interesovanja za međujezičke kontakte, lingvisti se nisu uspeali složiti oko pojmova i termina zamena koda, mešanje kodova, pozajmljivanje i interferencija.

2.3.5.1. Zamena koda i pozajmljenice

O razlikama i sličnostima između zamene koda i pozajmljivanja široko se raspravlja u literaturi, delimično stoga što je zamenjivanje pojedinačnih reči najčešća pojava u dvojezičnim zajednicama. Uopšteno, može se reći da postoje dve struje shvatanja zamene koda i pozajmljivanja. Prema jednoj, zamena koda i pozajmljivanje različite su pojave u kojima su na snazi različiti mehanizmi delovanja, te ih treba razdvojiti. Neki od autora koji se zalažu za ovo viđenje su Poplack (1980), Sankoff i Poplack (1981), Poplack, Sankoff i Miller (1988) i Poplack i Meechan (1995).

Gumperz (1982: 68) navodi da je pozajmljivanje pojava na nivou reči i klauza, a zamena koda je stvar interpretacije konverzacije. Pozajmljivanje definiše kao uvođenje

pojedinačnih reči ili kratkih, okamenjenih idiomatskih fraza iz jednog varijeteta u drugi, koji su ugrađeni u gramatički sistem jezika primaoca. Nasuprot tome, zamena koda je smisljena naporedna upotreba onoga što govornici moraju svesno ili podsvesno da obrade kao nizove formirane prema unutrašnjim pravilima *dva različita gramatička sistema* (podvukao Gumperz 1982).

Ovu razliku slede i Sankoff i Poplack (1984: 102). Zamena koda je prosto smenjivanje dva jezika u diskursu, pa čak i u rečenici, pri čemu jedan jezik ne mora uticati na drugi. Termin leksičko pozajmljivanje upotrebljavaju za slučajeve u kojima pozajmljenice poprimaju morfološke, sintaksičke i fonološke karakteristike jezika primaoca. Pozajmljenice su ustaljene u jeziku primaocu i u stalnoj su širokoj upotrebi u jezičkoj zajednici. U tim slučajevima prisutan je određeni stepen poklapanja jezika. Sledeći Weinreicha (1964), govore i o jednokratnim pozajmljenicama, koje su obično pojedinačne leksičke jedinice, uglavnom glavne vrste reči, koje su fonološki, morfološki i sintaksički prilagođene jeziku primaocu.

Nasuprot njima, Myers-Scotton (1992,1993a), Gardner-Chloros (1995), Thomason (2001) i drugi autori (Romaine 1989, Treffers-Daller 1994, 1998, navedeno u Gardner-Chloros 1995) zamenu koda i pozajmljivanje vide kao dva kraja kontinuuma među kojima nema oštrog razgraničenja. Ove dve pojave nalaze se u dijahronijskom kontinuumu: pozajmljenice nastaju kao zamena koda, a zatim se postepeno ustaljuju kao pozajmljenice. Dakle, na sinhronijskom planu ne može se pouzdano utvrditi razlika između pozajmljenica i zamene koda. Gardner-Chloros (1995: 86) smatra da je zamena koda proizvod pojmovnih teorijskih razmatranja o međujezičkim kontaktima i mešanju jezika i nerazdvojiva je od pozajmljivanja, interferencije ili pidžinizacije.

2.3.5.2. Zamena koda i mešanje kodova

Među autorima postoje razlike i u shvatanju zamene koda i mešanja kodova. Neki autori zamenu koda koriste za slučajeve u kojima se čuvaju karakteristike jednog jezika, a mešanje kodova za slučajeve u kojima dolazi do izvesnog poklapanja dvaju kodova.

Pfaff (1979: 25-26) upotrebljava termin mešanje kodova kao neutralan termin koji obuhvata mešanje kodova i pozajmljivanje i navodi da pozajmljivanje može da se javi i u govoru onih koji imaju samo jednojezičnu kompetenciju, dok zamena koda podrazumeva izvestan nivo kompetentnosti u dva jezika.

Sridhar i Sridhar (1980, navedeno kod Gardner-Chloros 2009), Bokamba (1988) i Bhatia i Ritchie (2012) upotrebljavaju termin mešanje kodova za smenjivanje unutar rečenice, tačnije za umetanje jezičkih jedinica kao što su afiksi, reči, fraze, klauze i rečenice iz dva različita gramatička sistema ili podsistema unutar jedne rečenice i jednog **govornog događaja** (eng. *speech event*):

- Ja sam u *co-op* za *engineering*, pa tražim da budem programer i tako nešto, *entry job*.

Pošto se radi o unutarrečeničnom procesu, mešanje kodova je ograničeno gramatičkim principima. U mešanju kodova umetnuti elementi se mogu prilagoditi sistemu jezika primaoca, kao u primeru ... *možda malo mi teže išlo da pišem ESSAYOVE*, u kojem je imenica *essay* neprilagođena fonološkom sistemu srpskog jezika, ali je učinjen pokušaj prilagođavanja morfološkom sistemu dodavanjem nastavka *-ove* za akuzativ množine imenica muškog roda koje se završavaju na suglasnik.

Termin zamena koda upotrebljavaju za mešanje reči, fraza i rečenica iz dva koda unutar jednog govornog čina, ali van granica rečenice:

- Nisam znala da dolaziš. *Why didn't you tell me?*

Govornik počinje diskurs na srpskom u prvoj rečenici, a u drugoj potpuno prelazi na engleski. Ovde ne dolazi do integracije gramatičkih pravila dvaju jezika.

Naglašava se da je ovo razgraničavanje neophodno jer za zamenu koda nije potrebna integracija pravila dva jezika, dok za mešanje kodova jeste i u svakoj od ovih pojava ulogu igraju različiti lingvistički i psiholingvistički procesi.

Muysken (2000: 1) upotrebljava termin mešanje kodova za sve slučajeve u kojima se leksičke jedinice i gramatička obeležja dvaju jezika pojavljuju u jednoj rečenici, a termin zamena koda upotrebljava za brzo smenjivanje više jezika u jednom govornom događaju. Međutim, dodaje da neformalno upotrebljava termine zamena i **mesto zamene** (eng. *switch point*) kad govori o javljanju fragmenata iz različitih jezika unutar rečenice. Muysken (2000) takođe uvodi potkategorizaciju zamene koda:

1. **ubacivanje** (eng. *insertion*), što je pojava slična pozajmljivanju, s tim što pri ubacivanju može da se umetne više reči i to obično po modelu ABA, gde A i B predstavljaju dva jezika. Navodi primer španskog i engleskog iz Pfaff (1979: 296):

- Yo anduve *in a state of shock* por dos días.

Model ABA vidi se u smenjivanju subjekta i glagola na španskom (Yo anduve = hodao/-la sam), predloške fraze na engleskom (*in a state of shock* = u šoku) i predloške fraze na španskom (por dos días = dva dana);

2. **smenjivanje** (eng. *alternation*), pri čemu jezici ostaju relativno razdvojeni:

- Andale pues *and do come again*.

U gornjem primeru iz Gumperz i Hernandez-Chavez (1971: 91) smenjuju se fraza na španskom (Andale pues = Dobro) i engleska klauza (and do come again = i svakako opet dođite);

3. **kongruentna leksikalizacija** (eng. *congruent lexicalization*), u kojoj dva jezika imaju uglavnom istu gramatičku strukturu, ali se vokabular unosi iz dva ili više jezika.

Primer kongruentne leksikalizacije u slučaju engleskog i holandskog (Crama i van Gelden 1984, navedeno u Muysken 2000)

– Weet jij [*whaar*] Jenny is?

pokazuje upotrebu, posle holandske strukture *Weet jij* (= Znaš li), strukture *where Jenny is*, koja može biti i engleska i holandska; *where* izgovoreno od strane bilingvala slično je holandskom *waar*, a glagol *is* u trećem licu jednine homofon je u ova dva jezika.

2.3.5.3. Zamena koda i interferencija

Pojam interferencije prvobitno se koristio za upotrebu formalnih elemenata jednog koda u kontekstu drugog na fonološkom, morfološkom, leksičkom ili sintaksičkom nivou. Weinreich (1964: 11) posmatra interferenciju u okviru strukturalnog pristupa razgraničavanju jezika i govora (fr. *langue* i *parole*) i navodi: „U govoru, interferencija je kao pesak nošen vodenom strujom; u jeziku, ona je pesak nataložen na dnu jezera.“⁸

Za Haugena (1956), kao jednog od prvih autora koji se bavio zamenom koda, zamenjivanje je, uz integraciju i interferenciju, jedna od faza rasprostranjivanja jezika u kontaktnoj situaciji. U zameni koda čuvaju se karakteristike varijeteta koji se unosi, a interferencija/integracija su slučajevi kad se razlike među kodovima izjednačavaju.

---

⁸ “In speech, interference is like sand carried by a stream; in language, it is the sedimented sand deposited on the bottom of a lake.”

Uvođenjem pojma **komunikativne kompetencije** (eng. *communicative competence*; up. Hymes 1972), istraživanje se proširuje sa čisto jezičkih elemenata na druge karakteristike jezičkog ponašanja po kojima se bilingval razlikuje od monolingvala, te se ne smatra da je svako odstupanje od jednojezične norme interferencija. Bilingval koristi različita sredstva u različitim situacijama, zavisno od sagovornika i ustrojstva jezičke zajednice.

2.3.6. Kriterijumi za razgraničenje zamene koda i pozajmljenica

Jedan od kriterijuma za utvrđivanje da li se radi o zameni koda ili o pozajmljivanju jeste taj da se pozajmljivanje često odnosi na jednu reč, dok se zamena koda koristi i za jednu reč i za jedinice koje se sastoje od više reči. Međutim, Poplack i Meechan (1998) smatraju da većina zamena jedne reči nije prava zamena, nego se te reči ponašaju kao pozajmljenice.

Drugi kriterijum je fonološka i gramatička integracija. Pod gramatičkom integracijom podrazumevaju se morfološka i sintaksička integracija. Sankoff i Poplack (1981: 4) navode kriterijum očuvanja gramatičke i leksičke strukture, po kojem se zamena koda razlikuje od pozajmljivanja, interferencije, kalikranja i ostalih pojava koje nastaju kao posledica međujezičkog kontakta. Poplack (1980) odbacuje fonološku integraciju kao pouzdan kriterijum, i dodaje da se pozajmljenicama mogu smatrati i reči u kojima ne postoji vidljiva morfološka integrisanost, kao što je slučaj sa nultom morfemom. Gardner-Chloros (1995) navodi da tri kriterijuma koja se često koriste za razgraničavanje pozajmljenica i zamene koda ne ukazuju pouzdano na razliku među njima. Kriterijum morfofonemske prilagođenosti nije pouzdan jer se i zamena koda i pozajmljenica mogu prilagoditi jeziku primaocu, zavisno od mnogih ličnih i jezičkih faktora. Ni zamenjivanje domaće reči nije pouzdan kriterijum jer ima primera da i zamena koda i pozajmljenica popunjavaju **leksičku prazninu** (eng. *lexical gap*) u jeziku primaocu, te da obe mogu dodati postojećoj reči novu nijansu značenja. Primer

popunjavanja leksičke praznine u srpskom su anglicizmi *programer* (= stručnjak za izradu kompjuterskih programa, up. Vasić, Prčić i Nejgebauer 2001: 194) ili *hepening* (= improvizovana dramska, muzička i sl. predstava u koju se mogu uključiti i gledaoci, up. Vasić, Prčić i Nejgebauer 2001: 110). Kriterijum gramatičke kategorije (na primer, imenice koje su kategorija koja se najčešće pozajmljuje, zatim pridevi, glagoli i predlozi) takođe je nepouzdan jer svaka gramatička kategorija može da se javi i kao pozajmljenica i kao zamena koda, a i redosled javljanja je sličan u obe pojave.

Prema Myers-Scotton (1992), jedan od kriterijuma za razgraničavanje zamene koda i pozajmljivanja je **strukturna integracija** (eng. *structural integration*), koja obuhvata fonološku i sintaksičku integraciju. Prema ovom kriterijumu, pozajmljenice su one jedinice koje su fonološki i sintaksički integrisane u jezik primalac. Frekvencija javljanja je drugi kriterijum: lekseme koje se često javljaju su pozajmljenice. Treći kriterijum je pripadnost **matričnom** (eng. *matrix*) leksikonu. Pozajmljenica je deo leksikona matričnog jezika, dok zamena koda pripada leksikonu umetnutog jezika.

Clyne (2003: 72) se zalaže za to da se ne povlači stroga granica između zamene koda i pozajmljivanja jer je posredi dinamičan odnos između jezika koji su međusobno povezani i neprestano se menjaju. U nameri da prevaziđe navedenu polisemiju termina zamena koda i uključi elemente koji su postigli visok stepen prihvaćenosti u jeziku primaocu, a da i dalje odrazi shvatanje pozajmljivanja i zamene koda kao kontinuuma, Clyne (2003) predlaže termin **prenošenje** (eng. *transference*) elemenata jezika, koji obuhvata opšte značenje zamene koda, kao i dijahrone i sinhronne dimenzije jezičkih elemenata, a termin pozajmljivanje ostavlja za istorijsku lingvistiku i jezičko planiranje ili za stabilne dvojezične situacije. Prenošenje elemenata jezika definiše kao preuzimanje jedinice, obeležja ili

konstrukcije iz nekog drugog jezika (Clyne 2003: 76). On naglašava da je prenošenje proces, a rezultat, odnosno proizvod prenošenja je **prenesenica** (engl. *transfer*). Ovim terminima obuhvataju se **leksičko** (prenošenje lekseme u formi i sadržaju: *Idem u GYM*), **višestruko** (eng. *multiple*): prenošenje više leksičkih jedinica, bilo da su ustaljeni izrazi ili ne (*Dali smo mu BIRTHDAY CARD*); **semantičko** (prenošenje značenja reči iz jednog jezika na reč u drugom uz izvesno morfemsko ili semantičko slaganje: *definitivno, interes*), **leksičkosintaksičko** (eng. *lexicosyntactic*): prenošenje jedne ili više leksema i sintaksičke konstrukcije (*imati lunch* umesto *ručati*), **semantičkosintaksičko** (eng. *semanticsyntactic*): prenošenje značenja i sintaksičke konstrukcije čitave sintagme/idiomatskog izraza (*početi školu* umesto *poći u školu*), i **pragmatičko** (prenošenje pragmatičke strukture: *Imajte lep dan*, umesto *Prijatan dan*). Tu su zatim **fonološko** prenošenje (prenošenje fonoloških karakteristika jednog jezika u drugi, kao što je dodavanje ili izbacivanje fonema pod uticajem fonemske strukture drugog jezika: /tʃ/ umesto /č/ i /ć/), **fonsko** (eng. *phonic*) prenošenje, odnosno prenošenje fona⁹, kao što je centralizacija nenaglašenih samoglasnika, to jest upotreba /ə/ umesto nenaglašenih samoglasnika, **prozodijsko** prenošenje, kao što je upotreba uzlazne intonacije u potvrdnim iskazima, kao i **tonsko** (eng. *tonemic*) prenošenje, koje predstavlja unošenje ili izbacivanje tona pod uticajem drugog jezika (na primer, izbacivanje uzlaznog akcenta) i **grafemsko** prenošenje, za koje je primer izbacivanje dijakritičkih znakova iz upotrebe.

Pored prenošenja, Clyne (2003) uvodi i pojam **prelaženja** (eng. *transversion*) sa jednog jezika na drugi, kako unutar klauze (ili rečenice) tako i između klauza (ili rečenica). Naglašava da je ovde u pitanju prelazak *na* drugi jezik, a ne variranje *između* jezika, a ova

---

⁹ Petrović i Gudurić (2010: 327) definišu fonemu kao minimalnu jezičku jedinicu kojoj nije priključen sadržaj, ali koja svojim položajem u fonacionom lancu određuje značenje niza na višem nivou jezičkog iskaza (*spava/č/ica* i *spava/ć/ica*). Fon definišu kao fonemsku varijantu ili alofon, kao /k/ i /k'/ u /k/aša i /k'/iša.

pojava je rezultat delovanja **aktivatora**, reči koje se javljaju na spoju dva jezika. Pojam prelaženja na drugi jezik odgovara shvatanju zamene koda prema Sridhar i Sridhar (1980), Bokambi (1988) i Bhatia i Ritchie (2012).

2.3.7. Pristupi analizi zamene koda

Pristupi proučavanju zamene koda razlikuju se među autorima, zavisno od aspekta sa kog se zamena koda posmatra. Neki je posmatraju sa morfosintaksičkog stanovišta, pokušavajući da nađu univerzalna gramatička ograničenja koja sprečavaju prenošenje karakteristika jezika davaoca u jezik primalac. Ovaj strukturalni pristup imaju Pfaff (1979), Poplack (1980, 1981), Poplack i Meechan (1998), Clyne (1967, 1980, 1987), Muysken (1995, 2000), Myers-Scotton (1992, 1993a, 1995) i Myers-Scotton i Jake (1995). Drugi autori poput Gumperza (1982) i Auera (1984, 1995, 2000) smeštaju zamenu koda u domen pragmatike, smatrajući da se ova pojava može analizirati jedino kroz konverzaciju, jer je svaki slučaj unošenja nekog elementa iz jednog jezika u drugi uslovljen konkretnom govornom situacijom. U ovom pristupu analiziraju se pauze, praznine i upadice, koje uzrokuju, nagoveštavaju ili objašnjavaju prelazak s jednog jezika (koda) na drugi.

Auer (1984)¹⁰ govori o **zameni koda povezanoj sa diskursom** (eng. *discourse-related code switching*) kao o zameni koda povezanoj sa specifičnim zadacima konverzacije. Oslanja se na Gumperzovu (1982) dihotomiju metaforične i situacione zamene koda i koncept kontekstualizacionih signala. Ovaj njegov model poznat je pod nazivom **analiza konverzacije** (eng. *conversation analysis*) i usredsređuje se na sekvencijalno odvijanje interakcije, te se izbor jezika i njihovo smenjivanje analizira pri svakoj izmeni **reda**

---

¹⁰ Istraživanja koja se nadovezuju na ovu osnovu i dopunjuju je vodili su Wei, 1994 i Auer, 1998.

govorenja (eng. *turn*). Zasniva se na detaljnoj transkripciji prirodne interakcije, uključujući pauze, oklevanja, **preklapanja** u govoru (eng. *overlap*), **umetke** (eng. *filler*) za popunjavanje praznina u govoru i **povratne signale** (eng. *backchannel*), čija je funkcija davanje znaka sagovorniku da nastavi da govori. Analiza konverzacije prioritet daje dijaloškom značenju. Značenje je svojstvo interakcije o kojem se pregovara: svi učesnici, a ne samo govornik, daju smisao jezičkim aktivnostima. Svaki jezički odabir utiče na naredne odabire koje čine svi učesnici u razgovoru.

Za razliku od drugih pristupa, u kojima se zamena koda analizira prema kategorijama jezika, analiza konverzacije je model zasnovan na proceduri, a ne na klasifikaciji. Auer (1995: 117) naglašava da je neophodno razlikovati kontaktnojezičke pojave kako ih vide lingvisti i kontaktnojezičke pojave kako ih vide i koriste sami dvojezični učesnici u konverzaciji. Naime, lingvisti se usredsređuju na analizu upotrebe jezika na nekom od jezičkih nivoa, dok je za učesnike u diskursu bitan sam sadržaj i način odvijanja konverzacije.

U analizi konverzacije podjednaku ulogu imaju prethodni i naredni iskazi, odnosno iskazi koji neposredno prethode jedan drugom i koji neposredno slede jedan za drugim. Prethodni iskaz daje kontekst za iskaz koji sledeći govornik daje, a iskaz sledećeg govornika koji se neposredno nadovezuje na ovaj odražava njegovo tumačenje prethodnog iskaza.

Myers-Scotton (1993a, 1993b, 1995a, 2000) pristupa zameni koda uvođenjem modela obeležnosti. Osnovna tvrdnja ovog modela je da u zajednici postoje ustaljeni odnosi između jezičkog varijeteta i toga ko, gde i kako upotrebljava taj varijetet (up. Fishman 1965), a govornici te odnose koriste da odaberu varijetet koji će im omogućiti da postignu određeni cilj. Ovaj model pretpostavlja da govornik racionalno (na izvesnom nivou svesti) vrši izbor

varijeteta, te da je govornik **racionalni učesnik** (eng. *rational actor*) u interakciji. Cilj govornika je da odabere varijetet koji će mu doneti očekivanu dobit, odnosno uvećati dobit, a ulog svesti na minimum. Ulog i dobit su druga postavka modela obeleženosti. Sledeći princip je princip pregovaranja zasnovan na Griceovom (1975) **principu kooperativnosti** (eng. *the cooperative principle*). Myers-Scotton (1995a: 21) princip pregovaranja formuliše na sledeći način:

„Odaberite *formu* svog doprinosa konverzaciji tako da ona ukaže na skup **prava i obaveza** (eng. *rights and obligations*) koji želite da bude na snazi između govornika i primaoca u trenutnom razgovoru.“¹¹

Po njenim rečima, model obeleženosti se od Griceovog principa razlikuje po tome što od sagovornika ne zahteva da međusobno saraduju, te je jedina saradnja koja se pod principom pregovaranja podrazumeva ta da i govornik i primalac¹² pristupaju interakciji sa istim unapred formiranim stavom o svrsi forme koju govornik koristi. Taj stav je da se forma može protumačiti kao naznačavanje pregovora. Pritom, osim poruka u vidu reči i njihovog rasporeda, veoma je važno ono što se podrazumeva, dakle ono što se dešava na kognitivnom nivou. Deo modela obeleženosti je niz prava i obaveza koji se odnosi na ono što učesnici mogu da očekuju u bilo kom tipu interakcije u svojoj zajednici. Izbor koji govornik vrši manje ili više je neobebežen za određeni niz prava i obaveza.¹³

Po uzoru na Griceove maksime principa kooperativnosti, Myers-Scotton (1995a: 26) predlaže maksime modela obeleženosti:

---

¹¹ “Choose the *form* of your conversational contribution such that it indexes the set of rights and obligations which you wish to be in force between speaker and addressee for the current exchange.”

¹² Myers-Scotton navodi da pod govornikom (speaker) i primaocem (addressee) podrazumeva i usmenu i pismenu komunikaciju, tj. govornik = pisac, a primalac = slušalac i čitalac.

¹³ Ovde se pod pravima i obavezama podrazumevaju norme/pravila komunikacije u datim situacijama.

1. maksima neobeležnog izbora (*eng. the unmarked choice maxim*): odabrati neobeleženi kod kojim se u datoj situaciji ustanovljava ili potvrđuje neobeleženi izbor prava i obaveza kad se želi uspostaviti ili potvrditi skup prava i obaveza;

u okviru ove maksime nalaze se i dve dodatne maksime:

a) maksima poštovanja (*the deference maxim*): preći na kod kojim se drugima iskazuje poštovanje kad to okolnosti nalažu;

b) maksima vrline (*the virtuosity maxim*): preći na kod koji je potreban da se konverzacija nastavi, da bi se omogućilo učešće svih prisutnih govornika;

2. maksima obeležnog izbora (*the marked choice maxim*): odabrati obeleženi kod koji ukazuje na neobeleženi skup prava i obaveza kad se u datom razgovoru želi uspostaviti novi neobeleženi skup prava i obaveza;

3. maksima izbora istraživanja (*the exploratory choice maxim*): kad nije jasno koji je izbor neobeleşen, prebacivati se sa jednog varijeteta govora na drugi da bi se odabrale alternative mogućih neobeleşenih izbora, koje su pokazatelji prava i obaveza koje pogoduju govorniku.

Neobeleşeni odabir je ono što predstavlja najočekivaniji odabir jer zadovoljava norme određene zajednice. Odabiranjem obeleşenog ili neobeleşenog načina govornik pregovara o upotrebi niza prava i obaveza za koje smatra da mu na neki način koriste. Glavni razlozi neobeleşenog odabira su da se izbegne neodobravanje grupe i da se izbegne rizik ukoliko govornik proceni da bi mu odabiranjem obeleşenog načina šanse za uspeh bile slabe.

Kao drugi, strukturni aspekt analize zamene koda na gramatičkom nivou, Myers-Scotton (1993a) je razvila **okvir matičnog jezika** (*the matrix language frame*).

Komponente ovog modela su **matični jezik** (*eng. matrix language*), koji daje

morfosintaksičku strukturu, to jest okvir iskaza, odnosno predstavlja glavni jezik na kojem se konverzacija odvija, i **umetni jezik** (eng. *embedded language*), jezik koji učestvuje u govoru, odnosno u zameni koda, ali u manjoj meri, u sporednoj ulozi. U potrazi za odgovarajućom reči, ili da bi popunio leksičku prazninu jer ne zna reč ili mu je ona trenutno nedostupna ili ne postoji u matričnom jeziku, govornik prelazi na umetni jezik. Da iskaže ono što želi, dvojezični govornik pretražuje oba leksikona koja su mu na raspolaganju. To se može odvijati na nivou reči samo ako se **lema** (eng. *lemma*)¹⁴ umetnutog jezika uklapa u prazninu u matričnom jeziku (Poplack i Sankoff to nazivaju jednokratnom pozajmljenicom). Međutim, ukoliko sintaksičke karakteristike koje pokreće neka leksička jedinica nisu kompatibilne sa sintaksičkom strukturom matričnog jezika, govornik prelazi na umetni jezik u dužem govornom nizu i time proizvodi **ostrvo umetnutog jezika** (eng. *embedded language island*), a može i da promeni matrični jezik, odnosno, matrični jezik može da postane onaj koji je do tada bio umetni jezik. Ovo se slaže sa Clyneovim (2003) konceptom prelaženja na drugi jezik.

Clyne (2003) pokušava da objedini ove pristupe uvođenjem navedenih pojmova prenošanja elemenata jezika i prelaženja s jednog jezika na drugi. Za potrebe ovog istraživanja najznačajnija prednost Clyneovog pristupa je u tome što se zamena koda posmatra sa sinhronijskog stanovišta, čime se eliminiše potreba da se utvrdi da li se radi o zameni koda, interferenciji ili pozajmljenici. Njegov sistem takođe obuhvata ono što neki autori uvršćuju u mešanje kodova.

U ovoj disertaciji zamena koda se upotrebljava u širokom smislu naizmenične upotrebe dva jezika u jednom segmentu usmene ili pismene komunikacije. Pošto se rad bavi

---

¹⁴ Pod lemom se ovde podrazumeva apstraktni semantički koncept sadržan u leksemi i gramatički podaci koji uslovljavaju njenu upotrebu.

opisom karakteristika jezičkog varijeteta serbliša među pripadnicima mlađe generacije u sadašnjem trenutku, utvrđivanje da li je u pitanju zamena koda ili pozajmljenica izlazi van okvira teme jer uključuje dijahronijsku analizu. Za potrebe ovog rada prihvata se Clyneov sistem prenošenja elemenata jezika, i tamo gde se to može primeniti povlači se paralela sa Prčićevom (2011) klasifikacijom anglicizama na očigledne, skrivene i sirove, o kojima će detaljnije biti reči u odgovarajućim poglavljima i odeljcima. Za ovo istraživanje nije potrebno utvrditi koji je matični, a koji umetnuti jezik, jer su intervjui vođeni na srpskom jeziku sa jasno uočljivim kratkim zamenama koda na fonološkom, morfosintaksičkom, leksičkom, pragmatičkom i grafološkom nivou. Uz to, pošto je cilj istraživanja utvrđivanje svojstava ovog varijeteta na pomenutim nivoima, neće se raditi analiza konverzacije, koja se usredsređuje na procese koji učestvuju u zameni koda.

3. Metodološki aspekti istraživanja

Kao što je u uvodu rada navedeno, govor iseljenika u Kanadi posebno je ispitivao Milan Surdučki (1978). On je dao opis srpskohrvatskog jezika iseljenika Srba i Hrvata iz Jugoslavije, usredsređujući se na opis leksičkog i morfološkog nivoa. U fokusu magistarskog rada Saše Trenčiča (2012) nalazi se građenje jezičkog i kulturnog identiteta prve generacije srpskih iseljenika u Kanadi, sa ciljem da se utvrdi do koje mere su se pripadnici ove generacije integrisali u kanadsko društvo i prihvatili i prebrodili razlike između dveju kultura, kao i da se utvrdi koliki je stepen očuvanosti srpskog jezika, kakvu ulogu igraju srpski i engleski jezik u formiranju njihovog jezičkog i kulturnog identiteta i kakav je uticaj engleskog na njihov maternji jezik. Jovana Dimitrijević Savić (2012) ispitala je slabljenje znanja kolokacija kod srpskih iseljenika u Kanadi (Ontariju). Ispitanici su bili osobe koje su došle u uzrastu od 12 do 16 godina i one koje su došle u godinama između 34 i 45, a došli su u Kanadu u poslednjem talasu imigracije, devedesetih godina XX veka. Za razliku od navedenih istraživanja, ovo će biti usredsređeno na utvrđivanje sveukupnih fonoloških, grafoloških, leksičkih i morfosintaksičkih karakteristika jezika mlađih iseljenika, odnosno dece iseljenika koji su emigrirali u Kanadu u toku devedesetih godina.

3.1. Metodi istraživanja

U ovom odeljku biće prikazan način pronalaženja ispitanika, situacije koje su pogodovale i potencijalni problemi koji su se mogli javiti prilikom pronalaženja ispitanika i vođenja intervjua, kao i strategije da se ti problemi izbegnu ili ublaže. Zatim će se dati opis intervjua i upitnika, podaci o ispitanicima, etika kojom se autorka rukovala prilikom

istraživanja, jezik na kojem se istraživanje odvijalo i kratak opis korpusa kao i ciljevi istraživanja.

3.1.1. Pronalaženje ispitanika

Činjenica da autorka pripada istoj zajednici kao i ispitanici i da ispituje upotrebu srpskog jezika u toj zajednici može da bude i olakšavajuća i otežavajuća okolnost. Prednost činjenice da pripada istoj zajednici je ta da joj je to pomoglo u pronalaženju ispitanika. Za pronalaženje ispitanika u Vankuveru korišćen je princip **grudve snega** (eng. *snowball principle*, Milroy i Gordon 2003) ili kako ga nazivaju Hammersley i Atkinson (1995), **uzorkovanje putem mreže poznanstava** (eng. *network sampling*). Polazeći od mladih osoba koje poznaje preko svojih prijatelja i preko svoje dece, autorka se oslanjala na širenje mreže putem njihovih preporuka svojim prijateljima i poznanicima kako bi pronašla ispitanike koje bi zatim mogla da podeli u dve grupe: na ispitanike iz generacije 1,5 i druge generacije. Autorka je svojim prijateljima i poznanicima poslala kratak dopis koj je sadržao svrhu i opis istraživanja i traženu strukturu ispitanika. Oni koji su imali decu koja se uklapaju u traženu strukturu poslali su joj svoju decu. Osim toga, ti prijatelji, kao i oni koji nemaju decu koja se uklapaju u traženu strukturu, prosledili su dopis svojim prijateljima koji su autorki poslali svoju decu. Autorkin sin, koji je i sam učestvovao kao ispitanik u istraživanju, takođe se angažovao da pronađe ispitanike među svojim prijateljima i poznanicima. Za učešće u istraživanju prijavilo se dvadeset četvoro ispitanika, petnaestoro iz generacije 1,5 i devetoro iz druge generacije.

S druge strane, tema istraživanja, svojstva varijeteta srpskog jezika koji ispitanici govore, nosi sa sobom moguć nedostatak jer može prouzrokovati kod ispitanika osećanje nelagodnosti i navesti ih da preterano obraćaju pažnju na to kako govore; osim toga, može se

javiti strah da će im se tražiti greške u govoru i prebacivati im da mešaju dva jezika. Ova predubedenja mogu bitno uticati na rezultate istraživanja i treba ih imati u vidu prilikom analize (Cameron 2001: 54). Takođe postoji mogućnost da neko od potencijalnih ispitanika odbije da bude subjekat u istraživanju pod izgovorom da ne govori srpski ili ga ne govori dovoljno dobro, što se verovatno i dogodilo, jer su svi ispitanici koji su učestvovali u istraživanju veoma samopouzdana govorili srpski, iz čega možemo zaključiti da su se javili samo oni koji su bili dovoljno sigurni u svoje vladanje srpskim jezikom. Kako bi se izbegla ili bar ublažila negativna percepcija koju ljudi uglavnom imaju o mešanju jezika, bilo je važno ispitanicima dati na znanje da je zamena koda u lingvistici prihvaćen diskursni stil, te da je cilj istraživanja da se utvrde karakteristike jezika, a ne da se osuđuje njihov način upotrebe jezika. Pre svakog intervjua i popunjavanja upitnika ispitanicima je naglašeno da govore onako kako im je prirodno i da odaberu one odgovore koje bi oni sami prirodno upotrebili.

3.1.2. Intervju i upitnik

Namera je bila da se ispitanicima pruži prilika da govore otvoreno i slobodno, da se njihovi odgovori ne svedu samo na odgovore na unapred pripremljena pitanja. Stoga je u istraživanju korišćen kvalitativni metod intervjua. Intervju je odabran jer, pored podataka o govornom jeziku, pruža mogućnost da se istraže stavovi ispitanika o engleskom i srpskom jeziku i njihova iskustva odrastanja i života u dvema različitim kulturama. Birajući između intervjua zatvorenog tipa, sa unapred određenim pitanjima i praćenjem stroge strukture, i intervjua otvorenog tipa, gde pitanja nisu unapred formulisana, odabran je kompromisni pristup. Pripremljena su pitanja koja predstavljaju smernice koje služe da se usmerava tok intervjua, kako se ne bi previše rasplinuo i postao haotičan. Svrha intervjua u ovom

istraživanju je da se ispitanici navedu da što slobodnije govore kako bi time pružili što približniju sliku o tome kako se srpski i engleski upotrebljavaju u govoru ovog segmenta populacije srpskih iseljenika u Kanadi (Vankuveru) i kako i u kojoj meri govornici zamenjuju kod, pa je namera bila da se pitanja koriste kako bi se probio led i dobili neki sociolingvistički podaci koji se neće tražiti u upitniku, a da dalji tok intervjua određuju sami ispitanici, govoreći o svojim interesovanjima i iskustvima. Da bi se to postiglo, potrebna je fleksibilnost istraživača, a isto tako i istraživačkog metoda kako bi mogli da se slede važni tokovi ispitivanja koji bi mogli da iskrсну tokom intervjua (Kvale i Brinkmann 2009; Mason 1996; Waterstone 2008). Važno je napomenuti da intervjua nije idealan način da se izvuče prirodan govorni jezik konverzacije, samim tim što se, po prirodi intervjua, očekuje da jedna osoba postavlja pitanja, a druga odgovara. Intervjua karakteriše diskursna struktura koje nema u spontanoj konverzaciji (Milroy 1987). Povrh toga, mala je verovatnoća da će ispitanik postavljati pitanja, pa je teško dobiti sliku o nekim aspektima jezika kao što je formiranje upitnih rečenica. Za intervjua kojim se želi postići prirodnost i otvorenost veoma je važno da se od prvog trenutka između ispitivača i ispitanika uspostavi poverenje (Richards 2009). Milroy i Gordon (2003) navode strategije koje istraživač može da koristi da bi podstakao prirodniji govor, tokom kojeg postoji mogućnost da se pojave konstrukcije i vidovi diskursa koji se inače ne pojavljuju tokom intervjua. Jedna od strategija je da se povede razgovor o temama koje interesuju ispitanike jer o njima opuštenije razgovaraju. Druga je da se dinamika intervjua promeni i da se vodi grupni intervjua, sa jednim ispitivačem i dva ili više ispitanika ili čak sa više ispitivača. Što se tiče prve strategije, s obzirom na to da je srpska zajednica u Vankuveru relativno mala i da autorka neke od ispitanika poznaje kao prijatelje svoje dece ili kao decu svojih prijatelja, nije bilo teško navesti ih da slobodnije govore i

svesti osećaj veštačkog razgovora na (naj)manju meru. J. Dimitrijević (2005: 118) navodi da nije imala uspeha s drugom strategijom jer ispitanici nisu dobro prihvatili intervju sa više učesnika. Umesto prirodnog razgovora, i dalje su se pridržavali forme intervjuja, čekajući svoj red da odgovore na pitanje, opominjući one koji bi se ubacili preko reda i izvinjavajući se zbog upadanja u reč, a ubeđivanje ispitivača da je slobodno učestvovanje dobrodošlo smatrali su pukim izrazom učtivosti. Međutim, pošto intervju sa više učesnika otvara mogućnosti slobodnijeg razgovora, autorka je nastojala da organizuje takve intervjuje sa osobama koje se međusobno poznaju i družu. Pošto se radi o mladim ljudima, očekivanje da će biti manje sputani društvenim konvencijama i da će spontanije učestvovati u razgovoru pokazalo se kao osnovano. Ispitanici jesu u velikoj meri čekali svoj red da odgovore na pitanje, ali su i upadali jedno drugom u reč, pomagali jedni drugima da odgovore ili pronađu odgovarajuću reč i ispravljali date informacije. Intervjui su snimani i trajali su oko 30 minuta. Pitanja koja su korišćena kao smernice za vođenje intervjuja relativno su otvorenog tipa i sadrže pitanja vezana za jezik, koja obuhvataju stavove ispitanika o engleskom i srpskom, informacije o tome u koje svrhe, u kojim situacijama i koliko često koriste srpski i engleski (kod kuće, sa prijateljima, susedima, u školi, na poslu, sa rodbinom u Srbiji i u Kanadi) i koliko su često i na koji način u kontaktu sa srpskim jezikom. Pitanja o društvenim vezama odnose se na to da li su članovi sportskih klubova, folklornih društava ili drugih organizacija u okviru srpske zajednice u Vankuveru. Ukoliko bi ispitanici pokazali interesovanje da o nekom od navedenih pitanja opširnije govore, to je prihvatano i podsticano, a isto tako su se rado prihvatale i digresije i teme koje su ispitanici sami nametali. Da se izbegne uspostavljanje strogog odnosa ispitivač – ispitanik, na samom početku intervjuja težilo se da se izbegne standardna forma pitanja. Prema iskustvu Richardsa (2009), započinjanje

intervjua rečima: „Recite mi/Objasnite mi...“ dobro funkcioniše u tu svrhu. Intervju je započinjan rečenicom: „Recite mi nešto o sebi“. Većina ispitanika je spremno govorila o tome šta trenutno rade (škola, posao), dok je jedan pripadnik generacije 1,5 najpre rekao da nikad ne zna šta da kaže u toj situaciji jer ne zna šta je drugima zanimljivo. Ubrzo, međutim, kad su mu postavljena konkretnija pitanja, govorio je opširno i opušteno.

Po završetku intervjua, ispitanicima je dat upitnik koji se sastojao iz dva dela.¹⁵ Prvi, sociolingvistički deo upitnika sadrži pitanja o bitnim nelingvističkim faktorima kao što su lični podaci (ime, prezime, pol, zanimanje, datum rođenja, država u kojoj su rođeni i porodično stanje), zatim stepen obrazovanja ispitanika i njihovih roditelja, uzrast u kojem su došli u Kanadu ukoliko nisu rođeni ovde, koliko razreda su završili pre dolaska u Kanadu, da li u kući ima srpskih knjiga, novina i časopisa, da li se u kući gleda srpska televizija i sluša srpski radio te da li su pohađali srpsku školu u Vankuveru i koliko dugo. Neka od pitanja su otvorenog tipa na koja ispitanik treba da da kratak odgovor, dok su druga zatvorenog tipa sa ponuđenim odgovorima, kako jednostavnim DA i NE, tako i rangiranim (na primer, stepen obrazovanja i uzrast pri dolasku u Kanadu).

Drugi, najduži deo upitnika usredsređen je na lingvističke aspekte. Ispitanicima su dati zadaci koji obuhvataju ortografiju (velika i mala slova, interpunkciju, spojeno i odvojeno pisanje reči i glasovne promene), leksiku (pojedinačne reči i kolokacije), morfosintaksu (rod, broj i padež imeničkih reči, upotrebu glagolskih vremena i roda, kongruenciju, red reči u rečenici i tematsku organizaciju rečenice). Svaki zadatak sadrži, u rečeničnom kontekstu, 15–40 primera jedinica koja se ispituju. Ponuđeni odgovori su u vidu višestrukog izbora,

---

¹⁵ Autorka smatra da je preporučljivije početi sa intervjuom jer je manje strukturiran pa se očekuje da će ispitanici biti opušteniji kada pređu na rešavanje pitanja u upitniku. Ukoliko bi se počelo sa upitnikom, moguće je da bi se ispitanici umorili i izgubili interesovanje, zbog čega bi sam intervju bio manje uspešan.

spajanja jednog dela s drugim (na primer, spajanje komponenata kolokacija ili reči sa značenjem), popunjavanja praznina i sastavljanja rečenica od izmešanih reči. Kako prilikom rešavanja zadataka ispitanici ne bi razmišljali o tome da li greše i gde, pitanja su formulisana tako da od ispitanika traže njihovo mišljenje i izbor oblika koji bi oni upotrebili, umesto da se izjašnjavaju koji odgovor smatraju tačnim ili šta u određenom zadatku nije dobro. Primeri upotrebljeni u zadacima uzeti su iz građe dobijene analizom pisanih izvora u pilot-istraživanju, a korišćeni su i primeri upotrebe koji se često čuju u govoru srpske dijaspore u Kanadi. Uz to, autorka je nalazila i adaptirala primere iz Popović (2004) i Piper i dr. (2005). Osim ovako strukturiranih zadataka, u upitniku su data i tri pitanja i od ispitanika se tražilo da napišu kratke odgovore. Teme su odabrane tako da budu dovoljno bliske i zanimljive ispitanicima.

3.1.3. Sastav ispitanika

Izbor ispitanika vršen je prema sledećim demografskim kriterijumima: starost i vreme dolaska u Kanadu. Svi ispitanici su pripadnici „sledeće” generacije, odnosno deca osoba koje su se iselile u Kanadu devedesetih godina prošlog i prvih godina ovog veka, kada je veliki broj ljudi emigrirao iz Srbije. Mnogi od njih imali su u vreme iseljavanja decu školskog, uglavnom ranog osnovnoškolskog uzrasta, dok su se drugima deca rodila po dolasku u Kanadu. Deca iz obeju podgrupa odrasla su sa dva jezika: sa jezikom roditelja, koji se, kako se pretpostavlja, koristi kod kuće, i jezikom zemlje u kojoj odrastaju i školuju se. Pomenuta istraživanja uticaja engleskog jezika na srpski kod pripadnika srpske dijaspore obuhvatala su iseljenike koji su dolazili u raznim talasima emigracije tokom dvadesetog veka, kao i prvu i drugu generaciju iseljenika ujedno. U ovom radu autorka je odabrala da se usredsredi na poslednji veliki talas iseljavanja u Kanadu i to konkretno na decu iseljenika i da, ispitavši

svojstva srpskog jezika koji ta generacija upotrebljava, utvrdi u kojoj meri i na koji način engleski jeik vrši uticaj na srpski. Clyne (1991:76) navodi da postoji značajna međugeneracijska razlika u prepuštanju jezika, to jest, da je generacijski faktor veoma značajan u procesu prepuštanja. Uobičajeno je da se pritom misli na prvu i drugu generaciju (roditelji-doseljenici i njihova deca). Međutim, u literaturi, prvenstveno onoj koja se tiče nastave jezika, često se pominje podgrupa druge generacije, takozvana generacija 1,5. Generaciju 1,5 čine deca koja su u relativno ranom, predškolskom ili osnovnoškolskom uzrastu došla s roditeljima na englesko govorno područje, a drugu generaciju čine deca imigranata koja su rođena i odrasla na ovom govornom području. Prema Marshallu (2010: 51), u akademskim krugovima pojam **generacija 1,5** „odnosi se na nekoga ko je došao u Kanadu u ranom uzrastu, ovde završio školovanje i živi na kulturnom prostoru negde između imigranta prve i druge generacije”.¹⁶ Jedan od ciljeva ovog istraživanja je da se ispita jezik koji upotrebljavaju pripadnici ovih dveju, naizgled bliskih, a moguće prilično različitih podgeneracija.

U istraživanju je učestvovalo ukupno dvadeset četvoro ispitanika, petnaestoro iz generacije 1,5 i devetoro iz druge generacije. Što se tiče godina starosti ispitanika, većina pripadnika generacije 1,5 su u kasnim dvadesetim i ranim tridesetim godinama i uglavnom su završili školovanje, rade ili su na postdiplomskim ili strukovnim studijama. Jedan ispitanik je u vreme istraživanja imao šesnaest godina i bio u jedanaestom razredu gimnazije, a drugi je imao osamnaest godina i bio na prvoj godini fakulteta. Pripadnici druge generacije još uvek se školuju. Troje ih je u vreme ispitivanja imalo šesnaest, a jedan petnaest godina i išli su u gimnaziju. Četvoro su bili studenti prve, a jedan četvrte godine fakulteta. Kako bi starosna i

---

¹⁶ „... refers to someone who came to Canada at a young age, completed their schooling here, and lives in a cultural and linguistic space somewhere between first- and second- generation immigrant.“

obrazovna struktura jedne i druge grupe bila što približnija, namera je bila da se uzorak druge generacije ograniči na uzrast stariji od 17 godina, što predstavlja omladinu u završnom (dvanaestom) razredu gimnazije i one koji su završili srednju školu i rade ili nastavljaju školovanje na koledžu ili univerzitetu.

Mada je autorkina prvobitna namera bila da u generaciju 1,5 uključi ispitanike koji su se u Kanadu doselili u uzrastu između 5 i 12 godina i to u periodu između 1993. i 2000. godine, okolnosti (težnja da se obuhvati što veći broj ispitanika i starosna struktura onih koji su se prijavili da učestvuju u istraživanju) nalagale su da se uključe i oni koji su došli u ranijem uzrastu (jedan ispitanik je imao dve, a drugi nepune četiri godine), kao i oni koji su došli kasnije (2002. i 2005. godine). Usled istih okolnosti, za potrebe ovog rada, u generaciju 1,5 uključeni su i ispitanici koji su bili mlađi od 5 godina kad su se doselili u Kanadu. Iz istih razloga, u drugu generaciju uključeni su i ispitanici mlađi od 17 godina (jedan je imao petnaest, a troje šesnaest godina).

Što se tiče polne strukture, u generaciji 1,5 bilo je devetoro muških i šest ženskih učesnika, a u drugoj generaciji dvoje muških i sedam ženskih.

Sociolingvistička slika ispitanika dobijena je na osnovu podataka koje su ispitanici naveli u sociolingvističkom delu upitnika.

Među pripadnicima generacije 1,5 dvanaestoro je završilo fakultet (četvoro nastavlja studije, bilo postdiplomske, bilo strukovne), jedan je student prve godine fakulteta, a dvoje su učenici gimnazije. Petoro ispitanika iz druge generacije studira, a četvoro je u gimnaziji.

U sociolingvističkom delu upitnika bila je obuhvaćena i obrazovna struktura roditelja. Svi roditelji ispitanika iz generacije 1,5 su visokoobrazovani. U drugoj generaciji majke svih ispitanika završile su fakultet, a otac dvoje ispitanika ima završenu srednju školu.

Svih devetoro ispitanika iz druge generacije i jedanaestoro iz generacije 1,5 imaju braću ili sestre.

Pre dolaska u Kanadu šestoro ispitanika iz generacije 1,5 išlo je u školu u Srbiji. Četvoro je završilo prvi, jedan drugi i jedan treći razred osnovne škole pre dolaska u Vankuver. Sedmor je izjavilo da su pre dolaska u Kanadu učili engleski (u školi, van škole, u vrtiću ili sa mamom) u trajanju od nekoliko meseci do četiri godine, a osmor da nisu učili engleski.

Na pitanje da li se u kući čitaju knjige, novine i/ili časopisi na srpskom, trinaestoro ispitanika iz generacije 1,5 odgovorilo je potvrdno, a dvoje da se ne čitaju. Svih devetoro iz druge generacije odgovorilo je potvrdno.

Na pitanje da li se u kući gleda srpska televizija i/ili sluša srpski radio, osmor iz generacije 1,5 odgovorilo je „da“, šestoro „ne“ a jedan nije odgovorio. Svih devetoro iz druge generacije odgovorilo je potvrdno.

Četvoro ispitanika iz generacije 1,5 išlo je u srpsku školu u Kanadi, a jedanaestoro nije. Od onih koji jesu, jedan ispitanik je išao jednu godinu, a troje tri meseca. U drugoj generaciji petoro je išlo u srpsku školu, od kojih četvoro jednu a jedan četiri godine, dok četvoro nije išlo.

3.1.4. Etički aspekti istraživanja

Pored praktičnih elemenata sprovođenja istraživanja, analize dobijenih podataka i izvođenja zaključaka, od značaja su i etičke implikacije rada sa pisanim izvorima i ispitanicima i načina na koji se oni predstavljaju u dobijenim saznanjima.

U svrhu ispitivanja materijala iz zvaničnih publikacija za potrebe pilot-istraživanja, dobijeno je odobrenje vlasnika lista *Kišobran* koji je izlazio u Vankuveru od 1997. do 2012.

godine, kao i elektronske kopije *Kišobrana* od februara 2008. do oktobra 2012, ukupno 41 broj.

Učešće ispitanika u intervjuu i u odgovaranju na pitanja i zadatke iz upitnika bilo je dobrovoljno. Zbog toga je bilo važno da ispitanici budu obavješteni o tome šta njihovo učešće podrazumeva. U tu svrhu, ispitanicima je dato pismeno objašnjenje istraživanja (kratak opis cilja i procesa). Obaveza istraživača je da poštuje anonimnost ispitanika, pa obavještenje sadrži i potvrdu da su podaci iz intervjuja i upitnika poverljivi i da je identitet ispitanika zaštićen u najvećoj mogućoj meri, odnosno da je poznat samo istraživaču, a da će se rezultati istraživanja sumirati i predstaviti kao grupni podaci. Takođe je naznačeno da je učešće dobrovoljno i da ispitanik može da odustane u bilo kom trenutku ukoliko to želi. Na kraju su navedeni podaci o tome kako učesnici mogu stupiti u kontakt sa autorkom ukoliko je potrebno ili ukoliko žele da saznaju rezultate istraživanja. Obavještenje je napisano na srpskom i engleskom jeziku. Pre početka intervjuja i rada na upitniku, ispitanicima su usmeno objašnjene sve bitne stavke iz obavještenja, a zatim im je obavještenje dato da ga pročitaju i da potpišu saglasnost za učešće u istraživanju i odobrenje da se dobijeni podaci koriste isključivo za potrebe ovog istraživanja. Ovaj postupak sledi smernice odeljenja za etiku naučnoistraživačkog rada Univerziteta Sajmon Frejzer u Vankuveru.¹⁷

3.1.5. Jezik istraživanja

Grosjean (1995: 261) konstatuje da u svakodnevnom životu bilingvali dolaze u situacije koje podstiču upotrebu jednog ili drugog jezika, odnosno promenu **režima jezika** (eng. *language mode*). Pod režimom jezika Grosjean podrazumeva aktiviranost jezika i mehanizme obrade jezika kod dvojezičnog govornika u bilo kom datom trenutku. U svakoj

---

¹⁷ <http://www.sfu.ca/ore/ethics-forms---templates.html>

pojedinoj situaciji bilingval mora da odluči koji će jezik upotrebiti i koliko od drugog jezika treba da upotrebi. U tom kontinuumu režima jezika, govornik u datoj situaciji može da se nađe na bilo kojoj tački između jednojezične i dvojezične krajnosti. Kad je govornik u jednojezičnom režimu, na primer, kad ima jednojezičnog sagovornika, drugi jezik nije aktiviran (mada Grosjean tvrdi da nikad nije ni potpuno deaktiviran). U dvojezičnom režimu oba jezika su aktivirana, ali u različitim stepenima: jedan jezik je osnovni, a drugi se upotrebljava zavisno od situacije, u vidu zamene koda i pozajmljenica. Kad se ispituje upotreba jezika, dobijeni rezultati variraju zavisno od toga gde se u navedenom kontinuumu govornik nalazi u datoj situaciji. Zbog toga je, kad se ispituje upotreba jezika kod dvojezičnih govornika, najbolje staviti ispitanike u jedan režim, bilo jednojezični, bilo dvojezični. Da se to postigne, Grosjean (2001: 15-16) navodi nekoliko načina, kao što su pokazivanje interesovanja za dvojezičnost ispitanika, dvojezični ispitivač koji pripada istoj dvojezičnoj zajednici kojoj pripada ispitanik i organizovanje intervjua u okolnostima koje doprinose mešovitom režimu jezika (da nema prisutnih monolingvala i da je atmosfera opuštena). Ovakav pristup primenjen je prilikom intervjuisanja u ovom istraživanju. Jezik na kojem su se intervjui vodili bio je srpski, ali je ispitanicima napomenuto da mogu da govore onako kako im se prirodno nametne. Svi ispitanici su odgovarali na srpskom uz povremenu upotrebu engleskog, uglavnom u vidu pojedinačnih reči.

3.1.6. Prikupljanje podataka za korpus

Kako je svrha ovog istraživanja da se ispituju struktura i modeli funkcionisanja serbliša na induktivan način i da se na osnovu rezultata istraživanja da prikaz ovog hibridnog jezika, autorka se opredelila za kvalitativni metod koji obuhvata analizu građe iz pisanih izvora i iz intervjua i upitnika.

Materijal koji je korišćen za analizu serbliša sastoji se iz dve celine. Prvu celinu, koja je predstavljala pilot-istraživanje, čini korpus pisane, kako organizovane, tako i spontane, upotrebe jezika u široj srpskoj zajednici u Vankuveru. Najznačajniji i najobimniji izvori podataka bili su zvanične lokalne štampane publikacije: srpske novine *Kišobran* i *Srpski poslovni imenik*. Pored toga, korišćen je materijal iz dostupnih foruma i časakaonica na internetu, elektronske pošte, SMS poruka, blogova, društvenih mreža te stranica crkvenoškolskih opština Sveti Sava i Sveti Arhangel Mihajlo u Vankuveru. Pregledan je ukupno 41 broj *Kišobrana* od februara 2008. do oktobra 2012. Priloge za *Kišobran* pisali su profesionalni novinari, kao i dopisnici i saradnici-amateri, koji su i sami čitaoci *Kišobrana*. Teme i žanrovi tekstova koji su pretraženi obuhvataju reč urednika, kulturu, medicinu, zdravlje i način života, sport, film, putopise, istoriju, recepte, horoskop i omladinsku rubriku. Forum sa kojeg je prikupljan materijal za istraživanje je forum srpske zajednice u Vankuveru na stranici *yahoo.com*, a materijal iz časakaonica je sa stranice *serbiancafe.com*. Izvor podataka iz blogova bio je blog *Priče iz Vankuvera*. Korpus iz ovog pilot-istraživanja sadrži primere anglicizama – leksičke, morfološke, grafološke, pragmatičke i sintaksičke – koji se u izvorima pojavljuju više puta, te se mogu smatrati ustaljenima, ali i one koji predstavljaju hapakse, odnosno jednokratne tvorevine, to jest, primere zamene koda. Takve tvorevine, kad se jednom pojave, imaju mogućnost da vremenom pređu u ustaljene pozajmljenice, pa su zbog toga bile interesantne za ovo istraživanje. Na osnovu podataka dobijenih ovim istraživanjem dobijen je materijal koji je poslužio kao osnova za izradu upitnika u sledećoj fazi istraživanja.

Drugu, veću i za ovo istraživanje bitniju celinu korpusa čine podaci iz upitnika i snimljenih intervjuua. Intervjuima je dobijeno oko 500 minuta snimljenog materijala koji je

transkribovan i analiziran da bi se utvrdile fonološke, leksičke, pragmatičke i morfosintaksičke karakteristike ispitivanog govora. Upitnik je dao stranice i stranice materijala za analizu grafoloških, morfoloških i sintaskičkih nivoa serbliša koji upotrebljava ova generacija srpskih iseljenika u Vankuveru.

3.1.7. Obrada podataka iz korpusa

Kao što je navedeno, intervjui su snimani i svaki snimak je više puta preslušan i pažljivo transkribovan. Prilikom preslušavanja intervjua pažnja se obraćala na fonološke karakteristike govora ispitanika. Beležen je izgovor pojedinih glasova, akcentat i intonacija. Sa pragmatičkog stanovišta uočavani su vanjezički elementi kao što su pauze i prekidi u govoru koji daju informacije o kontekstu u kojem je upotrebljen određeni iskaz ili deo iskaza. Iz transkribovanog materijala izdvajani su primeri upotrebe jezika koji su zatim svrstavani u kategorije prema proučavanim nivoima jezika, posebno za svaku generaciju ispitanika. Unutar svakog nivoa, primeri su razvrstavani u grupe i podgrupe. Na morfosintaksičkom nivou primeri su deljeni u grupe imeničkih reči, glagola, reda reči u rečenici, kongruencije i veznika, a ove grupe su zatim deljene u podgrupe. Na leksičkom nivou materijal je najpre razvrstan u pet većih grupa: skriveni anglicizmi, sirovi anglicizmi, očigledni anglicizmi, stil i lična imena, a u svakoj grupi anglicizama primeri su podeljeni u semantička polja. Na nivou fonologije materijal je grupisan u samoglasnike, suglasnike i prozodiju, a na grafološkom nivou grupe su obuhvatale pisanje velikog i malog slova, pisanje datuma, odvojeno i spojeno pisanje reči, pisanje suglasnika *j* i nepostojanog *a*, pisanje vlastitih imena i upotrebu pisma i pisanje dijakritičkih znakova. Uz to, analizirani su odgovori dobijeni u upitniku i napravljene su tabele sa brojem tačnih i pogrešnih odgovora i markiranih i nemarkiranih oblika posebno

za svaku generaciju. Podaci iz intervjua povezivani su sa podacima iz upitnika, što je dalo celovitu sliku pojedinih svojstava ispitivanog varijeteta srpskog jezika.

Na osnovu prikupljenih podataka upoređivalo se razumevanje i upotreba srpskog i engleskog jezika od strane ispitanika iz obeju grupa sa ciljem da se dobiju odgovori na sledeća pitanja:

- 1) Koji faktori utiču na pojedine uočene karakteristike serbliša?
- 2) Da li među dvema grupama ispitanika postoje razlike u razumevanju i upotrebi govornog i pisanog jezika?
- 3) U kojoj meri su razlike izražene i na koji način engleski jezik utiče na govor jedne i druge grupe?
- 4) Da li i u kojoj meri u govoru ovih ispitanika dolazi do slabljenja jezika i poklapanja jezičkog sistema sa engleskim?
- 5) Da li je i u kojoj meri došlo do prepuštanja jezika?

4. Analiza korpusa

U ovom poglavlju detaljno će se analizirati primeri upotrebe jezika u ovom varijetetu serbliša na morfosintaksičkom, leksičkom, fonološkom i grafološkom nivou. Na kraju svakog pododeljka izvešće se zaključci o tome koje su pravilnosti uočene i koje od njih predstavljaju uticaj engleskog jezika, a koje su nastale usled nedovoljnog poznavanja srpskog jezika ili usled unutrašnjih strukturnih promena u srpskom jeziku u matici. Uočene pravilnosti okarakterisaće se kao slabljenje određenog aspekta jezika ili kao poklapanje sa strukturom engleskog jezika. Pre prelaska na prikazivanje i analizu podataka iz korpusa, neophodno je osvrnuti se na osnovne termine.

Slabljenje aspekata jezika je postepeni proces pri kojem se gube fonološke, morfološke, sintaksičke i diskursne strukture u jeziku. Mada do slabljenja može doći u bilo kojem jeziku, tj. i u prvom i u drugom jeziku, u imigrantskoj situaciji prvi jezik je obično taj koji je podložan slabljenju. Usled jačanja i širenja drugog jezika, jezika većinske zajednice, jezik imigrantske zajednice gubi domene upotrebe, a time i govornike. Posledica toga je gubljenje strukture jezika imigrantske zajednice. Jedan primer slabljenja je gubljenje znanja kolokacija, kao što je spoj glagol + imenica u kolokaciji *početi školu* umesto *poći u školu*.

Procesu slabljenja jezika sličan je proces prepuštanja jezika. Kako je ranije navedeno, slabljenje jezika je proces koji se odvija na individualnom planu unutar generacije, dok je prepuštanje jezika međugeneracijski proces na nivou zajednice i prelazna je faza ka krajnjem ishodu – odumiranju jezika.

Uz slabljenje, u kontaktnojezičkoj situaciji dolazi i do procesa poklapanja. U procesu poklapanja dolazi do pojačavanja sličnosti umesto očuvanja razlika između dva jezika. Primer poklapanja na sintaksičkom nivou je upotreba lične zamenice u funkciji subjekta tamo

gde je nepotrebna jer je subjekat poznat iz konteksta diskursa (prethodno spomenut) ili iz konteksta rečenice (na primer, predikat u prvom i drugom licu jednine i množine).

4.1. Nivoi i načini analize korpusa

Analiza građe iz korpusa predstavljena u ovom poglavlju oslanja se na teorijske postavke pristupa analizi delovanja međujezičkih kontakata. Najpre se analizira morfosintaksička struktura istraživanog varijeteta serbliša mlađe generacije iseljenika u Vankuveru. Zatim se predstavlja analiza leksičkih svojstava ovog varijeteta srpskog jezika zasnovana na klasifikaciji njegovih elemenata na **sirove, skrivene i očigledne anglicizme** (up. Prčić 2011) uz povlačenje paralele sa Clyneovim modelom prenošenja elemenata jezika. Nakon toga, daje se fonološka, a zatim grafološka analiza serbliša, koje se takođe zasnivaju na Clyneovom (2003) modelu.

4.2. Morfosintaksa

U ovom odeljku biće predstavljena morfološka i sintaksička svojstva serbliša koji upotrebljavaju deca doseljenika iz Srbije. Strogo uzev, padežna fleksija i fleksija glagola za obeležavanje vremena, načina, roda i broja spadaju u domen morfologije. Međutim, pošto sintaksički kontekst određuje upotrebu očekivane fleksije, prikaz ovih kategorija daće se zajedno sa prikazom ostalih sintaksičkih svojstava serbliša u Vankuveru.

U istraživanju jezičkog kontakta pokazalo se da se markirani oblici (oblici koji su ređi, neobičniji ili teži) lakše gube od češćih, prirodnijih i lakših. Srpski jezik ima veoma razvijenu fleksiju, za razliku od engleskog, koji je pretežno analitički jezik. U kontaktnoj situaciji srpskog i engleskog u imigrantskom okruženju dolazi do pojednostavljivanja sistema fleksije, što je uslovljeno markiranošću. Primer za ovo je **ujednačavanje** (engl. *levelling*)

glagolske morfologije i pojednostavljivanje padeškog sistema. U ovom odeljku analiziraće se morfološka i sintaksička struktura serbliša i prikazaće se primeri slabljenja i pojednostavljivanja, bilo poklapanjem sa engleskom strukturom, bilo pod uticajem unutrašnjih promena u srpskom. Najpre će se obraditi upotreba imeničkih reči, zatim upotreba glagolskih vremena i drugih glagolskih oblika, uključujući obe funkcije enklitičkog oblika glagola *jesam*. Nakon toga analiziraće se redosled punoznačnih i pomoćnih rečeničnih članova i enklitika. Poslednja dva pododjeljka baviće se kongruencijom i upotrebom veznika *da*.

4.2.1. Upotreba imeničkih reči

U ovom pododjeljku obratiće se pažnja na promene u padežnoj morfologiji imeničkih reči u okviru sintaksičke strukture srpskog jezika. Drugi deo baviće se ličnim i prisvojnim zamenicama, tačnije upotrebom subjekatskih i objekatskih oblika ličnih zamenica i pridevskih zamenica tamo gde se u srpskom obično ne upotrebljavaju ili se upotrebljavaju nenaglašeni oblici.

4.2.1.1. Upotreba padeža

Kao što je navedeno u uvodu u ovaj odeljak, padežni sistem u serblišu pojednostavljen je u odnosu na složeni sistem deklinacije u standardnom srpskom jeziku. Proučavajući jezik druge generacije govornika srpskohrvatskog u Švedskoj, Đurović (1983, navedeno u Dimitrijević 2005) ustanovio je pravilo gubljenja padeža: nominativ, akuzativ, genitiv, lokativ, instrumental, dativ i vokativ. Prema ovom pravilu, padeži koji se pojavljuju poslednji u nizu (na desnoj strani navedenog niza) najlakše se gube, dok su najpostojaniji oni na početku niza. Đurović (1983) je takođe ustanovio da je akuzativ padež koji se po pravilu

upotrebljava tamo gde sintaksička struktura uslovljava upotrebu lokativa, instrumentala ili dativa. U ovom odeljku biće prikazani aspekti ujednačavanja padežnih nastavaka u govoru generacije 1,5 i druge generacije u Vankuveru. Dobijeni rezultati upoređiće se sa navedenim modelom.

4.2.1.1.1. Nominativ

Nominativ je u obe generacije upotrebljen tačno, izuzev u dva slučaja, od kojih je jedan iz intervjua, a drugi iz pismenog odgovora dvaju ispitanika iz druge generacije:

- ... i kad pričam, onako, *padeže* nisu mi baš najbolji...
- Jedini razlozi koj su validni da se *osobu* otpusti sa posla...

U oba primera upotrebljen je akuzativ umesto nominativa. Upotreba akuzativa u drugom primeru takođe ukazuje na nerazlikovanje strukture aktiva (otpustiti osobu) i pasiva (osoba se otpusti).

4.2.1.1.2. Genitiv

Još jedna karakteristika serbliša uočena kod ispitanika je zamenjivanje genitiva nominativom ili akuzativom. U standardnom srpskom jeziku genitiv jednine jednak je akuzativu jednine kod imenica muškog roda koje se završavaju na suglasnik (prva deklinacija) ako označavaju živo biće; genitiv množine jednak je nominativu i akuzativu množine imenica srednjeg roda koje se završavaju na *-o* ili *-e* (takođe prva deklinacija); kod imenica ženskog roda koje se završavaju na suglasnik (treća deklinacija) genitiv množine u pisanju jednak je nominativu i akuzativu množine.

(1) Primeri u kojima je jasno da je genitiv množine zamenjen nominativom jer su oblici nominativa i akuzativa različiti (imenice muškog roda na suglasnik koje označavaju neživi pojam i imenice ženskog roda na *-a*) su sledeći:

- Ja ne znam da l' se to *prvi utisci* sećam...
- Vrlo malo *kn(j)ige* sam [...] čita(o) na srpskom...
- ... po nekad sviram i pevam te narodne pesme kad ima *drugi ljudi*...
- U _____ (dvorište) nije bilo _____ *đak* _____ (đak).

Prvi primer pronađen je u intervjuu sa pripadnikom generacije 1,5, a ostala tri u drugoj generaciji, s tim što su od njih prva dva iz intervjuja, a treći iz upitnika, gde je specifični cilj bio da se ispita upotreba genitiva sa egzistencijalnim glagolom *biti*.

U rečenici iz upitnika _____ (*Moj drug*) je *sramota* ispitanici iz generacije 1,5 upotreбили su nominativ *moj drug* jednom, a ispitanici druge generacije *moj drug/moj drugar* tri puta. Zaključak koji se može izvesti je da su ispitanici koji su upotreabili nominativ pomislili da se praznina nalazi na mestu subjekta i da se tu normalno očekuje nominativ.

(2) Mnogo su češći slučajevi zamenjivanja genitiva oblikom za koji se ne može utvrditi da li je nominativ ili akuzativ jer je oblik tih dvaju padeža istovetan:

- ... nemam *vreme* da nađem za neki hobi.
- Pre bilo je *bolje predstave*...
- *Prvi dan* škole, ja sam imao ogromnu kutiju...
- ... *to* se malo sećam...
- Ono *što* se sećam.
- Ja se *ništa* ne sećam.
- Ne sećam se *ništa*.

- ... onako k'o da sećam se *neke slike* od životinja...
- ... ali se isto tako sećam poslednjih nekoliko *godine*...
- ... baš mi se dopalo, u stvari, igranje *ovaj folklor*...

Poslednja dva primera su iz intervjuja sa drugom generacijom, a svi ostali su iz intervjuja sa generacijom 1,5.

(3) Genitiv bez predloga često je ciljani oblik kad se upotrebljava u funkciji direktnog objekta posle odričnog oblika glagola. Tri gore navedena primera (*nemam* i *ne sećam se* u dva navrata) pokazuju upotrebu nominativa/akuzativa posle odričnog oblika glagola. U njima su umesto genitiva imenice *vremena* i odrične zamenice *ničega* upotrebljeni oblici *vreme*: *nemam VREME da nađem za neki hobi* i *ništa: ja se NIŠTA ne sećam* i *ne sećam se NIŠTA*.

(4) Partitivni genitiv se upotrebljava kao direktni objekat kad označava neodređenu količinu, a u primeru *onako ko da sećam se NEKE SLIKE od životinja* upotrebljen je nominativ/akuzativ množine. Pored toga, uočava se upotreba predloga *od* ispred genitiva (*slike od životinja*), gde se vidi uticaj engleske kolokacije *a picture of*.

(5) Posle imenica izvedenih od prelaznih glagola (na primer: *igrati – igranje*), u srpskom se dopuna upotrebljava u genitivu, dok je u primeru *baš mi se dopalo, u stvari, igranje OVAJ FOLKLOR* upotrebljen nominativ/akuzativ.

(6) Genitiv bez predloga koristi se u funkciji indirektnog objekta, a u sledećim primerima sa glagolom *sećati se* zamenjen je nominativom imeničke sintagme sa rednim brojem, pokazne zamenice *to* i odnosne zamenice *što* u prvih šest primera, a akuzativom odnosne zamenice *šta* i pokazne pridevske zamenice *te* u poslednja tri primera. Sve navedene primere upotreбили su pripadnici generacije 1,5.

- Ja ne znam da l' se to *prvi utisci* sećam...

- ...*prvi dan* škole se sećam...
- ... *to* se malo sećam...
- ... *to* se sećam...
- ... jedino *što* se sećam...
- Ono *što* se sećam.
- ... ne znam *šta* se sećam...
- ... *šta* se sećamo, *šta* se ne sećamo...
- ... i svi smo išli u tu istu crkvu za *te* nekoliko dana.

Moguće objašnjenje upotrebe akuzativa u primeru *i svi smo išli u tu istu crkvu za TE nekoliko dana* je to da je upotrebljen uz predlog *za* pod uticajem engleskog predloga *for* koji se koristi uz prilošku odredbu za vreme da se označi dužina trajanja radnje (*for a few days*). Jedini primer akuzativa umesto genitiva nađen u intervjuu sa ispitanikom iz druge generacije je *Al' to je jedna stvar ŠTO se sećam*.

(7) Genitiv je očekivani padež posle mnogih predloga. U ovom korpusu pronađena su četiri slučaja, jedan u generaciji 1,5 i tri u drugoj generaciji, u kojima je posle predloga *blizu, osim, sem* i *iz* upotrebljen nominativ/akuzativ. Samo u poslednjem primeru jasno je da je upotrebljen oblik akuzativa, dok je u ostalim slučajevima akuzativ jednak nominativu.

- ... al' kad smo postali malo stariji, malo recimo blizu, evo, *kraj* srednje škole...
- Je l' znate neki drugi jezik osim *srpski* i *engleski*?
- ... a sem *to*...
- ... kad se vratim iz *školu*...

(8) Genitiv jednine očekuje se i posle brojeva *dva*, *tri* i *četiri*.¹⁸ U intervjuima sa pripadnicima generacije 1,5 nađen je jedan slučaj upotrebe genitiva množine imenice ženskog roda (*godina*) uz broj *četiri* umesto ciljnog genitiva jednine (*godine*):

- Nisam imao punih četiri *godina*...

Ispitanici iz druge generacije upotreбили su imenice muškog roda u genitivu množine (*časova*, *meseci*) uz brojeve *dva* i *četiri* umesto očekivanog oblika genitiva jednine (*časa*, *meseca*):

- ... al' samo sam išo na jedan ili dva *časova*...
- ... čak i ako sam provela tri *meseci* u- tamo sam živela u Quebec...

(9) Uz brojeve od *pet* naviše i uz priloge za količinu kao što su *nekoliko*, *malo*, *mnogo* i *više*, ciljni padež je genitiv množine. Pripadnici druge generacije u pet navrata su upotreabili genitiv jednine, koji je po obliku jednak nominativu množine:

- ... pre pet *godine*...
- ... četiri-pet-šest *nedelje*...
- ... ali se isto tako sećam poslednjih nekoliko *godine*...
- Vrlo malo *kn(j)ige* sam čita(o) na srpskom.
- ... ispod dvadeset *sata*...
- A ima u stvari nekoliko *deca*...

U upitniku su data dva pitanja kojima se testira upotreba imenica uz brojeve *dva*, *tri* i *četiri* i uz brojeve od *pet* naviše:

---

¹⁸ Ovo je, zapravo, iz praslovenskog sačuvan ostatak dvojine koji je po obliku jednak današnjem genitivu jednine za imenice muškog i srednjeg roda koje se završavaju na suglasnik, odnosno na -o i -e, a genitivu množine za imenice ženskog roda s nastavkom -a.

- Trebaju nam još dva _____ (sto), četiri _____ (fotelja) i osam _____ (stolica).
- Brzina u gradu ograničena je na 50 _____.
- a) kilometra   b) kilometara

Ispitanici iz generacije 1,5 u jednom navratu upotrebili su oblik genitiva množine *stolova* umesto genitiva jednine *stola*, a u pet navrata nominativ jednine/genitiv množine *fotelja* umesto genitiva jednine *fotelje*. Imenica *stolica* uz broj *osam* u svim odgovorima upotrebljena je tačno.¹⁹ Odgovori ispitanika druge generacije neznatno se razlikuju u slučaju imenice muškog roda *sto*, gde je oblik *stolova* upotrebljen tri puta. Razlika je znatna u slučaju imenice *fotelja*, koja je u genitivu množine upotrebljena samo dva puta. Imenica *stolica* u jednom odgovoru stavljena je u genitiv jednine/nominativ množine *stolice*. U slučaju imenice *kilometar* testirala se i glasovna promena gubljenja nepostojanog *a* koja se javlja u svim zavisnim padežima izuzev genitiva množine. Četvoro iz generacije 1,5 i petoro iz druge generacije upotrebilo je oblik *kilometra*.

(10) U intervjuima sa ispitanicima iz generacije 1,5 nađena su dva primera upotrebe genitiva jednine umesto genitiva množine:

- ... teško je, ima puno tih *Crnca* koji, znaš, skaču ko ludaci... ja sam samo Srbin, nemam ja genetiku za to.
- Na neke od onih folklornih *koncerta*.

---

¹⁹ Zanimljiv je komentar jednog ispitanika iz generacije 1,5 dok je popunjavao rečenicu *Trebaju nam još dva _____ (sto), četiri _____ (fotelja) i osam _____ (stolica)*. Ispitanik je u toku studija učio ruski i znao je da bi se u ruskom upotrebio oblik *стола* uz brojeve *dva, tri i četiri* a *столов* uz brojeve od *pet* naviše, ali nije bio siguran za srpski.

4.2.1.1.3. Dativ

U korpusu dobijenom na osnovu intervjua i upitnika nije uočen nijedan slučaj ujednačavanja dativa. Dimitrijević (2005) navodi da se u njenom korpusu dativ uz predloge *u* i *na* često ujednačava sa oblicima nominativa/akuzativa i to ilustruje primerom (43) *moгу da objasnim, you know, lakše na ENGLESKI nego na NAŠE*.

Međutim, u navedenom primeru očekivani padež nije dativ, nego lokativ, što se vidi po predlozima uz koje ova dva padeža upotrebljavaju. Predlozi *u* i *na* upotrebljavaju se sa lokativom i time se označava mesto na kom se neko ili nešto nalazi ili vreme, dok se s dativom upotrebljavaju predlozi *k(a)* i *prema* da se označi približavanje ili usmerenost (Klajn 2005).

4.2.1.1.4. Akuzativ

Akuzativ označava biće ili predmet koji je obuhvaćen radnjom glagola (Stevanović 1971) i upotrebljava se kao direktni objekat. Prema Klajnu (2005), akuzativ je jednak nominativu za sve imenice srednjeg roda, imenice muškog roda koje označavaju nežive pojmove, kao i za imenice ženskog roda u množini.²⁰

(1) U korpusu dobijenom u ovom istraživanju nominativ se u serblišu relativno retko upotrebljava umesto akuzativa u funkciji direktnog objekta. Ispitanici iz druge generacije u intervjuiima su upotrebili nominativ u sledećih osam primera:

- Imala sam, a... kako se beše, o da, *mali hrčak*...
- Da, imam kao taj certification, amm, za *teniski instruktor*...
- ... ja bi upoznala *Picasso*...

---

²⁰ Da bi se nedvosmisleno obuhvatile sve imenice, autorka bi ovu konstataciju promenila na sledeći način: u jednini, akuzativ je jednak nominativu za sve imenice srednjeg roda i imenice muškog roda prve deklinacije koje označavaju nežive pojmove, a u množini, sem njih, i za imenice druge i treće deklinacije.

- ... i onda vidim *Ozi*... [kućni ljubimac, mužjak]
- ... a imam, ono, i *brača*...
- I naravno, obožavam njihovu kuhinu i *njihovi kolači*.
- ... uglavnom imam ono *matematika i fizika*...
- A... vid(e)o sam samo jednog Srba *koji* poznajem od pre...

U imeničkim sintagmama *mali hrčak* i *teniski instruktor* i pridev i imenica upotrebljeni su u nominativu; *brača* je primer množine imenice za označavanje živih bića, gde je umesto očekivanog akuzativa upotrebljen nominativ. U sintagmi *njihovi kolači* prisvojna zamenica i imenica za označavanje neživog pojma upotrebljeni su u nominativu množine, a u preposlednjem primeru imenice *matematika i fizika* su imenice ženskog roda u nominativu jednine. U poslednjem primeru odnosna zamenica *koji* ne slaže se u padežu sa sintagmom *jednog Srba* [sic!]. Quirk et al. (1985) navode da u formalnom registru u engleskom odnosna zamenica *who* ima oblik *whom* (*the girl whom he met*) i upotrebljava se u funkciji objekta. U neformalnom registru ovaj oblik se zamenjuje oblikom za subjekat *who/that* ili se potpuno gubi (*the girl who/that/Ø he met*). Primer upotrebe zamenice *koji* u ovom slučaju može se smatrati poklapanjem sa strukturom engleskog jezika.

Samo jedan ispitanik iz generacije 1,5 upotrebio je nominativ umesto akuzativa u pismenom odgovoru:

- ... da upoznam NBA igrača *Kevin Durant*...

(2) U nekoliko slučajeva primećeno je ujednačavanje oblikâ akuzativa za označavanje živih bića i neživih pojmova kod imenica muškog roda prve deklinacije. Prema Klajnu (2005), u srpskom, ako imenica označava ljudsko biće ili životinju, akuzativ jednine jednak je genitivu, a ako označava neživi pojam (uključujući i nazive biljaka), jednak je

nominativu. Samo u jednom primeru koji je pronađen u intervjuu sa pripadnikom generacije 1,5 upotrebljen je oblik akuzativa za živo biće (*nekog kamiona*) umesto očekivanog oblika za neživi pojam koji je jednak nominativu (*neki kamion*):

- Dođe neki što vozi *nekog kamiona*...

U intervjuima sa dvoje pripadnika druge generacije uočena je ista pojava:

- Slušam mnogo *Kvina*... [rok grupa]
- Ja sam učila *francuskog* od šestog razreda.

Slučaj oblika za nominativ da se označi živo biće umesto očekivanog oblika akuzativa nađen je u intervjuu sa ispitanikom iz druge generacije:

- ... i onda vidim *Ozi*... [kućni ljubimac, mužjak]

(3) Kad se muška imena i prezimena upotrebljavaju u zavisnim padežima, dobija se šarolika slika, bilo da se radi o stranom ili srpskom imenu. Prema Klajnu (1995), muška prezimena, kao i imena, moraju se menjati po padežima. Takođe, u spojevima stranih muških imena i prezimena, moraju se menjati i ime i prezime (Prčić 2011). Većina primera pronađenih u ovom korpusu odnosi se na akuzativ kao ciljni oblik, a pronađen je samo jedan primer gde je očekivani oblik instrumental.

U dva primera iz pismenih odgovora druge generacije, akuzativ imena i prezimena upotrebljen je pravilno u objektu, ali je u apoziciji upotrebljen nominativ:

- Htela bih da upoznam Novaka Djokovica *srpski teniser*...
- Ja bih volela da upoznam Nikolu Teslu, *jedan* od najpametnijih ljudi na svetu.

Ime je upotrebljeno u nominativu a prezime u akuzativu u tri primera kod ispitanika iz generacije 1,5 i u dva kod pripadnika druge generacije:

- Voleo bih da upoznam *Voren Bafeta*.

- Hteo bi da sretnem *Neil Degrass* Tysona.
- Ja bi hteo da upasnam [sic!] *Mike* Tysona.
- Volela bih da upoznam *Albert* Einstein-a...
- ... ja bih hetla [sic!] da upoznam *Niel* Armstronga...

Neophodno je napomenuti da se ova pojava često uočava u upotrebi stranih imena u srpskom jeziku u Srbiji, tako da se u ovom slučaju može protumačiti kao slabljenje pod uticajem engleskog, ali i kao promena podstaknuta iznutra.

Jedini slučaj promene imena, a ostavljanja prezimena nepromenjenog nađen je u pismenom odgovoru pripadnika druge generacije. U ovom slučaju neobično je i to da je u pitanju domaće ime:

- Ja bih hteo [sic!] da upoznam *Nikolu* Tesla.

S obzirom na to da u srpskom jeziku govornika u Srbiji nije primećena tendencija da se zadržava nemarkirani oblik jednog elementa iz muškog imena i prezimena u domaćem imenu, ovaj primer može se smatrati nedovoljno naučenim aspektom morfologije kod ovog ispitanika.

(4) Kako je akuzativ slabije markirani oblik od lokativa, upotreba lokativa umesto akuzativa može se smatrati neočekivanom.

U delu korpusa dobijenom iz intervjua sa ispitanicima iz generacije 1,5 lokativ je upotrebljen umesto akuzativa u četiri navrata, jednom samo sa imenicom, u dva navrata sa zamenicom *svemu* i jednom sa zamenicom *našoj*:

- ... pa me stavila u *kontaktu* sa ženom koja radi na fakultetu...
- ... da ne bi baš ulazio slepo u *svemu* tome...
- ... uticaj interneta na *svemu* tome.

- ... imamo ukupno petoro dece koji dođu u *našoj grupi*...

U intervjuu i u pismenom odgovoru u drugoj generaciji nađen je po jedan primer upotrebe lokativa umesto akuzativa:

- ... pa kad se vrati, ona prebaci sve na *srpskom*...
- Sta ljudi stavljaju na *Fejsbuku* je za njih...

4.2.1.1.5. Vokativ

U intervjuima nije bilo prilike da ispitanici pokažu u kojoj meri vladaju vokativom, ali u upitniku je dato nekoliko rečenica u kojima se od ispitanika tražilo da upotrebe vlastita imena u vokativu.

(1) Prema Klajnu (2005), opšte pravilo za vokativ ženskih i muških imena druge deklinacije je to da je on jednak nominativu, dok dvosložna imena sa dugouzlaznim akcentom imaju vokativ koji se završava na *-o*. U upitniku su date rečenice u kojima treba popuniti prazninu odgovarajućim oblikom imenâ koja u osnovi sadrže samoglasnik sa kratkouzlaznim ili kratkosilaznim akcentom (*Marija, Saša*) i onih koja sadrže samoglasnik na kome je dugouzlazni akcent (*Mira, Miša*).

- _____ (Marija), pošalji mi poruku.
- _____ (Saša), da li si završio posao?
- _____ (Mira), otvori vrata.
- _____ (Miša), kad ćeš doći kod mene?

Po jedan ispitanik iz generacije 1,5 i po jedan iz druge generacije upotreбили su oblike *Marijo* i *Sašo* tamo gde se očekuje da je vokativ jednak nominativu. Dva pripadnika generacije 1,5 i jedan iz druge generacije upotreбили su oblik izjednačen sa nominativom: *Mira*, dok je oblik *Miša* upotrebljen u dva odgovora pripadnika druge generacije.

(2) Prema Stevanoviću (1971), većina imenica muškog roda koje se završavaju na suglasnik u vokativu ima nastavak *-e*. Upotreba vokativa muškog imena koje se završava na suglasnik ispitivana je rečenicom:

- _____ (Ivan), javi se mami.

U dva odgovora ispitanika iz druge generacije vokativ je izjednačen sa nominativom, dok su svi ispitanici iz generacije 1,5 upotreбили tačan oblik.

(3) U jednoj rečenici od ispitanika se tražilo da upotrebe vokativ imenice *čovek* da bi se ispitala primena palatalizacije zadnjonepčanih suglasnika:

- _____ (Čovek), ti si lud!

Jedan pripadnik generacije 1,5 upotrebio je oblik ujednačen sa nominativom, a jedan pripadnik druge generacije upotrebio je oblik dativa/lokativa: *čoveku*.

4.2.1.1.6. Instrumental

U korpusu je zapaženo da se instrumental zamenjuje nemarkiranim oblicima nominativa ili akuzativa.

(1) U intervjuima sa drugom generacijom pronađena su sledeća četiri primera:

- ...po celi dan pričam engleski u školu i sa dru- *društvo*...
- ... i samo da pričaš sa *društvo*...
- ... ako završiš sa *te ocene*...
- ... sa *Ozi* [kućni ljubimac, mužjak] pričam i srpski...

(2) Jedan ispitanik iz druge generacije upotrebio je ime u nominativu, a prezime u instrumentalu:

- ... ja bih hteo da popričam sa *Mihailo* Pupinom.

U ovom slučaju neobično je to što je upotrebljeno domaće ime, što navodi na zaključak da se ovde radi o nedovoljno naučenom delu morfosintakse.

(3) Jedna rečenica u upitniku data je da bi se videlo kako će ispitanici upotrebiti instrumental množine za mesto. Jedan ispitanik iz generacije 1,5 i troje iz druge generacije upotreбили su nominativ množine:

– Šetali smo ulice (ulice) Montreala.

(4) U korpusu dobijenom iz intervjua i upitnika samo kod jednog ispitanika iz druge generacije pronađen je slučaj upotrebe akuzativa umesto instrumentala i to u množini:

– ... ali znaš sa *padeže* i sve tako, neki put skroz samo nešto lupim i...

(5) Sledeći primer, koji je pronađen u intervjuu sa ispitanikom iz generacije 1,5, može se interpretirati na različite načine. U prvom delu iskaza – *svaku subotu i nedelju* – nalaze se nesumnjivo oblici akuzativa umesto ciljnog genitiva u značenju vremena.

Ponedeljak i utorak na kraju iskaza su oblici za nominativ/akuzativ. Ovde je ciljnik oblik genitiv ukoliko se pretpostavi da se pridevska zamenica *svaki* iz prvog dela odnosi i na *ponedeljak i utorak*. Međutim, pošto je zamenica sintaksički veoma daleko od te dve imenice, veza sa njima se više ne oseća, tako da je prirodno upotrebiti oblike instrumentala *ponedeljkom i utorkom*.

– ... ja radim *svaku subotu i nedelju* od osam do četiri i onda dva puta through the week days obično *ponedeljak i utorak*...

(6) U narednom primeru, takođe iz intervjua sa pripadnikom generacije 1,5, imenica *većina* upotrebljena je u nominativu jednine, dok je *Kanađana* genitiv množine. Ispitanik je verovatno želeo da kaže *većinom sa Kanađanima* (prilog + instrumental s predlogom):

– ... da sam u stvari počeo sa *većina Kanađana* da se družim...

4.2.1.1.7. Lokativ

U korpusu dobijenom u ovom istraživanju česta je pojava da se lokativ zamenjuje nominativom/akuzativom koji su u jednini jednaki za imenice prve deklinacije muškog i srednjeg roda koje označavaju neživi pojam. Kod ispitanika iz generacije 1,5 pronađeno je ukupno 35 primera, od kojih je jedan u pismenom odgovoru.

(1) U četiri primera koji slede lokativ je ujednačen sa nominativom/akuzativom i upotrebljen je predlog za lokativ *na*:

- ... nije bilo nikad na *engleski* ništa.
- ... u crkvi na Kanada *Vej*...
- ... internet nije mesto na kojem trebaš da pišeš o svojem profesionalnom životu osim možda na *Linkedin*... [pismeni odgovor]
- Da, da, nije bilo nikad na *engleski* ništa.
- ... po nekada kad odemo u sobu i smo nas dvojica u Srbiji, onda *taj momenat* pričamo na *engleski*...

U poslednjem primeru realizovani oblik je nominativ/akuzativ (*taj momenat*), a izostavljen je predlog *u*.

(2) Za razliku od ovih izolovanih primera u kojima je izostavljen predlog *u*, vrlo često se izostavlja predlog *na* kad se govori o jeziku na kojem se komunicira:

- Ja mislim da je uvek lakše *engleski* sve.
- Ja mislim *engleski* (je) ipak lakš/ə/.
- ... i razmišljamo *engleski*...
- *Engleski*. [četiri puta]
- Po nekad na srpskom, ali uglavnom *engleski*.

- Da, *engleski*, a (kod)- neko ko zna engleski i srpski, obično *engleski*, neki put *srpski*.
- Sa roditeljima ako se dopisujem onda *srpski* a sa drugarima *engleski*.
- Ili ako se dopisujem s nekim iz Srbije [...] onda isto tako *srpski*, samo sa drugarima odavde *engleski*.
- Sa drugarima *engleski*, a kod kuće, ono, s mamom, tatom, onda *srpski*.
- Ali isto je problem kada pišemo *srpski* na imejlu...
- ... ne mogu da se setim kad sam zadnji put nešto ono papir i olovku *srpski* pisao...
- Isto tako *srpski*, mešano, *engleski*.
- *Srpski* uvek. [četiri puta]

N: Na kom jeziku vam je lakše da čitate?

- *Engleski*.
- ... *engleski* brže pišem i čitam...

N: Na kom jeziku najčešće čitate?

- *Engleski* [dva puta]
- Mog'o bi da kažem da malo sporije čitam *srpski* nego što... nego *engleski*...
- Tamo kad odem, nakon tri dana čitam brže nego što čitam *engleski*.

N: Na kom jeziku je vama lično lakše?

- Meni *engleski*.
- Mami na srpskom ali ovako, *engleski*.
- Nekad na srpskom, ali *engleski* generalno.

Poslednja dva primera, u kojima je u istoj rečenici upotrebljen lokativ s predlogom (*na srpskom*) i akuzativ (*engleski*), ukazuju na to da proces ujednačavanja nije završen.

(3) U sledećim primerima u nominativu/akuzativu upotrebljeni su osnovni ili redni broj i imenica, s tim što je u poslednjem primeru izostavljen predlog *u*:

- U *dvanaesti razred* ja sam bio možda najvišnji u našoj školi...
- ... ja sam, mislim, bio na *jedan čas*, dva,,,
- ... *drugi razred* već sam znala da čitam na engleskom...

(4) U drugoj generaciji mnogo se češće upotrebljava nominativ/akuzativ tamo gde se očekuje lokativ. Pronađena su ukupno 44 primera, od kojih su 3 u upitniku, 1 u pismenom odgovoru, a svi ostali u intervjuima.

- ... neka pitanja na *test*...
- Sada imam jedan kurs u *Suri* [Surrey], jedna u Brnabiju.
- ... u *kindergarten* sam naučila najviše...
- ... u *folklor* sam bila...
- ... žive na *Visler*...
- ... počeli smo, ovaj, u *klub* da igramo...
- ... kad sam tamo na *Seawall*...
- Probam sad na *UBC Tennis Centre* da dobijem poso.
- Pa, svi Srbi, mislim, ovaj, u *crkvu* se vidamo...
- ... čak i ako sam provela tri meseci u- tamo sam živela u *Quebec*...
- I onda možda da idem da učim ono (u) *Francusku* engleski.

N: O čemu smo pričali?

– L: O *folklor*.

N: Gde se obično skijaš?

– D: A, *Grouse Mountain* ili na *Visler* ili tako.

U svim primerima uočava se da se upotrebljavaju predlozi za lokativ *u*, *na* i *o* sem u poslednjem primeru, u kojem je prva imenica upotrebljena bez predloga, a druga sa predlogom *na*.

Na pitanje o jeziku na kojem komuniciraju, ispitanici su dali sledeće odgovore u kojima su nazive jezika upotrebili u nominativu/akuzativu, sa predlogom *na* ili bez njega:

- A... *srpski*. U stvari i mal/ə/ na *engleski*.
- Na *engleski*. [šest puta]
- Oni mogu meni *engleski*, ja ću njima *srpski*.

N: Na kom jeziku vam je lakše da čitate?

- *Engleski*. [tri puta]
- Pa (?) bi rekla u stvari *srpski* i *engleski*, onako baš u istu... količinu obe.
- Mislim da je ipak lakše na *engleski*.
- Englesko- *engleski*.

U primeru *Englesko- ENGLISKI* uočljivo je da govornik ispravlja samog sebe, počevši sa odgovarajućim padežom, a zatim se prebacivši na nominativ.

N: na kom jeziku sanjate?

- Ajoj, mislim na *engleski*. Nisam skoro siguran, ali mislim na *engleski*.

(5) U sledećih sedam primera uz imenicu su upotrebljene prisvojna i pokazna pridevska zamenica i redni brojevi:

- ...pitela [sic!] ga o *njegove slike*... [pismeni odgovor]
- ... gledam filmove na *one (screen) sites*...
- ... igrala sam na *te* kao *provincials i nationals*...

- Odbojku sam trenirala, amm, za tri godine, a da, u *deveti deseti* i *dvanaesti razred*...
- Ja sam bila u *prvi razred*...
- Ja sam počela kad sam bila u *prvi tazred*.
- ... bila sam u *četvrti* i *peti razred*, ja mislim, u *srpsku školu*.

U poslednjem primeru nalazi se i upotreba akuzativa da se označi pravac kretanja umesto očekivanog lokativa za mesto.

(6) U upitniku su pronađeni sledeći primeri, i to svi kod ispitanika iz druge generacije:

- Školska godina počinje u septembar (septembar).
- Gledam _____ (slika) na zid (zid).
- U dvorište (dvorište) nije bilo đak (đak).

Poslednji primer sadrži i imenicu *đak* u nominativu jednine umesto očekivanog genitiva množine.

(7) Jedina dva primera u kojima je upotrebljen nominativ koji nema isti oblik u akuzativu nađena su u pismenim odgovorima po jednog pripadnika generacije 1,5 i druge generacije:

- ... veliki grad u *koji* sam samo jednom bio...
- Pre neki dan sam čitala o *Amelia Earhart*...

(8) Akuzativ i lokativ se upotrebljavaju sa istim predlozima (*u*, *na*, *o* i *po*), s tim što se akuzativ koristi sa glagolima kretanja da se iskaže cilj ili pravac (*Otišao je u Srbiju*), dok se lokativ upotrebljava uz glagole mirovanja da se označi mesto na kojem se neko ili nešto nalazi (*On je u Srbiji*). U ovom istraživanju pronađeno je šest primera zamene lokativa

akuzativom. U prvom primeru, ispitanik iz generacije 1,5 upotrebio je akuzativ odnosno zamenice:

- Imali su neke izlete na *koje* ja nisam bila.

Relativno posmatrano, druga generacija mnogo češće upotrebljava akuzativ sa predlogom *u* umesto lokativa:

- Po celi dan pričam engleski u *školu* i sa dru- društvo.
- ... sad sam malo na *pauzu*...
- ... kad su oni isto na *pauzu* onda pošalju mi neke poruke kao da vidu kako sam...
- ... zato što tata je u *vojsku* učio am- da skijanje...
- ... bila sam u četvrti i peti razred ja mislim u *srpsku školu*...

U primeru *po celi dan pričam engleski u školu i sa dru- društvo* vidi se i upotreba nominativa umesto instrumentala.

(9) Samo u jednom slučaju upotrebljen je akuzativ bez predloga umesto očekivanog lokativa s predlogom (*na koncertima*):

- ... i svirala sam mnogo *koncerte*.

Ovde se radi o izjednačavanju sa engleskom strukturom *play concerts* (glagol + direktni objekat).

4.2.1.1.8. Posebni slučajevi

U prethodnim pododjeljcima razmatrani su slučajevi ujednačavanja padeža za koje je pronađen dovoljan broj primera da se uoči neka pravilnost u tendenciji. Uz primere pronađene u spontanom govoru i kratkim pismenim odgovorima navedeno je i nekoliko primera iz upitnika koji se odgovorima uklapaju u odgovarajuću tendenciju. U sedmom zadatku u upitniku ispitanicima je, između ostalog, dato ukupno 20 rečenica u kojima se od

njih tražilo da imenice upotrebe u odgovarajućem padežu. Sva pitanja i odgovori nalaze se u Dodatku 5, a ovde će biti navedeni primeri u kojima su se javile greške, a koji se ne uklapaju u navedene pravilnosti zamenjivanja markiranih padežnih oblika nemarkiranim.

Svi ispitanici su upotreбили očekivani akuzativ jednine u prvoj praznini u rečenici *Da li poznaješ _____ (ona žena) sa _____ (malo dete)?* U drugoj praznini, gde je ciljni padež instrumental jednine, našli su se odgovori *malom detetom* i *malom detetu* u generaciji 1,5, a *malom detetom* je upotrebljeno tri puta u drugoj generaciji.

Izgleda da je rečenica *Pred _____ (kuća) je bio parkiran crveni automobil* predstavljala veliku poteškoću za skoro sve ispitanike. Svi ispitanici iz generacije 1,5 i šestoro iz druge generacije napisali su *kuće* umesto očekivanog lokativa *kućom*. Pokušavajući da dokuči razlog, autorka je zaključila da je moguće da su ispitanici pogrešno pročitali predlog *pred*, zamenivši ga sa *pored*, uz koji se upotrebljava genitiv. Ovo se čini kao sasvim moguć razlog i zato što se ta rečenica pojavljuje pri samom kraju dugačkog upitnika koji su ispitanici popunjavali posle intervjua koji je trajao oko pola sata, pa se može pretpostaviti da je umor bio dodatni faktor.

Rečenicom _____ (*Moj drug*) je sramota od ispitanika se očekivalo da upotrebe akuzativ u funkciji logičkog subjekta. Pored devet tačnih odgovora, ispitanici iz generacije 1,5 dali su sledeće odgovore: *moj drug*, *mom/mome/mojem drugu* (dva puta) i *moj družu*. U drugoj generaciji data su četiri tačna odgovora i pet netačnih: *mom/mojem drugu*, dva puta i *moj drug/mij drugar*, tri puta. Autorka pretpostavlja da su u slučajevima upotrebe dativa ispitanici znali da se ne upotrebljava nominativ, ali su pogrešno upotreabili dativ umesto akuzativa, možda po analogiji sa dativskom konstrukcijom u značenju svojstva, stanja ili raspoloženja (*Njemu se spava* ili *Njemu je žao*).

4.2.1.2. Upotreba zamenica

U govoru pripadnika obe generacije veoma je izraženo poklapanje upotrebe zamenica sa upotrebom zamenica u sintaksičkoj strukturi engleskog jezika. U ovom odeljku analizira se upotreba subjekatskih zamenica, naglašanih zamenica u objektu i prisvojnih zamenica.

4.2.1.2.1. Subjekatske zamenice

Karakteristika srpskog jezika je da se zamenički subjekat često ne iskazuje, ali se nedvosmisleno može utvrditi na osnovu glagolskih oblika predikata i na osnovu konteksta. Ukoliko je subjekat prethodno iskazan, u daljem diskursu se javlja samo radi naglašavanja, fokusa ili kontrasta.

U engleskom, koji je analitički jezik, fleksija je mnogo manje razvijena, pa je subjekat u rečenici obavezno iskazati.

Ispitanici iz obe generacije veoma često upotrebljavaju lične zamenice na mestu subjekta tamo gde se očekuje da se one izostave. U intervjuima i pismenim odgovorima pronađeno je 375 primera, s tim što se u drugoj generaciji ova upotreba javlja u nešto većoj meri. Ovde će kao ilustracija biti navedeno samo nekoliko najupečatljivijih primera u kojima se zamenica u subjektu nepotrebno ponavlja.

Ispitanici najčešće ponavljaju ličnu zamenicu za prvo lice jednine *ja* kad rečnični ili širi kontekst daju informacije o subjektu, što je razumljivo jer su u intervjuima i pismenim odgovorima govorili o sebi i svojim iskustvima i iskazivali svoje mišljenje.

- *Ja* uvek brojim na srpskom. *Ja* i kad sam u- na poslu, *ja* brojim na srpskom. *Ja* sam uvek brojao na srpskom, ali, na primer, kada razmišljam o poslu, ima neki(h) ideja, kao što sam rek'o, *ja* ne znam na srpskom, na primer o bankarstvu. Nikad

nisam radio u bankarstvu u Srbiji ili na srpskom jeziku, tako da *ja* samo znam te ideje ne engleskom.

– *Ja* sam Andela, *ja* sad radim prava u Alberti i isto mi je druga diploma, pre sam na Ju-Bi-Siju radila psikologiju i tako- *ja* se sad samo bavim sa školom.

– Ako bih mogla da putujem de god hoću, *ja* bih otišla u Francusku, da vidim muzej Louvre, pošto *ja* obožavam da gledam slike i skulpture. [pismeni odgovor]

Među primerima uočen je jedan sa logičkim subjektom u obliku naglašene zamenice u dativu, čime je lice nepotrebno istaknuto (odgovara se na pitanje kako je izgledalo prilagođavanje kad je po dolasku u Vankuver pošao u školu). Umesto naglašenog oblika *meni*, ovde se očekuje enklitički (nenaglašeni) oblik *mi*.

– Pa, u principu, nije *meni* bilo nešto toliko teško...

U dva navrata ispitanici iz generacije 1,5 upotrebili su naglašenu zamenicu umesto enklitičke u dativu u rečenici sa bezličnim glagolom *činiti se*:

– Zavisi sa kim, sa kime se vidamo, *meni* se čini, ta dinamika je...

– ... i celo društvo se onda prebaci i krene više da na engleskom priča, *meni* se čini.

U sledećim primerima upotrebljene su zamenice za 3. lice jednine muškog i ženskog roda, 2. lice jednine i 1. lice množine:

– Ja imam jednog prijatelja. On je živeo ovde, isto ko mi je došo i onda se vratio za Srbiju i *on* sad tamo radi.

– Meni je čudno bilo zato što ona se rodila u Jugoslaviji i *ona*, znači, je pričala srpski totalno normalno i *ona* je imala, ne znam, sigurno preko 20-30 godina...

– ... a tamo možeš i da sedneš u kafić, i vrlo je opušteno, možeš *ti* da se prošetáš na više mesta.

- Čisto onako, ja sam kroz taj naš klub dosta naših upoznala i onda smo se *mi* družili.

Fraza *ja mislim* sa nepotrebno istaknutom ličnom zamenicom ponekad se upotrebljava kao poštapalica: ... *ali, JA MISLIM, ja to ne primetim, tako da JA MISLIM...*, ... *ali ja Fejsbuk ne koristim nešto puno, JA MISLIM, pokušavam i što manje...*

Ova fraza se mnogo češće upotrebljava da govornik naznači da nije potpuno siguran u to što govori. Može se javiti na početku rečenice, a iza njega sledi konstrukcija *da* + prezent, s tim što je u poslednjem primeru *da* izostavljeno:

- Pa opet, *ja mislim* da posle nekoliko dana ako sam u Novom Sadu, *ja mislim* da bi mi se promenilo...
- Ne znam, mislim, govorim ga i ovde, ali nekako *ja mislim* da ja ne ose-
- Pa *ja mislim* najviše pričam engleski.

Takođe se upotrebljava na kraju rečenice ili kao umetnuta rečenica: ...*bila sam u četvrti i peti razred, JA MISLIM...*, *On se vratio, JA MISLIM, u Banjaluku i ... to sam prestala, JA MISLIM, prošle godine.*

Ja mislim se često sreće i u funkciji iskazivanja mišljenja, kako u govoru, tako i u pismenim odgovorima: *JA MISLIM da firma ima pravo da te otpusti...*, ... *JA MISLIM isto da je važno da mi nastavimo da pričamo srpski i JA MISLIM ovakve stvari da su strašno korisne.*

4.2.1.2.2. Objekatske zamenice

Engleski jezik nema posebne oblike za naglašene i nenaglašene (enklitičke) zamenice, dok se u srpskom enklitičke zamenice u genitivu, dativu i akuzativu upotrebljavaju kad nije potrebno istaći lice. Objekat se nepotrebno ističe naglašenim oblikom zamenice u

sledećim primerima, od kojih su prva tri iz intervjua sa pripadnicima generacije 1,5, a ostala četiri sa pripadnicima druge generacije.

- Mene ne teraju, ali, mislim ako neko *mene* pita da pričam srpski, onda ću da probam da to uradim.
- Ja- ja prvi dan kad sam išla u vr- znači, u onaj kindergarten, *mene* je prozvala učiteljica kao Džoulina ili nešto tako.
- ... ali nikad nismo *njega* ostavili kod kuće sa nekim drugim.
- Onda, pitaću *njih* i... ja mislim najmanje jedna će moći.

U širem kontekstu poslednjeg primera ispitanik govori o tome da ima još drugarica koje bi možda pristale da učestvuju u ovom istraživanju. U sledećem primeru isti ispitanik govori o tome koliko često komunicira sa svojim prijateljima u Srbiji:

- ... i onda zaboravim da se javim *njima* neki put...
- ... ona isto ne koristi baš mnogo šećer, pa *meni* je svejedno,...
- ... pošaljem nekoliko poruka nekim prijateljima ako se setim *njima- njih*...

U poslednjem primeru ispitanik ispravlja prvobitno upotrebljeni dativ naglašene zamenice.

4.2.1.2.3. Pridevske zamenice

Prisvojne pridevske zamenice takođe se dosta često nepotrebno upotrebljavaju u funkciji naglašavanja:

- ... ako mi (je) *moj* drugar tu...
- Ja znam samo da su kad sam počeo, možda, šesti ili sedmi, šesti razred, *moja* učiteljica je rekla *mojoj* kevi...
- ... ako *moja* mama ih zove...

- ... mi imamo ovaj mali spiker i onda *moja* mama uvek nas tera...
- Na početku, u *mojoj* školi nisam, ali imala sam *moje* najbolje drugarice kad sam bila mala.

Čest je slučaj u obe generacije da se upotrebljava prisvojna zamenica za označavanje pripadanja licu koje govori, *moj* umesto očekivane zamenice za sva lica *svoj*, i tamo gde je to potrebno i tamo gde je nepotrebno: *Ja u MOM sećanju...*, ... *vidim ja MOJE ime napisano...*, *Ja imam tviter samo da šaljem MOJOJ sestri poruke kada se ne javlja mami*, *Ja sam, u stvari, najviše sa MOJOM sestrom...*, *Ja sa MOJOM sestrom isto na engleskom*, *Idem sa MOJIM drugaricama...* i *Puno se družim sa MOJIM roommates...*

U dva navrata upotrebljena je prisvojna zamenica za 3. lice množine koja označava pripadanje odsutnom biću (Stevanović, 1985: 282): *Više reaguju samo na NJIHOVO ime i Kako nisu nastupali za NJIHOVU slavu?*

U svim navedenim primerima očekuje se upotreba odgovarajućih oblika zamenice za sva lica *svoj*, koja označava pripadanje bilo kojem od tri lica kada treba označiti pripadanje subjektu date rečenice.

4.2.1.3. Diskusija

- Analizom korpusa utvrđeno je da u serblišu postoji jaka težnja ka ujednačavanju padežnog sistema i uočene su sledeće pravilnosti:
  - Kao što je autorka očekivala, tendencija ujednačavanja zavisnih padeža, izuzev genitiva i lokativa, znatno je izraženija među pripadnicima druge generacije.
  - Nominativ i akuzativ, kao nemarkirani ili slabije markirani oblici, najčešće se upotrebljavaju umesto ostalih padeža.

- Kao što se i očekivalo, i u skladu sa Đurovićevim (1983) modelom, nominativ, kao nemarkirani oblik, najpostojaniji je i ne podleže slabljenju.

- U slučaju genitiva, težnja ka izjednačavanju sa nominativom ili akuzativom skoro je potpuno jednaka u obe generacije, s tim što je neznatno izraženija u generaciji 1,5. Na osnovu navedenih primera može se zaključiti da je, kad se radi o ujednačavanju sa nominativom/akuzativom, genitiv relativno nestabilan padež u govoru dece srpskih iseljenika u Vankuveru. Ovaj zaključak je u skladu sa navedenim Đurovićevim (1983) modelom kad se radi o lokativu (genitiv je stabilniji), ali ne i u slučaju instrumentala koji je, prema podacima iz ovog korpusa, znatno stabilniji od genitiva. Veće kolebanje uočava se u upotrebi genitiva jednine uz brojeve *dva*, *tri* i *četiri*, odnosno genitiva množine posle brojeva *pet* i više i posle priloga za količinu. Ovde se, međutim, ne radi o ujednačavanju sa nemarkiranim ili slabije markiranim padežima, nego verovatno o nedovoljno naučenom aspektu morfologije.

- Za dativ nisu pronađeni primeri ujednačavanja nastavaka, što ne mora da znači da se ne javlja u serblišu.

- Govoreći uopšteno, akuzativ je relativno stabilan padež koji se najčešće ujednačava sa nominativom, a nešto ređe sa lokativom. Tendencija ujednačavanja izraženija je među pripadnicima druge generacije. Navedeni primeri ukazuju na to da je, kao što je Đurović (1983) zaključio, akuzativ stabilniji od genitiva i lokativa.

- Na osnovu podataka iz dela upitnika koji je testirao upotrebu vokativa, zaključuje se da u obe generacije postoji tendencija ujednačavanja oblika vokativa sa nominativom, ali da je stepen ujednačavanja nizak. Ujednačavanje je izraženije među pripadnicima druge generacije.

- Podaci dobijeni u ovom korpusu ukazuju na to da je instrumental stabilniji od genitiva, akuzativa i lokativa. I u ovom slučaju ujednačavanje je izraženije u drugoj generaciji.
- Lokativ je padež koji je najpodložniji ujednačavanju. Ujednačavanje lokativa sa nominativom i akuzativom veoma je česta pojava u serblišu u obe generacije, s tim što je izraženija u generaciji 1,5.
- U poređenju sa Đurovićevim (1983) modelom navedenim u uvodu, rezultati dobijeni u ovom istraživanju znatno su drugačiji. Lokativ je padež koji je najpodložniji ujednačavanju sa nominativom/akuzativom; sledi genitiv koji se takođe ujednačava sa nominativom/akuzativom; sledeći po intenzitetu gubljenja morfoloških obeležja je akuzativ, koji se ujednačava sa nominativom i sa lokativom u slučajevima u kojima ide uz iste predloge; vokativ i instrumental su prilično izjednačeni po intenzitetu ujednačavanja sa nominativom, a za dativ nisu pronađeni slučajevi gubljenja nastavaka. Nominativ se, osim u retkim pojedinačnim slučajevima, ne zamenjuje drugim padežima.
- Poklapanje sa engleskom strukturom veoma je izraženo u sferi upotrebe zamenica u funkciji subjekta, gde se u srpskom zamenica normalno izostavlja jer se može utvrditi na osnovu rečničnog konteksta i konteksta diskursa. Ova tendencija zastupljena je u približno podjednako meri u obe generacije ispitanika.
- Takođe je veoma izražena nepotrebna upotreba naglašenog umesto enklitičkog oblika zamenice u objektu u kosim padežima: genitivu, dativu i akuzativu. Uticaj engleskog je i ovde očigledan jer u njemu ne postoje enklitičke zamenice, nego se uvek upotrebljava isti oblik.

- U engleskom ispred imenice uglavnom mora da se upotrebi prisvojna zamenica da bi bilo jasno kome biće ili predmet pripada. U srpskom se na osnovu fleksije i konteksta pripadanje može jasno utvrditi, pa je u tim slučajevima prisvojna zamenica nepotrebna.

Uticaj engleske sintakse jak je i u ovom aspektu srpskog jezika u Vankuveru.

- Prisvojnu zamenicu za sva lica *svoj* ispitanici zamenjuju prisvojnim zamenicama za određeno lice u devet navrata, ali je u intervjuima pronađen podjednak broj slučajeva pravilne upotrebe i neupotrebljevanja zamenice *svoj*, što znači da u ovom slučaju proces slabljenja nije završen. Mada bi se moglo zaključiti da se i ovde radi o uticaju engleskog, u kojem nema sličnog posebnog oblika prisvojne zamenice, poznato je da i u srpskom u matici ima dosta problema sa upotrebom, tačnije neupotrebom ove zamenice. Zato se ovde sigurno radi o slabljenju pod uticajem unutrašnje strukture jezika.

4.2.2. Upotreba glagola

Sistem morfologije glagola u ispitivanom varijetetu srpskog jezika podleže pojednostavljivanju u kategorijama vremena, vida i lica. Uprošćavanje morfologije glagola ogleda se u pojednostavljivanju nastavaka za prezent, gubljenju razlike u glagolskom vidu, gubljenju razlike u rodu u trećem licu množine perfekta, izostavljanju enklitičkog oblika glagola *jesam* i gubljenju razlike u oblicima za aorist glagola *biti*.

4.2.2.1. Glagolsko vreme

U ovom pododeljku razmatra se fleksija glagola u prezentu, upotreba perfekta u odnosu na sadašnji perfekat i na slaganje vremena u engleskom, a takođe upotreba pluskvamperfekta.

4.2.2.1.1. Present

Obeležavanje trećeg lica množine prezenta podložno je pojednostavljivanju u govoru dece iseljenika iz Srbije u Vankuveru. Kako navodi Klajn (2005), ako se 1. lice jednine prezenta završava na *-im*, u 3. licu množine nastavak je *-e* i dodaje se na okrnjenu osnovu, bez *-i* na kraju: *vidim – vide*; ako se 1. lice jednine završava na *-em*, 3. lice množine završava se nastavkom *-u* i takođe se dodaje na okrnjenu osnovu bez završnog *-e*: *kažem – kažu*.

(1) Kod ispitanika koji su učestvovali u intervjuima za potrebe ove disertacije pronađeni su sledeći primeri ujednačavanja oblika prezenta punoznačnih glagola u 3. licu množine:

- ... sad sam baš srećna da učim male kako da *drž/ə/* reket.
- ... kad su oni isto na pauzu, onda pošalju mi neke poruke, kao, da *vidu* kako sam...
- ... ali oni tamo mnogo baš *volu* da piju...
- ... čini mi se da srpska deca su neki put malo... *volu* da pričaju.
- ... kad se *vidu*, svi tri puta se ljubiš...
- ... i oni *volu* mnogo, a naročito devojčice, vole da mešaju engleski i srpski...

(2) U prezentu, pomoćni glagol *hteti*, uz pune oblike (1. lice jednine *hoću* i 3. lice množine *hoće* koji su interesantni za ovo istraživanje), ima i enklitičke oblike *ću* i *će*. U sledećim primerima vidi se ujednačavanje nastavka za 3. lice množine sa nastavkom za 1. lice jednine, kako za enklitiku, tako i za puni oblik:

- Sad *ću* biti svi kod kuće...
- ... svi *ću* da završe...
- ... svi tu baš kao 'oću da se *družu* sa mnom...
- ... neki baš *hoću* da govore...

Svi primeri navedeni u (1) i (2) su iz intervjuja sa pripadnicima druge generacije i svi sem poslednjeg potiču od istog govornika.

U upitniku su pronađena dva primera, takođe kod druge generacije. Od ispitanika se tražilo da popune praznine u rečenicama odgovarajućim oblicima reči datim u zagradi:

- Vesna i Mira _____ u Kolumbiju, pa zato _____ *uču* španski. (ići, učiti)
- Moja mama upravo _____, a sutra _____ *dolazu* i Draganovi roditelji. (doći)

Oblik *dolazu* upotrebila je ista osoba koja je nastavak *-u* upotrebila u većini slučajeva u intervjuima.

Neophodno je napomenuti da tamo gde je pronađeno ujednačavanje sufiksa za 3. lice množine prezenta, proces ujednačavanja nije završen, što se vidi u sledećim primerima:

- ... i oni *volu* mnogo, a naročito devojčice, *vole* da mešaju engleski i srpski...
- ... svi *ću* da završe...
- ... neki baš *hoću* da govore...

Govornici i dalje upotrebljavaju očekivani nastavak *-e*, ali ga u istom kratkom iskazu zamenjuju nastavkom *-u*, nekad čak i sa istim glagolom.

(3) Prema Klajnu (2005: 115), ukoliko se se 1. lice jednine prezenta završava na *-am*, nastavak za 3. lice množine je *-ju*: *dam – daju, spavam – spavaju, čitam – čitaju*; isti nastavak je i kod glagola *glagola smeti – smeju, umeti – umeju, razumeti – razumeju, uspeti – uspeju, dospeti – dospeju, prispeti – prispeju i snabdeti – snabdeju*, čije se 1. lice jednine prezenta završava na *-em*.

Jedan govornik kod Dimitrijević (2005: 158-159), pripadnik druge generacije iseljenika u Melburnu, zamenjuje i sufiks *-e* i sufiks *-u* sufiksom *-ju* (*želeju, budeju*). Autorka ove disertacije pronašla je suprotnu tendenciju: umesto *-ju*, nađena su dva primera upotrebe *-u*, jedan u generaciji 1,5, a drugi u drugoj generaciji. U oba slučaja glagol je *razumeti*:

- Ako stvarno ne znam ideju da izložim na srpskom, onda bi reko celu rečenicu na engleskom da to *razumu* u familiji.
- ... a da me ostali ne *razumu*...

U kratkim pismenim odgovorima pripadnika druge generacije nije pronađen nijedan primer ujednačavanja ovog sufiksa. Mogući razlog je taj što je bilo manje prilike da se upotrebi treće lice množine prezenta s obzirom na teme koje su date.

U kratkom pismenom odgovoru jednog ispitanika iz generacije 1,5 nađen je sledeći primer za 3. lice jednine prezenta:

- ... to nekako *uticuje* loše...

Glagol *uticati* je po prirodi isključivo nesvršen, pa je dodavanje nastavka *-uj* na infinitivnu osnovu *utic-* redundantno. Razlog ovome je možda nepotpuno naučen ovaj aspekt jezika ili analogija sa nesvršenim glagolima kao što su *kupovati – kupuje* ili *putovati – putuje*, gde se *-uj* + nastavak za lice dodaje na prezentsku osnovu (*kup-uj + e*, + *put-uj + e*).

Jedan pripadnik druge generacije u intervjuu je upotrebio prezent na sledeći način:

- ...možda se *dopisivamo* preko Fejsa...

I ovde je upotrebljena infinitivna osnova, tako da umesto očekivanog sufiksa *-uj* i nastavka za 1. lice množine *-emo* na prezentsku osnovu *dopis-*, nalazimo navedeni oblik infinitivne osnove *dopisiva-* i nastavak *-mo* za 1. lice množine prezenta.

4.2.2.1.2. Ostali glagolski oblici

Uticao engleskog primećen je u upotrebi glagolskih vremena, odnosno glagolskog vida u malom broju slučajeva u intervjuima sa generacijom 1,5.

(1) U novijoj literaturi perfekatski oblici engleskih glagola svrstavaju se u glagolski vid (Novakov 2003). U sadašnjem perfektu (eng. *present perfect*) vremenska dimenzija kao referencijalna tačka (Reichenbach 1947: 288, pronađeno u Novakov 2003), odnosno trenutak/period ili situacija sa kojom se ovaj oblik povezuje jeste trenutak govora, dok se sama situacija desila u prošlosti ili traje do sadašnjeg trenutka (Novakov 2003). Na vremenskoj liniji sadašnji perfekat može se predstaviti na sledeći način:

$$\frac{\text{_____}}{\text{sadašnji perfekat}} \times \frac{\text{_____}}{\text{trenutak govora}}$$

gde se vidi da je situacija locirana u prošlosti, ali je povezana sa sadašnjošću, a moguće je i da se produži u budućnost (Novakov 2003). Quirk i dr. (1985: 192-193) navode da sadašnji perfekat označava 1. stanje koje traje do sada (sa predlogom *for*), 2. događaj u periodu koji traje do sada i 3. naviku, odnosno događaj koji se ponavlja u periodu koji vodi do sadašnjosti (sa predlogom *since*). Iz navedenog se vidi da sadašnji perfekat zapravo nije prošlo vreme u uobičajenom shvatanju ove kategorije jer ne može precizno da locira situaciju u prošlosti, ali nije ni sadašnje vreme jer ne označava pravi prezent, situaciju koja se dešava u trenutku govora. On obuhvata segment prošlosti koji se sagledava iz sadašnjeg trenutka, a taj trenutak je često sastavni deo označene situacije; pored toga, može da označi situaciju iz bliske, ali i dalje prošlosti (Novakov 2003). U primerima iz intervjua sa pripadnicima generacije 1,5: *naročito oni što su ovde već dugo BILI i i onda, od tad mi je engleski BIO* upotrebljen je perfekat, kojim se u srpskom označava situacija locirana u prošlosti. Međutim, priloške odredbe *već dugo* i *od tad*, kao i kontekst u kojem su primeri upotrebljeni (ispitanici govore o

vremenu boravka u Kanadi i o tome koji im je jezik dominantan) ukazuju na to da se radi o stanju koje traje do sada. Mogući ekvivalenti sadašnjeg perfekta u srpskom su perfekat, prezent i aorist (Novakov 2003). Perfekat bi bio prevodni ekvivalent za situaciju iz bliske ili dalje prošlosti, a prezent za situaciju koja je povezana sa sadašnjošću i moguće je da se produži u budućnost. Stoga se u ovim slučajevima očekuje prezent, odnosno samo enklitika *su* u prvom i *je* u drugom navedenom primeru.

(2) Pluskvamperfekat se u srpskom retko upotrebljava, a njime se označava radnja koja se izvršila u prošlosti pre neke druge radnje. Stevanović (1989: 664, 670) navodi da je pluskvamperfekat u iščezavanju i da se upotrebljava samo kad je neophodno naglasiti da se radnja završila pre neke druge u prošlosti. Mrazović i Vukadinović (1990: 123, navedeno u Novakov 2003) dodaju da ovo vreme ima implikaciju izvršenosti ili neizvršenosti pre te referencijalne tačke u prošlosti. U engleskom se situacija označena prošlim perfektom (eng. *past perfect*) takođe locira dalje u prošlosti u odnosu na drugu referencijalnu tačku u prošlosti (Novakov 2001). Quirk i dr. (1985: 195) opisuju ga kao „prošlost u prošlosti“.²¹ Koristi se da označi „neki događaj ili stanje koje prethodi vremenu prema kojem se orijentiše u prošlosti“ (Quirk i dr. 1985: 196).²² Pošto je i u srpskom u matici pluskvamperfekat veoma redak, autorka nije očekivala da će ga ispitanici u Vankuveru uopšte upotrebiti. Ipak, upotrebljen je u tri navrata u intervjuu dva brata, pripadnika generacije 1,5:

- Srđan me isto učio malo engleski što on *je bio* u školi *učio* ...
- Da, ja sam pokušavao, deda nam *je kupio bio* neke knjige...
- Ja sam osvojio- šta *sam bio napisao*?

---

²¹ „past in the past“

²² „...any event or state anterior to a time of orientation in the past.“

U prvom primeru upotrebljen je neuobičajen redosled enklitike *je* i priloške odredbe *u školi*; očekivani redosled je *što je on bio učio u školi*, što se poklapa sa engleskom strukturom u kojoj se pomoćni glagol ne razdvaja od glavnog. U drugom primeru redosled pomoćnog glagola *bio* i glavnog glagola suprotan je od očekivanog *bio kupio*. S obzirom na to da se u srpskom ovo vreme retko koristi, neobično je što se, makar u maloj meri, očuvalo u govoru ova dva ispitanika. Moguće je da se ovde bar donekle radi o uticaju engleskog, u kojem se prošli perfekat češće koristi.

(3) Sledeći primer pokazuje uticaj engleskog pravila slaganja vremena u indirektnom govoru. Ukoliko je glagol u glavnoj rečenici u prošlom vremenu, glagoli u zavisnoj rečenici koji izražavaju istovremenu radnju moraju biti u jednom od prošlih vremena (past ili past perfect). Ovo se primenjuje ukoliko deiktička referenca sadašnjosti u indirektnom govoru postane deiktička referenca prošlosti i tada se glagolsko vreme pomera u jedno od navedenih prošlih vremena (Quirk i dr. 1985: 1026-1027). Klajn (2005: 121) kaže da, pošto u srpskom ne postoji slaganje vremena, u zavisnoj rečenici može da se upotrebi takozvani relativni prezent da označi radnju koja je istovremena u prošlosti sa radnjom u glavnoj rečenici. Stoga se u rečenici *Napisala mi je učitelja [sic!] u neku knjigu, poslala mami da kaže da super učim i da sve već skoro razumem i da nikakav problem nije BIO* očekuje da poslednji glagol bude u prezantu: *i da nije nikakav problem*. Ekvivalentna rečenica u engleskom bi glasila *My teacher wrote in a book, sent it to Mom to say I was doing great and that I already understood almost everything and that there WAS no problem at all*. U navedenom primeru glagoli *kaže*, *učim* i *razumem* upotrebljeni su u relativnom prezentu, a samo je poslednji glagol stavljen u perfekat po ugledu na engleski.

4.2.2.2. Glagolski vid

Kategorija glagolskog vida prisutna je i u engleskom i u srpskom jeziku, ali se iskazuje na različite načine. U najopštijem smislu, glagolski vid u engleskom predstavlja se formalnim opozicijama progresivni/neprogresivni i perfekatski/neperfekatski oblik na nivou glagolske fraze (Novakov 2005: 33). Progresivni vid sadrži lične oblike pomoćnog glagola *be* i sadašnji particip, dok se neprogresivni vid iskazuje samo ličnim glagolskim oblicima leksičkog glagola (sufiksi za 3. lice jednine prezenta i prošlo vreme pravilnih glagola). Perfekatski oblici sastoje se od ličnih oblika pomoćnog glagola *have* i prošlog participa leksičkog glagola, a za buduće vreme od odgovarajućih modalnih glagola i infinitiva perfekta. Osim formalnih opozicija, glagolske lekseme i glagolske fraze imaju distinktivna obeležja na osnovu kojih se mogu svrstati u određeni tip glagolske situacije (Novakov 2005: 126). Lekseme koje imaju oznaku + stativnost i – trajanje ne mogu se javiti u progresivnom obliku (Novakov 2005: 128). Kontekst, tačnije sintaksička modifikacija, takođe igra ulogu u tumačenju glagolske situacije. Glagolske lekseme mogu biti modifikovane priloškom odredbom, najčešće za učestalost (*often*); direktni objekat, frazni glagoli, glagoli s prefiksima i neke druge strukture takođe utiču na tip glagolske situacije (Novakov 2005: 102-118).

U srpskom jeziku glagoli se po tradiciji dele na svršene i nesvršene i vid se izražava na morfološkom nivou, afiksacijom. Uz to, postoje perfektivni glagoli bez prefiksa (*reći*, *skočiti*), u nekim slučajevima akcenat lekseme može da utiče na vid (*pàsti* i *pâsti*, up. Novakov 2005: 44), a postoji i mali broj dvovidskih glagola (*videti*, *čuti*, *razumeti*, up. Klajn 2005: 106). Prema Novakovu (2005: 45), prefiksi imaju gramatičku funkciju obeležavanja vida, ali istovremeno i modifikuju leksičko značenje glagola. Dalje, Novakov smatra da su tradicionalni kriterijumi trajno/trenutno pogrešni za određivanje

perfektivnosti/imperfektivnosti jer samo određeni broj glagola označava situaciju koja traje samo jedan trenutak (*zavikati, sestiti*), dok ostali podrazumevaju određeno trajanje. Zaključuje da se glagolski vid ne odnosi na ograničenost u vremenu, što je samo dodatna implikacija, već na ograničenost usled postojanja cilja (Novakov 2005: 46).

Analizirajući glagolski vid u engleskom i srpskom jeziku, Novakov (2005) ga povezuje sa tipom glagolske situacije. Na osnovu prisustva ili odsustva distinktivnih obeležja cilja, trajanja i stativnosti, uz moguća dodatna obeležja iterativnosti, deminutivnosti i pejorativnosti, razlikuje četiri tipa glagolske situacije: aktivnosti, stanja, ostvarenja i dostignuća.

Aktivnosti obuhvataju proces koji se sastoji od segmenata istog kvaliteta. Karakteriše ih nepostojanje cilja, odnosno prirodnog kraja. Situacija traje izvesno vreme, a kako podrazumeva razvojni proces, nema oznaku stativnosti. Neki primeri iz srpskog jezika koje navodi Novakov (2005: 52) su *slikati* i *prepisivati*. On takođe navodi da glagoli koji spadaju u ovaj tip mogu imati i implicitno obeležje iterativnosti (*izvikivati, doziđivati*), a najčešće su bez prefiksa; ukoliko se jave sa prefiksima, imaju i odgovarajući sufiks/infiks (*prepisivati*).

Stanja, kao tip glagolske situacije, ne podrazumevaju promenu i razvoj, tako da imaju oznaku stativnosti; traju izvesno vreme i nemaju obeležje cilja, odnosno prirodnog završetka. U srpskom jeziku su bez prefiksa (*voleti, znati*), a ako se doda prefiks, menja se tip situacije.

Glagoli koji spadaju u tip situacije ostvarenja imaju oznaku dužine jer traju izvesno vreme i imaju cilj, to jest segment kojim se situacija prirodno završava. U srpskom se javljaju sa prefiksima (*prepisati, dogoreti*), a mogu imati i implikaciju iterativnosti (*pozatvarati*) i obeležje deminutivnosti (*naseckati*).

Dostignuća obuhvataju glagole koji označavaju trenutnu situaciju koja se završava čim započne, dakle imaju obeležja kratkoće i cilja. Morfološku strukturu u srpskom daju im prefiksi, mada ima i mali broj glagola ovog tipa koji su bez prefiksa (*reći, sestiti*).

U korpusu je pronađen relativno mali broj primera pogrešne upotrebe glagolskog vida. Primenom leksičkih testova (up. Novakov 2005: 52–55) identifikovana su i primenjena na glagole iz svakog pojedinog primera distinktivna obeležja +/- stativnost, +/- trajanje i +/- cilj. Glagoli su najpre analizirani van konteksta da bi se utvrdilo da li prema distinktivnim obeležjima spadaju u perfektivne ili imperfektivne. Zatim je analiziran rečenični kontekst i kontekst šireg diskursa da bi se utvrdilo koji vid treba upotrebiti, to jest šta se u datom primeru očekuje.

(1) Analizom korpusa van konteksta utvrđeno je da glagoli u sledećim primerima imaju distinktivna obeležja + cilj, – trajanje i + stativnost, te spadaju u perfektivne (ostvarenja i dostignuća po tipu glagolske situacije): *sporazumeti se, uraditi, naučiti, izjaviti, završiti se, otići, ostati, doći, početi i pokušati*.

(1a) Na osnovu rečeničnog konteksta (priloške odredbe *u drugom razredu, uvek kad dođu* i *kad smo bili mlađi*) u sledećim slučajevima se očekuje imperfektivni vid (*išao, uče, ostajali*):

- (...) sam ja u drugom razredu isto malo *otišao* u ESL po nekada, ali nisam baš toliko *otišao*.
- Ali uvek kad dođu, uvek hoće srpski da *nauče*.
- ... kad smo bili mlađi, *ostali* smo verovatno, kao, ceo mesec...

U poslednjem primeru očekivani imperfektivni glagol *ostajali* sadrži i implicitno sekundarno obeležje + iterativnost.

(1b) Kontekst šireg diskursa (odgovor na pitanja na kom jeziku obično komuniciraju i da li su ikada išli u srpsku školu) u sledećem primerima zahteva imperfektivnost

(*sporazumevamo i išao.*):

- ... tako da je za nju lakše da sa nama kom(unicira)a na engleskom, a mi sa njom na srpskom i tako... tako se nekada *sporazumemo*.
- Da, ja sam, mislim, bio na jedan čas, dva, al' nisam nikad baš, ne znam, nisam nikad baš *otišo*.

Na osnovu konteksta diskursa i znanja o svetu (pohađanje nastave podrazumeva + trajanje), ovde se očekuje imperfektivni glagol *išao*.

U sledećim primerima ispitanik govori o svom radu u školi pri crkvenoškolskoj opštini:

- ... imamo ukupno petoro dece koji *dođu* u našoj grupi...
- ... igramo se ko je- šta *počne* na slovo A šta *počne* na slovo B...

Širi kontekst u ovim primerima je uobičajena aktivnost u kojoj se očekuje imperfektivni vid *dolaze* i *počinje*. Uz to, i u ova dva slučaja implicirano je obeležje + iterativnost.

(1c) Kako navodi Novakov (2005: 49), u srpskom jeziku se u značenju pravog prezenta, kojim se označava situacija koja se odvija dok se o njoj govori, javljaju samo imperfektivni glagoli. Zbog toga se u sledećim primerima očekuju oblici *završava* i *izjavljuju*.

- ... i sad mi se *završi* ovaj prvi semester...
- ... ipak moraju da paze šta *izjave* javno...

U prvom primeru situacija se zaista odvija u datom trenutku (prilog *sad*) jer je u vreme intervjuisanja ovog ispitanika iz druge generacije semestar zaista bio pri kraju. Drugi

primer, pronađen u pismenom odgovoru jednog ispitanika iz generacije 1,5, predstavlja opštu preporuku, a situacija predstavljena glagolom *izjaviti* istovremena je sa glagolom *paziti* u glavnoj rečenici.

(1d) Perfektivni glagoli ne mogu biti dopuna faznim glagolima kao što su *početi*, *prestati* ili *nastaviti* jer dopune ovih glagola označavaju proces, strukturu koja se prekida (Novakov 2005: 48), dakle, imaju obeležje + trajanje. Perfektivni glagoli označavaju celinu situacije, tako da se ona ne može prekinuti bez narušavanja značenja celine. Na osnovu ovog kriterijuma, u primeru

– ... i kad ti kreneš da *uradiš* nešto što je malo van tipičnog...

očekuje se imperfektivni glagol *radiš*.

U svim navedenim primerima očekivani imperfektivni glagoli spadaju u tip glagolske situacije aktivnosti jer imaju distinktivna obeležja – cilj, + trajanje i – stativnost. Sedam od navedenih primera su iz intervjua i pismenih odgovora generacije 1,5, dok su četiri iz intervjua sa drugom generacijom.

(1e) Glagol *dopasti se* po svojim distinktivnim obeležjima spada u perfektivne glagole. Kontekst u kojem je upotrebljen u primeru

– ... baš mi se *dopalo*, u stvari, igranje ovaj folklor... za te dve godine što sam to radila, onako, baš mi se *dopalo*...

predstavlja dve istovremene situacije koje su trajale izvesno vreme, tako da se u ovom slučaju očekuje imperfektivni glagol *dopadalo*. Ovaj glagol spada u tip situacije stanja jer ne sadrži razvojni proces i ne teži cilju, odnosno prirodnom završetku.

(2) Van konteksta, glagol *počinjati* ima obeležja – cilj, + trajanje i – stativnost, te je imperfektivan i svrstava se u tip glagolske situacije aktivnosti. U intervjuu sa pripadnikom

druge generacije u primeru u kojem je ovaj glagol upotrebljen, širi kontekst je jezik koji se govori u folklornoj grupi kojoj ispitanik pripada. U rečeničnom kontekstu ispitanik navodi situaciju koja se odvija istovremeno sa glavnom predikatskom radnjom:

- slušamo kako drugi pričaju [...] i kad čuješ ovi ako nekad *počinju* više da pričaju srpski, onda svi *počinju* više da pričaju srpski.

Na osnovu navedenog konteksta, očekivani glagol je perfektivni *počnu* koji spada u tip situacije dostignuća sa distinktivnim obeležjima + cilj, – trajanje i + stativnost i označava situaciju koja se završava čim započne.

4.2.2.3. Rod glagola u perfektu

U korpusu je uočeno izraženo gubljenje razlike u rodu u 1. i 3. licu množine perfekta. U svim primerima koji slede subjekat je u ženskom rodu. Kod pripadnika generacije 1,5 pronađeno je pet primera u intervjuima. Devojke govore o klubu čitalaca kojem pripadaju:

- *imali* smo na srpskom knjigu ovog meseca
- „Devojke iz kraja“ smo *čitali*.
- 2013. smo *počeli*, kao, da se viđamo mesečno.
- ... pošto smo sad svi *završili* škole...
- ... i onda smo *napravili* više da bi se *skupljali*, tako smo *počeli* i knjige da čitamo

Ujednačavanje nastavaka za rod znatno je češće u drugoj generaciji. U prvih deset primera, sestre govore o svojim iskustvima i aktivnostima, a u ostalih sedam ispitanice govore o sebi i svojim drugaricama:

- ... kad smo *bili* mali *pisali* smo...
- *Išli* smo par godina.
- ... *išli* smo jedno godinu-dve, tako.

- ... i dalje smo *išli* u crkvu...
- ... više tako bi *otišli* na službu nego što smo *išli* u školicu...
- Pa prvo smo mi *naučili*, mi smo prvo *naučili* srpski kod kuće...
- ...kod kuće srpski samo uv- oduvek smo *pričali*...
- ... više smo *čitali* na engleskom...
- ... *počeli* smo, ovaj, u klub da igramo...
- ... onda smo se *upisali* u jedan klub...
- Ja i Elena smo *počeli* u isto vreme...
- Ili po nekad *išli* smo da gledamo neke glumce, došli su iz Srbije ovde pa smo *išli* da gledamo tu prezentaciju...
- ... francuski smo *uzeli* kao ovaj French Immersion u šestom razredu smo *počele*...
- Evo, sad kad smo *krenuli*...
- Ja sam to sve pokupila i od drugarica zato što stalno smo *pričali*...
- ... ćerka mamine drugarice [...], ali ona je- mi smo živeli u Brnabiju blizu Brnabi Mauntina a oni su živeli ovde, tako da nismo *išli* u istu školu.
- Pa kad smo *otišli* prošle godine [...] nismo ništa *radili* uveče...

Uočljivo je da je pojava upotrebe nastavka za muški rod znatno češća među pripadnicima druge generacije. Razlog tome može biti poklapanje sa strukturom engleskog jezika u kojem ne postoje različiti oblici za rod; međutim, i kod govornika u Srbiji uočava se ista tendencija, pa je moguće da je i ovde posredi promena motivisana iznutra.

4.2.2.4. Glagol *jesam*

U srpskom se ovaj glagol upotrebljava na dva načina: kao pomoćni glagol za građenje perfekta i kao kopulativni glagol iza kojeg se nalazi imenički ili priloški deo predikata.

4.2.2.4.1. U funkciji pomoćnog glagola

Perfekta se u srpskom gradi od radnog prideva finitnog glagolskog oblika i enklitičkog oblika prezenta glagola *jesam*. U 3. licu jednine glagola s povratnom partikulom *se* pomoćni glagol *je* često se izostavlja. Ovaj pomoćni glagol sažeo se sa partikulom posle gubljenja suglasnika *j* (Stevanović, 1986: 626). Pomoćni glagol *jesam* normalno se izostavlja i u krnjem perfektu, koji se upotrebljava u književnosti i novinarskom stilu (*poplava uništila useve*), a takođe se normalno izostavlja u svim licima da se ne bi ponavljao u nizu više glagola u perfektu (*hodala je i razmišljala*). To je moguće bilo da pomoćni glagol prethodi radnom pridevu glagola (*više je čitao*), bilo da ga sledi (*znala je*).

U govoru obe generacije ispitanika u Vankuveru primećuje se tendencija da se *je* izostavlja iz rečenica u kojima vrši funkciju pomoćnog glagola za obrazovanje perfekta. Prvih sedam primera izostavljanja pomoćnog glagola *je* ispred radnog prideva pronađeno je u intervjuima, a osmi u pismenom odgovoru pripadnika generacije 1,5:

- ... neke te priče i tako što mi (je)²³ mama pre čita(la).
- Odu oni tamo, nekih 120 kilometra bilo od Beograda...
- Ovde (je) baš bilo drugačije.
- Tata (je) mnogo više i čitao.

---

²³ U vezanom govoru u intervjuima ima jasno čujnih primera izostavljanja, ali ima i dosta primera u kojima je enklitika *je* nagoveštena bilo vrlo slabim, jedva čujnim izgovorom, bilo jedva приметnom pauzom tamo gde bi trebalo da se javi. Takvi slučajevi obeleženi su zagradom: (je).

- Igrali smo fudbal, išli smo u grad i druženje ponajviše (je) bilo.
- Više (je) bilo zato što (je) tamo znala tetka nekoga.
- ...i tako (je) neki 2-3 meseca prošlo...
- On mi bio omiljen boxer kad sam bio mladji.

Sledeći primeri izostavljanja *je* ispred radnog prideva su iz intervjua sa ispitanicima iz druge generacije:

- Onda to prestalo za nekoliko meseci.
- Pre mi (je) malo dosadilo i posle mi (je) malo dosadilo...
- ... tu mi (je) bilo sve blizu...
- Ja nisam imala društvo koje pričalo englesko...
- ...možda malo mi teže išlo da pišem essayove...
- ... baš mi bilo teško da se družim ...

U delu upitnika kojim se ispitivao red reči, ispitanici iz obe generacije ukupno pet puta su sastavili rečenicu broj 13, *Tata me je pitao šta da mi donese s puta*, izostavivši pomoćni glagol: *Tata me pitao šta da mi donese s puta*. Stevanović (1986: 627) navodi da se u govoru *je* često izostavlja iza enklitičkih zamenica *me*, *te* i *ga*, mada naglašava da ga treba upotrebljavati i u pisanju i u govoru.

Znatno manji broj primera pronađen je za slučaj izostavljanja *je* iza radnog prideva.

Ispitanici iz generacije 1,5 izostavili su ga samo dva puta u intervjuiima:

- ... bilo mi (je) strašno...
- ... ostao mi i do dan danas neki dobar... a... kako bi se reklo, osećaj.

U intervjuiima sa drugom generacijom takođe su pronađena dva primera:

– Uzeo sam kurs u psihologiji u high school, u- a... velikoj- srednjoj školi am... i prijalio mi.

– Bilo mi malo bez veze...

U upitniku je pronađen sledeći primer:

– Bojan danas položio ispit. (polagati)

U ovom slučaju od ispitanika se očekivalo da upotrebe odgovarajući oblik za prezent ovog glagola kako bi se videla primena palatalizacije, ali je u odgovoru jednog ispitanika iz generacije 1,5 dobijen i primer glagola u perfektu bez pomoćnog glagola.

4.2.2.4.2. U funkciji kopule

U srpskom kopulativni glagol *jesam* i imenički ili priloški deo predikata čine imenički predikat. Imenički deo predikata obuhvata imenice, imeničke sintagme, zamenice i predložko-padežne konstrukcije koje subjektu daju svojstvo, zatim prideve, pridevske sintagme, pridevske zamenice i redne brojeve. Priloški deo predikata uključuje priloge, priloške sintagme i predložko-padežne sintagme koje imaju priloško značenje. U korpusu, skoro isključivo u intervjuima, pronađeno je dosta slučajeva izostavljanja enklitičkog oblika glagola u 3. licu jednine prezenta.

Predstavnici generacije 1,5 u intervjuima su izostavili kopulu *je* ispred imeničke sintagme u sledećim primerima:

- Ako mi (je) moj drugar tu...
- Da, to mi (je), u stvari, main, kao kako se zove, source...
- To mi, u stvari, onako, lep provod...

U sledećim primerima iz govora ove generacije, kopula je izostavljena ispred subjekta u čijem se sastavu nalazi odnosna rečenica:

- ...zato što kompanija u kojoj radim nemačka kompanija...
- Videću da l' ću da nastavim sa time pošto to radim samo jedan deo što sam studirao.

U poslednjem primeru glagol *je* izostavljen je ispred pokazne zamenice *to*; istovremeno je izostavljena i odnosna zamenica *što* kao deo subjekta odnosne rečenice koja sledi iza kopule (očekivana konstrukcija je *pošto je to što radim*).

Ispred imeničke sintagme sa rednim brojem kopula je izostavljena u dva navrata u intervjuiima sa drugom generacijom:

- ...što je malo čudno zato što francuski mi treći jezik.
- Ovo mi (je) prva godina.

U intervjuiima su pronađena samo dva primera izostavljanja kopule ispred zamenica, i to u prvom primeru ispred kombinacije priloga + pokazna zamenica, a u drugom primeru ispred kombinacije prilog + pridevska zamenica:

- ...uvek smo u stanu bili i onda teško ovo, teško ono...
- Učiteljica mi (je) isto naša.

Ispred pridevske sintagme kopula je izostavljena samo jedanput u intervjuu sa pripadnikom generacije 1,5 i jedanput u pismenom odgovoru ispitanika iz druge generacije:

- ...učitelj, ja mislim, dosta fer...
- On mi mnogo interesantan.

U intervjuiima sa ispitanicima iz obe generacije, kopula *je* izostavljena je mnogo češće ispred priloških konstituenti. Jedan ispitanik iz generacije 1,5 izostavio je kopulu iza priloga i enklitike *nam*:

- ...zato što samo, onako, lakše nam...

Dvoje iz generacije 1,5 i dvoje iz druge generacije nije upotrebilo kopulu ispred priloga u sledećim primerima:

- Bilo mi (je) strašno.
- Kad se vratim u Novi Sad, jako mi teško da shvatim njihove fazone i njihov sleng.
- Kad odem tamo, malo mi teže da se privuknem [sic!].
- Mnogo mi (je) teško svaki dan od UBC da dolazim kući.

U primeru *...ako (je) nešto smešno...* kopula *je* izostavljena je sa postinicijalne pozicije, ispred subjekta i priloga.

Primeri koji slede, prva dva iz intervjua sa generacijom 1,5, a sledeća četiri sa drugom, pokazuju izostavljanje kopule ispred priloške sintagme:

- ...osamdes' posto (je) možda previše optimistično.
- Tako mi (je) mnogo lakše.
- ...pa nama, ono, puno lakše nego ovoj deci što su na engleskom.
- Ne, meni (je) baš dobro.
- Ona je na SFU, pa mi (je) malo teže...
- I počela sam da čitam prvu knjigu. I jako teško.

Kopula je izostavljena i ispred priloške sintagme sa predložko-padežnom konstrukcijom u sledećim primerima iz intervjua, od kojih su prva tri iz generacije 1,5, a ostala dva iz druge generacije:

- ...kad sam doš(a)o ovde, sve (je) na engleskom.
- ... Moj tata ne zna engleski jer (je) puno u Srbiji...
- ...onda (je) lakše na latinici.
- ...onako, društvo mi sve od škole.

- ...ali je- lakše mi (je) na engleskom.

U nekoliko navrata (po dva u svakoj generaciji), ispitanici su u intervjuima izostavili kopulu *je* kad je kao dopuna upotrebljena zavisna rečenica.

- ...i vide sve kako treba...
- Drugačije (je) kako se druži.
- Čini mi se da zato što (je) imalo nas mnogo.
- Znači, najlakše da govorim.

Prva tri primera sadrže rečenice sa bezličnim glagolom *trebati* i apsolutno-povratnim glagolom *družiti se* i glagolom *imati*, koji su upotrebljeni bezlično. Rečenica sa glagolom *imati* je u perfektu, pa se umesto njega u ovoj rečenici očekuje glagol *biti* (*bilo nas je mnogo*). U poslednjem primeru je osim kopule izostavljen i logički subjekat u obliku enklitike, *mi*.

4.2.2.5. Glagol *biti*

Potencijal se u srpskom gradi od odgovarajućeg oblika aorista pomoćnog glagola *biti* i radnog prideva finitnog glagola. Prema Stevanoviću (1986: 353), u svakodnevnom govornom registru sve je češća upotreba 3. lica jednine *bi* u svim licima umesto posebnih oblika *bih* za 1. lice jednine i *bismo* i *biste* za 1. i 2. lice množine. Pošto je iz jezičke situacije, čak i kad se zamenica ne upotrebljava, potpuno jasno na koje se lice odnosi, Stevanović (1986: 353) zaključuje da nestaje potreba za posebnim oblicima za lica. Mada se ovde radi prvenstveno o morfološkoj osobini ovog glagola, navedeni sintaksički uslovi i širi kontekst određuju zaključivanje na koje se lice on odnosi.

U korpusu je *bi* upotrebljeno za bilo koje lice (najčešće za 1. lice jednine) ukupno 229 puta, uglavnom u govoru, ali i u pismenim odgovorima. Od toga je 149 u generaciji 1,5 a 80

u drugoj generaciji. *Bih* je tačno upotrebljeno 64 puta, od čega 23 puta u generaciji 1,5, a 41 u drugoj generaciji. Samo jednom u celom korpusu ispitanik iz generacije 1,5 upotrebio je *bismo* u 1. lice množine u pismenom odgovoru:

- ... da smo duže ostali, sigurno *bismo* se još nekol'ko puta videli.

U sledećim primerima iz intervjuja *bi* je upotrebljeno za prvo lice jednine:

- ... to mi je nešto što *bi* 'teo.
- Ja ne *bi* to izdržala.
- ... al' radije *bi* na engleskom da sve brzo pročitam.

U prvom primeru enklitika *mi* daje kontekst na osnovu kojeg se zaključuje da se radi o 1. licu jednine; u drugom to čini subjekat *ja*, a u trećem finitni glagol u 1. licu jednine *pročitam*.

U pismenim odgovorima, upotreba oblika *bi* najlakše je uočljiva. Slede najizrazitiji primeri višestruke upotrebe ovog oblika za prvo lice jednine:

- Ja *bi* naradije isao u New York zato sto je veliki grad u koji sam samo jednom bio i grad koji *bi* voleo opet da vidim. U New Yorku *bi* isao u velike prodavnice za shopping i isao *bi* na empire State building. Kad sam vec tamo isao *bi* da jedem u lepom restoranu sa celom porodicom. Tamo *bi* jeo New York specialetite. I kad sam vec u New Yorku, isao *bi* u NBA store da kupi stvari za kosarku
- Ja imam nekoliko mesta u svetu gde *bi* volela da putujem. Najviše *bi* volela da vidim Australiju jel *bi* možda tamo čak volela da živim. Volela *bi* da naučim kako da surf a svi znaju da tamo je to velika stvar. Isto i tako *bi* volela da idem u Finsku. Čula sam da oni imaju najbolji sistem škole pa *bi* volela vitedi za sebe. Verujem da tamo

isto imaju the Northern Lights pa *bi* i to volela da vidim. Svi isto kazu da su ljudi vrlo friendly tamo. Zadnje *bi* volela da vidim Indiju jel sam ;itala knjigu o tamo.

Vredno je prikazati i primer, mada dosta redak, u kojem je glaglo *biti* dosledno upotrebljen u očekivanom obliku za 1. lice jednine:

– Ako *bih* mogla da biram, naradije *bih* putovala u Evropu, pa *bih* išla vozom po Evropi u Francusku, Španiju, Italiju, Nemacku, Austriju, Serbiju [*e* naknadno precrtano], Hrvatsku i Grcku. U Hrvatskoj, Grckoj i Spaniji *bih* isla na more a u Francuskoj *bih* išla u Paris da vidim Notre Dame i iffelovu kulu u Italiji *bih* isla u Rim da vidim Kolesium, I u Veneciju. U Austriji *bih* isla u Beč da vidim kucu Mocarta I u Nemackoj *bih* [...]

Sledeća dva primera pokazuju upotrebu oblika *bi* za drugo lice množine tamo gde se očekuje *bismo*:

– Da nema mame i tate, uvek *bi* na engleskom [ispitanik i sestra]
– ... da to ne *bi* trebali da gledamo...

U prvom primeru širi diskurs daje kontekst: ispitanik govori o tome na kom jeziku razgovaraju on i sestra; u drugom, rečenični kontekst, glagol *gledamo* u 2. licu množine određuje očekivani oblik *bismo*, a zapravo bi pravilnije bilo *ne bi trebalo*.

U korpusu se u pismenim odgovorima javlja *bih* u 3. licu jednine (uz prideve *interesantno* i *facinantno* [sic!], bezlični glagol *trebalo* i bezlično upotrebljeni glagol *smelo*, koji se, inače, u srpskom ne upotrebljava u tom obliku. Prva dva navoda su iz odgovora pripadnika generacije 1,5, a druga dva iz druge generacije:

– *Interesantno bih* bilo da posmatram kako provodi jedan dan, i koliko se unosi u svoj rad.

- Ne *bih* trebali ljudi s posla da se mešaju u aktivnosti osoba koje se ne provode tokom posla.
- ... mislim da ne *bih* trebalo da bude kažnjen. Ali, sa druge strane, ako on te piše da svi mogu da vide ili ako piše nekome da ih uvredi, onda *bih* smelo da ga otpuste s posla.
- Volela bih da upoznam Albert Einstein-a zatostto sam ucila o njegovom životu i o njegovim teorijama u skoli i ja mislim da *bih* bilo facinantno da cujemo njegove licne ideje.

Obrnuti slučaj, kad je *bih* upotrebljeno pravilno u 1. licu jednine, a zatim je slovo *h* precrtano, pojavio se u pismenom odgovoru jednog ispitanika iz generacije 1,5:

- Ako ~~*bih*~~ mogao da izaberem, ja ~~*bih*~~ putovao ponovo u Srbiju (naravno). Hteo ~~*bih*~~ da ponovo vidim Babu I Dedu, sestre I braću, ujne I ujke, I sve druge rođake. Isao ~~*bi*~~ do Knez Mihajlove I setao ~~*bi*~~ se do Kalemegdana. Možde čak ne ~~*bi*~~ ni išao sa 28 autobusom nego ~~*bi*~~ hoda skroz do centra grada. Isao ~~*bi*~~ do UŠĆE šoping centra i kupio ~~*bi*~~ neke majce I pantalone. Mozda ~~*bi*~~ čak isao do kluba I na žurke sa sestrom I sa njenim drugaricama.

Pošto je u prva tri navrata ispitanik zaključio da je *bi* pravilan oblik za 1. lice jednine, nastavlja da upotrebljava taj oblik do kraja odgovora.

Navedeni primeri pokazuju da su neki ispitanici donekle upoznati sa oblikom *bih*, ali da im je nejasno kada se upotrebljava. Iz ovoga se zaključuje da je nasumična upotreba oblika *bih* posledica nedovoljno naučenog aspekta jezika.

Stevanović (1989: 713) navodi da su lingvistički uslovi za uopštavanje ove osobine vrlo povoljni jer je sasvim prirodno da se oblik koji je zajednički većini gramatičkih lica

proširi i na ostala kad je na osnovu subjekta ili drugih elemenata jasno na koje se lice odnosi. Premda potencijal u engleskom ima samo jedan oblik pomoćnog glagola za sva lica (*would*), iz svega navedenog proizilazi zaključak da je ujednačavanje oblika glagola *biti* u potencijalu motivisano unutrašnjim promenama u srpskom jeziku.

4.2.2.6. Diskusija

- Na osnovu izloženog, može se zaključiti da u varijetetu srpskog u Vankuveru postoji tendencija ujednačavanja glagolskih nastavaka za 3. lice množine prezenta, ali da nije izrazito jaka. Ujednačavanje se javlja u relativno malom broju slučajeva u odnosu na broj ispitanika i veličinu dobijenog korpusa, i to većinom u drugoj generaciji. Proces ujednačavanja nastavaka za 1. lice jednine i 3. lice jednine prezenta svakako se odvija pod uticajem jezičkog kontakta između srpskog i engleskog. U engleskom postoji samo jedan nastavak za lice (-s) i, što je zanimljivo, upravo za 3. lice jednine prezenta. Mada bi se na osnovu toga moglo smatrati da u pojavi ujednačavanja navedenih nastavaka u serblišu nije posredi uticaj engleskog, svakako joj doprinosi sinkretizam svih ostalih oblika za lice u engleskom. Međutim, ovo ujednačavanje javlja se i u nekim varijantama govora u Srbiji, tako da se zaključuje da u navedenom procesu učestvuju i međujezički kontakt i promene unutar jezika.

- U pogledu upotrebe drugih vremena, značenje engleskog sadašnjeg perfekta (stanje koje traje do sada i navika, odnosno događaj koji se ponavlja u periodu koji vodi do sada) pogrešno se izjednačava sa perfektom u srpskom, verovatno zbog oblika prošlog participa koji je sastavni deo sadašnjeg perfekta (na primer, *have been*). Međutim, bar za sada, ova tendencija je veoma slaba.

- Takođe se zapaža veoma slab uticaj slaganja vremena koje je u engleskom, uopšteno govoreći, obavezno u indirektnom govoru.
- Moguć pozitivan uticaj engleskog prošlog perfekta zapažen je u vrlo malom broju primera. Pluskvamperfekat se danas gubi u srpskom jeziku, a u engleskom se prošli perfekat upotrebljava u većoj meri, pa se pretpostavlja da to barem donekle doprinosi očuvanju pluskvamperfekta u serblišu u Vankuveru.
- U pogledu glagolskog vida, primećuje se relativno slaba tendencija gubljenja razlike između perfektivnih i imperfektivnih glagola, većinom u slučajevima u kojima se razlika formalno izražava afiksacijom.
- U najvećem broju slučajeva smer pojednostavljivanja ide od imperfektivnih ka perfektivnim glagolima, to jest, imperfektivni vid se zamenjuje perfektivnim.
- Gubljenje osećaja za razlikovanje glagolskog vida približno je podjednako izraženo u obe generacije ispitanika.
- Novakov (2005: 106-109), nalazi da u engleskom jeziku u izvesnoj meri i glagoli s prefiksima (u njegovom korpusu *dis-*, *un-*, *re-*, *mis-*, *inter-*, *out-*, *over-*) izražavaju vid jer su povezani sa postavljanjem cilja u okviru glagolske situacije. Quirk i dr. (1985), međutim, prefikse u engleskom predstavljaju u širokim semantičkim kategorijama (negativni, reversativni i pejorativni, između ostalog), ali ih ne povezuju sa ulogom označavanja glagolskog vida. Biber i dr. (1999) takođe ne spominju ulogu prefiksa, već glagolski vid objašnjavaju na osnovu dihotomije perfektivni/progresivni vid i prikazuju njihovu distribuciju u različitim registrima (konverzacija, književna proza, vesti i akademski registar) i dijalektima (američki engleski u konverzaciji i vestima i britanski engleski u konverzaciji i vestima), frekvenciju glagola koji se javljaju u perfektivnom i progresivnom aspektu, kao i

semantičke domene u kojima se javljaju česti glagoli u progresivnom vidu (aktivnosti i fizički događaji, komunikacija, mentalna stanja ili aktivnosti, perceptualna stanja ili aktivnosti, statične fizičke situacije i uzročnost ili obaveza). Mada Novakov (2005) navodi prefikse, dodaje da je najuočljivija razlika između engleskog i srpskog u izražavanju glagolskog vida ta što na formalnom nivou u engleskom preovlađuje glagolska perifraza, a u srpskom afiksacija. Imajući u vidu navedeno, kao i to da gramatike engleskog jezika, kako navedene deskriptivne, tako i one namenjene učenju engleskog jezika, ne povezuju prefikse s vidom glagola, autorka smatra da je pojednostavljivanje afiksacije u govoru ispitivanih grupa rezultat uticaja engleskog jezika, u kome uloga afiksacije nije izražena.

- Ujednačavanje oblika muškog i ženskog roda u oblicima množine perfekta zapaža se kod pripadnika obeju generacija, s tim što je znatno izraženije u drugoj generaciji. Ovde ulogu igra kako poklapanje sa engleskom strukturom, gde kod glagola nema razlike u rodu, ali i slabljenje usled iste tendencije unutar strukture srpskog jezika u matici.
- Pojednostavljivanje oblika za 3. lice jednine perfekta podjednako se sreće u govoru pripadnika obe generacije. Ova tendencija može se posmatrati kao poklapanje sa strukturom prošlog vremena (*simple past tense*) u engleskom, u kojoj u potvrdnom obliku ne postoji pomoćni glagol. Nepostojanje enklitika u engleskom i činjenica da je u engleskom prošlo vreme prosto glagolsko vreme, za razliku od perfekta u srpskom, verovatno donekle utiču na postojanje praznine tamo gde treba upotrebiti pomoćni glagol *je* za formiranje perfekta u srpskom. Međutim, kako je ranije navedeno, i u standardnom srpskom jeziku moguće je izostaviti pomoćni glagol u perfektu, a nije retko ni negramatično izostavljanje iza enklitičkih zamenica *me*, *te* i *ga*, pogotovu u govoru. Osim toga, u engleskom se pomoćni glagoli upotrebljavaju za obrazovanje složenih glagolskih vremena i, kao i u srpskom, moguće je

upotrebiti dva ili više finitnih glagolskih oblika uz jedan pomoćni glagol. Zbog toga se gubljenje pomoćnog glagola *je* u 3. licu jednine perfekta u serblišu ne može pripisati isključivo uticaju engleskog, već se pre može smatrati slabljenjem koje je motivisano unutrašnjim tendencijama u jeziku.

- U engleskom nije moguće izostaviti kopulativni glagol, tako da se u serblišu pojava izostavljanja enklitike *je* kao kopule ne može smatrati poklapanjem sa engleskom strukturom. Prema Stevanoviću (1986: 139), suglasnik *j* podložan je mnogim glasovnim procesima i promenama. Između ostalog, slabije se čuje u intervokalskom položaju između bilo koja dva samoglasnika. U najvećem broju primera iz korpusa *je* je izostavljeno iza enklitike *mi* (*mi je*). Ovde je *j* u vezanom govoru oslabljeno, pa ga je lako „izgubiti“, a takođe se gubi i vokal *e* koji ostaje iza vokala *i*. Pored ovoga, u nekoliko navrata prethodna reč se završava samoglasnikom *o* (*što, pošto, teško*), pa se *j* i ovde gubi, a time se izostavlja i cela kopula.

- Pojednostavljenje fleksije glagola *biti* u potencijalu veoma je izraženo u obe generacije, s tim što generacija 1,5 mnogo češće upotrebljava oblik 3. lica jednine *bi* u svim licima. Ova tendencija je veoma izražena u srpskom u matici, tako da se zaključuje da u serblišu do ove promene dolazi usled menjanja unutrašnje strukture srpskog jezika.

- Na osnovu rezultata analize korpusa vidi se da je, u celini, uprošćavanje glagolske paradigme izraženije u drugoj generaciji. Razlike između generacije 1,5 i druge generacije u upotrebi prezenta i roda u množini glagola u perfektu znatno su veće nego međugeneracijske razlike u imeničkoj paradigmi. Kad se radi o glagolskom vidu i o praznini u upotrebi pomoćnog glagola *je* u trećem licu jednine perfekta kao i u upotrebi kopule *je*, razlika između

dveju generacija je znatno manja. Takođe, rezultati analize u skladu su sa tvrdnjom J. Savić (1994) da je glagolska paradigma manje podložna uprošćavanju od imeničke.

4.2.3. Red reči

U jeziku sa razvijenim morfološkim sistemom, kao što je srpski, raspoređivanje rečeničnih članova je, upšteno govoreći, slobodno, ili, kako navodi Popović (2004: 233), „može se govoriti [...] o potpunoj strukturnoj permutabilnosti rečeničnih članova“. Tipičan raspored rečeničnih konstituenti u srpskom je subjekat + predikatsko jezgro, a u konstrukcijama sa tranzitivnim glagolima subjekat (S), predikat (P) i objekat (O) ne nižu se nužno jedan za drugim, već predikat i objekat čine užu pozicionu celinu, a ako se javi i odredba za način (ON), tipični raspored može se predstaviti formulom $S + ((ON \bullet P) + O)$, gde tačka znači da se odredba za način često javlja i iza glagola (Popović 2004: 234).

Mada je opšteprihvaćena tvrdnja da je zahvaljujući razvijenom sistemu fleksije red reči u rečenici u srpskom slobodan, ipak su moguće kombinacije ograničene pravilima kao što je prethodno navedeno, ali i stilskim razlikama koje se dobijaju različitim raspoređivanjem rečeničnih konstituenti. Dva tipa raspoređivanja su: 1. osnovni, neutralni, neobeleženi, uobičajeni i u širokoj upotrebi i 2. promenjeni, obrnuti, obeleženi, izuzetan, redak. U ovome ulogu igraju gramatička, to jest, sintaksička struktura, koja se manifestuje redosledom reči, i informativna struktura, koja se ogleda u isticanju. Ove dve strukture se međusobno prepliću, a tim preplitanjem se pokazuje značenje koje govornik daje rečenici i njenim konstituentama, a slušaocu se omogućava interpretacija.

U engleskom je red reči, to jest položaj subjekta, glagola i objekta relativno stalan; drugim rečima, u engleskom postoje stroga ograničenja redosleda rečeničnih elemenata (Quirk et al. 1985: 51). Promenom mesta subjekta i objekta, na primer, u rečenicama u

kojima je to semantički i pragmatički moguće, menja se i sintaksički odnos elemenata i značenje rečenice.

Mišić Ilić (1998: 308) naglašava ulogu diskursnih funkcija reda reči, navodeći dve osnovne grupe funkcija: pragmatičke funkcije isticanja i tekstualne funkcije; ove dve grupe funkcija međusobno su povezane i često utiču jedna na drugu. Pragmatički posmatrano, najistaknutije pozicije u rečenici jesu inicijalna i finalna. Premda se Mišić Ilić (1998) usredsređuje na engleski red reči, pomenute funkcije se odnose i na srpski jezik (up. Popović 2004: 16). Tekstualne funkcije ukazuju na vezu između rečenice koja se posmatra i šireg teksta koji joj prethodi. Ova veza najuočljivija je u upotrebi referenata, koji ukazuju na koreferentni antecedent u prethodnoj rečenici (Mišić Ilić 1998: 310-311). Koreferentnu vezu, odnosno anaforsku i unutarrečeničnu koheziju u srpskom iscrpno obrazlaže Popović (2004: 152-157).

U ovom odeljku najpre će biti prikazana upotreba redosleda punoznačnih i pomoćnih rečeničnih članova u govoru ispitivane populacije, a zatim redosled enklitika.

4.2.3.1. Raspored punoznačnih i pomoćnih rečeničnih članova

Peti zadatak u upitniku od ispitanika je tražio da sastave rečenice od izmešanih konstituenti. Cilj ovog dela upitnika bio je da se ispita upotreba rasporeda punoznačnih rečeničnih članova u rečenicama sa eksplicitnim gramatičkim subjektom, sa implicitnim (neiskazanim) subjektom, u rečenicama sa logičkim subjektom, u bezličnim rečenicama, upitnim, odričnim i upitno-odričnim rečenicama, te raspoređivanje pomoćnih reči kao što su rečice, zavisni veznici i upitne i odnosne zamenice. U Tabeli 1 dat je prikaz odgovora za svaku generaciju posebno. Na prvo mesto stavljeni su oni odgovori koji se slažu sa očekivanim neobebeženim redosledom u srpskom jeziku; slede odgovori u kojima je redosled

tačan, ali markiran, a iza njih su odgovori u kojima redosled ne prati pravila rasporeda rečeničnih konstituenti.

5. U sledećim rečenicama reči su date izmešanim redosledom. Poredajte date reči onim redosledom koji biste vi upotrebili da sastavite te rečenice. Upotrebite svaku datu reč.

Nemarkirani redosled	Odgovori	Generacija		Napomena
		1,5	2.	
1. Tvoja želja se ispunila.	Tvoja želja se ispunila. Ispunila se tvoja želja. Tvoja se želja ispunila.	10 4 1	6 3	
2. Njoj se jako ide na koncert.	Njoj se jako ide na koncert. Jako se njoj ide na koncert. Jako njoj se ide na koncert.	13 2	8 1	
3. Da li vam treba još nešto?	Da li vam treba još nešto? Da li vam još nešto treba? Treba li vam još nešto? Da li vam još treba nešto? Da vam li još nešto treba? Da vam li treba još nešto?	10 3 1 1 1	4 2 1 1 1	
4. Njemu se dopada njena odlučnost.	Njemu se dopada njena odlučnost. Njena odlučnost se njemu dopada. Njemu se dopada odlučnost njena. Njemu se njena odlučnost dopada. Odlučnost njena, njemu se dopada. Dopada se njemu njena odlučnost.	10 2 1 1 1	5 2 2	
5. Meni se nije dopao taj grad.	Meni se nije dopao taj grad. Taj grad se meni nije dopao. Meni se taj grad nije dopao. Taj se grad meni nije dopao. Taj grad se nije meni dopao. Meni nije se dopao taj grad. Meni nije se dopao grad. Nije se meni dopa taj grad. Meni se nije taj grad dopao.	7 4 2 1 1	2 1 2 1 2 1	
6. Njoj se igralo kolo.	Njoj se igralo kolo. Igralo se njoj kolo. Kolo se njoj igralo. Njoj se kolo igralo.	13 1 1	7 1 1	

7. Meni se pije kafa.	Meni se pije kafa. Meni se kafa pije. Pije se meni kafa.	13 2* 1*	5 4	* Jedan ispitanik iz generacije 1,5 napisao je dve verzije.
8. On tebe voli.	On tebe voli. Tebe on voli. On voli tebe. Voli on tebe.	12 1* 2* 2*	8 1	*Jedan ispitanik je napisao tri verzije.
9. Njega je strah.	Njega je strah.	15	9	
10. Teniserku je zbolelo rame.	Teniserku je zbolelo rame. Teniserku je rame zbolelo. Zbolelo je rame teniserku. Zbolelo je teniserku rame.	10 3 2	7 1 1	
11. Marku su došli gosti.	Marku su došli gosti. Došli su gosti Marku. Došli su Marku gosti. Marku su gosti došli.	13 1 1	6 2 1	
12. Na njoj se nije videlo da e umorna.	Na njoj se nije videlo da je umorna. Nije se videlo na njoj da je umorna. Nije se na njoj videlo da je umorna. Videlo se na njoj da se nije umorna. Na njoj se videlo da je umorna. Na njoj se videlo da nije umorna. Na njoj nije se videlo da je umorna. Videlo se na njoj [nedovršeno]	9 2 1 1 2	1 1 3 2 2 1 1	
13. Tata me je pitao šta da mi donese s puta.	Tata me je pitao šta da mi donese s puta. Pitao me je tata šta da mi donese s puta.* Tata me pitao šta da mi donese s puta. Tata je me pitao šta s puta da mi donese. Šta mi pitao me tata da donese s puta. Šta me je tata pitao da donesem s puta.	7 2 3 1	1 1 2 3 1 1	Dva ispitanika iz generacije 1,5 nisu odgovorila. *Jedan ispitanik iz generacije 1,5 stavio je zapetu posle <i>tata</i> .
14. Zašto da se još više muči?	Zašto da se još više muči? Zašto još više da se muči? Zašto da se muči još više?	11 4	7 1 1	
15. Kome hoćeš da damo karte?	Kome hoćeš da damo karte? Kome hoćeš karte da damo?	14 1	9	

16. Marina je donela kući jedno crno mače.	Marina je donela kući jedno crno mače.	9	5	
	Marina je donela jedno crno mače kući.	3	1	
	Marina je kući donela jedno crno mače.	1	1	
	Marina je kući donela jedno mace crno.	1		
	Marina je kući donela crno mače.	1	1	
	Marina je donela kući crno mače.		1	
17. Koga hoćete da pozovete?	Koga hoćete da pozovete?	15	7	
	Hoćete da koga pozovete?		1	
	Da pozovete koga hoćete?		1	
18. Idu kuda i svi ostali.	Idu kuda i svi ostali.	2		*Jedan ispitanik iz druge generacije napisao je veznik <i>i</i> velikim slovom. ** Jedan ispitanik iz druge generacije stavio je znak pitanja na kraju.
	Svi idu kuda ostali.	1		
	Svi idu kuda i ostali.	5		
	Kud i svi ostali idu.	1		
	Ostali idu kuda i svi.	2		
	Idu svi kuda i ostali.*	1	2	
	I kuda idu svi ostali.**	1	1	
	Kuda idu svi ostali.	1	1	
	Kuda idu svi i ostali.	1		
	Kuda idu i svi ostali.		3	
Kuda svi ostali idu.		1		
I ostali kuda svi idu.		1		
19. Uradi onako kako misliš da je najbolje.	Uradi onako kako misliš da je najbolje.	12	6	
	Onako uradi kako misliš da je najbolje.	1		
	Uradi onako kako najbolje misliš.	1		
	Uradi onako kako je da misliš najbolje.	1		
	Da je uradi onako kako najbolje misliš.		1	
	Uradi onako kako da je najbolje misliš.		1	
Uradi onako kako misliš da je		1		
20. Toliko su trčali da su ostali bez daha.	Toliko su trčali da su ostali bez daha.	9	5	
	Trčali su toliko da su ostali bez daha.	6	4	
21. Što se više trudim, manje me slušaju.	Što se više trudim manje me slušaju.	5*	4*	*Po dva ispitanika iz svake generacije stavila su zapeću posle zavisne rečenice. **Jedan ispitanik je stavio zapeću posle zavisne rečenice.
	Što se više trudim sve me manje slušaju.	1		
	Što me više slušaju, manje se trudim.	1	1	
	Što me manje slušaju više se trudim.	2**	1	
	Što više trudim se manje me slušaju.	1	1	
	Što me više slušaju trudim se manje.	1		

25. Rekli smo joj.	Rekli smo joj. Rekli joj smo. Joj smo rekli.	14 1	8 1*	*Ispitanik je pored <i>joj</i> u zadatom izmešanom redosledu napisao <i>njoj</i> ?
26. On ni po čemu nije poseban.	On ni po čemu nije poseban. On nije ni po čemu poseban. On nije poseban ni po čemu. Ni po čemu nije poseban. Nije on poseban ni po čemu. Po čemu ni on nije poseban. On ni nije po čemu poseban. On po ničemu nije poseban. On nije poseban po ni čemu. On nije po ni čemu poseban. Po čemu on ni nije poseban. On nije ni poseban po čemu.	2 2 5 1 1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 2 1 1	Jedan ispitanik iz druge generacije nije odgovorio. Napisao je strelice nadole, što možda znači da ostavlja isti redosled kao u zadatku: on ni nije po čemu poseban).
27. Ne bih ga menjala ni za šta.	Ne bih ga menjala ni za šta. Ne bih ga ni za šta menjala. Ni za šta ga ne bih menjala. Ne bih ni za šta menjala. Za ništa ne bih ga menjala. Za sta bi ga ne menjala. Ne bih ga menjala za ni šta. Ne bih ga za ni šta menjala. Ne menjala bih ga za ni šta. Šta bih za menjala ne ga ?* Ni ne bih ga za menjala. Za ni šta bih ga ne menjala.	6 2 1 1 1 2 1 1 1 1	2 2 1 1 1 1 1	Jedan ispitanik iz generacije 1,5 nije odgovorio. *Ispitanik je napisao ? dalje od rečenice koju je sastavio.
28. Na stolu je ležala velika platnena torba.	Na stolu je ležala velika platnena torba. Velika platnena torba je ležala na stolu. Velika platnena torba ležala je na stolu. Na stolu je velika platnena torba ležela. Ležala je velika platnena torba na stolu. Ležala je na stolu velika platnena torba.	3 8 1 1 1 1	 6 2 1	Jedan ispitanik iz generacije 1,5 nije odgovorio.
29. Zar ti se nije ispunila želja?	Zar ti se nije ispunila želja? Zar ti se nije želja ispunila? Zar ti nije se želja ispunila?	11 2 1	5 1	

	Nije ti se zar želja ispunila? Zar ti se želja nije ispunila? Ispunila ti se želja zar nije?	1	2 1	
30. Taj grad mi se nije dopao.	Taj grad mi se nije dopao. Nije mi se dopao taj grad Taj mi se grad nije dopao. Nije mi se taj grad dopao. Taj grad nije mi se dopao.	7 5 2 1	5 1 1 2	
31. Pije mi se kafa.	Pije mi se kafa. Kafa mi se pije.	13 2	8 1	
32. Trideset mi je godina.	Trideset mi je godina. Godina mi je trideset. Trideset godina mi je.	15	5 1 3	
33. Strah ga je.	Strah ga je. Je ga strah.	14 1	9	
34. Zbolela ju je glava.	Zbolela ju je glava. Glava ju je zbolela. Zbolela je ju glava.	9 4 2	5 3 1	
35. Jesi li pročitao knjigu?	Jesi li pročitao knjigu? Jesi li knjigu pročitao? Knjigu jesi li pročitao?	11 3 1	4 5	
36. Treba li vam još nešto?	Treba li vam još nešto? Nešto još vam treba li? Vam li treba još nešto? Treba vam li još nešto? Li vam još treba nešto? Vam li još nešto treba?	13 1 1	5 2 1 1	
37. Znaš li ti koliko to košta?	Znaš li ti koliko to košta? Znaš li koliko to košta? Znaš koliko li ti to košta? Li znaš koliko ti to košta? Znaš ti kolik li to košta? Znaš li koliko to ti košta?	12 1 1 1	5 1 1 1 1 1	
38. Iz Vankuvera sam.	Iz Vankuvera sam. Sam iz Vankuvera.	14 1	9	
39. Sigurno čita knjigu.	Sigurno čita knjigu.	15	7	

	Knjigu sigurno čita.		2	
40. Uzela je knjigu od druga za sestru.	Uzela je knjigu od druga za sestru. Za sestru je uzela knjigu od druga. Od druga je uzela knjigu za sestru. Uzela je od druga knjigu za sestru. Knjigu je uzela od druga za sestru. Uzela je knjigu za sestru od druga. Uzela je za sestru knjigu od druga.	3 2* 6* 2 2 1	3 1 3 1	*Jedan ispitanik je napisao dve verzije. Jedan ispitanik iz druge generacije nije odgovorio. Napisao je strelice nadole, što možda znači da ostavlja isti redosled kao u zadatku: <i>uzela je knjigu od druga za sestru</i>).

Tabela 1. Red reči u rečenici. U drugoj koloni prikazan je očekivani neobeleženi red reči. U njoj su date sve varijante odgovora ispitanika, a u trećoj i četvrtoj dat je broj odgovora za svaku varijantu, posebno za generaciju 1,5, a posebno za drugu generaciju. U petoj koloni nalaze se autorkini komentari u vezi sa brojem ispitanika koji nisu odgovorili ili sa onima koji su dali više od jednog odgovora.

4.2.3.1.1. Proste izrične rečenice sa eksplicitnim gramatičkim subjektom

(1) U rečenicama: *Tvoja želja se ispunila* (1), *Tata me je pitao šta da mi donese s puta* (13) i *Marina je donela kući jedno crno mače* (16) očekivani neobeleženi redosled je S + P + (O/D) i taj raspored je u većini odgovora tačno upotrebljen. Rečenica *Tvoja želja se ispunila* sastoji se samo od subjekta i predikata, dok je u rečenici broj 13 dopuna glagola glavne rečenice zavisno-upitna rečenica *šta da mi donese s puta*, a u 16 objekat je imenička sintagma *jedno crno mače*.

Pravilan, ali markirani redosled zapaža se u odgovorima: *Ispunila se tvoja želja*, *Pitao me je tata šta da mi donese s puta*, *Marina je donela jedno crno mače kući*, *Marina je kući donela jedno crno mače* i *Marina je kući donela jedno mace [sic!] crno*. U odgovoru *Tvoja se želja ispunila* zapaža se umetanje enklitike *se* u sintagmu. U rečenici broj 13 zapaža se da je u pet navrata (tri u generaciji 1,5 i dva u drugoj) redosled tačan, ali je izostavljen enklitički oblik pomoćnog glagola *jesam*: *Tata me pitao šta da mi donese s puta*.

Uobičajeni raspored priloga za mesto *kući* u rečenici *Marina je donela kući jedno crno mače* (16) je iza predikata i u većini odgovora je raspoređen na to mesto; prilog je upotrebljen ispred predikata u osam navrata, a u jednom je stavljen na veoma istaknuti finalni položaj.

U srpskom jeziku atributivni pridevi skoro uvek dolaze ispred imenice. Među odgovorima za rečenicu *Marina je donela kući jedno crno mače* (16) samo u jednom je atribut stavljen posle imenice.

(2) *Na stolu je ležala velika platnena torba* predstavlja očekivani nemarkirani redosled PO²⁴ + P + S, koji je dobijen u veoma malom broju odgovora. Više od polovine odgovora sledi redosled S + P + PO, što je očekivani redosled u engleskom (*A big canvas bag was lying on the table*). Skoro polovina ispitanika iz generacije 1,5 i dve trećine iz druge generacije primenili su taj redosled, što ukazuje na to da, pod uticajem engleskog, uobičajenim smatraju redosled *Velika platnena torba je ležala na stolu*.

Raspored atributivnih prideva *velika* i *platnena* u svim odgovorima je u skladu sa očekivanim u srpskom, ispred imenice.

(3) U rečenicama pod brojem 8 i 30 očekivani nemarkirani redosled je S + O + P: *On tebe voli* (objekat je naglašena zamenica) i *Taj grad mi se nije dopao* (objekat je enklitička zamenica). Većina ispitanika iz obe generacije pravilno je upotrebila očekivani redosled. Ostali odgovori su takođe mogući u standardnom srpskom jeziku, ali su obeleženi i menjaju informativnu strukturu rečenice isticanjem pojedinih konstituenti u inicijalnom ili finalnom položaju.

(4) Objekat je upotrebljen kao centralna tema u nemarkiranom redosledu O + P + S: *Marku su došli gosti* (11) i u velikoj većini odgovora, ukupno 19, nalazi se ovakav redosled konstituenti, dok ostalih pet primera predstavlja markirani redosled kojim se u inicijalnom ili finalnom položaju ističu pojedini članovi.

4.2.3.1.2. Proste izrične rečenice sa neiskazanim subjektom

U srpskom su česte rečenice u kojima je subjekat neiskazan, ali se nedvosmisleno može utvrditi na osnovu glagolskih oblika predikata i na osnovu konteksta. Prema Popoviću (2004:

---

²⁴ priloška odredba

29), rema se pripisuje neizrečenom subjektu, te je i tada informativno vezana. Dakle, tema i dalje postoji, ali je implicitna, a rečenica se sastoji samo od reme kao punoznačnog člana. U rečenici *Rekli smo joj* (25), predikat *rekli smo* je u 1. licu množine, tako da je implicitni subjekat *mi*. U ovom primeru sam lični oblik glavnog glagola ukazuje samo na množinu, ali ne i na lice, na koje ukazuje enklitički oblik pomoćnog glagola *smo*. U primeru *Ne bih ga menjala ni za šta* subjekat je *ja*, što se zaključuje na osnovu enklitičkog oblika pomoćnog glagola *bih* za 1. lice jednine, a isti je slučaj i u rečenici *Iz Vankuvera sam* (38). U rečenici *Uzela je knjigu od druga za sestru* implicitni subjekat je *ona*, što se da utvrditi na osnovu enklitičkog oblika pomoćnog glagola *je* u 3. licu jednine prezenta i ličnog glagolskog oblika radnog prideva u ženskom rodu *uzela*.

(1) U primeru *Rekli smo joj* očekivani redosled je (S) + P + O i skoro svi ispitanici iz obeju generacija sastavili su rečenicu na taj način, a samo po jedan odgovor u svakoj generaciji ne sledi pravila upotrebe enklitika.

Očekivani redosled konstituenti u primeru *Ne bih ga menjala ni za šta* takođe je (S) + P + O, s tim što je, prema pravilima za položaj enklitika, objekat *ga* ovde umetnut između pomoćnog i glavnog glagola. U odgovorima se primećuje velika šarolikost. Nemarkirani oblik upotrebila je samo trećina ispitanika, dok broj tačnih odgovora, uključujući markirane oblike *Ne bih ga ni za šta menjala* i *Ni za šta ga ne bih menjala*, predstavlja polovinu ukupnih odgovora. Većina netačnih odgovora ne sledi očekivani oblik odrične zamenice s predlogom.

Očekivani redosled (S) + P + O u varijantama rečenica sastavljenih od izmešanih konstituenti *Uzela je knjigu od druga za sestru* pronađen je u većini odgovora izuzev u *Knjigu je uzela od druga za sestru*, gde je petoro ispitanika upotrebilo markirani redosled sa

objektom u inicijalnoj poziciji. Odgovori *Za sestru je uzela knjigu od druga, Od druga je uzela knjigu za sestru, Uzela je od druga knjigu za sestru, Knjigu je uzela od druga za sestru, Uzela je knjigu za sestru od druga, i Uzela je za sestru knjigu od druga* predstavljaju markirane položaje rečeničnih argumenata, to jest predložko-padežnih konstrukcija *za sestru i od druga*.

(2) *Iz Vankuvera sam* je primer izostavljenog subjekta sa predikatom u vidu enklitike glagola *jesam* za 1. lice jednine i adverbijalnog imeničkog izraza (predložko-padežne konstrukcije) kao odredbe za mesto. Svi ispitanici osim jednog upotrebili su pravilan redosled PO + P.

4.2.3.1.3. Proste izrične rečenice sa logičkim subjektom

U ovim rečenicama postoji subjekat, ali je raspoređen u okviru реме, odnosno sastavni je deo predikatskog segmenta (Popović 2004: 27), a tema je iskazana logičkim subjektom. Popović ovakve teme naziva kosim centralnim temama jer su iskazane u kosim padežima, bez predloga ili sa njim.

(1) Nemarkirani redosled S + P + O očekuje se u sledećim rečenicama sa naglašenom zamenicom (*njemu, meni, njoj*) kao logičkim subjektom i imenicom kao objektom: *Njemu se dopada njena odlučnost (4), Meni se nije dopao taj grad (5), Njoj se igralo kolo (6), Meni se pije kafa (7) i Teniserku je zbolelo rame (10)*. U prva četiri primera logički subjekat je u dativu, a u poslednjem u akuzativu.

Kao što se vidi u tabeli, više od polovine ispitanika upotrebilo je očekivani neobeleženi redosled S + P + O u primeru *Njemu se dopada njena odlučnost*. U ostalim odgovorima redosled je gramatičan, mada markiran, s tim što je u odgovoru *Odlučnost njena, njemu se dopada* zapeta suvišna.

Više varijacija i odstupanja od neutralnog redosleda ima u rečenici broj 5 *Meni se nije dopao taj grad*, s tim što odgovori ispitanika iz druge generacije nešto više variraju. Kod njih se uočava više verzija markiranog redosleda koje su manje uobičajene: *Taj grad se nije meni dopao*, *Meni nije se dopao taj grad*, *Meni nije se dopao grad* i *Meni se nije taj grad dopao*, dok su pripadnici generacije 1,5 sastavili rečenice sa češćim varijantama markiranog redosleda, tematizujući logički objekat u četiri navrata stavljanjem u inicijalni položaj (*Taj grad se meni nije dopao*), ili ističući predikat u finalnom položaju (*Taj grad se meni nije dopao*, *Meni se taj grad nije dopao* i *Taj se grad meni nije dopao*).

Neobeleženi raspored konstituenti u rečenicama *Njoj se igralo kolo* (6), *Meni se pije kafa* (7) i *Teniserku je zbolelo rame* (10) preovladava u odgovorima ispitanika iz obe generacije, s tim što se zapaža neznatno više varijanti markiranog redosleda u rečenicama 6 i 10. U primeru *Kolo se njoj igralo* logički objekat je tematizovan, a u istom primeru i u *Igralo se njoj kolo* predikat se ističe stavljanjem u finalnu, odnosno inicijalnu poziciju. Isto isticanje predikata uočava se u odgovorima *Meni se kafa pije*, *Pije se meni kafa*, *Teniserku je rame zbolelo*, *Zbolelo je rame teniserku* i *Zbolelo je teniserku rame*.

Nemarkirani redosled elemenata u primeru broj 9 *Njega je strah* i u glavnoj rečenici u primeru 23 *Ani je bilo žao što je vikala na njega* je S + P + imenički deo predikata i taj redosled je u potpunosti upotrebljen u primeru broj 9, a u primeru broj 23 upotrebljen je u većini odgovora.

U rečenici broj 2 *Njoj se jako ide na koncert* u najvećem broju slučajeva odgovori slede neobeleženi redosled S + prilog za način + P + adverbijalni imenički izraz (predložko-padežna konstrukcija). Očekivano mesto priloga je uglavnom ispred glagola i prilog *jako* upotrebljen je na tom mestu u velikoj većini odgovora u obe generacije ispitanika, a u dva

odgovora u generaciji 1,5 i u jednom u drugoj generaciji prilog za način *jako* istaknut je stavljanjem u inicijalni položaj.

Pored redosleda subjekta, predikata i objekta, ispitivanje upotrebe enklitika bio je dodatni fokus u rečenicama 31, 32, 33 i 34 sa logičkim subjektom i enklitizovanim oblicima logičkog subjekta i glagola *jesam*. Raspored P + S + O očekuje se kao nemarkiran u rečenicama *Pije mi se kafa* i *Zabolela ju je glava* i u većini odgovora se sledi ovaj redosled. U ostalim odgovorima redosled je pravilan, mada markiran: O + S + P (*Kafa mi se pije* i *Glava ju je zabolela*), uz jedan odgovor u kojem je redosled enklitika pogrešan (*Glava je ju zabolela*).

(2) U rečenici *Strah ga je* (33), imenički deo predikata sa kopulativnim glagolom ima oblik imenice i jedini gramatičan redosled je D²⁵ + S (enklitika *ga* u kosom padežu – ovde akuzativ) + P (glagol *je* u enklitičkom obliku). Kao što se vidi u tabeli, samo jedan odgovor (*Je ga strah*) je negramatičan.

Subjekat i predikat su umetnuti u dopunu zbog pravila o položaju enklitika u rečenici 32, *Trideset mi je godina*. Svi ispitanici iz generacije 1,5 dali su odgovor sa tim redosledom, dok je jedan pripadnik druge generacije upotrebio nemarkirani redosled (*Godina mi je trideset*), a troje negramatičan redosled (*Trideset godina mi je*).

4.2.3.1.4. Odrične rečenice

Prema Popoviću (2004: 112), odrični pomoćni glagoli najčešće se nalaze ispred glavnog glagola, odnosno, redosled je fokalizovani glagol + nefokalizovani glagol. Kao što se vidi u tabeli, u svim odgovorima u rečenicama *Meni se nije dopao taj grad* (5), *Na njoj se*

---

²⁵ dopuna

nije videlo da je umorna (12), *Ne bih ga menjala ni za šta* (27) i *Taj grad mi se nije dopao* (30), pomoćni glagol je upotrebljen ispred glavnog, s tim što su u gramatičnim, ali markiranim varijantama glagoli razdvojeni prema pravilu za mesto enklitika u rečenici ili stavljanjem dopune u markirani položaj²⁶ (npr. *Taj grad se nije meni dopao*, *Nije se na njoj videlo da je umorna* i *Ne bih ga ni za šta menjala*).

Kad se uz odrične zamenice u kosim padežima upotrebi predlog, on se stavlja između odrične morfeme *ni-* i zameničke korenske morfeme (Piper et al. 2005: 978), tako da je u rečenici 26 *On ni po čemu nije poseban* očekivani redosled S + odrična predloško-padežna konstrukcija + P + D. Ovaj redosled upotrebljen je u veoma malom broju odgovora u obe generacije. Najčešći redosled u odgovorima (ukupno, ali većinom u generaciji 1,5) sledi engleski redosled S + P + D + odrična predloško-padežna konstrukcija (*He is not special in any way*).

U rečenici *Ne bih ga menjala ni za šta* (27) očekivani redosled je (S) + pomoćni glagol + O + glavni glagol + odrična predloško-padežna konstrukcija. Neobeleženi redosled se javlja u više odgovora nego u prethodnoj rečenici, ali je još uvek relativno mali u odnosu na ukupan broj ispitanika, mada je u engleskom isti redosled konstituenti (*I would not change it/him for anything*). I u ovom slučaju takav redosled je češći u generaciji 1,5. U oba slučaja dobijen je dosta velik broj ngramatičnih odgovora (*po ni čemu*, *po ničemu*, *za ni šta*, *za ništa*) i odgovora koji pokazuju nerazumevanje ili nepoznavanje očekivane konstrukcije.

---

²⁶ Popović (2004: 112) navodi da se složeni glagolski oblik može razdvojiti inverzijom neverbalnog težišta, što ima emfatičku ulogu.

4.2.3.1.5. Upitne rečenice

Osnovni raspored reči kojima se obeležava funkcionalni tip rečenica²⁷ jeste inicijalna pozicija u rečenici (Popović 2004: 241). U primerima upitnih rečenica 3, 14, 15 i 17 upotrebljene su upitne reči *zašto* i *da li* i upitna zamenica *ko* u dativu i genitivu. U većini odgovora upotrebljen je očekivani nemarkirani redosled: *Da li vam treba još nešto?* (3), *Zašto da se još više muči?*(14), *Kome hoćeš da damo karte?* (15) i *Koga hoćete da pozovete?* (17). U rečenici broj 3 enklitike su u tri navrata u negramatičnoj poziciji. Odgovori *Hoćete da koga pozovete* i *Da pozovete koga hoćete* 17 mogu se smatrati gramatičnim uz odgovarajuću intonaciju, s tim što im je značenje promenjeno u odnosu na značenje rečenice sa očekivanim nemarkiranim redosledom.

U upitnim rečenicama sa rečcom *li* finitni deo predikata praćen navedenom partikulom stavlja se na sam početak rečenice (Popović 2004: 148). Stoga je očekivani nemarkirani redosled u rečenici 35 sa neiskazanim subjektom sledeći: *Jesi li pročitao knjigu?* (akcentovani pomoćni glagol + *li* (S) + finitni glagol + O). U primeru 36 redosled je *Treba li vam još nešto?* (nepotpuni glagol + *li* + S + O), a u 37 *Znaš li ti koliko to košta?* (P + *li* + S + D). Većina odgovora u sve tri rečenice u skladu je sa očekivanim nemarkiranim redosledom.

Upitno-odrična rečenica *Zar ti se nije ispunila želja?* (29) upotrebljena je sa nemarkiranim redosledom u većini odgovora, s tim što su dva odgovora pripadnika generacije 1,5 negramatična. U jednom su enklitike razdvojene (*Zar ti nije se želja ispunila*), a u drugom upitna rečca nije u antepoziciji u odnosu na punoznačni deo rečenice (*Nije ti se zar želja ispunila*).

---

²⁷ Popović (2004: 240) ih naziva funktozima i tu spadaju „neke rečce, zavisni veznici i upitne i odnosne zamenice i prilozi“.

4.2.3.1.6. Složene rečenice

Složena rečenica je rečenica sastavljena od dveju ili više prostih rečenica, odnosno finitnih predikacija (Piper et al. 2005: 479). Sintaksički odnosi između prostih rečenica u sastavu složene mogu biti nezavisni i zavisni.

U upitniku je dato devet zavisnih rečenica koje su upotrebljene kao dopuna glavnog glagola. Rečenica broj 12 *Na njoj se nije videlo da je umorna* kao dopunu glavnog glagola ima izričnu zavisnu rečenicu sa veznikom *da* i prezentom. Ispitanici iz generacije 1,5 u većini odgovora upotrebili su navedeni očekivani nemarkirani redosled, a taj redosled pronađen je u odgovoru samo jednog pripadnika druge generacije. Pored ovog redosleda, u odgovorima se javljaju markirane varijante *Nije se videlo na njoj da je umorna*, *Nije se na njoj videlo da je umorna* i *Na njoj nije se videlo da je umorna*. U dva odgovora u drugoj generaciji odrični glagol *nije* upotrebljen je kao kopulativni ispred prideva *umorna*. Redosled je nemarkiran u rečenici *Na njoj se videlo da nije umorna*, dok je u odgovoru *Videlo se na njoj da se nije umorna* predikat istaknut stavljanjem u inicijalni položaj. Premeštanjem odričnog glagola, značenje ovih dveju rečenica promenjeno je u odnosu na rečenicu *Na njoj se nije videlo da je umorna*.

Zavisna upitna rečenica *Tata me je pitao šta da mi donese s puta* (13) predstavljala je veći problem jer dva ispitanika iz generacije 1,5 nisu odgovorila, pa sedam odgovora s nemarkiranim redosledom predstavlja manje od polovine svih odgovora. Kao što se vidi u tabeli, samo jedan ispitanik iz druge generacije upotrebio je nemarkirani redosled, dok su dvoje iz generacije 1,5 i jedan ispitanik iz druge generacije napisali odgovore sa markiranim redosledom *Pitao me je tata šta da mi donese s puta*. Enklitički oblik pomoćnog glagola

jesam izostavljen je u pet navrata (tri u generaciji 1,5 i dva u drugoj). U zavisnoj rečenici, predikat je u četiri odgovora stavljen u istaknuti finalni položaj.

U rečenici sa izostavljenim subjektom *Idu kuda i svi ostali* (18) dopuna je zavisna mesna rečenica. Nemarkirani redosled upotrebljen je samo u dva navrata, dok je petoro ispitanika zamenicu *svi* upotrebilo kao subjekat. Zapaža se više pokušaja sastavljanja upitne rečenice, u kojima je prilog *kuda* upotrebljen kao upitna reč. Mada je očekivani redosled (S) + P + D isti kao u engleskom (*They are going where everyone else is*), moguće je da je neiskazani subjekat u ovoj rečenici zbunio ispitanike, tim pre što se glagol slaže po broju sa zamenicom *svi*.

Subjektat je implicitan i u rečenici sa očekivanim nemarkiranim redosledom *Uradi onako kako misliš da je najbolje* (19), gde je glavna rečenica u imperativu, a dopuna je načinska rečenica. Ovde je većina ispitanika upotrebila očekivani redosled, a uočava se samo jedan primer stavljanja rečice *onako* ispred glagola u imperativu: *Onako uradi kako misliš da je najbolje*. Ostali odgovori su negramatični ili nepotpuni.

Toliko su trčali da su ostali bez daha (20) nemarkirani je redosled u glavnoj rečenici sa posledičnom kao dopunom. Svi odgovori u rečenici sa prilogom za količinu/meru *toliko* gramatički su tačni, ali je relativno često odstupanje od nemarkiranog redosleda stavljanjem priloga u istaknuti položaj iza glagola (*Trčali su toliko da su ostali bez daha*). Ovaj redosled se poklapa sa uobičajenim redosledom u engleskoj rečenici *They ran so much that they were out of breath*. Ovaj uticaj je jači u drugoj generaciji, gde je izuzetno mala razlika u broju nemarkiranih i markiranih oblika.

Poredbena rečenica *Što se više trudim, manje me slušaju* (21) javlja se u devet varijanti, od kojih je pet nemarkirano. Položaj priloga *manje* i *više* ispred glagola zadržan je u

najvećem broju odgovora. Prilozi su upotrebljeni iza glagola u tri navrata (*trudim se manje* dva puta i *Sto me slusaju vise*), što nije očekivano mesto priloga za način u srpskom, a ni u engleskom, tako da se u ovom slučaju ne radi o uticaju engleske sintakse. Sa semantičkog stanovišta, promenom mesta glagola (u zavisnoj rečenici iza poredbenog veznika *što više* ili u glavnoj rečenici) i premeštanjem priloga *manje* i *više* uz jedan ili drugi glagol, dobijene su četiri varijante značenja.

Namerna rečenica *Dugo smo štedeli da bismo otišli na letovanje* (24) takođe sadrži implicitan subjekat. I ova rečenica se javlja u više varijanti, od kojih su sve osim dve (*Štedeli smo dugo da bismo otišli na letovanje* i *Dugo smo štedeli na letovanje da bismo otišli*) nemarkirane. Prilog *dugo* nalazi se na očekivanom mestu u nešto više od polovine odgovora u rečenici *Dugo smo štedeli da bismo otišli na letovanje*, a markirani redosled, koji se poklapa sa redosledom u engleskom, javlja se samo u jednom odgovoru (*Štedeli smo dugo da bismo otišli na letovanje*). Kao i u prethodnoj rečenici, i ovde ima više slučajeva promene značenja. Promena mesta konstituyente *dugo* menja i njenu vrstu reči od priloga uz glagol *štedeli* u pridev uz imenicu *letovanje*, čime se menja značenje rečenice. Osim toga, promenom mesta veznika *da* menja se tip rečenice, tako da se dobijaju pogodbene rečenice *Otišli bismo na dugo letovanje da smo štedeli* i *Štedeli bismo da smo otišli na dugo letovanje*.

Ani je bilo žao što je vikala na njega (23) sadrži logički subjekat u dativu i uzročnu rečenicu kao dopunu. Neobeleženi redosled sledio je vrlo mali broj predstavnika generacije 1,5 i nešto više od polovine ispitanika iz druge generacije. Markirani položaj objekatske zamenice *njega* i glagola *vikala* najčešći je odgovor u generaciji 1,5, a u tri navrata je upotrebljen u drugoj generaciji. Odgovor *Što je na njega vikala, Ani je žao bilo* veoma je neuobičajen u srpskom jeziku. Iznenađuje odnos markiranog i nemarkiranog redosleda u

odgovorima predstavnika generacije 1,5 jer je redosled u ekvivalentnoj rečenici u engleskom isti kao u srpskom (*Ana was sorry that she had yelled at him*).

Gramatički subjekat nalazi se u složenoj vremenskoj rečenici *Ja idem sa drugaricom na kafu čim završim učenje* (22). Ova rečenica ima najviše varijacija, od kojih su samo dve negramatične (*Ja učenje završim čim idem na kafu sa drugaricom* i *Čim idem na kafu sa drugaricom, ja završim učenje*). Negramatičnost se ovde ogleda u upotrebi veznika *čim* uz imperfektivni glagol *idem*. Najviše ispitanika (svi iz generacije 1,5) sastavilo je rečenicu sa sledećim redosledom: *Ja idem na kafu sa drugaricom čim završim učenje*. Ovde se u glavnoj rečenici primećuje uticaj engleskog redosleda (*I'm going for coffee with a friend*). Stavljanje zavisne rečenice ispred glavne smatra se inverzijom (Klajn 2005: 239) i tada je potrebno upotrebiti zapetu između njih. Ovakav redosled rečenica dosta se često javlja u odgovorima pripadnika generacije 1,5 i nešto ređe u odgovorima druge generacije, ali je samo jedan ispitanik napisao zapetu. Stavljanje subjekta *ja* iza glagola i iza veznika *čim* markirani je oblik kojim se ističe subjekat. U tri navrata ispitanici su izostavili subjekat, što ukazuje na to da uviđaju da je neiskazivanje subjekta prirodno u srpskom jeziku kad se on može utvrditi na osnovu glagolskih oblika.

Glavna rečenica u *Ja idem sa drugaricom na kafu čim završim učenje* (22) i prosta rečenica *Uzela je knjigu od druga za sestru* (40) primeri su valentnosti glagola, odnosno sposobnosti glagola da vezuju druge reči, prvenstveno imeničke reči i izraze. Valentnost se utvrđuje na osnovu broja tih izraza (Piper et al. 2005: 517). Rečenica *Ja idem sa drugaricom na kafu* sadrži dvovalentan predikat koji vezuje tri imenička izraza: subjekat i dve predložko-padežne konstrukcije (*sa drugaricom* i *na kafu*) koje označavaju društvo i mesto. Predikat je četvorovalentan u rečenici *Uzela je knjigu od druga za sestru*, s tim što je subjekat

implicitan. Ovde je očekivani redosled (S) + P + O + predložko-padežna konstrukcija u genitivu + predložko-padežna konstrukcija u akuzativu. Zanimljivo je da je isti očekivani redosled i u engleskom (*She took a book from a friend for her sister*), ali je veoma mali broj odgovora koji prati taj redosled, a veliki broj odgovora u kojima se ističe jedna od predložko-padežnih konstrukcija ili glagol time što su stavljeni u inicijalni ili finalni položaj.

4.2.3.1.7. Dodatne napomene

Upoređivanjem odgovora u ovom delu upitnika i primera iz intervjua, primećeno je da se u govoru ispitanika priloga znatno češće stavlja iza glagola. U engleskom je očekivano mesto priloga *a lot, again, at all, together, more easily, faster, once, too much, sometimes, well, now, the most* i *there* iza glagola, odnosno u finalnoj poziciji, tako da je u primerima: *Mi putujemo DOSTA, ... onda za Beograd OPET, ... dok se ne prilagodim PONOVO, Ja nisam teo da idem UOPŠTE..., ... onda se svi prebacimo ZAJEDNO, ...da bi naučio LAKŠE I BRŽE, ... da sam sedela JEDNOM..., ... što mi se vrtilo PREVIŠE..., ... onda zaboravim da se javim njima NEKI PUT, ...pitam mamu i tatu, kao, je l' sam sve napisala DOBRO..., ...gledao sam vaterpolo PUNO..., Idem ja na Suri campus SADA, ... ima 14 SADA, ...imam brejk SADA..., A, u kindergarten sam naučila NAJVIŠE i Svi isto kazu da su ljudi vrlo friendly TAMO* očigledno poklapanje sa sintaksičkom strukturom engleskog jezika. Ovaj uticaj je jači među pripadnicima druge generacije – poslednjih osam primera je iz intervjua sa njima, a deveti je iz pismenog odgovora.

Prilog *enough* (dovoljno) u engleskom jeziku dolazi iza prideva ili priloga na koji se odnosi, pa se i u primeru iz intervjua sa pripadnikom druge generacije *To isto radim sad kad je hladno dovoljno* vidi poklapanje sa engleskom strukturom.

4.2.3.2. Raspored enklitika

Enklitike su sintaksički slobodne morfeme koje su fonološki vezane i čine akcenatsku celinu sa naglašenom morfemom koja im prethodi. U enklitike spadaju nenaglašeni oblici genitiva, dativa i akuzativa jednine i množine ličnih zamenica (*me, te, ga, je, ju, mi, ti, mu, joj, nas, vas, ih, nam, vam, im*), povratna rečca *se*, nenaglašeni oblici glagola *jesam/bit* i *hteti* (*sam, si, je, smo, ste, su, ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će, bih, bi, bismo, biste*) i upitna rečca *li*. Položaj enklitika u rečenici varira, ali najznačajnije svojstvo je to da enklitike, „čija je semantička i stilska vrednost sasvim slaba“ (Popović 1997:17) ne dolaze na prvo mesto u rečenici, već ga prepuštaju neenklitičkim rečima, čak i ako su neistaknute.

(1) Enklitike ne mogu stajati na početku rečenice (Vuksanović 2005:19), bilo da se radi o samostalnoj rečenici ili o prostoj kao delu složene (Popović, 2004:310). U intervjuima nije primećen nijedan primer, ali u upitniku je dato nekoliko rečenica sa izmešanim redom reči, kojima se testirala upotreba enklitika. Od ispitanika se očekivalo da rečenične konstituente poređaju redosledom koji smatraju prirodnim (zadatak broj 5 u Dodatku 4). Tri od zadatih rečenica u kojima se od ispitanika tražilo da od izmešanih reči sastave izjavne rečenice bile su: *ga strah je, Vankuvera iz sam i smo rekli joj*. U odgovorima, umesto očekivane enklitike u postinicijalnom položaju *Strah ga je, Iz Vankuvera sam i Rekli smo joj*, ispitanici su upotreбили enklitiku u inicijalnom položaju:

- *Je ga strah.*
- *Sam iz Vankuvera.*
- *Joj smo rekli.*

Prva dva primera su iz odgovora ispitanika generacije 1,5, a poslednji je pronađen u odgovoru jednog pripadnika druge generacije.

U rečenici *još vam treba li nešto?* u kojoj se ispitivao red reči u upitnoj rečenici jedan ispitanik iz generacije 1,5 i jedan iz druge generacije upotrebili su zameničku enklitiku *vam* i upitnu enklitičku partikulu *li* u inicijalnom položaju:

- *Vam li* treba još nešto?
- *Vam li* još nešto treba?

dok je jedan ispitanik iz druge generacije napisao rečenicu sa enklitikom *li* na prvom mestu:

- *Li vam* još treba nešto?

Umesto očekivanog *Znaš li ti koliko to košta?* od izmešanog redosleda *ti li koliko to košta znaš?* u odgovoru jednog ispitanika iz generacije 1,5 pronađen je primer upotrebe enklitike u inicijalnom položaju:

- *Li znaš* koliko ti to košta?

Osim inicijalne pozicije, u prva dva primera upitnih rečenica uočava se i redosled enklitika koji se kosi sa pravilom navedenim pod (9). U poslednjem primeru, ispitanik je zamenicu *ti* u funkciji naglašenog subjekta shvatio kao dativ enklitičkog oblika iste zamenice i pravilno ga upotrebio iza upitne reči.

(2) Enklitika u načelu dolazi na postinicijalno (drugo) mesto u rečenici, iza prve naglašene reči ili sintagme (Klajn 2005:259). U korpusu nije pronađen nijedan primer sintagme kao prve naglašene rečenične konstituente, ali su nađeni primeri sa ličnom ili pokaznom zamenicom u ulozi subjekta, sa logičkim subjektom te sa glagolom i sa prilogom kao prvim naglašenim konstituentama na koje enklitika treba da se naslanja. U intervjuima su se pojavili sledeći primeri u kojima se enklitika ne naslanja na subjekat, odnosno ne nalazi se na očekivanom drugom mestu u rečenici:

- Ja [ne *bi se* iznenadio da bi bilo...; u stvari, toliko *sam* lenj...; nisam *se* osećala baš...; nekoliko puta *sam* na francuskom isto sanjala...]
- ... i to potpuno *je*, ono, van konteksta...
- ... nešto nije *mi* prijalo...

Prva dva primera pronađena su u intervjuima sa generacijom 1,5, dok su ostali iz intervjua sa drugom generacijom. U prvom primeru zapaža se praćenje utvrđenog redosleda enklitika, što se obrađuje u (9). Međutim, pošto prema Popoviću (2004: 273) „proklitička rečca *ne* uvek stoji u kontaktnoj poziciji ispred direktno negiranog glagola, bilo da je to glagol u prostom obliku (*ne pozivam*) ili pomoćni glagol u složenim oblicima (*ne bih pozivao*)“, u ovom slučaju enklitike *se* i *bi* moraju da se razdvoje i da enklitika *se* dođe na predviđeni postinicijalni položaj, ovde ispred negacije. Drugi primer je ilustracija pravilnog položaja enklitike iza umetnutog elementa *u stvari* (4), ali u postavljanju enklitike *sam* ovde se dobija markirani redosled. Očekivani, nemarkirani položaj enklitike je iza subjekta, u ovom slučaju lične zamenice *ja*.

U sledećem primeru iz intervjua sa pripadnikom generacije 1,5 očekivano mesto enklitike je iza logičkog subjekta u dativu *mami*:

- ... njegov engleski bi reko da je, u stvari, jako dobar, a mami sada *je* mnogo bolji nego što je bio.

U upitniku, od rečenice sa izmešanim redom reči *dopao se meni taj nije grad* dvoje ispitanika, po jedan iz svake generacije, sastavilo je rečenicu sa enklitikom na trećem mestu umesto iza logičkog subjekta u dativu:

- Meni nije *se* dopao taj grad.

Samo jedan primer glagola kao prve naglašene konstituente iza koje se ne javlja očekivana enklitika pronađen je u intervjuu sa jednim pripadnikom generacije 1,5:

- ...nisu toliko *se*, da kažem, slagali sa svojim učiteljima...

Mnogo češće se kao prvi naglašeni element sreće prilog. U primerima koji slede, od kojih su prva dva iz intervju sa generacijom 1,5, a druga tri sa pripadnicima druge generacije, enklitika se očekuje iza priloga za mesto, ali je upotrebljena iza spoja prilog + zamenica u funkciji subjekta (*ovde sve*), iza spoja dva priloga (*tu definitivno, tamo bilo gde i ponekada malo*) i spoja prilog + glagol (*tu radila*):

- ... ovde *sve je* dalje...
- ... i tu definitivno *me* nisu stavili u I-Es-El.
- ... tamo bilo gde *se* izlazi...
- ... ponekada malo *sam* uplašen...
- ... i tu radila *sam* mnogo sa crkvom...

U korpusu se prilog za vreme često sreće kao najbliži naglašeni element na koji enklitika treba da se nasloni. Najčešće se sreće prilog *onda*, bilo samostalno, bilo posle veznika *i* i *ali*. Svi primeri koji slede su iz intervju sa drugom generacijom.

- Kad su oni isto na pauzu, *onda* pošalju *mi* neke poruke...
- ... ali *onda* prestali *su* da nas- da insistiraju posle kad su videli da nema...
- ... i *onda* vraćamo *se* nazad...

U prethodna tri slučaja iza priloga *onda* upotrebljen je glagol, dok se u narednima iza priloga nalazi drugi prilog, bilo za vreme (*uvek, ponekad*), bilo za način (*najlakše, teško*):

- ... *onda* [*uvek mi* promeni kad probam na srpskom...; *ponekad nam* to potrefi *se*...; *najlakše mi je* na engleskom...; *teško mi je* neki put...].

U svim primerima u ovoj grupi enklitika je lična zamenica u dativu. U primeru ... *i onda ponekad NAM to potrefi SE* uočava se i da su enklitike *nam* i *se* razdvojene, što nije u skladu sa pravilom opisanim u (9).

Iza priloga *onda* sledi subjekat u vidu pokazne zamenice *to* i imenice *košarku*:

– ... i onda [to *sam* prestala...; košarku *sam* radila...].

Ukoliko bi se u navedenim primerima u kojima je prilog *onda* upotrebljen bilo samostalno, bilo sa veznicima *i* i *ali*, našla pauza u govoru, enklitika bi bila na pravom mestu. Međutim, u ovim slučajevima pauza se u intervjuima ne čuje, tako da autorka smatra da enklitika treba da dođe neposredno iza ovog priloga.

Od ostalih priloga, pronađeni su prilozi za vreme *pre* i *ponekad*, prilog *još* kojim se dodaje informacija, prilog za količinu *više* i prilog kojim se izražava mogućnost *možda*:

– ... pre bilo *je* bolje predstave...

– Ponekad sa sestrom *sam* odlazila malo...

– ... znači, još nisam *se* usmerila baš u koji pravac.

– ... više družim *se* s prijateljima...

– ... možda malo *mi* teže išlo da pišem essayove...

– ... pa sam mislila možda ovo *je* bolje.

Svi primeri osim prvog nađeni su u intervjuima sa ispitanicima iz druge generacije. U tri primera posle priloga je upotrebljen glagol (*bilo, nisam, družim*), a u po jednom imenica u instrumentalu s predlogom (*sa sestrom*), prilog (*malo*) i pokazna zamenica (*ovo*). U primeru *možda malo mi teže išlo da pišem essayove* uočava se i izostavljanje enklitičkog oblika pomoćnog glagola za perfekat *je*.

U pismenom odgovoru jedan ispitanik iz druge generacije stavio je enklitiku *ću* dalje od postinicijalnog položaja, odnosno, u ovom slučaju, iza priloga *možda*:

- Možda jedan dan *ću* da i pokusam italijanski naučiti.

U jednom slučaju u upitniku, od izmešanog reda reči *što slušaju više trudim se manje me*, po jedan ispitanik iz svake generacije sastavio je rečenicu sa enklitikom dalje od inicijalnog priloga za način:

- Što više trudim *se* manje me slušaju.

Posle priloga za način *jako* u inicijalnom položaju dva ispitanika iz generacije 1,5 nisu upotrebila najpre enklitiku, kao što se očekuje. U zadatku su konstituente bile izmešane na sledeći način: *jako njoj se koncert ide na*, a rečenica koju su sastavili je sledeća:

- Jako njoj *se* ide na koncert.

Jedan ispitanik iz druge generacije upotrebio je elemente *umorna je na njoj videlo nije se da* na sledeći način, sa enklitikom na trećem mestu u rečenici:

- Na njoj nije *se* videlo da je umorna.

Ovde se enklitika očekuje posle predložko-padežne konstrukcija na + lokativ u funkciji priloga.

(3) Prema Klajnu (2005:261), enklitika može da se upotrebi najkasnije iza glagola, ali ne dalje prema kraju rečenice. U govoru, nijedan ispitanik nije upotrebio enklitiku na kraju rečenice. U upitniku je data sledeća rečenica sa izmešanim redosledom reči *još vam treba li nešto?* koju je jedan pripadnik generacije 1,5 sastavio sa enklitikom na kraju rečenice:

- Nešto još vam treba *li?*

Samo jedan ispitanik iz druge generacije stavio je enklitiku u krajnji položaj u rečenici sastavljenoj od izmešanih konstituenti *godina je trideset mi*:

- Trideset godina mi *je*.

(4) Prema Popoviću (2004:306), enklitike ne mogu da se nađu iza unutrašnjih pauza, koje se u pisanju obeležavaju zapetom. Vuksanović (2005:19) navodi da enklitike ne mogu stajati na početku samostalnih rečeničnih delova, kao što su zavisne rečenice, niti kad se ispred njih prekida rečenični tok umetanjem ili na neki drugi način.

U sledećim primerima, ispitanici iz obe generacije (prvih 7 iz generacije 1,5, a poslednjih 6 iz druge generacije) u intervjuima su upotreбили enklitiku iza zavisne rečenice na mestu gde se oseća pauza, to jest na početku sledećeg samostalnog dela rečenice:

- ... kad [smo došli, *sam* redovno pisala...; sam igrao fudbal, *je* uvek bilo puno naših...; sam umorna, *sam* primetila da...; smo došli, *sam* redovno pisala...; sam bio u Srbiji, *sam* pokušavao ponekad da razmišljam na srpskom.; sam kren(u)o na fakultet, *sam* prekinuo... se svađam s mamom, *se* svađam na srpskom.; je naša mama bila mala, *je* kupljeno;
- ... dokle sam mogo, *sam* bio u tome.
- Dan pre nego što smo otišli, *samo* bili na plaži.
- Od kad se sećam, *su* dolazili svake godine.
- ... zadnji put kad sam bila, *je* bilo pre dve godine...
- Ja, od kad sam beba, mislim, *sam* išla u crkvu.

Uočljivo je da je u svim primerima ispred pauze upotrebljena zavisna vremenska rečenica, mada je isuviše mali broj primera da bi se mogao izvući zaključak da se u serblišu u Vankuveru enklitike po pravilu upotrebljavaju posle zavisnih vremenskih rečenica. U

poslednjem primeru položaj enklitike *sam* krši dva pravila: pojavljuje se iza duže priloške odredbe *od kad sam beba* i iza umetnutog elementa, glagola *mislim*.

U primeru iz intervjuja sa ispitanikom iz druge generacije *Tamo je veće društvo SAM primet-...*, enklitika *sam* upotrebljena je iza unutrašnje pauze kojoj prethodi mesna rečenica.

U sledećem primeru, takođe iz intervjuja sa pripadnikom druge generacije, posle naporednog veznika *a*, treba umesto veznika *da* upotrebiti vremenski veznik *kad* da bi rečenica imala smisla. Mada se u govoru ispitanika koji je ovo izjavio ne čuje izrazita pauza, za tumačenje ovog primera, autorka pretpostavlja da bi se pauza nalazila iza *ćirilicu*. Time enklitike *mi* i *je* dolaze na prvo mesto iza pauze, što se protivi navedenom pravilu. Osim toga, u prvom delu rečenice enklitika *je* upotrebljena je daleko od prvog naglašenog člana *meni*, što nije u skladu sa pravilom navedenim u (1), a enklitika *mi* predstavlja nepotrebno, negramatično ponavljanje logičkog subjekta.

- Meni da čitam i pišem latinicu *mi je* isto, a da čitam i da pišem ćirilicu *mi je* teže da pišem.

Prvi od sledećih primera pokazuje stavljanje enklitike iza pauze kojoj prethodi prilog *međutim*, a u ostalima enklitika je stavljena iza umetnutih poštapalica (*znači, tako, onako, kao, ono*):

- ... međutim, *je* prvi ikada u provinciji...
- ... ona, *znači, je* pričala srpski...
- Ja igram sport ili, *tako, se* viđam sa društvom ...
- ... ali u stvari više, *onako, je* to jednom mesečno.
- ...i, ono, *kao, ću* ja to da ostavim na leto...
- Zato što baš često, *am, onako, se* čujem sa...

U primeru *Milan se- i Dragan, su se- uvek su se igrali, kao, igrice...* enklitike *su* i *se* upotrebljene su iza umetnutog elementa. Govornik se prekida posle povratne zamenice *se* i umeće dodatni subjekat *i Dragan*, pa se posle pauze koja sledi očekuje naglašena reč, u ovom slučaju *uvek*, na koju enklitike mogu da se naslone. Ispitanik je to očigledno uočio i ispravio se.

(5) Enklitika dolazi posle veznika, zavisnih i naporednih (Popović 2004:297). U primerima koji slede enklitike su upotrebljene dalje od veznika. U prvoj grupi, enklitike su upotrebljene iza spoja uzročnih veznika *zato što* i *pošto* i subjekta umesto iza veznika a ispred subjekta, što je očekivani položaj.

– ... zato što [engleski *mi je...*, ja *sam* sad u školi..., ona *se* rodila u Jugoslaviji..., moji drugari *su* većina Filipinci, svi *su* tamo..., tata *je* često na tim vestima..., neke stvari iz gramatike *su* slične..., to *sam* sad radila..., (je) imalo *nas* mnogo, ta osoba *je* deo kompanije.]

– Pošto [ja *sam se...*, pošto mama *je* bila u folkloru godinama...]

Prva četiri primera u uglastim zagradama su iz intervjuja sa generacijom 1,5, sledećih pet sa drugom generacijom, a poslednji je iz pismenog odgovora jednog pripadnika druge generacije. Primere sa veznikom *pošto* upotrebio je u intervjuima po jedan pripadnik iz svake generacije.

Sa istim veznicima iza kojih su upotrebljeni prilozi za način (*jako, teško*) i vreme (*retko, uvek, stalno, sad*), enklitika se ne nalazi na očekivanom mestu iza veznika:

– ... zato što [jako *je* dobra kompanija..., teško *je*..., retko *je* koristim..., uvek *smo* živeli u townhouse..., stalno *smo* pričali engleski...]

- ...pošto [stalno *sam* sporije pisao..., sad *smo* na tački gde moram malo da ga vozim..., sada *sam* i na fakultetu.....]

Po četiri od navedenih primera nađeni su u intervjuima sa pripadnicima svake generacije.

U sledeća dva primera, po jednom iz svake generacije, posle veznika, na mestu gde se očekuje enklitika upotrebljen je glagol. U prvom slučaju enklitika *sam* je deo perfekta, a u drugom je upotrebljena povratna zamenica *se*.

- ...zato što [mislio *sam* da ću mnogo više zaboraviti...; što osećam *se*...]

Posle sastavnog veznika *pa*, na mestu enklitike upotrebljeni su pridev kao prvi deo gramatičkog subjekta, logički subjekat, glagol i prilog:

- ... pa [sva *se* deca okupe..., meni *je* svejedno..., nisam *je* celu pročitala; opet *sam* prestao..., najlakše *je* ako...]

Pogodbeni veznik *ako* u sledećim primerima najpre prati subjekat u vidu imeničke sintagme i odnosne rečenice, a enklitika je upotrebljena na trećem mestu umesto očekivanog mesta posle veznika:

- ... ako [moja mama *ih* zove..., sta napisu *je* mnogo bez veze..., sta neko pise na fejsbuku *je* nogo lose...]

Sve primere upotreбили su ispitanici iz druge generacije, s tim što je prvi pronađen u intervjuu, a poslednja dva u pismenim odgovorima.

Posle veznika *da* takođe su, umesto enklitike u vidu zamenice u dativu sa povratnom zamenicom *se* i 1. i 3. lica jednine prezenta glagola *jesam*, upotrebljene druge konstituente: subjekat, glagol i prilog, odnosno priloška sintagma:

- ... treba mi, u stvari, nekoliko dana da mozak *mi se* pretvori...

- ... čini mi se da srpska deca *su* neki put malo...
- Popuni se kao neki obrazac da u principu *se* potvrđuje...
- ... mislim da pre *sam*... pre sam bila još gora...
- ... svi znaju da tamo *je* to velika stvar...
- Kad to završim, mogu ponovo da malo više *se* vozikam.

Primere: *Treba mi, u stvari, nekoliko dana da mozak mi se pretvori...*, *Popuni se kao neki obrazac da u principu se potvrđuje...* i *Kad to završim, mogu ponovo da malo više se vozikam* upotrebili su u intervjuima ispitanici iz generacije 1,5. Ostali primeri nađeni su u intervjuima sa drugom generacijom.

Iza veznika *ili* u prvom primeru koji sledi, umesto enklitike upotrebljen je odrični oblik pomoćnog glagola *jesam* u 3. licu jednine prezenta, a u drugom veznik *i* i dativ lične zamenice. Oba primera su iz intervjuja, prvi sa pripadnikom druge, a naredni sa ispitanikom iz generacije 1,5.

- Ili nije *nam* rekla da će to biti...
- ... ne znam da l' sam se ja ulenjila ili i meni *je* lakše...

U vezničkim spojevima *tako da* i *ko da* pripadnici generacije 1,5 posle veznika stavili su prilog *verovatno* i glagol *sećam*, a enklitike *mi* i *se* dalje od očekivane pozicije:

- Tako da verovatno *mi je* to i tu poslužilo.
- ... onako, ko da sećam *se* neke slike od životinja...

U upitniku je pronađen još jedan primer udaljavanja enklitike od veznika. U zadatku u kojem se traži da se sastave rečenice od izmešanih konstituenti, u sledećem primeru, pripadnik druge generacije stavio je enklitiku dalje od veznika, posle lokativa s predlogom u

funkciji nepravog objekta. Od elemenata *Ani bilo što na njega je je žao vikala*, pripadnik generacije 1,5 sastavio je rečenicu:

- Ani je bilo što na njega *je* vikala. [izostavljen prilog *žao*]

U intervjuima sa drugom generacijom pronađeni su sledeći primeri razdvajanja enklitike od pojedinih veznika:

- Ali to, sad, možda bi češće pisala na srpskom da ne *bi mi* telefon stalno menjao reči.
- ... kad mama i tata više, onako, znali *su* šta rade...

U prvom primeru, enklitike *bi* i *mi* u načelu slede pravilo navedeno pod (9), ali u ovom slučaju, kako negativna partikula *ne* i glagol moraju biti u kontaktnoj poziciji, što je ispitanik tačno upotrebio, samo se enklitika *mi* može naći na očekivanom mestu posle veznika. U drugom primeru, enklitika je veoma udaljena od očekivanog mesta jer se nalazi posle čak četiri akcentovane konstituente.

(6) „Enklitika nikad ne može stajati odmah iza izrazito proklitičnih veznika *i*, *ni*, i *a*“ (Popović 2004:297-8). U korpusu (intervju sa pripadnikom generacije 1,5) uočen je samo jedan slučaj stavljanja enklitike iza naporednog veznika, u ovom slučaju *i*:

- ... ponekada, kad odemo u sobu i *smo* nas dvojica u Srbiji, onda taj momenat pričamo na engleski.

(7) Vuksanović (2005: 20) navodi da se enklitika stavlja odmah iza upitnih i odnosnih zamenica i iza drugih upitnih reči. U korpusu je pronađen mali broj slučajeva udaljavanja enklitike od navedenih elemenata:

- ... puno ima dece što nisu *ih* forsirali...
- Siniša me isto učio malo engleski što on *je* bio u školi učio...

- ... ja ih pitam, kao, šta ko *je* radio
- ... ne znam kako ljudi *se...* bave...

Prva tri od prethodnih primera pronađena su u intervjuima sa pripadnicima generacije 1,5, dok je poslednji iz intervjua sa jednim ispitanikom iz druge generacije. U prva dva primera enklitika je udaljena od odnosne zamenice *što*, a u poslednja dva od upitnih reči *šta* i *kako*.

U pismenom odgovoru jednog ispitanika iz druge generacije pronađen je sledeći primer:

- Ona je isti imala čoveka ko *je* joj “propose”...

U njemu je umesto enklitike *joj* iza lične zamenice *ko* upotrebljen najpre enklitički oblik pomoćnog glagola *je*, što se kosi sa redosledom enklitika u nizu. Osim toga, u ovom primeru bi umesto zamenice *ko* trebalo upotrebiti odnosnu zamenicu *koji*.

U upitniku je data sledeća rečenica sa izmešanim redom reči: *još da vam li treba nešto*. Po jedan ispitanik iz svake generacije umetnuo je enklitiku između delova upitne reči:

- Da *vam* li još nešto treba? [generacija 1,5]
- Da *vam* li treba još nešto? [druga generacija]

Složena upitna reč *da li* sadrži upitnu enklitičku partikulu *li*, koja po pravilu dolazi ispred svih ostalih enklitika (videti tačku 9).

(8) Prema Klajnu (2005: 260), enklitika se ne može upotrebiti posle duže priloške odredbe jer je na tom mestu pauza. U intervjuima sa generacijom 1,5 pronađeni su sledeći primeri:

- možda pre 5 godina *je* imao nešto novo...
- ... i onda, celu gimnaziju i fakultet *sam* išla svako leto...

– ... i do high school *bi* reko da su mi...

N: Koliko često komunicirate s njima?

– Jako retko *bi* rekao, ono, možda nekad za rođendan (?) *se* čujemo.

Pored stavljanja enklitike *se* iza duže priloške odredbe, u poslednja dva primera uočava se još jedna nepravilnost u položaju enklitike. U govoru ispitanika u ovom slučaju pauza se ne čuje, ali se očekuje iza priloške odredbe *jako retko*, tako da bi prema pravilu navedenom u (4), enklitika *bi* morala stajati iza glagola *rekao*.

(9) Ako se u prostoј rečenici javi više enklitika, sve se grupišu zajedno po utvrđenom redosledu. Popović (2004: 290) daje tabelu u kojoj prikazuje redosled nizanja enklitika:

li	Glagolska enklitika <i>sem je</i>	Zameničke enklitike				se	je (=3. l. jedn.)
		Ekspresivni dativ	Sintaksički dativ	Akuzativ	Genitiv ²⁸		

Ispitanici iz generacije 1,5 razdvojili su enklitike u sledećim primerima:

– ... pošto *mi* taj od tih normalnih vrata *se* najviše dopao.

– ... malo *bi* duže *mi* trebalo da ovo pročitam...

– Zar *ti* nije *se* želja ispunila?

Prva dva primera pronađena su u intervjuima, a poslednji je rečenica sastavljena u upitniku, gde je dat pomešan red reči: *se zar želja ispunila ti nije?*

U svim primerima se uočava da su enklitike, i pored razdvojenosti, upotrebljene pravilnim redosledom. U prva dva primera oblici *mi* i *ti* – dativ zamenica *ja* i *ti* – prethodi

²⁸ Popović (1987:290) navodi niz primera iz književnosti. Samo jedan od njih ilustruje redosled akuzativ + genitiv: *Joj, bog nas ih sačuvaj!* Klajn (2005), međutim, navodi da genitiv dolazi pre akuzativa, u akuzativ ubrajajući i povratnu zamenicu *se*: *Ne želim to imanje, davno sam ga se odrekao*. U korpusu nije pronađen nijedan slučaj upotrebe ovih padeža.

povratnoj zamenici *se*; u drugom, glagolska enklitika *bi* upotrebljena je pre zameničke enklitike *se*.

Enklitike su grupisane zajedno, ali ne prate utvrđeni redosled u rečenicama sastavljenim od izmešanih reči datim u upitniku. Od izmešanih konstituenti *je zbolela ju glava*, po jedan ispitanik iz svake generacije sastavio je sledeću rečenicu:

- *Zbolela je ju glava.*

Od izmešanih reči *tata je šta pitao me da donese mi s puta*, jedan predstavnik generacije 1,5 i dvoje iz druge generacije napisali su:

- *Tata je me pitao šta s puta da mi donese.* [po jedan ispitanik iz svake generacije]
- *Tata je me pitao šta da donese mi sa puta.* [druga generacija]

U svim primerima enklitički oblik glagola *je* stavljen je na prvo mesto, ispred zameničkih enklitika u akuzativu *ju* i *me*, a uz to, u poslednjem primeru enklitika *me* u zavisnoj rečenici razdvojena je od veznika *da*.

- ... i da mi objasni njegove slike zašta *je ih* slikao.

Upotreba lične zamenice u akuzativu *ih* iza pomoćnog glagola *je* u prethodnom primeru uočena je u pismenom odgovoru jednog pripadnika druge generacije.

U upitniku je dat i sledeći niz reči od kojih ispitanici treba da sastave rečenicu: *smo rekli joj*. Jedan ispitanik iz generacije 1,5 rečenicu je sastavio stavivši zamenicu u dativu *joj* ispred glagolske enklitike *smo*:

- *Rekli joj smo.*

U intervjuu sa jednim predstavnikom druge generacije pronađen je samo jedan primer u kojem se ne poštuje očekivani redosled enklitika:

- *Ona blizu živi, pa je mi mnogo lako...*

U kratkim pismenim odgovorima pripadnika druge generacije pojavio se jedan primer stavljanja enklitike *je* ispred zamenica *mu* (dativ od zamenice *on*) i *ih* (zamenica *oni* u akuzativu):

– Čak *je mu* rekla...

U oba poslednja primera glagolska enklitika *je* upotrebljena je ispred dativa ličnih zamenica *ja* i *on*: *mi* i *mu*.

(10) Ako su infinitiv i konstrukcija *da* + prezent upotrebljeni kao dopuna glagolima i izrazima nepotpunog značenja, enklitike vezane za njih generalno ostaju uz infinitiv, odnosno *da* + prezent (Popović 2004:343). U korpusu nije pronađen nijedan primer upotrebe enklitika sa infinitivom, a u intervjuu sa ispitanicima iz druge generacije pronađena su samo dva slučaja anticipativne pozicije enklitike umesto unutar konstrukcije *da* + prezent i to posle modalnih glagola *mora* i *vole*:

– ... ali na španskom *se* sve mora da spomene...

– ... i svi *se* vole da druže...

(11) Vuksanović (2005: 20) navodi da neki gramatičari smatraju da je položaj enklitike iza dve reči završen proces u današnjem srpskom jeziku, to jest, da je razdvajanje sintagme, odnosno umetanje enklitike između odredbe i imenice postalo stilemska ili arhaična pojava. Kao primer daje: *Toga je dana Vuk Isaković prelazio sa pukom... preko jednog uskog brvna* (M. Crnjanski: *Seobe*, navedeno u Vuksanović 2005: 20). Međutim, u književnoumetničkom, novinarskom i razgovornom stilu mesto enklitike je često unutar sintagme, tako da Vuksanović smatra da se ovde pre radi o kolebanjima nego o nepoštovanju jezičke norme, te da priroda teksta određuje mesto enklitike. Vuksanović navodi samo

imeničke sintagme, dok Klajn (2005: 260) spominje i prilošku sintagmu (*Samo se iz Niša niko nije prijavio*).

U upitniku je pronađen jedan primer umetanja enklitike unutar sintagme. Od datih izmešanih reči *dopao se meni taj nije grad* ispitanik iz generacije 1,5 razdvojio je imeničku sintagmu:

- Taj *se* grad meni nije dopao.

Sintagme su nerazdvojene, odnosno, enklitika nije umetnuta u dva primera, takođe u upitniku koji su popunjavali ispitanici iz generacije 1,5. Dati su nizovi reči sa izmešanim redosledom: *dopada njemu se odlučnost njena* i *što slušaju više trudim se manje me* i pronađeni su sledeći primeri u kojima sintagma nije razdvojena enklitikom:

- Njena odlučnost *se* njemu dopada.
- Što više *se* trudim, manje me slušaju.

Potrebno je napomenuti da se u prva dva primera umetanja enklitike unutar sintagme radi o markiranom redosledu rečeničnih konstituenti. Nemarkirani redosled je *meni se nije dopao taj grad i njemu se dopada njena odlučnost*.

4.2.3.3. Diskusija

- Na osnovu rezultata ispitivanja redosleda rečeničnih članova, zaključak je da u obema generacijama preovladava očekivani, gramatični, neobeleženi redosled.
- Markirani redosled umesto nemarkiranog preovladava samo u po jednoj rečenici sa implicitnim subjektom i sa logičkim subjektom.
- Nerazumevanje očekivane strukture, odnosno negramatični redosled veoma je uočljivo u odgovorima za rečenicu sa izostavljenim subjektom u kojoj je dopuna zavisna

mesna rečenica, a među gramatičnim odgovorima markirani redosled upotrebljen je u najvećem broju odgovora.

- Markirani redosled rečeničnih članova najčešći je i u rečenici sa zavisnom uzročnom rečenicom kao dopunom.
- Veoma je malo gramatičnog rasporeda u odričnim rečenicama u kojima se nalaze odrične zamenice u kosim padežima s predlogom, što ukazuje na nepoznavanje ove strukture.
- U poređenju sa veličinom korpusa (polučasovni intervjui i obiman upitnik), uprkos navednim pogrešnim načinima upotrebe, nepravilna upotreba enklitika u većini slučajeva relativno je retka.
- Tendencija smeštanja enklitike u inicijalni položaj u prosto rečenici javlja se u veoma malom broju slučajeva i to samo u upitniku, tamo gde se od ispitanika tražilo da sastave rečenicu od izmešanih elemenata. Autorka zaključuje da se ovde ne radi o nedovoljno naučenom aspektu jer se to u spontanom govoru i pisanju ne uočava ni kod jednog ispitanika. Ovo su izuzetni slučajevi u kojima je verovatno posredi umor usled relativno dugog intervjua i upitnika.
- Kad se radi o pravilima da enklitika ne može da stoji na kraju rečenice, iza naporednih veznika *a*, *i* i *ni*, iza upitno-odnosnih zamenica i upitnih reči, te da mora da stoji unutar konstrukcije *da + prezent* kao dopune glagolu, takođe je veoma mali broj slučajeva upotrebe enklitika na pogrešnom mestu.
- Nešto je češća upotreba enklitika iza duže priloške odredbe i uočljivo je da se ti malobrojni primeri nalaze samo u intervjuima sa generacijom 1,5.

- Redosled grupisanja enklitika kad ih je više u rečenici narušen je u pet navrata u govoru i upitniku generacije 1,5 i u tri navrata u drugoj generaciji, dok do razdvajanja enklitika dolazi samo u tri navrata u generaciji 1,5.

- Najjača tendencija odstupanja od pravila uočena je kad se radi o pravilima stavljanja enklitika u postinicijalnu poziciju, iza veznika i iza unutrašnje pauze.

(a) Pojava smeštanja enklitike dalje od postinicijalne pozicije znatno je jača u govoru ispitanika iz druge generacije, a javlja se i u malom broju slučajeva u upitniku, i to podjednako kod pripadnika obe generacije.

(b) Tendencija udaljavanja enklitike od veznika veoma je jaka u obe generacije, s tim što je u drugoj nešto češća.

(c) Iza unutrašnje pauze enklitika se nešto češće javlja u generaciji 1,5. U obe generacije uočeno je da se pauza često javlja iza zavisne vremenske rečenice. U tim primerima istovremeno se uočava poklapanje sa pravilom da enklitika ne može da se nađe u inicijalnom položaju u rečenici. U samostalnim rečeničnim delovima, od kojih su mnogi nezavisne rečenice koje se nastavljaju na zavisnu, izostavljen je subjekat, tako da je očekivano mesto enklitike iza glagola, to jest na postinicijalnoj poziciji. U srpskom jeziku u matici enklitike se često sreću iza pauze, što je vidno u publicističkom stilu, kao u primeru *Mirko Marjanović, predsednik Vlade Republike Srbije, je predsedavao današnjoj sednici u Prištini* (Kartoteka jezičkih nedoumica 1999).²⁹ Prema istom izvoru, u službenoj korespondenciji često se enklitike, prvenstveno *je* i *su*, stavljaju u naglašeni položaj posle sintagme ili druge rečenice umesto odgovarajućih proklitičkih oblika *jesam* i *jesu*. Na osnovu

---

²⁹ <http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>

navedenog, autorka zaključuje da su iste izražene tendencije u korpusu dobijenom ovim istraživanjem pre posledica unutrašnjih promena u jeziku nego jezičkog kontakta.

- Tamo gde u primerima postoji gramatički subjekat, primećuje se tendencija sintaksičkog pojednostavljanja pod uticajem jezičkog kontakta. U tim slučajevima zapaža se da se enklitika u funkciji objekta u dativu ili akuzativu stavlja iza glagola (*nešto nije mi prijalo...*), sledeći redosled rečeničnih konstituenti subjekat + glagol + objekat, koji je u engleskom fiksiran, osim u posebnim slučajevima. Ista tendencija se zapaža i u primerima bez objekta, u kojima su konstituente samo subjekat i glagol (*ne znam kako ljudi se... bave*), kao i u onima u kojima je glavni glagol enklitički oblik glagola *jesam* praćen dopunom u vidu prideva, priloga i imeničke ili priloške sintagme (*zato što neke stvari iz gramatike su slične..., zato što svi su tamo..., zato što ta osoba je deo kompanije..., Ako sta neko napise na fejsbuku je nogo lose*).

- Ostali navedeni slučajevi stavljanja enklitika na pogrešno mesto mogu se pripisati nedovoljno naučenom aspektu jezika. Mada je moguće da do premeštanja enklitika u neuobičajen položaj dolazi usled kontakta sa engleskim, u kojem enklitike skoro da ne postoje,³⁰ ovu pojavu moguće je pripisati i nedovoljnoj izloženosti standardnom srpskom jeziku, ali i unutrašnjim tendencijama u strukturi srpskog jezika, gde se često uočava upotreba enklitika u neočekivanom položaju.

4.2.4. Kongruencija

Kongruencija u srpskom čini sintaksički sistem u kojem se međusobno vezani delovi rečenice ili sintagme slažu u rodu, broju, licu i padežu. Tačnije, nesamostalne promenljive

---

³⁰ Quirk i dr. (1985: 123) kao enklitiku u engleskom spominju samo oblik negativne partikule *not* kada se u neformalnoj upotrebi sažima sa pomoćnim glagolom koji joj prethodi, kao u primeru SHE ISN'T STUDYING.

reči (pridevi, pridevske zamenice, promenljivi brojevi i glagoli) slažu se sa samostalnim imeničkim rečima (imenicama i ličnim zamenicama) na koje se naslanjaju.

U engleskom jeziku, padežni sistem sveden je na dva padeža za imenice – neobeleženi običan, zajednički (eng. *common*) padež i obeleženi genitiv (Quirk i dr. 1995: 318) – i za lične zamenice koje imaju oblike za subjekat, objekat i genitiv (Quirk i dr. 1995: 336).

Imenice, determinatori i pridevi nemaju fleksiju kojom se iskazuje rod, ali neke zamenice za 3. lice (*he, herself, he, himself*) imaju obeležje prirodnog roda. Imenice se, kad je u pitanju rod, ne klasifikuju gramatički, nego semantički, prema koreferentnim odnosima sa zamenicama i to: ličnim, povratnim i onim koje počinju sa *wh-* (Quirk i dr. 1985: 314).

O kongruenciji, tj. slaganju imeničkih reči Quirk i dr. (1985: 725) govore samo u slučaju slaganja povratnih zamenica sa subjektom u broju i, tamo gde je to primenljivo, u licu i rodu kad su zamenice direktni objekat, dopuna subjekta ili predložka dopuna. Slaganje između zamenice i antecedenta pre se smatra koreferencijom nego slaganjem (Quirk i dr. 1985: 768).

Najvažnija vrsta slaganja u engleskom postoji između subjekta i glagola u 3. licu za finitne glagole i pomoćni glagol *have* u prezentu (simple present) i za kopulativni i pomoćni glagol *be* u prezentu (simple present) i prošlom vremenu (simple past). Ovde se slaganje odnosi samo na broj. Finitni glagoli i pomoćni glagol *have* u 3. licu jednine imaju nastavak *-s*, odnosno oblik *has*, dok u množini zadržavaju osnovni oblik; glagol *be* u prezentu ima oblik jednine za prvo i treće lice *am* i *is*, a u prošlom vremenu *was*, dok su oblici za drugo lice jednine i za množinu *are* i *were*.

U pododeljku koji sledi biće prikazani i analizirani primeri iz korpusa koji odstupaju od pravila kongruencije u srpskom.

4.2.4.1. Imeničke reči

Pridevi, pridevske zamenice i promenljivi brojevi slažu se sa samostalnom imeničkom reči u rodu, broju i padežu.

(1) U delu upitnika kojim se ispitala upotreba raznih morfosintaksičkih elemenata, ispitanicima su date tri rečenice u kojima se tražilo da upotrebe odgovarajući oblik prideva uz datu imenicu ili odgovarajući oblik pokazne zamenice i imenice, odnosno prideva i imenice u imeničkoj sintagmi: *Bez kiše, reke bi bile _____*. (*prazan*), *Ja mnogo volim _____* *kišu*. (*letnji*) i *Da li poznaješ _____* (*ona žena*) *sa _____* (*malo dete*)?

U prvoj rečenici pridev je imenički deo predikata, a u druge dve pridevi imaju atributsku funkciju. U velikoj većini odgovora oblici prideva su tačno upotrebljeni. Samo po jedan ispitanik iz svake generacije upotrebio je pridev u muškom rodu: *prazan* u prvoj rečenici; u drugoj, samo jedan pripadnik druge generacije upotrebio je pridev u množini: *letnje*; u delu treće rečenice koji sadrži predložko-padežnu konstrukciju jedan pripadnik generacije 1,5 i četvoro iz druge generacije upotrebili su pridev u ženskom rodu: *malom*.

Samo jedanput, u pismenom odgovoru pripadnika druge generacije pronađen je primer neslaganja prideva sa samostalnom imeničkom reči: *zato sto ima DOBRO pricu*, u kojem je očekivani oblik prideva akuzativ jednine ženskog roda: *dobru*.

(2) Pridevske zamenice takođe se retko upotrebljavaju bez slaganja sa samostalnim imeničkim rečima; pronađeno je samo pet primera neslaganja – dva u intervjuima sa generacijom 1,5 i tri u pismenim odgovorima druge generacije:

- Ja čitam *neki* knjige o biznisu i istoriji...
- ... odemo u *neko* bar...
- ... *svo* ovi koji smo ostali...
- ... da mu učiniš *toliku* zlo...
- Hteo bih da saznam *njegova* mišljene...

U navedenim primerima očekuju se sledeći oblici pridevskih zamenica: *neke* (akuzativ množine ženskog roda; *neki* (akuzativ jednine muškog roda); *svi*³¹ (nominativ jednine muškog roda; *toliko* i *njegovo* (akuzativ jednine srednjeg roda).

U primerima koji slede upotrebljen je niz koji se sastoji od prideva i pridevskih zamenica, a primeri su pronađeni u intervjuu sa jednim pripadnikom generacije 1.5:

- ... pa *razni takvi neki* druženja...
- ... u principu sam *takav* neka ličnost...

Da bi se pridevi i pridevske zamenice slagali sa imenicom, ovde je bilo potrebno upotrebiti ih u nominativu množine srednjeg roda (*razna takva neka*), odnosno u nominativu jednine ženskog roda (*takva*).

(3) Prema Stevanoviću (1989: 141), zbirni brojevi u funkciji subjekta obično dobijaju oblik srednjeg roda jednine, kao i reči koje određuju, tako da je u primeru ... *zato što NJENE DVE dece su, u stvari, puno na engleskom...* očekivani oblik zamenice i zbirnog broja *njeno dvoje*.

Zbirni broj je pravilno upotrebljen u primeru ...*imamo ukupno petoro dece KOJI dođu u našoj grupi...*, ali se odnosna zamenica ne slaže sa imenicom *deca* i treba da bude u nominativu množine za srednji rod – *koja*.

---

³¹ U standardnom srpskom jeziku oblik *svo* nije prihvatljiv.

4.2.4.2. Predikat

Slaganje predikata sa subjektom predstavljalo je veći problem, kako u intervjuima, tako i u pismenim odgovorima pripadnika obe generacije. Glagol se, prvenstveno kao predikat u rečenici, slaže sa subjektom u gramatičkom broju i licu, a ako je u obliku koji razlikuje rod, i u rodu. Od primera koji slede, pet je iz intervjuja i pismenih odgovora generacije 1,5, a ostali su iz intervjuja i pismenih odgovora druge generacije.

- I ne znam da li se i *računa* ove, kao, žurke...
- ... da su svi, evo, sve učionice *imali* vrata na napolje...
- ... meni *je* u mozgu sve thoughts...

U gornjim primerima očekivani oblik glagola je ženski rod množine: *računaju* i *imale*, a u poslednjem je *su* uz englesku imenicu u množini (na osnovu zamenice *sve*, autorka pretpostavlja da je govornik imenici *thought* pripisao ženski rod).

U rečenici *firma ima pravo da uzme nesto napisano na Fejsbuku kao razlog da nekoga ODPUSTE* subjekat je u prvom licu jednine ženskog roda, pa je očekivani oblik glagola *otпусти*.

Primer *Jedini razlozi koj su validni da se osobu otpusti sa posla JE ako SU nešto protiv radnog mesta PISALI. Ili ako SU nešto vrlo ne profesijalno se IZRAZILI, ili nekoga na nasilan način VREĐALI* sadrži više slučajeva nepoštovanja kongruencije samostalnih imeničkih reči i glagola. Uz subjekat *razlozi* očekuje se glagol u trećem licu množine *su*, a uz *osobu* treće lice jednine ženskog roda: *je pisala, se izrazila i je vređala*.

Imenička sintagma *neko istraživanje* je srednjeg roda u jednini, ali je glagol uz nju upotrebljen u muškom rodu, kao da se slaže sa imenicom *deo*: *jer sam jednog leta radio neko istraživanje koje je BIO deo matematike*. Ovde je čekivani oblik glagola *bilo*.

U primeru *Uglavnom to su BILI ono, kao, deca od mojih maminih i tatinih prijatelja*, glagol u 3. licu množine muškog roda ne slaže se sa imenicom *deca* u srednjem rodu 3. lica množine i treba da glasi *bila*.

U sledeća dva primera subjekti su zamenice u jednini *nešto* i *neko*, pa se uz njih očekuju glagoli u 3. licu jednine: *će* i *treba da razmišlja*, s tim što je *treba* bezličan glagol koji ne podleže kongruenciji.

– ... kao, ako sam napolje negde [...] onda *ću*, onako, na srpskom nešto da ispadne...

– Ja mislim da kad neko nešto napiše na Fejsbuk da *trebaju da razmisle*...

Uz ličnu zamenicu *mi* u primeru *mi smo BILA starija grupa*, enklitički pomoćni glagol *smo* stoji u očekivanom 1. licu množine, ali je glavni glagol upotrebljen u jednini i to u ženskom rodu, kao da se slaže sa imeničkom sintagmom *starija grupa* u imeničkom delu predikata.

Primer ... *ali bi mogle da INSPIRIŠE mlade devojke*... uzet je iz pismenog odgovora na pitanje koju bi osobu ispitanici želeli da upoznaju. Subjektat je u ovoj rečenici izostavljen, ali je u kontekstu čitavog odgovora jasno da su to Margaret Atvud i Opra, i na ovaj se višečlani subjekat odnosi modalni glagol *mogle*, a očekivani oblik glavnog glagola je *inspirišu* u trećem licu množine.

Slično ranije navedenom primeru iz pismenog odgovora pripadnika generacije 1,5, rečenica iz odgovora ispitanika iz druge generacije *Takodje bih htela da znam sta su RADILA kad su se PRIPREMELA da idu na mesec* sadrži implicitan subjekat *oni*, koji se odnosi na astronaute koji su prvi sleteli na Mesec. Prema tome, očekivani oblik oba glavna glagola je 3. lice množine muškog roda *radili* i *pripremali*.

Primeri *BILE SU par nekih stvari... i ... ali ipak ZAVISE na situaciju...* sadrže bezlično upotrebljene glagole čiji je jedini oblik 3. lice jednine: *bilo je* i *zavisi*. Za glagol *biti* očekuje se i dodatno obeležje srednjeg roda (up. Stevanović 1989: 130).

Imenice s pridevom, odnosno zamenicom u osnovi i nastavkom *-ina*: *većina*, *nekolicina*, (Stevanović 1989: 148-149) spadaju u zbirne imenice jer označavaju veći, neodređeni broj. Predikat s njima može da se slaže na tri načina: 1. po obliku: predikat se upotrebljava u jednini ženskog roda (*većina nas je uveravala*); 2. po značenju: predikat je u množini muškog roda ali je pridev u jednini ženskog roda (*većina komentatora to ne uviđaju*); 3. moguća je i upotreba predikata u srednjem rodu jednine (*većina građana je ostalo bez svoga doma*), što je zapaženo u novinarskom i govornom stilu. Predikat u primeru koji je pronađen u intervjuu sa predstavnikom generacije 1,5 slaže se sa subjektom po značenju, čime se više ističe množina lica, za razliku od slaganja po obliku, gde se imenica shvata kao kolektiv, jedinstvena celina više lica:

– Ja mislim da u stvari većina bi *hteli*...

4.2.4.3. Diskusija

Kongruencija je u govoru dece iseljenika u Vankuveru u velikoj meri očuvana, ali se ipak uočava tendencija pojednostavljivanja.

- Najčešće, podjednako u obe generacije, izostaje kongruencija predikata i imeničkih reči u subjektu, i to najviše u broju, gde bi se očekivalo najmanje grešaka. Ovo je neobično kad se ima u vidu da u engleskom subjekat i glagol mogu da se slažu jedino u broju. Ovo ukazuje na složenost ovog tipa kongruencije u srpskom, odnosno na nedovoljno naučen aspekt jezika, a ne na poklapanje sa engleskom strukturom.

- Greške u kongruenciji prideva i pridevskih zamenica sa nezavisnim imeničkim rečima nešto su ređe i javljaju se podjednako u obe generacije, dok je pronađena samo jedna greška u kongruenciji zbirnih brojeva i imenica.

- Pošto je sistem kongruencije u engleskom daleko manje složen nego u srpskom, može se zaključiti da je prisutno slabljenje ovog sistema u serblišu pod uticajem engleskog, ali da je taj proces tek u početnoj fazi. Slabljenju ipak više doprinosi složenost ovog aspekta srpskog i nedovljna izloženost ispitanika jeziku u matici.

4.2.5. Veznik *da*

U srpskom se veznik *da* javlja skoro u svim zavisnim rečenicama i kao drugi deo složenog predikata uz glagole i izraze nepotpunog značenja (Stevanović 1989: 820). Uvek se javlja u konstrukciji *da* + prezent. Slično enklitici *je*, ispitanici imaju tendenciju da veznik *da* u vezanom govoru izostavljaju ili da ga nagoveštavaju vrlo slabim, jedva čujnim izgovorom ili jedva приметnom pauzom tamo gde bi trebalo da se javi. U primerima koji se navode veznik *da* u zagradi stavljen je na mesto na kojem treba da se nalazi samo u slučajevima u kojima je ovaj veznik nagovešten.

(1) Sledeći primeri pokazuju izostavljanje ovog veznika u složenom predikatu posle nepotpunih glagola finitnog značenja, kopule *je* i priloga:

- ... ne umeju pola (*da*) kažu, pa baš ono, kao, prosto pričamo.
- To je bilo ranije, ranije je bilo smo duže išli.
- ... ako imamo neku tajnu i onda nećemo niko drugi zna...
- Imam dva mladža brata i onda uvek mi je lakše samo se dopisujemo.

- ... onda mož(e)š da uđeš u- da uđeš u drugu godinu engineering na UBC. Kao, možeš transfer.³²
- ... i mogu odlučim šta ja 'oću da radim.

Svi primeri sem prvog su iz intervjuja sa pripadnicima druge generacije. U navedenim primerima nepotpuni glagoli *umeti* i *moći* odgovaraju po značenju engleskom modalnom glagolu *can* iza kojeg se upotrebljava glagol u osnovnom obliku, pa je moguće da je ovde došlo do poklapanja sa engleskom strukturom.

(2) Konstrukcija da + prezent očekuje se u namernim zavisnim rečenicama u sledećim primerima iz intervjuja, od kojih su prva dva iz generacije 1,5, a poslednji iz druge generacije:

- Ako ima neki, kao, veliki event, onda to idemo gledamo...
- ... možda odemo nešto jedemo...
- I onda neki put oću nešto (da) kažem mami i tati...

U prva dva primera zapaža se sličnost sa engleskom strukturom go + glagol u osnovnom obliku (*go see, go eat*), koja je uobičajena u neformalnom govoru. Formalno, ovde se u engleskom iza glagola *go* upotrebljava infinitiv (*go to see, go to eat*).

(3) U zavisnim izričnim rečenicama uz glagole govorenja, mišljenja i osećanja očekuje se konstrukcija da + prezent, ali je veznik u sledećim primerima (prva dva iz intervjuja sa generacijom 1,5, a ostala tri sa drugom generacijom) izostavljen:

- Ova malo starija deca, a... ja mislim oni čitaju priče.
- Mislim to je zato što razmišljamo na engleskom.
- ... kažem neku reč ovako koju mislim (da) sam čula...
- Pa ja mislim najviše pričam engleski.

---

³² Ispitanik je upotrebio engleski glagol *transfer*.

- Ja od kad sam beba, mislim sam išla u crkvu i da gledam folklor .

U engleskom se u formalnom registru ovde upotrebljava veznik *that* koji po značenju odgovara vezniku *da* u srpskom. U razgovornom registru *that* se najčešće izostavlja u raznim konstrukcijama, a pogotovu posle glagola *say* i *think* (up. Biber et al. 1999: 681), tako da se zaključuje da je izostavljanje veznika u ovim primerima posledica poklapanja sa engleskom strukturom. Primer *Mislim to je zato što...* potpuno se poklapa sa redosledom konstituenti u engleskoj rečenici *I think that's because...*

4.1.5.1. Diskusija

- Premda nije jako izražena, tendencija izostavljanja veznika *da* zastupljena je u govoru pripadnika obeju generacija, s tim što je nešto češća u drugoj generaciji.
- Najizraženija je kad se veznik *da* izostavlja ispred drugog glagola u funkciji dopune nepotpunih glagola, nešto slabije uz glagole mišljenja i osećanja, a najslabije je izražena u namernim rečenicama.
- Pojednostavljanje upotrebe ovog veznika pripisuje se poklapanju sa engleskom strukturom u kojoj se *that* vrlo često izostavlja u govornom registru.
- U celini, na morfološkom planu, imenička paradigma znatno je podložnija ujednačavanju od glagolske. Na sintaksičkom planu najizraženije promene ogledaju se u izostavljanju enklitičkog oblika glagola *jesam* u perfektu i u čuvanju subjekatske lične zamenice u situacijama u kojima se ona u srpskom normalno izostavlja.

4.3. Leksika

Od svih segmenata jezičkog sistema leksika je najpodložnija promenama. Leksičke promene u jeziku odvijaju se takoreći svakodnevno – unose se nove jedinice i nova značenja,

a neke jedinice zasterevaju i izlaze iz upotrebe. Promene na nivou leksikona pogotovu su dinamične u situacijama međujezičkih kontakata. U domaćoj literaturi leksičkim aspektom jezičkog kontakta između engleskog i srpskog, odnosno anglicizmima u srpskom jeziku bave se Mišić ilić (2011), Mišić Ilić i Lopičić (2011), Panić Kavgić (2006) i Surdučki (1978), a veoma iscrpno ga obrađuje Prčić (2001, 2011a, 2012a, 2012b, 2013, 2014a, 2014b, 2014c.). Prčić anglicizam definiše šire od uobičajenog značenja opšte reči ili vezane morfeme iz engleskog jezika koja se u srpskom upotrebljava s različitim stepenom integrisanosti. Prema tom širem značenju, „anglicizam je reč, sintagma ili rečenica u srpskom čija upotreba odražava i/ili sledi normu engleskog jezika – ortografsku, gramatičku, semantičku ili pragmatičku” (Prčić 2011: 59). Na pragmatičkom nivou anglicizam se u srpskom ispoljava kao „upotreba uvezenih diskursnih formula u situacijama kada za njih postoje odgovarajuće i ustaljene domaće formule” (Prčić 2011: 83): *Misli/te o tome* (umesto *Razmisli/te*) ili *Uživaj/te* (umesto *Prijatno* ili *Lepo se provedi/te*).

Michael Clyne (2003) koristi termin prenošenje segmenta jezika koji definiše kao proces preuzimanja oblika, svojstva ili konstrukcije iz nekog drugog jezika. Na nivou leksikologije prenošenje može biti leksičko (prenošenje lekseme u formi i sadržaju: *Idem u GYM*), višestruko (prenošenje više leksičkih jedinica, bilo da su to ustaljeni izrazi ili ne: *Dali smo mu BIRTHDAY CARD*), semantičko (prenošenje značenja reči iz jednog jezika na reč u drugom uz izvesno morfemsko ili semantičko slaganje: *definitivno, interes*), leksičkosintaksičko (prenošenje jedne ili više leksema zajedno sa sintaksičkom konstrukcijom: *imati lunch* umesto *ručati*), semantičkosintaksičko (prenošenje značenja i sintaksičke konstrukcije čitave sintagme/idiomatskog izraza: *početi školu*) i pragmatičko (prenošenje pragmatičke strukture: *Imajte lep dan*, umesto *Prijatan dan*).

Clyneovom pragmatičkom prenošenju odgovara termin **pragmatički anglicizmi** koji su uvele Mišić Ilić i Lopičić (2011: 263), a koji definišu kao upotrebu „diskursnih formula iz engleskog jezika u situacijama kada za njih postoje odgovarajuće i ustaljene formule u srpskom jeziku, kao i uvođenje diskursnih formula iz engleskog jezika tamo gde postoji izvesna diskursna praznina“. Kao primere pragmatičkih anglicizama navode *Da li mogu da vam pomognem?* umesto *Izvolite* (obraćanje prodavca u radnji) ili uzvike i diskursne markere kao što su *baj-baj* ili *okej*. Pragmatički anglicizmi javljaju se u obliku reči (uzvici, imperativi, prilozima ili skraćenice: *Okej, OMG, Zaboravi*), sintagme (*Prijatan put!*) i rečenice (*Pričaj mi nešto o tome*).

U ovom poglavlju, koje se bavi upotrebom pojedinačnih reči, kolokacija, sintagmi i rečenica u govoru ispitanika u Vankuveru, materijal iz korpusa podeljen je u tri odeljka prema klasifikaciji T. Prčića (2011): sirovi anglicizmi, skriveni anglicizmi i očigledni anglicizmi, s tim što će se u odgovarajućim odeljcima ukazati na pragmatičke anglicizme i vrste prenošenja prema Clyneu (2003). Na kraju će se posvetiti pažnja uočenim stilskim odlikama serbliša koji govore pripadnici mlađe generacije u Vankuveru.

4.3.1. Skriveni anglicizmi

Prčić (2011: 121-122) definiše skrivene anglicizme kao reči (*definitivno, kopija, generalno, locirati*), sintagme (*podignuti sankcije, praviti pare, imati razgovore, noćna mora, što je pre moguće*) i rečenice (*Mogu li da vam pomognem? Pričaj mi o tome*) srpskog jezika koje odražavaju normu engleskog jezika i/ili slede običaje engleskog jezika. Značenja i/ili upotrebe svojstvene oblicima engleskog jezika kriju se u oblicima srpskog jezika. Clyneovi (2003) termini leksičko prenošenje (reči), leksičkosintaksičko prenošenje

(kolokacije, sintagme) i pragmatičko prenošenje (rečenice), kao i pragmatički anglicizmi Biljane Mišić Ilić i Vesne Lopičić (2011) sadržani su u skrivenim anglicizmima.

Primeri iz korpusa obuhvataju većinom imenice, glagole i sintagme-kolokacije koje se tematski mogu razvrstati u tri hijerarhijska leksička polja: *obrazovanje, jezik i aktivnosti u slobodno vreme*. Posebnu grupu čine pojedinačni primeri (reči, kolokacije, sintagme i rečenice) koji se ne mogu povezati u tematske celine.

4.3.1.1. U domenu obrazovanja

Primeri koji spadaju u semantičko polje *obrazovanje* najbrojniji su, a mogu se dalje podeliti u grupe koje označavaju *studije (fakultet), organizaciju školske godine, gradivo i zgradu* obrazovne ustanove.

U engleskom se imenica *school* upotrebljava kao opšti termin za sve nivoe obrazovanja, te ispitanici lako prenose tu upotrebu na reč *škola* i kad govore o visokoškolskom obrazovanju.

Najbrojniji su primeri upotrebe imenice *škola* umesto *studije*, odnosno u svakodnevnom govoru *fakultet*. U većini navedenih primera, imenica *škola* upotrebljena je u tačnim padežnim oblicima s odgovarajućim predlozima (*u školu/školi, o školi, za školu, van škole, zbog škole*); u dva navrata predlozi su pogrešno upotrebljeni (*bavim sa školom i društvo od škole*), gde se uz instrumental ne očekuje predlog, a uz genitiv se očekuje predlog *iz*, odnosno *s(a)* kad bi se umesto prenesenice *škola* upotrebila srpska reč *studije* ili *fakultet*. U primeru *... neću se vratiti do škole...* genitiv je pravilno upotrebljen uz predlog *do*, ali u srpskom se očekuje lokativ s predlogom *u* (*u školu*). Imenica *škola* bez predloga upotrebljena je u odgovarajućim padežnim oblicima akuzativa (*sanjam/imam/radio školu*) i genitiva (*završavanjem škole*).

Generacija 1,5

- Idem u *školu*...
- Ja sam sad u *školi*.
- ... na primer, kad pričamo o poslu, o *školi*...
- Mnogo sanjam i posao i *školu*.
- O *školi* isto i na srpskom i na engleskom.
- ... o *školi* i o poslu kada razmišljam...
- ... da neki projekat za *školu* uklopim sa poslom...
- ... većina bi hteli da im ćerke idu u *školu*.
- Trenutno se samo time bavim - završavanjem *škole* ove godine.
- ... ja se sad samo bavim sa *školom*.
- ... svako ima svoj život, ima poslove, *školu*...
- Bio sam tri meseca u Montrealu u *školi*.
- ... i onda sam dao otkaz da se vratim u *školu*.
- ... kad smo bili u *školi*, na fakultetu...

2. generacija

- Van *škole*, imam, kao, društvo...
- ... društvo mi sve od *škole*...
- Družim se sa istim ljudima sa kim idem u *školu* van škole.
- ... samo ako trebam nešto za *školu*.
- Sad sam malo na pauzu zbog *škole*...
- Nemam previše sada slobodnog vremena zbog *škole*.
- ... a za *školu* ako imam tekst da čitam...
- ... ali sada manje jel imam i *školu*...
- ... neću se vratiti do *škole*...
- ... programiram za *školu*...
- ... ali sad uglavnom idem u *školu*.

U poslednjem primeru iz generacije 1,5 ispitanik se ispravlja, pokazujući da zna razliku između škole i fakulteta u srpskom.

Škola u značenju *školska godina* ili *semestar* javlja se u sledećim primerima:

Generacija 1,5

2. generacija

- ... dok mi ne počne u januaru *škola*.
- Sada kad se završila *škola*, onda malo češće izlazimo.

U grupu koja označava *gradivo*, odnosno ono što je potrebno naučiti ili uraditi, nalazi se primer iz govora pripadnika generacije 1,5:

- Kol'ko god da sam radila puno, mogla sam i da ladim kad ima puno *škole*, jelda, neki projekat za *školu*...

I ovaj ispitanik se ispravlja, objašnjavajući značenje reči *škola* kao *projekat za školu*.

Škola upotrebljena da označi *visokoobrazovnu instituciju*, to jest, mesto održavanja nastave, javlja se u sledećim primerima:

Generacija 1,5

2. generacija

- ... ako se sa posla dopisujemo ili iz *škole*...
- Pokušavao sam da dobijem školarinu u američkoj *školi*.

- Ja sam samo jednog dana video u *školi*...

- ... isto imam drugare i drugarice u *školi*...

U semantički skup *obrazovanje* svrstana je i imenica *učitelj(ica)*. Za razliku od srpskog, u kojem postoje različiti termini za prosvetne radnike na različitim nivoima obrazovnog sistema (*učitelj, nastavnik, profesor*), u engleskom jeziku leksema *teacher* pokriva sva ova značenja. Stoga ispitanici upotrebljavaju reč *učitelj(ica)*, koju su polaskom u školu najpre naučili, da označi i *učitelje* u nižim razredima osnovne škole i *nastavnike* u višim razredima i *profesore* u srednjoj školi.

Generacija 1,5

- Čak je bila neka *učiteljica*, baš u srednjoj školi, matematike...
- ... nisu toliko se, da kažem, slagali sa svojim *učiteljima*...

2. generacija

- ... samo, kao, za *učitelja* ako treba da pošaljem...
- ... i kad sam se vratila, rekli su čak da pričam bolje nego *učiteljica*.

U svim primerima ispitanici govore o srednjoškolskim profesorima, što je u prvom primeru jasno iz neposrednog rečeničnog konteksta (*u srednjoj školi*), a u ostalim iz šireg diskursa u kojem ispitanici govore o iskustvima iz srednje škole.

Glagol *učiti* takođe je svrstan u ovu grupu. U srpskom postoje zasebni termini (*na*)*učiti* nekoga nečemu i *predavati* predmet/gradivo, odnosno *podučavati* nekoga nečemu, dok u engleskom glagol *teach* obuhvata oba značenja, što ispitanici prenose u svoj govor:

Generacija 1,5

- ... on [profesor] je introductory psychology *učio*...

2. generacija

- ... idem da *učim*, ono, u Francusku engleski...
- Nastavnica je baš, onako, čudna i baš, ono, brzo *uči*.

Kontekst u kojem je upotrebljen primer *idem da UČIM, ono, u Francusku engleski* je iz razgovora o onome što bi ispitanik mogao da radi kad završi fakultet.

Kolokacije koje spadaju u ovo semantičko polje obuhvataju spoj glagol + imenica. Veoma je čest spoj glagola *raditi* sa imenicama koje označavaju nastavne predmete. Svi navedeni primeri odnose se na studije; glagol koji se u srpskom upotrebljava u ovom spoju je *studirati*.

Generacija 1,5

- ... da ja nisam psihologiju i takve stvari radio...
- Ja sad *radim prava* u Alberti.
- Pre sam na Ju-Bi-Siju *radila* *sikologiju*. [sic!]
- ... recimo, ko što sam ovde *radio španski*...

2. generacija

- ... hoću *francuski* da *radim* kao minor.
- *Radim matematiku i kompjuter sajens*.
- Onda sam *radio* dve godine samo *matematiku*.
- ... bukvalno sam samo *školu radio*, išo sam u školu.

U poslednjem primeru iz druge generacije, svestan da *raditi školu* nije uobičajen spoj u srpskom, ispitanik se ispravlja dodajući *IŠO sam u školu*.

Kolokacija *početi školu* (*razred, vrtić*) upotrebljava se umesto *poći u školu* (*razred, vrtić*):

Generacija 1,5

- ... ovde sam *počeo peti razred*...
- ... kad sam *počeo, možda, šesti*...

2. generacija

- kad sam *počela*... mislim... *vrtić*...

Ući na fakultet upotrebljava se umesto *upisati se/otići na fakultet* po ugledu na englesku kolokaciju *enter*, ili kolokvijalno *get in(to) a university/school*:

Generacija 1,5

- ... i onda su me *na SFU* pustili da *uđem*...

2. generacija

- Kao, prvo možeš da *uđeš* u prvu godinu za engineering...
- ... onda možeš da *uđeš u drugu godinu na UBC*.
- Ja bi 'tela *na UBC*, ako *uđem*.

4.3.1.2. U domenu jezika

U semantičko polje *jezik* svrstani su spojevi glagola i imenice *napraviti frazu* i *reći vic* prema engleskom *make a phrase* i *tell a joke* umesto *sastaviti frazu* i *ispričati vic*:

Generacija 1,5

- Ne znamo kako da *napravimo tu frazu...*

2. generacija

- ... ako neko neki *vic kaže...*

Nešto je brojnija podgrupa koju sačinjavaju spojevi *prideva* i *imenica*:

Generacija 1,5

- ... ja se vratim sa akcentom, ono, *teškim akcentom...*

2. generacija

- ... imam *mali*, kao, *akcenat* kad pričam...
- ... naročito kad koriste, onako, *velike reči* što, onako, ne čujem baš često.

Kolokacija *težak akcenat* prenesena je po ugledu na englesku kolokaciju *heavy accent*, dok u srpskom ova kolokacija glasi *jak akcenat*. U srpskom je *slab akcenat* ekvivalent kolokaciji *slight accent*. Govornik ili ne zna, ili u trenutku govora nije mogao da se seti ekvivalenta, pa je upotrebio reč koja mu je najdostupnija, *mali*. *Velike reči* doslovan je prevod engleske kolokacije *big words* u značenju *teške* ili *dugačke reči*.

4.3.1.3. U domenu aktivnosti u slobodno vreme

U ovo polje svrstani su sledeći spojevi glagola i imenica:

Generacija 1,5

- ... verovatno bi *radio košarku...*
- Ja *igram sport*.
- ... *uzimala sam ples...*

2. generacija

- ... *košarku radila...*
- ... *igramo sport...*
- ... fudbalsko prvenstvo se *drži u Pragu...*

Igrati sport doslovan je prevod kolokacije *play sports*, a *raditi košarku*, odnosno neku aktivnost, prenesena je engleska kolokacija *do basketball (an activity)*. Kolokacije u srpskom jeziku glase *baviti se sportom* i *igrati košarku*. Uobičajeni ekvivalent kolokacije sa fraznim glagolom *take up dancing* je *ići na ples*, a kolokaciji *hold a championship* odgovara *prvenstvo se održava*.

Nekoliko različitih glagola upotrebljeno je u opštem značenju *prestati baviti se nekom aktivnošću*. U engleskom se u tom značenju upotrebljavaju glagoli *stop* i manje formalno *cut*, za koje su ispitanici upotrebili ekvivalente *stati*, *zaustaviti*, *preseći*, *završiti* i *ukinuti*:

Generacija 1,5

- ... sve do dvanaestog razreda, kad sam zbog IB exams morao da *presečem*.
- Drugo sam morao da- da *zaustavim*.
- Kad sam *stao* fudbal da igram...
- ... više imam- nemam tol'ko vremena, pa sam je *ukinula*.

2. generacija

- ... trebalo da *stanem*,
- ja sam igrao hokej do prve godine fakulteta i onda sam *završio*.

4.3.1.4. Ostalo

U korpusu se javljaju mnoge reči, sintagme i kolokacije koje nije bilo moguće povezati u semantička polja, pa će svaka biti obrađena posebno, a navodiće se prema vrsti reči i učestalosti upotrebe, odnosno prema broju pronađenih primera unutar vrste reči.

(1) Najveći je broj glagola koji su prevodi engleskih glagola, a prevodenjem im je prošireno značenje pod uticajem njihovog značenja u engleskom.

Prvo značenje engleskog modalnog glagola *can* u rečniku (Collins COBUILD English Language Dictionary, 1987) glasi: „mogućnost da neko nešto uradi ili da se nešto desi“,³³ a

---

³³ „... it is possible for someone to do something or for something to happen“.

ekvivalent ovog značenja u srpskom jeziku glasi *moći*. Treće značenje navedeno u rečniku je „posedovati određenu veštinu ili sposobnost“,³⁴ a srpski ekvivalenti su *znati, umeti, biti u stanju*. Ispitanici upotrebljavaju glagol *moći*, koji im je u leksikonu najdostupniji, da označe veštinu, odnosno posedovanje sposobnosti. Svi primeri, osim jednog koji se odnosi na sport, tiču se jezičkih veština čitanja, pisanja i govorenja:

Generacija 1,5

- ... *mogu* da latinicu čitam...
- ... već sam znala da čitam na engleskom, i *mogla* sam da pričam...
- ... ali ipak još uvek, mislim, *mogu* da pričam...
- Onako, kao deca što pričaju, [...] i onda mi je- ne *mogu* da psujem.
- Uvek srpski. To se držalo, to se strogo- verovatno zbog toga *mogu* i sada da pričam.
- ... i oni su donekle *mogli* normalno da pričaju...
- ...posle nekih godinu dana sam *mogo* da pričam.
- ... badminton, lacrosse i ping pong, sve *mogu*.

2. generacija

- ... *možemo* da čitamo lepo...
- *Mogu* na oba da čitam.
- ... *mogu* da pričam sa ljudima...
- *Mogu* da pišem na srpskom, *mogu* i da čitam na srpskom...
- Tako, ustvari, *mogu* relativno dobro da pišem.
- ... naučili su jedno 4-5 rečenica, znači, *mogu* da počnu-, *mogu* da kažu: „Zdravo, kako si?“ [...] i *može* da kaže: „Ja sam gladan.“
- ... zvučim ko da sam u prvom razredu, ali *mogu* malo da čitam.
- Tako, ustvari, *mogu* relativno dobro da pišem.
- ... kada čitam, *mogu* da prepoznam koje je slovo, ali na primer, kao, sad ne bi *mogo* da napišem tačno koje je, da nacrtam u stvari.³⁵

³⁴ „... have a particular skill or ability...“

³⁵ Zanimljiva je asocijacija slova sa dijakritičkim znacima sa crtežima – ispitanik posle glagola *napišem* vrši ispravku i kaže *nacrtam, u stvari*.

Poslednji primer iz govora pripadnika druge generacije odnosi se na objašnjenje zbog čega govornik studira psihologiju.

Glagol *ask* prema prvoj definiciji u istom rečniku znači „reći nešto u obliku pitanja“,³⁶ čemu je u srpskom ekvivalentan glagol *pitati*. Kao treće značenje, rečnik navodi „reći nekome da želiš da nešto uradi“,³⁷ čemu u srpskom odgovaraju glagoli *tražiti*, *zahtevati*, *(za)moliti*. I u ovom slučaju, ispitanici upotrebljavaju glagol *pitati*, koji im je takođe najdostupniji u leksikonu. Svi primeri nađeni su u govoru pripadnika druge generacije:

- ... nisam 'tela više da se sa decom sa kim se ne znam da budem sa njima, pa sam *pitala* mamu... [da je ispiše]
- ... ako neko mene *pita* da pričam srpski...
- ... *pitati* su me da radim, ja sam pristao.
- ... kad mama tera, ne, *pita* Dragana da proba [...] da čita na srpskom...

U poslednjem primeru, ispitanik smatra da je glagol *terati* prejak, pa ga ublažava, zamenjujući ga glagolom *pitati*.

Osnovno značenje glagola *push* je „pritiskati/pritisnuti upotrebom sile“,³⁸ a ekvivalentan glagol u srpskom je „*gurati/gurnuti*“. Pod brojem 9, COBUILD navodi „pomoći nekome da napreduje“,³⁹ a kao podznačenje navodi „naterati nekoga da se ponaša na određeni način“. ⁴⁰ U srpskom su ekvivalenti glagoli *podsticati/podstaći*, *(na)terati*, *prisiliti/prisiljavati* i *prinuditi*. Pripadnici druge generacije upotrebljavaju *gurati/gurnuti* umesto *podsticati* ili *(na)terati*:

---

³⁶ „...say something in the form of a question...“

³⁷ „...say to [someone] that you want them to do [something]“

³⁸ „...press using force...“

³⁹ „try to help someone to make progress“

⁴⁰ „force someone to behave in a certain way“

- ... oduvek sam malo hteo da idem u psihologiju, a... i *gurali* su me drugi ljudi.
- ... tata, on me je malo *gurao* da sviram klasiku, on svira gitaru, pa... al' ne baš klasičnu, al' me malo *gurao* prema tome.
- A... da, rekla bi da, osim ako se ona- ako se *gurnem*, da se *forsiram* da mislim na srpskom...

U poslednjem primeru ispitanik oseća da gurnuti nije odgovarajuća reč u ovom slučaju, pa se ispravlja upotrebom glagola *forsirati*.

Osnovno značenje glagola *think* je misliti, a COBUILD značenje „učiniti mentalni napor da se nešto razmotri“,⁴¹ za koje je u srpskom ekvivalent *razmišljati*, navodi pod 6. Ispitanici, međutim, pribegavaju dostupnijoj reči *misliti*:

Generacija 1,5

2. generacija

- ... nisam se skroz odlučio, ali... *mislilo* sam o tome.
- Par puta sam *mislilo* o tome.

Prvo značenje engleskog glagola *meet* je „naći se na istom mestu kao i neko drugi“, čemu odgovara glagol *sresti se*; drugo značenje je „upoznati se s nekim“. U sledeća dva primera ispitanici upotrebljavaju *sresti se* umesto *upoznati se*:

Generacija 1,5

2. generacija

- Hteo bi da *sretnem* Neil Degrass Tysona.
- Uvek kad *sretnem* nekog ko je iz Srbije, odma' se, kao, odma' se družimo puno, više nego kad *sretnem*, kao- lakše je da se...

---

⁴¹ „make a mental effort to consider (something)“

Glagol *share* ima kao osnovno značenje *deliti*, ali kolokaciji *share a secret* ekvivalent je *oda(va)ti/otkri(va)ti tajnu*:

- Ako radnici *dele* radne tajne...

Frazni glagol *go through* u značenju *pregledati, pretraži(va)ti, prelista(va)ti* pojavio se kao skriveni anglicizam *krenuti kroz*:

- Ali interesantno bi bilo sad da *krenem kroz* listu poruka da analiziram...

Značenjski povezan sa glagolom *gurati* je neprevedeni glagol *forsirati*, koji u primeru *ako se gurnem, da se FORSIRAM* ispitanik upotrebljava kao ispravku umesto glagola *gurnuti*.

Osim ovog primera, u govoru pripadnika druge generacije pronađen je samo još jedan: *kad si FORSIRAN*. Glagol je upotrebljen u pasivu, što nije očekivani oblik u srpskom. U ovom slučaju, prevodni ekvivalent je *kad si prinuđen/prisiljen*. Svi primeri koji slede nađeni su u govoru pripadnika generacije 1,5:

- Puno ima dece što nisu ih *forsirali* da pričaju na srpskom.
- ... treba, u stvari, da se, ono, *forsira* da što pre...
- Ja sam, u stvari, strašno srećan što su to radili, što su *forsirali*...
- To je mama, u stvari, dosta pokušavala da me, kao, ne da *forsira*, ali...
- ... malo ih *forsira* da oni pričaju na srpskom.

Glagol *rent* (*iznajmiti/iznajmljivati*) pojavljuje se u oblicima *rentirati* i *rentati* u govoru dva ispitanika iz generacije 1,5:

- ... a ja sam mislila, kao, da *rentam*...
- Meni se to desilo u Beogradu kad sam bila, htela sam da *rent-* da iznajmim teniske reketi i kažem: „Da li mogu ja da *rentiram?*” a devojka me pogleda: „Jao, ja ne znam

šta to znači.” Ja: „Pa kako ne, pa *rentiram*.” I onda, sva sreća, naiđe neki čovek i kaže: „Da, da iznajmimo”. Mi ne mislimo da to nije srpska reč.

U drugom primeru ispitanik upotrebljava reč *rentirati* da ukaže na to u kojoj meri govornici u srpsko–engleskoj kontaktnoj situaciji u dijaspori nisu svesni da neke reči koje im zvuče srpski zapravo nisu uobičajene u jeziku u matici.

Trenirati u značenju *vežbati* pronađen je u govoru jednog ispitanika iz generacije 1,5:

– ... mora čovek da se *trenira* da to brzo čita.

Glagol *fokusirati se* u značenju *usredsrediti se, usmeriti pažnju* javlja se kod govornika iz obeju generacija:

Generacija 1,5

2. generacija

– ... i opet na nemački da se *fokusiram*.

– ... i *fokusiram se* na ovaj život ovde...
– ... *fokusiram se* na školu.

(2) U korpusu su, za razliku od glagola, brojniji primeri neprevedenih nego prevedenih imenica. Imenicu *opcija* umesto *moгуćnost, izbor* ili *moгуćnost izbora* upotrebljavaju uglavnom govornici iz generacije 1,5, a samo jedan iz druge generacije:

Generacija 1,5

2. generacija

– Oni ne znaju baš svi srpski, pa... onda engleski. Nema druge *opcije*.

– ... onda imam *opciju* da imam srpski, am, keyboard.

– ... sad nemam tu *opciju*.

– Imaš i, onako, *opcije* više nego ovde.

– ... nismo imali *opcija* drugih.

– Ima jako puno *opcija* za advancement.

Interes i *interesovanje* u srpskom imaju različito značenje: *korist/probitak* i *zanimanje, zainteresovanost* za nešto, dok su u engleskom oba značenja obuhvaćena

imenicom *interest*. Ispitanici iz generacije 1,5 upotrebljavaju imenicu *interes* tamo gde se očekuje *interesovanje*:

- Nema *interesa* za te stvari.
- ... da se otvori neki kafić naš, ili nešto bar, ono, da se ljudi okupljaju, ali opet, za to je potreban neki poseban *interes*...
- ... tu nije bilo nekog *interesa*.
- Pa ja sam bio član ove srpske zajednice, [...], onog srpskog kluba na Ju-Bi-Siju, ali, ovaj, tu nije bilo nekog *interesa* generalno, tako da je to propalo.

Šansa se u govoru generacije 1,5 u dva navrata javlja u značenju *prilika* i jednom u značenju *verovatnoća*:

- Većinski smo u Crnoj Gori bili, gde je priča drugačija, drugi jezik, tako da nismo imali *šanse* da vežbamo srpski.
- ... kad bi imala *šansu* da ponovi detinjstvo...
- ... tad je veća *šansa* da pišemo...

Ideja u značenju *namera* i *predstava* sreće se u govoru ispitanika iz generacije 1,5:

- Bila je neka *ideja* da se malo padeži uče više...
- Oni su to kupili sa *idejom* porodicu veću da grade...
- ... ali ja u stvari nisam ni- ni *ideju* imao šta bi 'teo da radim.

Literatura je upotrebljena umesto *književnost*:

Generacija 1,5

2. generacija

- Čitam, recimo, neku englesku *literaturu*...
- N: Koje vrste knjiga?
- M: *Literatura*.
- ... iz srpskog jezika i *literature*.

Pojedinačni primeri imenica *apartman* (stan) i *tranzicija* (prelazak) pronađeni su u govoru pripadnika generacije 1,5, a *aplikacija* (molba, prijava), *lokacija* (mesto) i *kamera* (fotoaparata) u intervjuu i pismenom odgovoru ispitanika iz druge generacije:

- Ja se baš ničeg ne sećam, malo samo o *apartmanu*.
- Bila je dosta dosta jednostavna *tranzicija*...
- ... *aplikacije* za magistarski.
- Kosovo ima prelepe crkve, manastire i druge *lokacije*.
- Ponela bih *kameru* da slikam...

Engleska imenica *kid* u neformalnoj upotrebi znači *dete*, a u engleskom koji se govori u Severnoj Americi upotrebljava se i u značenju *mlada osoba koja više nije dete*. Pošto u srpskom ne postoji jedna reč kojom bi se na semantičkom i pragmatičkom planu iskazalo ovo značenje, govornici iz druge generacije pribegavaju najbližoj dostupnoj reči *dete*:

- ... bila su tamo *deca* koja imaju, ono 23-4, godine...
- ... ne znam baš šta *deca* mojeg godišta tamo rade...
- ... tamo sam upoznala *decu*...
- ... to su naša *deca*...

Govornik koji kaže *DECA mojeg godišta* student je na prvoj godini fakulteta. U poslednja dva primera ispitanik, koji je takođe student, govori o mladima koje je upoznao na folkloru kao stariji tinejdžer i o tome s kim se druži.

Primer *DEČACI I DEVOJČICE zajedno igraju* povezan je sa prethodnim primerima jer ispitanik (druga generacija) govori o mešovitoj vaterpolo ekipi na fakultetu. Engleske reči *boy* i *girl* obuhvataju značenja *dečak* i *devojčica*, ali i *mladić* i *devojka*. I u ovom slučaju ispitanik upotrebljava srpske reči koje su mu najdostupnije.

(3) Prilog *generalno* (*uglavnom, uopšteno govoreći*), javlja se samo u govoru pripadnika generacije 1,5:

- ... pričamo o knjizi i ovako se družimo, *generalno*.
- ... ali srpski, *generalno*...
- *Generalno*, isto na engleskom.
- Nekad na srpskom, ali engleski, *generalno*.
- Više, onako, *generalno*.
- Meni je teško da govorim, ja mislim, *generalno* kad sam umorna.
- Pa organizacija je *generalno* bila malo, onako...

Predstavnici druge generacije upotrebljavaju prilog *definitivno* tamo gde bi trebalo upotrebiti *svakako, zasigurno, zacelo*, dok to čini samo jedan predstavnik generacije 1,5:

Generacija 1,5

- ... i tu *definitivno* me nisu stavili u I-Es-El.

2. generacija

- Jasmina je *definitivno* išla napolje više da se družī...
- Jasmina je u pravu, *definitivno* manje vremena provodimo...
- *Definitivno*, za mene, kao, da govorim je lako, relativno.
- Znam da je *definitivno* bilo.
- Da, možda, bilo je *definitno* [sic!], onako, oni što znaju vrlo dobro srpski...

Prilog *totalno* u značenju *potpuno, sasvim* upotrebljavaju samo pripadnici generacije 1,5:

- ... mnogo je lakše zapamtiti jezik nego *totalno* izgubiti...
- ... ali sa našim je *totalno* okej bilo...
- ... sad mi je *totalno* okej.

U poslednja dva primera pojavljuje se i očigledni anglicizam *okej*, prilagođen fonološkoj normi srpskog jezika.

Prilog *exclusively* pojavio se u govoru predstavnika generacije 1,5 kao skriveni anglicizam u obliku *ekskluzivno*, a u značenju *isključivo*:

– ... sa našim ljudima *ekskluzivno* na srpskom.

(4) Pridev *bazičan* (osnovni) pojavljuje se u govoru ispitanika iz generacije 1,5 u dva navrata, s tim što se u drugom javlja i antonim *kompleksan* (složen):

– ... naučio *bazične* stvari.

– ... pričaju neki *bazični* jezik, ali mi smo tu da naučimo prvo taj *bazični*, a onda malo *kompleksniji*.

U engleskom pridev *happy* kao treće značenje ima „zadovoljan situacijom ili dogovorom“, dok je prvo, najčešće, značenje *srećan*. Ispitanici upotrebljavaju njima najdostupniji pridev *srećan* umesto prideva *zadovoljan* ili umesto izraza *drago mi je*:

Generacija 1,5

2. generacija

– Ja sam, u stvari, strašno *srećan* što su to radili...

– ... sad sam baš *srećna* da učim male kako da držu reket.

Pridevi *specifičan* (poseban, određen) i *validan* (valjan) pronađeni su u intervjuu i pismenom odgovoru pripadnika druge generacije:

– Nemam neke *specifične* planove.

– Jedini razlozi koj [sic!] su *validni* da se osobu otpusti sa posla...

Pridev *territorial* u engleskom može da se odnosi na životinje koje brane svoju teritoriju (Oxford Dictionaries)⁴². Govoreći o kućnom ljubimcu, ispitanik je ovaj pridev

---

⁴² <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/territorial>

preneo u srpski i prilagodio ga gramatičkoj normi dodavši sufiks za tvorbu prideva u muškom rodu *-an*:

- Znači, i tu smo tek saznali koliko je on, ustvari *teritorijalan*.

(5) Rečca *kao* pod uticajem *like* u engleskom u serblišu se upotrebljava na više načina. Jedna upotreba je da u neformalnom govoru označi direktan govor, odnosno navođenje nečijih reči. Ponekad se upotrebljava iza glagola koji označavaju pismenu ili usmenu komunikaciju (*reći, kazati, opomenuti, pitati, misliti, napisati*):

Generacija 1,5

- Možda su nam rekli, *kao*: „Pričajte na engleskom.“
- ... samo je rekla, *kao*: „Niko nas nije obavestio.“
- Onda me ti puno puta opomeneš, *kao*: „Zašto pričamo na engleskom u kući za večerom?“
- Ja ih pitam, *kao*, šta ko je radio...

2. generacija

- Onda ja onako mislim posle, *kao*: „Okej, dobro je što insistiraju, da.“
- Uvek me pitaju, *kao*: „Šta sve ima tamo?“
- Probaju, kao, da napiše, *kao*: „Cool jacket“, znaš, ja, *kao*, „Aha, hvala.“
- Kad ima drugi ljudi, kažu: „Oh,“ *kao*, „play something in Serbian.“

Rečca *kao* češće se upotrebljava sama, umesto glagola:⁴³

Generacija 1,5

- To nije da ti, ono, na telefon i *kao*: „Ajde da odemo na kafu.“
- ... da je već na licu mesta bilo, *kao*: „Kupujemo ovo.“
- I ona, *kao*: „Čekaj, sad ću da vidim šta mogu da uradim.“

2. generacija

- ... pa svi, *kao*: „O, ova je iz Kanade.“
- Uglavnom, *kao*: „Oh, you're from Serbia. Oh, me too.“
- Mama i tata uvek, *kao*: „Dunja, trebaš sobu“ ili „Pokupi veš.“

⁴³ Primera ove upotrebe ima znatno više u govoru druge generacije, ali su izostavljeni da lista primera ne bi bila predugačka.

– Tri godine kasnije, *kao*: „Znaš, ne bi mi smetalo da mi to prodamo...“

–Oni, *kao*: „Aj”, ajde ti na engleskom“, a ja, *kao*: „Kako će to meni da pomogne?“

–Oni, *kao*: „Šta je to?“

Povezano sa ovom upotrebom je iskazivanje stava, slično unutrašnjem monologu:

Generacija 1,5

– I tad već počinje para da mi izlazi iz ušiju, *kao*, kako sada, lepo su rekli...

2. generacija

– Bila sam više, *kao*, e... mogu da po- onako, 'tela bi da pobedim, ali nije, onako, sad, *kao*, o, baš da zagrizem.

– Ali onda mi se to više, *kao*, ne mogu više da se takmičim...

– ... onda imam vremena da mislim o tome što pišem, *kao*, je li to tačno...

Jednu upotrebu lekseme *like* COBUILD definiše kao upotrebu kad se okleva ili razmišlja šta da se kaže. Ispitanici upotrebljavaju *kao* kad oklevaju, pokušavajući da nađu odgovarajuću reč na srpskom:

Generacija 1,5

– Opet, to su neke, *kao*, rendicije psihološke...
– ... da su bili, *kao*, accomodating
– To je mama, u stvari, dosta pokušavala da me *kao*, ne da forsira...

2. generacija

– Jedna, am... *kao*... *kao* glavna ulica...

– Mnogo pitaju za ove, *kao*, French Immersion teachers...

– Imam, *kao*, taj certification, am, za teniski instructor...

- Lakše nam je da koristimo engleski nego da koristimo neki, neki način, *kao*, zaokružnicu...
- Ako nađemo, *kao*, neki typo...
- ... da su bili, *kao*, accommodating.
- Ako ima neki, *kao*, veliki event...
- ... igrala sam na te, *kao*, provincials i nationals.
- Pomogla sam nekom da farbaju njihov, *kao*, weekend house.
- ... više je bio, *kao*, family resort.
- Druženje tamo je više malo... nije veštački, ali je malo, *kao*, napravljeno.
- Tamo sam živela u Quebec, bio je, *kao*, exchange.
- Ali čak sam sad instalirala, *kao*, keyboard na srpskom.

Kao **ograda** (eng. *hedge*), upotrebljava se da se naznači da ono što je rečeno nije sasvim tačno ili precizno:

Generacija 1,5

- Bilo je za nas, *kao*, samo osmoro možda.

2. generacija

- N: Koliko si dugo išla?
- I: Aaa, mmm, ne znam, *kao*, četiri pet godina.

U oba primera ispitanici uz *kao* upotrebljavaju i druge reči ili poštapalice (*možda*, *aaa*, *mmm*, *ne znam*) da istaknu da nisu sigurni da su dali precizan odgovor.

Kao se upotrebljava i kao poštapalica bez posebnog značenja, sa jedinom funkcijom da popuni prazninu u govoru.⁴⁴

Generacija 1,5

- 2013. smo počeli, *kao*, da se viđamo mesečno...
- ... i onda, *kao*, prodajemo tamo...

2. generacija

- Znaš, *kao*, počnem da pričam na engleskom...
- Neki put, *kao*, zezamo se nešto...

⁴⁴ I ovde ima znatno više primera iz govora generacije 1,5, ali su izostavljeni zbog dužine.

- Nismo mogli, *kao*, da idemo...
- ... i nekako sam, *kao*, tako odlučio...
- Da l' ćete onda ovo, *kao*, slušati...
- ... ako hoćemo, *kao*, da naučimo neke stvari...
- Ne moraš da izađeš iz kuće u, *kao*, 7 uveče...
- To, *kao*, kažemo da ćemo da uradimo, ali ko zna.

(6) U engleskom se veznik *if* upotrebljava u pogodbenim rečenicama, i u toj upotrebi ekvivalentni veznici u srpskom su *ako*, *da* i *kad*. Prema Stevanoviću (1989: 903-906), predikat pogodbene rečenice sa veznikom *ako* je u prezentu (*ako hoćeš*), potencijalu (*ako bi hteo*) ili futuru II (*ako budeš hteo*); uz veznik *da* ne upotrebljava se potencijal, nego prezent (*da hoćeš*) ili perfekat (*da si hteo*), dok se uz *kad* upotrebljava potencijal (*kad bi došao*). Govornici iz generacije 1,5 prevode *if* veznikom *da* sa glagolom u potencijalu (*da bih mogao*) po ugledu na engleski (*if I could*):

- Sad *da* bi opet sve mogao, verovatno ne bi...
- Ja ne bi se iznenadio *da* bi bilo potpuno isti odnos...
- ... *da* bi bilo češće, išo bi.
- *Da* bih mogla/mogao da biram...

Veznik *if* upotrebljava se i u indirektnim upitnim rečenicama i tada mu je ekvivalent u srpskom *da li*. Pripadnici druge generacije u svojim zavisnoupitnim rečenicama prevode ga veznikom *ako*:

- Ne znam *ako* si čula za [„Zavičaj“, vertigo].
- Ne znam *ako* poznaješ Dragana i Isidoru.

- Ne znam *ako* si bila tamo.
- Ne znam je l' *ako* sam samo bolje pokupila, *ako* sam više čitala na srpskom...
- Ne znam *ako* dobro odgovorim [...] *ako* sam dobro odgovarala...
- Takodje bih htela da znam sta su radila kad su se pripremela da idu na mesec I *ako* se osecao spreman.
- ... da se vidi *ako* ime neki veći problem...
- Više reaguju samo na njihovo ime. Nema veze *ako* kažeš na engleskom.
- ... samo nema veze *ako* je tačno ili ne...
- ... pitaču ga *ako*...ali mislim, ja mislim da nije.

(7) U kolokacijama *napraviti druga* i *napraviti vreme* primarni kolokati su imenice *drug* i *vreme*, a sekundarni kolokat je glagol *napraviti*:

- Kasnije sam *napravio* nekog druga...
- Nije teš- toliko teško da se *napravi*, onako, sat vremena...

U engleskom ekvivalentne imenice u oba primera kolociraju sa glagolom *make* (*make a friend, make time*), pa su ispitanici upotreбили najdostupniji srpski ekvivalent *napraviti*. U srpskom je ekvivalent kolokacije *make a friend* glagol *sprijateljiti se*, a ekvivalent kolokacije *make time* je kolokacija *izdvojiti/naći vreme*.

Kolokacija *staviti u kontakt* umesto *povezati* u primeru *pa me STAVILA U KONTAKTU sa ženom koja radi* na fakultetu prevod je kolokacije *put in contact*.

Govornik iz druge generacije upotrebljava kolokaciju *imam konverzaciju* po ugledu na englesku *have a conversation* umesto glagola *razgovarati* ili, formalnije, *voditi razgovor*.

Kolokacije u vidu spoja pridev + imenica, u kojima je imenica *život* primarni kolokat, a sekundarni su pridevi *personalni* (privatni) i *soci[j]alni* (društveni) pronađeni su u pismenim odgovorima pripadnika druge generacije:

- ... *život personalni* osobe...
- ... *socialni život* od te osobe...

Sintagma-kolokacija u primeru *Išli smo na DOBROTVORNU NOĆ za- koncert za poplave* preneseni je anglicizam *fundraising night*, a u srpskom glasi *dobrotvorno veče*.

Poznavanje kolokacija ispitivano je i u upitniku. U četvrtom zadatku ispitanicima su date rečenice sa dva ili tri ponuđena odgovora i od njih se tražilo da odaberu onaj koji smatraju da je najpogodniji. Upitnik je popunjavalo petnaestoro ispitanika iz generacije 1,5 i devetoro iz druge generacije. U Tabeli 2 naveden je broj pogrešnih odgovora posebno za svaku generaciju. Kao što se vidi iz tabele, stepen prepoznavanja pravilnih kolokacija u srpskom veoma je visok, znatno viši nego stepen njihove upotrebe u govoru i pisanju. Izuzeci su *ostajati* (um. odesati) *u hotelu*, *pokupiti* (um. podići) *prtljag* i *uzimati* (um. slušati) *predmete*, gde se vidi veoma jak uticaj engleskih kolokacija *stay at a hotel*, *pick up one's luggage* i *take a course*.

4. U sledećim rečenicama ponuđene su dve mogućnosti. Zaokružite reč ili izraz u rečenici koji smatrate da je pogodniji.

	Broj pogrešnih odgovora		Napomena
	Generacija 1,5	2. generacija	
1. Treba da <u>donesete</u> / <u>napravite</u> odluku.	1	3	
2. Ako <u>kupuješ</u> / <u>uplaćuješ</u> prevoz do aerodroma, raspitaj se o cenama.	1	2	
3. Kad putujem, više ne <u>odseđam</u> / <u>ostajem</u> u hotelu, nego u privatnom smeštaju.	6	5	
4. <u>Trebalo</u> / <u>Uzelo</u> je vremena da se to ispravi.	3	1	
5. Koledž nisam završila - nisam <u>diplomirala</u> / <u>uzela diplomu</u> / <u>dobila diplomu</u> .	0	1	
6. Kao klinac, <u>imao sam san</u> / <u>sanjao sam</u> da dođem ovamo.	2	5	
7. Ako spava u Londonu, da li treba da <u>podigne</u> / <u>pokupi</u> prtljag?	10	5*	*Jedan ispitanik nije odgovorio.
8. Najjeftinije do Honolulua <u>na</u> / <u>za</u> te datume je 1038,00.	1	1	
9. Akupunktura može uticati na biohemiju moždanih procesa i tako <u>kontrolisati</u> / <u>regulisati</u> krvni pritisak.	0	3	
10. Osiguranje <u>pokriva</u> / <u>obuhvata</u> postojeća stabilna hronična stanja.	9 je odabralo <i>pokriva</i>	6 je odabralo <i>pokriva</i> ⁴⁵	
11. Uz besplatnu uslugu <u>sačuvacete</u> / <u>ušteditete</u> novac, vreme i trud.	1	0	
12. Ponudila je da nam <u>kupi</u> / <u>plati</u> piće.	2	2	
13. U ovom semestru <u>slušam</u> / <u>uzimam</u> samo tri predmeta.	7	4	
14. U Srbiji, deca <u>polaze</u> u / <u>počinju</u> školu sa sedam godina.	3	0	
15. Predviđa se da će se u budućnosti <u>praviti</u> / <u>voditi</u> ratovi zbog nestašice vode.	1	1	

Tabela 2. Odgovori ispitanika na pitanja u četvrtom zadatku. U drugoj i trećoj koloni dat je broj pogrešnih odgovora u generaciji 1,5 i u drugoj generaciji.

⁴⁵ Oba odgovora su tačna. Većina ispitanika je odabrala glagol *pokrivati* jer se u engleskom u odgovarajućoj kolokaciju potrebljava glagol *cover: insurance covers...*

(8) Sintagme i fraze kao što su predložko-padežne konstrukcije u primerima *stvari koje se dešavaju NA DNEVNOJ BAZI* i *postoji [...] entitet neki, ali [...] na NA SOCIJALNIOJ BAZI* odslikavaju engleske predložke fraze *on a daily basis* i *on a social basis*, a odgovaraju srpskom prilogu *svakodnevno* i predložko-padežnim konstrukcijama *radi druženja, u društvenom smislu*.

For life je predložka fraza upotrebljena u serblišu u primeru *tu ostanu ZA ŽIVOT*. U srpskom je odgovarajući izraz *celog života*.

Isao bi do UŠĆE ŠOPING CENTRA primer je iz pismenog odgovora pripadnika generacije 1,5 u kojem se sledi engleski red konstituenti: vlastito ime + imenica koja označava mesto. Uz to, upotrebljen je i očigledni anglicizam *šoping*, potpuno odomaćen i u srpskom u matici. Očekivani redosled u ovom slučaju je *šoping (tržni) centar Ušće*.

Fraza *ili nešto* javlja se u govoru ispitanika iz obeju generacija, s tim što je češća kod druge generacije. *Or something* je kraći, neformalniji oblik izraza *or something like that*, a u engleskom se upotrebljava da govornik naznači da nije sasvim siguran u to što kaže ili da samo daje primer. Uobičajeni ekvivalent u srpskom je *ili tako nešto*, ali govornici često upotrebljavaju preslikan engleski izraz *ili nešto*:⁴⁶

Generacija 1,5

- ... mislim da je bio neki film *ili nešto...*
- Pa da idemo znaš u zoološki vrt *ili nešto*.

2. generacija

- ... recimo, tamo na Seawall *ili nešto...*
- Kad pošaljem neku poruku *il' nešto...*
- Ne mogu da se setim poslednji put što sam pisala sa olovkom *ili nešto*.
- ... idemo u šetnju *ili nešto*.

---

⁴⁶ Potrebno je napomenuti da se ipak mnogo češće upotrebljava *tako nešto*, što je uobičajeno u srpskom.

- I onda im odsviram „Tamo daleko” ili nešto...
- N: ... i ponekad možda tako sa drugaricama po neka...
- T: ...šala ili nešto.

U primeru *Gledajući da idem svakog leta u Srbiju, to mi nije bio prvi izbor*, fraza *gledajući da* prevod je engleske fraze *seeing that/as* koja se koristi kao uzročni veznik u značenju *since* (pošto).

Izraz koji predstavlja kombinaciju pridev + prilog *ikad* pojavio se u iskazu *PRVI IKADA u provinciji, a i prvi u Kanadi*. Osnovno značenje engleskog priloga *ever* je *ikad* a fraza *the first/best/worst ever* predstavlja kombinaciju prideva (najčešće *best* i *worst*) ili rednog broja (najčešće *first*) i priloga *ever* i ono je u prevodu navedene engleske fraze preneseno doslovno. Dakle, postojećoj domaćoj formi, prilogu *ikad*, pridodata je nova sadržina. Očekivani ekvivalent u ovom slučaju je: *do sada, prvi do sada*.

(9) Skriveni anglicizmi u obliku rečenice odgovaraju Clyneovom pragmatičkom prenošenju. Prva grupa primera su diskursne formule koje predstavljaju pragmatičke anglicizme. *Lepo vas je upoznati* prevod je engleskog *Nice to meet you* (um. Drago mi je što smo se upoznali) i *Uživajte* (um. Prijatno) rečenice su koje se veoma često upotrebljavaju i u srpskom jeziku u matici. Čest neformalni odgovor na zahvaljivanje u engleskom *No problem* prenesen je u serbliš kao *Nema problema* umesto *Nema na čemu*. *Hvala što ste došli* (*Thank you for coming*) je formula koja zamenjuje *Lepo od vas što ste došli*.

Generacija 1,5

2. generacija

– N: Puno ti hvala.

– N: Hvala puno.

U: *Nema problema*.

- Važi, idem ja, *lepo vas je*
[nerazgovetno].
- Važi, super, *uživajte*.

I: *Nema problema*, drago mi je što...
hvala što ste došli ovde.

Engleska konstrukcija *ruin someone for something* (ubiti nekome želju/volju za nečim) prenesena je u serbliš u primeru *Mene je španski uništio u high school za bilo kakav jezik*. U primerima *poslovi iz biologije su ti teški da nađeš* (um. poslove u oblasti biologije teško je naći) i *Ja mislim da je španski malo lakši da se nauči* (um. Ja mislim da je španski lakše naučiti/da se španski lakše uči) predstavljaju preslikanu englesku konstrukciju subjekat + glagol *be* + pridev + infinitiv (*jobs in biology are hard to find* i *Spanish is easier to learn*). U srpskom ispitanici su strukturu donekle prilagodili sintaksi srpskog jezika upotrebom konstrukcije *da* + prezent, što je ekvivalent engleskog infinitiva za iskazivanje namere.

Rečenica [*volim*] *da odletim negde toplo i sunčano* predstavlja prenesenu englesku rečenicu [*I like*] *to fly somewhere warm and sunny*, u kojoj se u svakodnevnom govoru izostavlja zavisna mesna rečenica *where it is*. U srpskom nema takve mogućnosti, već se mesna rečenica mora upotrebiti: *da odletim/otputujem nekuda gde je toplo i sunčano*.

4.3.1.5. Diskusija

- U govoru obeju generacija najbrojniji su skriveni anglicizmi, a pojavljuju se kao prevodi engleskih reči, sintagmi, fraza ili rečenica, ali i kao fonološki i gramatički adaptirani anglicizmi. Najzastupljeniji su primeri iz oblasti obrazovanja, gde se posebno ističe metonimijska upotreba imenice *škola* u značenju *studije/fakultet*.
- Među leksemama iz grupe skrivenih anglicizama koje nisu svrstane ni u jedno semantičko polje najbrojniji su glagoli, i to podjednako u obe generacije. Većina glagola je prevedena glagolima koji su ispitanicima najdostupniji u leksikonu. Glagoli *forsirati* i

fokusirati se upotrebljavaju se i u Srbiji, pa je njihovo uvođenje u govor ispitanika rezultat kako jezičkog kontakta, tako i unutrašnjih tendencija u srpskom.

- Imenice kao skriveni anglicizmi znatno su češće u generaciji 1,5 i uglavnom se javljaju u neprevedenom obliku. Mnoge od njih (*tranzicija, lokacija, ideja, šansa, opcija*) često se upotrebljavaju i u srpskom u matici, tako da na njihovu upotrebu u serblišu deluju i međujezički kontakt i unutrašnje tendencije u jeziku.

- Prilozi *generalno* i *totalno* javljaju se mnogo češće kod govornika iz generacije 1,5, dok je *definitivno* daleko češći u drugoj generaciji. Ovi prilozi veoma su česti i u srpskom u Srbiji, tako da se može zaključiti da se ovde radi, s jedne strane, o prenošenju iz engleskog kao jezika kojem su govornici svakodnevno izloženi, a s druge strane, o delovanju unutrašnjih promena u srpskom jeziku.

- Upotreba lekseme *kao* veoma je česta u govoru obeju generacija pod veoma jakim uticajem neformalnog, kolokvijalnog registra engleskog jezika.

- U poređenju s drugom generacijom, u govoru pripadnika generacije 1,5 zapaža se mnogo češća upotreba skrivenih anglicizama u vidu sintagmi i rečenica čija je struktura prenesena iz engleskog jezika. Ispitanici iz obeju generacija u velikoj meri prepoznaju kolokacije, ali u njihovoj upotrebi u govoru vidi se znatan uticaj engleskog.

4.3.2. Sirovi anglicizmi

Sirovi anglicizmi definišu se kao reči, sintagme i rečenice direktno preuzete iz engleskog jezika čije pisanje nije prilagođeno srpskom jeziku (Prčić 2011: 122). Sirovi anglicizmi u srpski unose novu formu a sa njom i novu sadržinu. U govoru ispitivane populacije nova sadržina ne mora obavezno predstavljati stvarnu inovaciju u jeziku. Relativno posmatrano, neki anglicizam za ove ispitanike može da popunjava leksičku

prazninu u njihovom ličnom vokabularu, a ne u leksikonu srpskog jezika. Na primer, *elective* i *criminal law* imaju ekvivalente u srpskom: *predmet po izboru* (neformalno: *izborni predmet*) i *krivično pravo*, ali se verovatno ne nalaze u vokabularu ovih ispitanika. Primeri iz korpusa koji su svrstani u sirove anglicizme obuhvataju pojedinačne lekseme i sintagme što, prema Clyneovoj (2003) klasifikaciji, predstavlja leksičko i višestruko prenošenje.

U korpusu su dobijene lekseme koje se tematski mogu razvrstati u sedam hijerarhijskih leksičkih polja: *obrazovanje, jezik, posao, aktivnosti u slobodno vreme, raspoloženje, rodbinski odnosi i životinje*. U posebnoj grupi su heterogene reči koje se nisu mogle tematski grupisati.

4.3.2.1. U domenu obrazovanja

Primeri koji spadaju u semantičko polje *obrazovanje* najbrojniji su, a unutar ovog polja, primeri su svrstani u tri uže grupe. U prvu grupu spadaju lekseme koje se odnose na *školske, odnosno akademske predmete, smerove i studijske grupe*. Većinom su to pojedinačne reči, ali se javljaju i sintagme (*international relations, introductory psychology, criminal law*).

Generacija 1,5

- ... to mi je bio *minor*...
- Uzela sam kao *elective*.
- Gledam, kao, nešto za ove *electives*.
- *Criminal law* bi uzimao...
- ... onda sam uzeo, ne znam, ono, *sociology, philosophy, psychology*...
- On je *introductory psychology* učio...

2. generacija

- Možda ću da radim kao *minor* u francuski.
- ... nešto u vezi *arts*.
- Nisam još sigurna, ali znam da hoću francuski da radim kao *minor*.
- ... možda *major* u političku nauku ili *international relations*.

- ... nije bilo ništa ako završiš samo *arts, psychology...*

U sledeću grupu spadaju reči koje označavaju *proveru znanja, ocene i stručnu spremu*:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... da imam dobre <i>grades</i> .	– Sad, u stvari, imam ove <i>finals</i> .
– ... mislim, neki posao sa tim <i>degree</i> dobiti...	– ... jer imamo na kraju godine <i>provincial exams...</i>
	– Neka pitanja na... <i>test</i> nisu baš...
	– ... čim završim a... <i>bachelor's...</i>

Poštapalice *ove* i *a*, kao i pauze u govoru ispred engleskih reči *finals, test* i *bachelor's* ukazuju na to da govornici pokušavaju da nađu ekvivalente na srpskom.

Organizaciju školske godine i dana označavaju sledeća dva primera:

Generacija 1,5	2. generacija
– Kad smo mi na pauzi, na <i>recess</i> otišli...	– Sad mi se završi ovaj prvi <i>semester</i> .

Primer *kad smo mi na pauzi, NA RECESS otišli* pokazuje da ispitanik nije siguran da li je upotrebio odgovarajuću reč na srpskom (*pauza*, odnosno *odmor*, što je uobičajeni termin u osnovnoj i srednjoj školi u Srbiji), pa upotrebljava englesku reč da bi bio siguran da se jasno izrazio, odnosno da slušalac razume nameravano značenje.

Među nazivima *obrazovnih ustanova* dominira *high school*:

– ... još cele, kako se zove, <i>high school...</i>	– ... sa drugaricama iz <i>high school...</i>
– Igro sam košarku u, kako se zove, <i>high school</i> .	– Imam drugarica što su naše iz <i>high school</i> .

- Pa u stvari, kad sam završio školu, *high school*...
- ... i do *high school*...
- ... to mi je još u *high school* bilo, pa onda još u *college*...
- ... uzeo sam kurs u psihologiji u *high school*.
- ... to je bilo u onaj, kao, *first grade*, kao, baš prvi razred...

U primeru *Pa u stvari, kad sam završio školu, HIGH SCHOOL*, govornik naglašava da govori o srednjoj školi, a u *to je bilo u onaj, kao, first grade, kao, baš prvi razred*, govornik se ispravlja, što najavljuje upotrebom poštapalice *kao*.

U govoru pripadnika druge generacije pronađene su pojedinačne reči povezane sa poljem *obrazovanje*, koje, međutim, nisu tematski povezane ni međusobno, niti sa navedenim grupama:

- ... tamo sam živela u Quebec, bio je, kao, *exchange*, i tu sam isto naučila francuski.
- M: Što ste počeli ili zbog čega je ovaj, kako se zove...
- T: *Research?*
- Je l' mogu sa *pencil?*

U drugom primeru, u iskazu prvog govornika uočava se pragmatička funkcija oklevanja upotrebom izraza *kako se zove*; govornik pokušava da nađe odgovarajuću reč na srpskom. Sagovornik daje englesku reč *research* verovatno da bi ubrzao komunikaciju.

U leksičko polje koje označava *jezik*, preciznije, upotrebu jezika i jezičke veštine, svrstani su sledeći primeri upotrebe imenica:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... ali ne volim da mešam, kao, onaj <i>Serbish</i> .	– ... i onda učili smo kao... kako se kaže <i>cursive?</i>
– ... zato što nemam <i>vocabulary</i> ...	– ... <i>vocabulary</i> nisam imala veliki...

- Ako [nađemo] kao neki *typo*...
- Ne znam ni ona pisana, znaš, onaj *handwriting*.
- Na engleskom bi, u stvari, *commands*.
- ... imam bolji *fluency*...
- Možda malo mi teže išlo da pišem *essayove*...

Poštapalica *kao* i pauza ukazuju na to da govornici pokušavaju da pronađu odgovarajuću reč na srpskom, a u primeru *i onda učili smo, kao... kako se kaže CURSIVE*, kad im to ne uspe, obraćaju se ispitivaču i sagovorniku za pomoć.

U primeru *Možda malo mi teže išlo da pišem ESSAYOVE*, izgovor imenice *essay* fonološki je neprilagođen normi srpskog jezika, ali se uočava pokušaj morfološkog prilagođavanja upotrebom sufiksa za akuzativ množine *-ove* (očekivani sufiks je *-e*). U primeru *Na engleskom bi, u stvari, COMMANDS* ispitanik govori o tome na kojem bi jeziku govorio sa kućnim ljubimcem, konkretno psom, kad bi ga imao.

U ovu grupu svrstani su pridevi (*elementary, basic*) i imeničke sintagme u spoju pridev + imenica (*basic understanding*) koji su pronađeni u intervjuima sa pripadnicima generacije 1,5:

- ... i nemački, koji uopšte ne znam, *elem- ono, elementary, basic*.
- Relativno sam brzo naučio engleski, jedno možda 2-3 meseca sam, ono, *basic* naučio.
- ... ali, onako, mogu da se bar neki, kao ono, *basic understanding*

Ovde spada i glagol koji označava upotrebu jezika:

- ... u Autluku svaku reč mi, ono, *underline*.

4.3.2.2. U domenu posla

U semantičko polje *posao* svrstane su imenice *advancement* i *nonprofit* i sintagma *customer service* iz intervjua i imenica *manager* iz pismenog odgovora dvoje pripadnika generacije 1,5:

- Ima jako puno opcija za *advancement*.
- ... zato što su oni *nonprofit*.
- Na *customer service*, znači, preko telefona sve.
- Ako *manager* misli da nije dobar covek [...] i *manageru* se nije svdjelo [sic!]...

Imenica *manager* pravopisno je neprilagođena normi srpskog jezika, ali na morfološkom planu upotrebljeni su odgovarajući oblici nominativa i dativa.

4.3.2.3. U domenu aktivnosti u slobodno vreme

Polje *aktivnosti u slobodno vreme* podeljeno je na *sport*, *muziku* i *ples*, *društvene aktivnosti* i *izlaske*. Grupa *sport* je najbrojnija i obuhvata imenice i sintagme u sledećim primerima:

Generacija 1,5	2. generacija
– Idem u <i>gym</i> .	– ... kada radiš onaj <i>flip turn</i> ...
– ... ustvari mi je bio kao tim, <i>team activity</i> ...	– ... u srednjoj školi sam igrala na taj <i>tennis team</i> .
– ... ima u Stanley Park taj <i>pitch-and-putt</i> , gde je smanjen, kao, kurs...	– ... igrala sam na te kao <i>provincials</i> i <i>nationals</i> ...
– ... fudbal i, kao, <i>north american football</i> i ono, <i>soccer</i> , <i>badminton</i> , <i>lacrosse</i> i <i>ping pong</i> , [...] <i>cricket</i> ...	– ... da naučim kako da <i>surf</i> .
	– ... za neki <i>event</i> moram da se prijavim...

Grupa *muzika i ples* obuhvata sledeće primere:

Generacija 1,5

2. generacija

- ... ima rok, *rap*... Ima, ono, sedam-osam drugačijih *stages*.
  - ... uzimala sam ples, *hip hop*.
  - Pa najviše ovo *latino* igranje.
  - N: A kojom se vrstom plesa baviš?
U: *Latino*: salsa, bačata, ča ča ča.
- *Piano, piano* petkom.
  - *Ballroom*.

U primeru *ima rok, RAP*, kad govori o muzičkim žanrovima, ispitanik prilagođava izgovor *rok* srpskoj normi, ali *rap* izgovara na engleski način. *LATINO igranje* takođe je i primer skrivenog anglicizma, gde je engleska glagolska imenica *dancing* prevedena ekvivalentnom glagolskom imenicom *igranje* umesto očekivane imenice *ples*.

U grupu *društvene aktivnosti* spadaju sledeće sintagme, imenice, pridev i glagol iz intervjua sa generacijom 1,5:

- ... ja lično nisam bila na tim *ivents*, al' smo bili na nekim, ono, kad bude, kao, *pub night* ili *beer garden*.
- Mi imamo *book club*...
- ... i onda smo imali *bake sale*...
- ... tu sam ja bila *involved* tako, sa tim *bake sales* i sa *events*, tako *social*, da.
- ... organizirali smo *beer gardens* najviše.
- Tamo ima strašno puno *brew pubs*, ono gde prave pivo.
- ... odemo u neko *bar*...

U prvom primeru leksema *ivents* prilagođena je fonološkom sistemu srpskog jezika, pa spada u očigledne anglicizme, dok u ostalim primerima nema nikakvog prilagođavanja.

Imenicu *resort* i sintagmu *family resort*, koje ne pripadaju nijednoj od navedenih grupa, ali spadaju u kategoriju slobodno vreme, upotreбили su ispitanici iz druge generacije:

- Ali, ono, na *resort*...
- Više je bio, kao, *family resort*, za familije...

Iz konteksta primera *Ali, ono, na RESORT* nije jasno da li govornik misli na kretanje (odlazak u letovališta) ili mirovanje (boravak u letovalištu), te se ne može utvrditi da li je oblik morfološki adaptiran.

U ovo polje uvršćen je i glagol *relax* iz intervjua sa pripadnikom generacije 1,5: *da bi ja da RELAX*, koji bi, da je morfološki adaptiran, bio povratan i imao nastavak za 1. lice jednine prezenta (da se opustim).

Pridev *competitive* iz primera ... *nije ništa, ono, COMPETITIVE*... svrstan je u ovo polje jer se nalazi u kontekstu razgovora o sportu kojim se ispitanik bavi u slobodno vreme.

4.3.2.4. U domenu tehnologije

Leksičke jedinice tematski grupisane u ovo polje obuhvataju imenice koje se odnose na *funkcije na kompjuteru ili mobilnom telefonu*:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... moraš da [nerazgovetno] <i>spellcheck</i> .	– ... uvek mi promeni kad probam na srpskom, kao e, onako, <i>autocorrect</i> ...
	– .... ima <i>autocorrect</i> ...
	– ... imam <i>spellcheck</i> ...
	– Kad šaljem poruke, <i>text messages</i> , sve šaljem na srpskom.

Govornik iz druge generacije posle imenice *poruke* upotrebljava englesku sintagmu *text messages* da precizira da govori o porukama na mobilnom telefonu.

Imenicu *keybord* upotrebili su u više navrata pripadnici druge generacije:

- Imam/instalirala [*keyboard*, taj *keyboard*, srpski, am, *keyboard*, *keyboard*]
- ... zato što mi je ovaj *keyboard* na engleskom...

Imenica *software* takođe pripada ovom polju, ali nije semantički povezana ni sa jednom drugom leksemom:

- ... pa tako... *software*, verovatno.

4.3.2.5. U domenu rodbinskih i međuljudskih odnosa

U ovom polju nalazi se mali broj imenica i sintagmi:

Generacija 1,5	2. generacija
– Ja sam se video sa bivšom, kako se kaže... <i>girlfriend</i> iz <i>kindergarten</i> .	– ... ali to je ro- kao <i>family friends</i> .
– ... da li većina <i>parents</i> to, kao, oće...	– Puno se družim sa mojim <i>roommates</i> .
– ... moj <i>uncle</i> , kako se zove, moj-tatin brat.	

U poslednjem primeru iz generacije 1,5 ispitanik se ispravlja, objašnjavajući značenje reči *uncle* u nemogućnosti da nađe ekvivalent u srpskom. Pritom je moguće i to da govornik nije bio siguran koji od tri ekvivalenta za *uncle* (stric, ujak ili tetak/teča) treba upotrebiti u ovom kontekstu.

4.3.2.6. U domenu saobraćaja

Polje *saobraćaj i prevozna sredstva* uključuje dva primera iz govora generacije 1,5:

- Kupuju jedan tip auta, ono, onaj *muscle car*.
- ... a ono *rush hour* tamo, gore nego u Dauntaunu.

Ekvivalent za sintagmu *muscle car* u srpskom jeziku je *jak auto*, a ekvivalent za *rush hour* u srpskom je *vremenski špic*.

4.3.2.7. U domenu stanovanja

U semantičko polje *stanovanje* spadaju sledeći primeri:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... ali taj prvi deo je bio malo ko <i>low income</i> .	– Uvek smo živeli u <i>townhouse</i> ili, kao, <i>condo</i> ...
– Oni su živeli malo u <i>suburban area</i> .	

Sintagma *low income* svrstana je u ovo polje na osnovu konteksta u kojem je upotrebljena: ispitanik govori o delu grada u kojem žive ljudi sa niskim prihodima. U srpskom je za *suburban area* odgovarajuća reč *predgrađe* ili sintagma *prigradsko naselje*. *Townhouse* popunjava leksičku prazninu u srpskom jeziku, a najpribližniji prevod je *kuća u nizu*, dok je *condo* skraćena od *condominium* – *stan u etažnoj svojini*.

4.3.2.8. U domenu raspoloženja

Semantičko polje *raspoloženje* uključuje emocije i stavove. Imenicama *mood* i *regrets* govornici iz generacije 1,5 iskazuju raspoloženje:

- Pa više *mood*. Više, ono, kako se osećaš.
- ... nije da imam, kao, neki *regrets*, da mi je žao što sam igrao...

U oba primera uočava se pragmatička funkcija samoispravljanja, pri čemu govornici opisno objašnjavaju značenje reči *mood* i *regrets* umesto pronalaženja odgovarajućih ekvivalenata *raspoloženje* i *kajanje*. U drugom primeru, zapravo, ispitanik upotrebljava kalk engleske kolokacije *have regrets*, kojoj u srpskom odgovara glagol *kajati se*.

Primeri prideva svrstanih u ovo polje dobijeni su iz intervjua sa generacijom 1,5 i pismenog odgovora pripadnika druge generacije:

Generacija 1,5

2. generacija

- N: I kakav je to osećaj bio?   – Svi isto kazu da su ljudi vrlo *friendly* tamo.
- A: Pa... *exciting*.
- ... da su bili, kao, *accomodating*.

U primerima *profesor strašno je ENGAGING, strašno zna kako da te, ono, ENTERTAIN, šta već, KEEP ATTENTION* i ... *moraš i da platiš i nešto da bi, kao, MOTIVATE*, pridev *engaging* (ekvivalent je kolokacija *pleniti pažnju*), glagoli *entertain* (zabavljati) i *motivate* (motovisati) i kolokacija *keep attention* (držati pažnju) povezani su sa ovim semantičkim poljem kao primeri leksema koje imaju značenje izazivanja emocija ili raspoloženja.

4.3.2.9. U domenu životinja

Ovo semantičko polje sadrži nazive za kućne ljubimce:

Generacija 1,5

2. generacija

- To su *pets*?   – Imala sam, a... kako se beše- o da, mali
- U stvari, kanarinac. Nije, onaj,   hrčak ili kako se, da, kao, *hamster*.
- badži*.

Govornik iz generacije 1,5 upotrebljava englesku reč *pets* da proveriti da li je pravilno razumeo pitanje o tome da li ima kućne ljubimce, a drugi ispitanik upotrebljava fonološki prilagođen engleski naziv za tigricu, malog tigrastog papagaja (*budgie*) jer verovatno ne zna odgovarajuću srpsku reč. U iskazu pripadnika druge generacije uočava se funkcija traženja odgovarajuće reči (*kako se beše-*), pokazivanja da ju je našao (*o da*) i potvrđivanja da je upotrebio pravu reč (*ili kako se, da, kao, hamster*) upotrebom engleskog ekvivalenta.

4.3.2.10. U domenu kupovine

Dva primera imenica u semantičkom polju *kupovina* pronađena su u pismenom odgovoru jednog pripadnika generacije 1,5:

- U New Yorku bi isao u velike prodavnice za *shopping*...
- ... isao bi u *NBA store*...

U drugom primeru zadržana je engleska sintaksička konstrukcija imenica + imenica (*NBA store*) u kojoj prva imenica ima pridevsku funkciju. Očekivana struktura u srpskom ima obrnuti redosled: *prodavnica NBA-a* ili *NBA-ova prodavnica*.

4.3.2.11. U domenu sposobnosti, veštine, znanja

U govoru ispitanika iz generacije 1,5 pronađena su dva primera koja spadaju u ovo polje:

- Više onako, *generalno*, kao, *knowledge*.
- ... imam neko, ono, *working knowledge*, k'o što bi se reklo.

4.3.2.12. Ostalo

(1) Tematska povezanost nije uočena u upotrebi sledećih imenica: *article* (članak), *outsider*, *turnaround* (preokret), *certification* (svedočanstvo), *vertigo* (vrtoglavoca), *speaker* (zvučnik), *purpose* (svrha) i *tattletale* (tužibaba, cinkaroš), imeničkih sintagmi: *rank lista*, *turning point* (prekretnica), *narrow demographic* (mala demografska grupa) i *jury duty* (porotnička obaveza) i glagola *disclose* (otkriti, odati) u govoru pripadnika obeju generacija:

Generacija 1,5

- Šta god nađem, mislim, ono na internetu, neki *article* ili tako nešto...
- ... na svetskoj *rank listi*.

2. generacija

- Imam, kao, taj *certification*, am- za teniski instruktor...
- ... ne znam ako si čula za *vertigo*...

- ... dali smo mu ovaj *birthday card* na poslu...
- ... nisam se osećao kao da sam ja tu neki *outsider*...
- Sećam se veliki... kako da kažem na srpskom, veliki, kao, *turning point* je bio...
- Vidiš da ne znam ni *turnaround* kako da kažem na srpskom više.
- Ovo je dosta, onako, *narrow demographic*.
- ... da tretiraš kao za ovaj *jury duty*.
- Je l' smete da kažete, da *disclose* šta je *purpose of*...
- ... pricali bi o crnim rupama (*black holes*)...
- Imamo ovaj mali *speaker*, ne znam da ga pustim, ali mi imamo ovaj mali spiker.
- *Tattletale*.

Primer *pricali bi o crnim rupama (BLACK HOLES)* iz pismenog odgovora pokazuje da ispitanik upotrebljava englesku sintagmu u zagradi jer nije siguran da je *crna rupa* odgovarajući termin u srpskom.

U primeru *imamo ovaj mali SPEAKER, ne znam da ga pustim, ali mi imamo ovaj mali spiker*, ista reč upotrebljena je u fonološki neadaptiranom (*speaker*) i u adaptiranom obliku (*spiker*). Ispitanik se ispravlja, pokušavajući da upotrebi srpsku reč, ali verovatno ne zna ili mu trenutno nije dostupan odgovarajući ekvivalent.

(2) Glagoli *propose* (zaprošiti), *accept* (pristati) i *depend* (zavisiti) pronađeni su u pismenom odgovoru jednog pripadnika druge generacije:

- Ona je isti imala čoveka ko je joj “*propose*” 6 puta pre nego sto je ona “*accept*”.

- ... ali “*depending*” na koliko je lose...

Stavljanjem glagola u navodnike ispitanik pokazuje da svesno upotrebljava engleske reči u nemogućnosti da pronade ekvivalente u srpskom, a verovatno i to da je svestan da ih ne prilagođava gramatičkoj normi, u ovom slučaju 3. licu jednine perfekta u muškom i ženskom rodu. Uz to, u drugom primeru uočava se i semantičkosintaksičko prenošenje gramatičke kolokacije *depend on* umesto očekivane kolokacije na srpskom *zavisno od*, pri čemu je engleski predlog *on* preveden jednim od uobičajenih ekvivalenata u srpskom, *na*.

Frazni glagol *stand out* (isticati se) nalazi se u iskazu pripadnika generacije 1,5:

- ... nije nešto, ono, da *stand out*...

(3) Mali broj prideva javlja se u intervjuima sa pripadnicima generacije 1,5 (*ali to je nekako toliko INEFFECTIVE ili INEFFICIENT*) i druge generacije (*i onda, tako, slušamo kako drugi pričaju i zbog njih, onako, sve je, kao, REFLECTIVE*).

Pridev *reflective* ispitanik upotrebljava govoreći o tome koji jezik su obično govorili u folklornom ansamblu kojem je pripadao. Govornik želi da kaže da govor drugih članova utiče, to jest, odražava se, i na njegov govor, odnosno izbor jezika.

(4) Uzvik *yeah* javlja se više puta u govoru jednog ispitanika. Govornik ga upotrebljava:

(a) kao potvrdu sopstvenih reči u sredini ili na kraju iskaza:

- ... čim završim a... bachelor's... *yeah*.
- A, učili smo malo istoriju, nismo baš geografiju, *yeah*, istoriju smo učili.

(b) da prihvati reč koju nudi sagovornik:

- I: kako se kaže *cursive*?

M: Na srpskom?

I: *Yeah*.

M: Rukopis?

I: *Yeah*, kao rukopis.

– I: Kad smo krenuli, kao...

M: ... u predškolsko...

I: *Yeah*, predškolsko. Tad smo naučili.

U prvom primeru govornik prvi put upotrebljava *yeah* kao odgovor na pitanje, a drugom upotrebom prihvata ponuđenu reč.

(c) da potvrdi iskaz sagovornika, odnosno da iskaže slaganje:

– To je tačno, *yeah*, slažem se.

– I: Uvek kad sretnem nekog ko je iz Srbije, odma' se, kao, odma se družimo puno, više nego kad sretnem kao- lakše je da se...

M: Jer imate nešto...

I: *Yeah*, uglavnom kao, oh you're from Serbia, oh, me too!

– M: ... tamo je isto bilo dece, ali ne toliko puno i ne toliko...

I: *Yeah*, puno...

(d) kao potvrdni odgovor na pitanje:

– O, o, o, ponekad, *yeah*, ja to radim, *yeah*.

– M: Gde, na Ju Bi Si-ju?

I: *Yeah*.

– I: Ovde je rođena.

M: Jeste?

I: *Yeah*.

– M: Ove godine?

I: *Yeah*.

4.3.2.13. Diskusija

- U jeziku pripadnika obeju generacija najviše sirovih anglicizama nalazi se u oblasti obrazovanja, jezika i aktivnosti u slobodno vreme, kao i u pojedinačnim leksičkim jedinicama koje nisu grupisane u semantička polja.

- Pripadnici generacije 1,5 upotrebljavaju sirove anglicizme znatno češće nego pripadnici druge generacije, a najveća je razlika u semantičkom polju aktivnosti u slobodno vreme. Upotreba sirovih anglicizama znatno je učestalija kod pripadnika druge generacije u oblasti tehnologije.

- U oblasti posla, kupovine i veštine/znanja anglicizme upotrebljavaju isključivo pripadnici generacije 1,5, dok se uzvik *yeah* nalazi samo u govoru pripadnika druge generacije, i to samo kod jednog govornika.

4.3.3. Očigledni anglicizmi

Prema Prčiću (2011: 121), u očigledne anglicizme spadaju sve leksičke jedinice i afiksi preuzeti iz engleskog koji su postali manje ili više integrisani u sistem srpskog jezika na ortografskom, morfosintaksičkom, fonološkom, semantičkom i pragmatičkom planu.

Ovde spadaju imenice kao *fajl, milkšejk, roming, bekap*; glagoli: *daunloudovati, surfovati, čekirati*; pridevi: *kul, lajv*; prilozi: *okej, super*; uzvici: *auč, ups, o-o* i prefiksi: *eks-, ko-, mega-, mikro-, sajber-, hiper-*.

4.3.3.1. Okej, super i kul

U korpusu dobijenom ovim istraživanjem najčešća je upotreba anglicizama *okej, super* i *kul*.

(1) *Okej* je najzastupljeniji od tri navedena anglicizma. U svim primerima prilagođen je fonološkoj normi srpskog jezika, a upotrebljava se kao prilog i kao pridev.

Kao prilog najčešće se upotrebljava u značenju *osrednje dobro, pristojno*:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... ali sa našim je totalno <i>okej</i> bilo...	– ... ali latinica mi je, onako, sasvim <i>okej</i> .
– ... to je, ono, <i>okej</i> ...	– Bilo je samo, kao, <i>okej</i> ...
– ... i dalje mi je <i>okej</i> ...	– N: Je l' bilo naporno?
– Sad mi je totalno <i>okej</i> , nego mi je toliko hladno napolju bilo...	D: Bilo je <i>okej</i> .
– U I-Es-Elu? Pa, bilo je <i>okej</i> ...	
– A ako je sa sestrom, to je, ono, <i>okej</i> .	
– Pa bilo je <i>okej</i> , nije bila teška knjiga...	

U navedenim primerima neki ispitanici uz *okej* upotrebljavaju i priloge *totalno*, *sasvim* i *samo* da bliže odrede intenzitet upotrebljenog priloga.

Okej se koristi i da govornik naznači da je razumeo i prihvatio objašnjenje ili argument:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... ali sam, ono, verovala mami i tati i [...]. Nego je bilo, <i>okej</i> , oni su rekli...	– ... onda ja onako, mislim posle, kao: „ <i>Okej</i> , dobro je što insistiraju, da.“
– A, to je, <i>okej</i> , <i>okej</i> .	– Kad mi to kažu, <i>okej</i> , da da da...
– N: Nije test...	– M: Dva meseca.
M: <i>Okej</i> .	I: 5-6 nedelja.
	M: <i>Okej</i> , to je manje nego dva meseca, ali...

- *Okej*, nisam. Dvanaesti razred sam trenirala plivanje.
- M: Nije tačno, nismo se... jesmo se igrali igrice ali...
- I: *Okej*, ali ja sam išla napolje i družila sam se...

Pripadnici druge generacije upotrebljavaju *okej* da iskažu odobravanje ili pristajanje:

- N: Možemo da počnemo sa razgovorom?
M: *Okej*, može.
- ... kažu: „Oh,“ kao, „play something in Serbian“. I onda, *okej*, i onda im odsviram „Tamo daleko“.
- N: I kako je mama reagovala?
D: Bilo je samo, kao: „*Okej*, ali treba-“

Okej se upotrebljava i kao komentar na nečije reči, bez posebnog značenja:

Generacija 1,5

- Jao, igraš folklor, *okej*...

2. generacija

- M: Ove godine?
I: Yeah.
M: *Okej*.

Jedan ispitanik je upotrebio *okej* da kaže da se setio o čemu se razgovaralo:

- Šta je bilo pitanje? Da, *okej*, da...

Rečenica *Ja sam okej, hvala* primer je hibrida skrivenog i očiglednog anglicizma.

Ispitanik prevodi englesku strukturu koja sadrži prilog *okej*. U engleskom *I'm OK, thanks* ima pragmatičku funkciju odgovora gosta kad mu se ponudi osveženje, na šta je u srpskom odgovor *Ne bih/Ne mogu ništa, hvala*. Prema Clyneovoj (2003: 76) klasifikaciji, ovo je

primer leksičkosintaksičkog prenošenja, ali s obzirom da se radi o čitavoj rečenici sa određenom pragmatičkom funkcijom, svrstava se i u pragmatičke anglicizme.

(2) *Super* kao prilog u značenju *odlično* mnogo češće upotrebljavaju govornici iz generacije 1,5:

Generacija 1,5	2. generacija
– ... nas četvoro, pa, ustvari, <i>super</i> ...	– ... to mi je uvek <i>super</i> ...
– Ako imate, <i>super</i> ...	– <i>Super</i> . [odgovor na objašnjenje]
– Važi, <i>super</i> , uživajte ...	– To je <i>super</i> , ovaj, <i>super</i> vreme...
– ... kao, <i>super</i> za Vankuver...	
– To je bilo <i>super</i> .	
– ... da kaže da <i>super</i> učim...	
– ... i onda kažem: „ <i>Super</i> , tata“.	
– N: Kako je bilo na Floridi?	
M: <i>Super</i> . Bilo je baš fino.	

Jedina dva slučaja upotrebe u pridevskoj funkciji zapažena su u govoru pripadnika druge generacije, i to jednog u istoj rečenici u kojoj je i prilog *super*:

- To je *super*, ovaj, *super* vreme...
- To je bila *super* serija.

(3) Prilog *kul* u značenju *odlično*, *izvrsno* nije prilagođen fonološkoj normi srpskog jezika u govoru pripadnika obeju generacija:

Generacija 1,5	2. generacija
– I: Beyonce, Oprah. A: <i>Cool</i> !	– I: To sam čitala kad sam bila mlađa malo, ali ne znam... M: <i>Cool</i> .
	– I: Znači ona isto oće da ide u Srbiju. M: <i>Cool</i> .

Kao pridev upotrebljen je u dva navrata, oba puta fonološki adaptiran:

Generacija 1,5

– Fenomenalan je. Baš je *kul*.

2. generacija

– I može da kaže: „Ja sam gladan”, ima nekoliko, tako, *kul* [nerazgovetno]

4.3.3.2. U domenu tehnologije

Najbrojniju grupu čine glagoli *setovati* (podesiti), *postovati* (stavljati), *ulogovati se* (prijaviti se) i *tekstirati* (slati poruke putem mobilnog telefona), koji se mogu svrstati u semantičko polje *tehnologija*:

Generacija 1,5

– Pošto Ajfon može da se *setuje*...
– ... ko *postuje* na fejsbuk...

2. generacija

– ... *ulogovao* na njegov Fejsbuk...
– Sve vreme na srpskom *tekstiramo*.

4.3.3.3. U domenu stanovanja

Imenice svrstane u semantičko polje *stanovanje* nalaze se u govoru generacije 1,5:

– ... dole u *bejzmentu*...
– Ona i muž su kupili *taunhaus*...
– Kad su videli taj *taunhaus*...
– Njihov je *taunhaus* sladak, *tri-bedrum*...

Bejzment (suteren) i *taunhaus* (kuća u nizu) adaptirani su na fonološkom i na morfološkom nivou, dok je *tri-bedrum* (sa tri spavaće sobe) fonološki adaptirano, ali sledi englesku strukturu broj + imenica u jednini (*three-bedroom*) kojom se iskazuje količina. Na osnovu ovoga zaključuje se da su se ove reči u znatnoj meri odomaćile u govoru generacije 1,5. Kako ove leksičke jedinice ne postoje u srpskom jeziku u matici, smatraju se očiglednim anglicizmima isključivo u serblišu, gde popunjavaju leksičku prazninu.

4.3.3.4. U domenu sporta

U semantičko polje *sport* svrstane su imenice *džim* i *snoubording*, obe prilagođene fonološkoj normi:

- Oni, nešto, nisu hteli na *snoubording*...
- Idemo u *džim*...

Kao i imenice iz prethodne grupe, imenica *džim* (teretana) karakteristična je za serbliš, dok se *snoubording* odomaćio u srpskom jeziku u matici.⁴⁷

4.3.3.5. Ostalo

Od pojedinačnih primera koji nisu svrstani u semantička polja, u govoru ispitanika iz obe generacije pronađene su imenice *rendicija* (*rendition* = tumačenje, interpretacija), kurs (*course* = teren) i *moda* (*mode* = režim), pridev *bizi* (*busy* = živo, puno aktivnosti), i sintagme *klasik auto* (*classic car* = starinski, antikvitetni auto) i *sošal ivents* (društveni događaji):

- ... to su neke, kao, *rendicije* psihološke...
- ... bilo je baš *bizi* ...
- ... ima u Stanley Park taj pitch-and-putt, gde je smanjen, kao, *kurs*...
- ... malo po malo ulazim u taj... u tu *modu*...
- ... hteo neki *klasik auto* za sebe...
- Pa razne, onako, *sošal ivents*.

---

⁴⁷ Olimpijski komitet Srbije na svojoj internet stranici (<http://www.oks.org.rs/sportovi/sportovi-sa-programa-zimskih-oi/skijanje-main-men/>) upotrebljava *snoubord* i *snoubording*.

Očigledni anglicizmi *kurs* i *moda* preneseni su u serbliš kao lažni prijatelji ili međujezički paronimi⁴⁸ engleskih imenica *course* i *mode*. Poštalicom *kao* govornik ukazuje na to da pokušava da pronađe ekvivalent u srpskom, *teren*. Ispitanik koji je upotrebio reč *modu* u vreme istraživanja bio je student prve godine fakulteta i govorio je o prilagođavanju režimu studija. Pauza u iskazu ukazuje na to da traži srpski ekvivalent engleskoj reči *mode*.

4.3.3.6. Diskusija

- Očigledni anglicizmi se u serblišu upotrebljavaju znatno ređe od skrivenih i sirovih. Pripadnici generacije 1,5 dvostruko češće od pripadnika druge generacije upotrebljavaju ovu vrstu anglicizama.
- Uzvik *okej* ubedljivo je najčešći od svih očiglednih anglicizama u korpusu i ispitanici iz obeju generacija upotrebljavaju ga podjednako često. U generaciji 1,5 najčešća je njegova upotreba u značenju pristojno, osrednje dobro, a u drugoj generaciji najčešće se upotrebljava da označi razumevanje/prihvatanje objašnjenja.
- *Super* je znatno učestaliji među pripadnicima generacije 1,5, dok su, za razliku od sirovih anglicizama u oblasti tehnike, koji su u mnogo češćoj upotrebi u drugoj generaciji, očigledni anglicizmi u ovoj oblasti znatno češći u generaciji 1,5.
- Lekseme *okej* i *super* u srpskom se upotrebljavaju već više decenija, dok je *kul* nešto skorije ušao u upotrebu. Zbog toga se zaključuje da se u serblišu koriste kako pod uticajem engleskog kao jezika na kojem ispitanici svakodnevno komuniciraju, tako i pod uticajem unutrašnjih promena u srpskom jeziku u matici.

---

⁴⁸ lekseme istog porekla, slične forme, ali različitog sadržaja (Dragićević 2010: 315)

4.3.4. Upotreba stilskih obeležja

Međujezički kontakti dovode do promena i u stilu izražavanja. U jezičkokocontactnoj situaciji postoji tendencija da se jezik koji trpi uticaj drugog jezika upotrebljava u manjem broju situacija, što dovodi do smanjenja raznovrsnosti stilskih varijanti i na kraju do monostilizma. Stilska odlika serbilša u ovom istraživanju uočena kod pripadnika obeju generacija ogleda se u ujednačavanju stila formalnog i neformalnog obraćanja. Pripadnici druge generacije i dvoje mlađih pripadnika generacije 1,5 ne upotrebljavaju zamenicu *Vi*, enklitike *ćete*, *ste*, *Vam* i *Vas* i oblike glagola za drugo lice množine za učtivo obraćanje ili označavanje distance među sagovornicima:

- ... kao što *si rekla*...
- ... ne znam ako *si čula* za vertigo.
- ... ne znam ako *si bila* tamo.
- *Čekaj* samo da se obučem.
- *Možeš* gore, ako *možeš*.

Svi primeri predstavljaju direktno obraćanje autorki u toku intervjua.

Jedan ispitanik iz druge generacije upotrebljava mešavinu formalnog i neformalnog obraćanja:

- Nama je uvek bilo, ono, bitno da živimo ovde, a da, *znaš*, pričamo na srpskom.
- ... ako se setim, reči ću *ti*.
- ... proslediću joj *Vaš* imejl.
- [Je l’] smem da *te* pitam...
- Razumem da to *Vama* pomaže.
- Hvala što *ste došli* ovde.

Pripadnici generacije 1,5 upotrebljavaju *Vi* i odgovarajuće oblike enklitika i glagola, ali povremeno ubacuju oblike jednine glagola *znaš* kad se unesu u razgovor, što često čine i ispitanici iz druge generacije:

- ... nekako je, *znaš*...
- ... od tad mi je engleski bio, *znaš*, vidiš da ne znam ni turnaround kako da kažem...
- ... onako, *znaš*, kad se vidu...
- ... onda svi engleski, *znaš*.
- moraću još da uđem u to, *znaš*.

Ispitanici iz generacije 1,5 koje autorka poznaje duže vreme navikli su da joj se obraćaju sa *ti*, što je odraz ličnijeg međusobnog odnosa.

Još jedna odlika uticaja engleskog neformalnog govornog stila je veoma česta upotreba navedenog glagola *znaš* kao poštapalice. U engleskom se *you know* upotrebljava da se naglasi ili skrene pažnja na ono što govornik kaže (*You were very naughty, YOU KNOW.*) ili prilikom objašnjavanja nečega kao anaforična referenca na ono što govornik već zna (*The old desk. YOU KNOW, the one that's broken.*). Veoma često, zapravo prečesto, *you know* se upotrebljava bez ikakvog značenja, da se popuni praznina u govoru. Kao u navedenim primerima, *znaš* se u govoru ispitanika uglavnom upotrebljava u funkciji popunjavanja praznine.

Još jedna stilska karakteristika ovog govora je upotreba neformalnih pozdrava pri dolasku i odlasku. Najčešća je upotreba pozdrava *Zdravo* pod uticajem engleskog neutralnog *Hello*, ili neformalnog *Hi*. Jedan ispitanik iz druge generacije upotrebio je *Ćao*, mada se to ne

može smatrati uticajem engleskog, već uobičajenog neformalnog pozdravljanja na srpskom, što ukazuje na nerazlikovanje registara kod ovog ispitanika.

4.3.4.1. Diskusija

- Stil govora kod ispitanika iz druge generacije uglavnom je neformalan, sa malim individualnim odstupanjima, odnosno mešanjem stilova, a ogleda se u gubljenju oblika ličnih zamenica, enklitika i glagola u funkciji učtivog obraćanja. Ovo se svakako dešava pod uticajem engleskog, u kojem postoji samo jedan oblik za drugo i treće lice jednine i za sva lica množine ličnih zamenica: *you*, i (uz izuzrtke) jedan oblik glagola u određenom glagolskom vremenu, dok enklitički oblici ne postoje.

- Stariji pripadnici generacije 1,5 uglavnom upotrebljavaju formalne načine obraćanja i pozdravljanja, dok im se u govoru, kao i kod druge generacije, uočava česta upotreba neformalne reči *znaš* kao poštapalice, bez markiranog oblika za učtivo obraćanje *znate*.

4.3.5. Upotreba vlastitih imena

Upotrebom engleskih vlastitih imena u srpskom jeziku, prvenstveno njihovom adaptacijom, detaljno se bavi Prčić (1998, 2011). Ovim terminom „obuhvaćena su lična, geografska, institucionalna i ostala imena iz zemalja u kojima se engleski nalazi u upotrebi kao prvi (tj. maternji) jezik“ (Prčić 2011: 228). U ovom slučaju, to se odnosi na Kanadu, posebno Vankuver. Opis potkategorija svake od navedenih kategorija preuzet je iz Prčić (2011: 228-229).

Lična imena obuhvataju imena ljudi (uključujući nadimke i skraćena imena), imena odmila i prezimena kojima se imenuje neka osoba, kojima joj se obraća ili kojima se na nju

upućuje. Za potrebe ovog rada u ovu kategoriju biće dodata i imena koja se daju životinjama, posebno kućnim ljubimcima.

U **geografska imena** uvršćuju se nazivi država, administrativnih oblasti, naseljenih mesta, reka, jezera, mora i okeana, planina, ostrva, ostalih geografskih lokaliteta, kao i nazivi ulica, trgova i drugih delova grada, a za potrebe ovog istraživanja biće uvršćeni i nazivi nebeskih tela i prirodnih pojava, kao i sredstava i stanica gradskog prevoza.

Pod **institucionalnim imenima** podrazumevaju se nazivi institucija, organizacija, sportskih i drugih klubova, firmi, kompanija, lokala, orkestara, horova, pozorišnih i baletskih trupa, muzičkih sastava, građevina, dvorana, televizijskih i radio stanica. Autorka ovde dodaje nazive obrazovnih programa, odnosno naučnih disciplina i školskih predmeta (Pešikan i dr. 2010: 68) u okviru obrazovnih institucija.

Ostala imena obuhvataju umetnička dela (naslove knjiga, opera, pozorišnih predstava, baleta, slika i skulptura, filmova, serija, televizijskih i radio programa), nazive novina i časopisa, te proizvoda i artikala koji predstavljaju zaštićene fabričke marke. Za potrebe ovog rada u ovu kategoriju biće uvršćeni nazivi praznika, kao i nazivi sredstava komunikacije preko kompjutera i mobilnih telefona.

Potrebno je naglasiti da vlastita imena ne spadaju u anglicizme jer ne postaju odomaćene reči u jeziku, mada su delimično integrisane u sistem srpskog jezika (Prčić 2011: 123). One zadržavaju svoj status stranih reči i po tome se razlikuju od anglicizama.

U pododeljku koji sledi biće prikazana upotreba vlastitih imena po navedenim kategorijama i navedenim redosledom. Većina primera dobijena je putem intervjua i tu se prilikom transkripcije uzimalo u obzir da li su imena fonološki prilagođena srpskom jeziku. Naime, izgovor vlastitih imena kod ispitanika varira između izgovora prilagođenog

izgovornoj normi srpskog jezika i engleskog izgovora. Mada Prčić (2011: 229) navodi da je svako vlastito ime iz jezika davaoca potrebno prilagoditi sistemu jezika primaoca na nivou forme, u analizi za potrebe ovog rada delimično će se odstupiti od tog zahteva. Lična imena koja su u govoru ispitanika fonološki prilagođena transkribovana su prema Prčićevim (1998) uputstvima, a ona koja su izgovorena prema engleskom fonetskom sistemu napisana su onako kako se pišu u engleskom jeziku. U slučaju kad su primeri uzeti iz pismenih odgovora, napisani su onako kako su ih ispitanici upotrebili.

4.3.5.1. Lična imena

Ova kategorija najslabije je zastupljena u korpusu. U intervjuima se nalaze samo tri primera, od kojih je jedan u generaciji 1,5, a ostali u drugoj generaciji. Svi primeri su neprilagođeni izgovornoj normi srpskog jezika. Što se morfološke adaptacije tiče, svi se mogu smatrati adaptiranim jer su u kontekstu upotrebljeni u odgovarajućim padežima (nominativ i vokativ).

- ... još uvek dan-danas se sećam njegovog imena, *Donnell*.
- ... zvala se *Speedy*, kao ej, dođi *Speedy*, dođi i onda kao, neki put kao o, jesi gladna, *Speedy*...
- Ja imam par knjiga što sam dobila, kao, na poklon, ne znam, kao, Judy Blume...

U pismenim odgovorima nalazi se nešto više primera, a prilagođenost pravopisnoj i gramatičkoj normi je raznolika.

Ispitanici iz generacije 1,5 u tri navrata prilagodili su vlastita imena gramatičkoj i pravopisnoj normi srpskog jezika:

- ... ja bi izabrala ženu iz sadašnjeg vremena - možda *Margaret Atvud* ili *Opru*.
- Da mogu, hteo bi da upoznam *Dzenifer Aniston*.

– Волела бих да упознам *Џејн Остин*...

Jedan ispitanik je ceo upitnik popunio ćirilicom, pa se u poslednjem primeru vidi transkripcija imena na ćirilićnom pismu. U drugom primeru zapaža se neuspeo pokušaj uoptrebe dijakritičkih znakova (*Dzenifer* umesto *Dženifer*).

U primeru *Voleo bi da upoznam VOREN BAFETA* vlastito ime je pravopisno, ali ne i morfološki potpuno adaptirano – ime je u nominativu, dok je prezime u očekivanom obliku za akuzativ.

U pismenim odgovorima pripadnika druge generacije nema primera za prilagođeno pisanje ličnih imena.

U sledećim primerima (prvih pet iz odgovora pripadnika generacije 1,5, a naredna četiri iz odgovora ispitanika iz druge generacije), vlastita imena nisu adaptirana prema pravopisu srpskog jezika, a samo jedno od njih je gramatički adaptirano:

- Ja bih volela da upoznam *Meryl Streep*.
- Hteo bi da sretnem *Neil Degrass Tysona*.
- Ja bi voleo da upoznam NBA Igraca *Kevin Durant*.
- Ja bi hteo da upasnam *Mike Tysona*.
- ... ja bih hetla [sic!] da upoznam *Niel Armstronga*...
- Volela bih da upoznam *Albert Einstein-a*...
- ... ja bi upoznala *Picasso*...
- Pre neki dan sam čitala o *Amelia Earhart*...

Ime glumice Meril Strip nije adaptirano prema pravopisnoj i gramatičkoj normi srpskog jezika. Imena astrofizičara Nila Degrassa Tajsona, košarkaša Kevina Djuranta, boksera Majka Tajsona, astronauta Nila Armstronga i fizičara Alberta Ajnštajna ne slede ni

pravopisnu ni gramatičku normu srpskog jezika, prema kojoj i ime i prezime, a ne samo prezime, treba upotrebiti u odgovarajućem padežu (u ovom slučaju u akuzativu). Uz to, zapaža se upotreba crtice ispred nastavka za padež u imenu Alberta Ajnštajna, što se kosi sa pravopisom srpskog jezika, kao i nepravilno napisano ime Nila Armstronga (Niel umesto Neil) na engleskom. Imena slikara Pikasa i avijatičarke Amelije Erhart upotrebljena su u nominativu umesto očekivanog akuzativa i dativa. Mada Albert Ajnštajn i Pikaso nisu engleska imena, uvršćena su u ovu analizu jer su upotrebljena u kontekstu kontakta između engleskog i srpskog jezika. Autorka pretpostavlja da bi u govoru njihov izgovor bio prilagođen engleskom ili srpskom izgovoru.

4.3.5.2. Geografska imena

Geografska imena su znatno zastupljenija u korpusu. I njihova upotreba, to jest adaptiranost, varira između potpuno prilagođene svim normama do potpuno neprilagođene, sa svim mogućim varijantama između ove dve krajnosti.

(1) Nazivi država i administrativnih oblasti u intervjuima sa pripadnicima generacije 1,5 fonološki i morfološki su adaptirani. Najčešće se javlja *Kanada* (devet puta, od čega pet u akuzativu s predlogom: *u KANADU*, tri u lokativu: *u KANADI* i jednom u genitivu: *iz KANADE*). Dva puta se spominje *Florida* (*na FLORIDI* i *za FLORIDU*) i po jednom *Evropa*, *Engleska* i *Irska* (*U EVROPI nisu tražili ličnu kartu, sem U ENGLESKOJ ili U IRSKOJ*). U pismenim odgovorima nazivi zemalja anglofonog govornog područja takođe su potpuno adaptirani (*Najčešće putujem po EVROPI, AMERICI i KANADI; birao bi AUSTRALIJU*), dok se u slučaju jedne zemlje sa španskog govornog područja uočava hibridizacija: *Ja bi naj radje išao u DOMINIKAN REPUBLIC*. Pretpostavlja se da je ispitanik naziv ove zemlje naučio preko engleskog jezika. Isti ispitanik je u jednom delu intervjuja spomenuo da mu je poznato

popularno pravilo srpskog jezika „piši kao što govoriš“, pa autorka pretpostavlja da je zbog toga upotrebio slovo *k* u prvom delu naziva.

I kod ispitanika iz druge generacije naziv države Kanade potpuno je fonološki i gramatički adaptiran. U šest navrata upotrebljen je genitiv s predlogom: *iz KANADE*, i tri puta u akuzativu s predlogom: jednom *u KANADU* i dva puta *za KANADU*. Naziv provincije Britanske Kolumbije adaptiran je fonološki i morfološki: *za BRITANSKU KOLUMBIJU*, dok je naziv provincije Kvebek potpuno neadaptiran u jednom primeru ... *tamo sam živela u QUEBEC...*, a fonološki neadaptiran, ali morfološki adaptiran u drugom: ... *otišla sam u QUEBEC* za tri meseca. Autorka smatra da je u delu primera *u Quebec* naziv provincije adaptiran, mada se to ne vidi jer je u ovom slučaju oblik za lokativ jednak obliku za nominativ.

(2) Jedan pripadnik druge generacije u pismenom odgovoru je upotrebio ime Atlantski okean na sledeći način:

– ... i prvi čovek da predže *Atlantiski Okejan...*

Ispitanik je očigledno pokušao da prilagodi pisanje normi srpskog jezika, ali je previše uopštio način tvorbe prideva (*-i[j]ski* umesto *-ski*); takođe se uočava nepoznavanje pravopisnih normi pisanja velikog i malog slova u srpskom (*okean* umesto *Okejan*) i suglasnika *j* između dva samoglasnika (*-ijski* umesto *-iski* i *okean* umesto *Okejan*).

Isti ispitanik je za prirodnu pojavu *polarna svetlost* napisao engleski naziv *the Northern Lights* (*Verujem da tamo isto imaju THE NORTHERN LIGHTS...*), što, prema Clyneu (2003), predstavlja primer višestrukog prenošenja.

(3) Naziv grada Vankuvera potpuno je fonološki i morfološki adaptiran u svim primerima iz intervju sa pripadnicima obe generacije. Nazivi drugih gradova, odnosno

opština na širem području Vankuvera (*Metro Vancouver*) takođe su najčešće potpuno adaptirani u govoru pripadnika generacije 1,5: Nju Vest (*New West*), Vajt Rok (*White Rock*), Lengli (*Langley*), Abotsford (*Abbotsford*), Aldergrov (*Aldergrove*) i Ričmond (*Richmond*). Međutim, jedan govornik u istoj rečenici naziv Vajt Rok jednom upotrebljava u adaptiranom obliku, kad ga navodi samostalno, a dva puta neadaptirano, kad ga navodi kao deo zvaničnog naziva administrativne jedinice:

– U *Vajt Roku* će biti sastanci jer sam ja odgovorna, kao, za *White Rock Municipality* ili šta već, *City of White Rock*.

Naziv opštine Sari (*Surrey*) u celokupnoj srpskoj zajednici u Vankuveru fonološki je adaptiran kao Suri. Lokalni engleski izgovor ovog naziva je /^ʃsəri/, a srpski izgovor je, očigledno, prilagođen prema tome kako se ovo ime piše na engleskom. U govoru ispitanika iz obe generacije javlja se izgovor prilagođen normi srpskog jezika:

- ... južni *Suri* blizu granice...
- A, *Fraser Health Authority*, ali je u *Suriju* posao.
- ...idem ja na *Suri* campus sada...
- Sada imam jedan kurs u *Suri*, jedna u *Brnabiju*.

Jedino je u poslednjem primeru naziv opštine neprilagođen morfološkoj normi srpskog jezika: umesto očekivanog lokativa (*Suriju*) uz predlog *u*, upotrebljen je nominativ. Međutim, naziv druge opštine, Brnabi (*Burnaby*) upotrebljen je u odgovarajućem obliku za lokativ.

Nazivi skijaškog centra i planine Visler (*Whistler*), kao i gradova Montreal, Portland i Tampa Bej (*Tampa Bay*) takođe su upotrebljeni u fonološki i morfološki adaptiranom obliku.

Posebnu pažnju treba obratiti na naziv opštine Bernabi (*Burnaby*)⁴⁹, čiji se izgovor u celokupnoj srpskoj zajednici u Vankuveru fonološki adaptira na tri načina: *Brnabi* (sa slogotvornim *r*), *Barnabi* i ređe *Burnabi*, a nije retko da se čuje i fonološki poluadaptirani oblik /'bɚ'nabi/, gde se prvi slog izgovara prema engleskoj normi, a druga dva prema srpskoj. U korpusu su nađeni primeri za sve tipove izgovora osim *Barnabi*. Jedan ispitanik iz generacije 1,5 upotrebio je fonološki neadaptirani a gramatički adaptirani oblik:

- Ja živim u *B/ɚ'nabiju*, oni u Vankuveru.

Jedan pripadnik druge generacije zadržao je engleski izgovor, kao i morfološki neadaptiran oblik nominativa umesto očekivanog lokativa:

- ... oni žive u *Burnaby*...

Prethodno navedeni primer (*Sada imam jedan kurs u SURI, jedna u BRNABIJU*) kao i sledeća dva (*Mi smo živeli u BRNABIJU, blizu BRNABI MAUNTINA*) upotrebili su pripadnici druge generacije. Svako ime izgovoreno je sa slogotvornim *r*. Oba naziva morfološki su pravilno upotrebljena u odgovarajućim padežima.

U jednom pismenom odgovoru pripadnika generacije 1,5 pronađena su četiri slučaja u kojima je naziv grada Njujorka prilagođen gramatičkoj, ali ne i pravopisnoj normi srpskog jezika:

- Ja bi naradije isao u *New York*.
- U *New Yorku* bi isao u velike prodavnice...
- Tamo bi jeo *New York* specialetite.
- I kad sam vec u *New Yorku*...

---

⁴⁹ U ovom imenu pravilno adaptirani izgovor engleskog samoglasnika /ɚ/ je /er/ (Prčić 2004).

U primeru *Tamo bi jeo NEW YORK specialite* naziv grada upotrebljen je u pridevskoj funkciji, ali mu nije dat očekivani oblik prisvojnog prideva (*njujorški*).

U primeru ... *ja bih najradije putovala do LAS VEGAS-A* padežni nastavak odvojen je od osnove crticom, što nije u skladu s pravopisnom normom.

U intervjuima sa pripadnicima druge generacije naziv jednog grada prilagođen je fonološkoj i gramatičkoj normi: *Imam par drugarica iz TORONTA*, dok su nazivi opštine Ričmond i gradova Edmontona i Voterlua (*Waterloo*) neprilagođeni fonološkoj normi, i uglavnom neprilagođeni gramatičkoj normi. U primeru *išla u EDMONTON* ne može se utvrditi da li je naziv grada u lokativu, kao što se očekuje, jer je u ovom slučaju oblik za lokativ jednak obliku za nominativ.

- I u... ja mislim u *Edmonton*, ili nešto tako, kažu od minus četrdeset pet.
- ... ja sam išla u *Edmonton* prvo i onda u *Waterloo*.
- Samo je u Vankuveru, tako, *Richmond* i...

Naziv centra grada (*Downtown*) potpuno je morfološki i fonološki adaptiran u govoru pripadnika generacije 1,5. U korpusu se javlja u nominativu jedanput (...*svaki put je onaj isti DAUNTAUN*), u akuzativu s predlogom u pet navrata (... *idemo/ vratim se/preselila se u DAUNTAUN*) i u lokativu u dva navrata (... *živim/gore je nego u DAUNTAUNU*).

I naziv dela grada Jeltaun (*Yaletown*) potpuno je prilagođen fonološkom i morfološkom sistemu, a javlja se u nominativu i akuzativu s predlogom:

- ... a *Jeltaun* je malo, onako, izvikan.
- U odnosu na *Jeltaun*...
- Mi smo tek dve 'iljade pete otišli u *Jeltaun*.

U dva navrata naziv dela grada nije prilagođen fonološkoj normi, ali morfološkoj jeste:

- ... kad smo bili u *Gastownu*...
- ... to je *Sullivan Height*-

Pripadnici druge generacije retko su navodili nazive delova grada, a čak i u tom malom broju primera prilagođenost normama srpskog jezika varira:

- ... na bazen ili u *Dauntaun*...
- Možda *Downtown* ili tako nešto.
- ... (kad sam) tamo na *Seawall*...

U prvom primeru, izgovor naziva za centar grada fonološki je adaptiran, a u drugome nije, a naziv šetališta pored obale (*Seawall*) nije prilagođen ni pravopisnoj ni gramatičkoj normi srpskog jezika.

U govoru pripadnika generacije 1,5 nazivi ulica u Vankuveru fonološki su adaptirani u svim slučajevima, s tim što je u slučaju naziva *Kanada/Kenada* akcenat zadržan na prvom slogu kao u engleskom izgovoru:

- Na *Kanada veju*.
- ... u crkvi na *Kanada veju*.
- ... pošto je otac Mališa došao tamo na *Kenada vej*...
- ... u crkvi na *Kanada vej*.
- ... na *Grenvilu*...
- ... kad je bila na *Hejstingsu*...
- ... zadnji put kad smo se vozili, ali *Hejstingzom*...

U navedenim primerima uočava se da se izgovor, to jest način fonološkog adaptiranja, razlikuje (*Kanada* i *Kenada*, *Hejstings* i *Hejstingz*). Zanimljivo je da se različiti izgovor poslednjeg primera čuje kod jednog istog govornika. Morfološki, svi primeri su adaptirani izuzev jednog (*na KANADA VEJ*).

Pripadnici druge generacije češće zadržavaju neadaptirane oblike kako na fonološkom, tako i na morfološkom planu:

- ... na *Canada Way*. [upotrebljeno dva puta]
- ... i onda sam se prebacila do *Canada Way*.

Međutim, i u njihovim intervjuima ima primera za nazive ulica prilagođenih fonološkoj i gramatičkoj normi srpskog jezika:

- ... ona živi u gradu, na *Grenvil* ulici se nalazi.
- Kad smo bili mlađi, bili smo u *Džindžer drajvu*...

(4) Blisko povezani sa imenima delova grada i ulica su nazivi sredstava i stanica gradskog prevoza, koji uglavnom nose ime ulice ili dela grada u kojem se nalaze. U delu korpusa dobijenom iz intervjuja sa generacijom 1,5 naziv prevoznog sredstva Skajtrejn (nadzemna železnica *Skytrain*) izgovara se prema normi srpskog jezika u svim primerima izuzev jednog, a u svim slučajevima je morfološki adaptiran:

- *Skajtrejn* Jeltau... da, ja sam uvek do Waterfront...
- Pa *Skajtrejnom* ću i dalje idem zato što je to Surrey Central, ovaj, *Skytrain*.
- ... 15 minuta vožnje od *Skajtrejna*.

Izgovor u drugom primeru neadaptiran je verovatno zbog toga što ga govornik smatra delom sintagme *Surrey Central* koja predstavlja ime stanice, a koju je izgovorio prema engleskoj normi.

Nazivi stanica, međutim, u dva navrata nisu fonološki adaptirani (*Waterfront* i *Surrey Central*), a jednom je ime adaptirano (*Jeltaun*); *Waterfront* nije prilagođen ni gramatičkoj normi, jer se uz predlog *do* očekuje genitiv.

Samo jedan pripadnik druge generacije upotrebio je naziv *Skajtrejn*, i to oba puta fonološki, a jednom i morfološki neprilagođeno:

- ... ja idem sa *Skytrain* i počnem da pričam, kao, šta je ovaj *Skytrain*...

Morfološka neadaptiranost ogleda se u upotrebi nominativa umesto očekivanog instrumentala (*Skytrainom*) iza predloga *sa*, koji je i sam pogrešno upotrebljen jer se za označavanje sredstva u srpskom upotrebljava instrumental bez predloga *s(a)* (Piper i Klajn 2013 :379).

(5) U govoru pripadnika obe generacije pronađen je po jedan primer imena parka i to neprilagođenog fonološkoj i gramatičkoj normi srpskog jezika:

- ... ima u *Stanley Park* taj pitch and putt...
- Jer smo živeli vrlo blizu ovaj... *Marlborough Park*.

U prvom slučaju morfološka adaptacija ogledala bi se u obliku za lokativ: *parku*, a u drugom u obliku za genitiv: *parka*. Ovde treba skrenuti pažnju na uočeni uticaj sintaksičke strukture engleskog jezika u kojoj se ime upotrebljava ispred vrste geografskog terena i institucije. Prilagođeni oblici, dakle, treba da glase: *u PARKU Stenli* i *blizu PARKA Marlboro*.

U govoru jednog ispitanika iz druge generacije prilagođeni i neprilagođeni izgovor nalaze se jedan pored drugog u istom iskazu:

- A, *Grouse Mountain* ili na *Visler*, ili tako.

Ovo je odgovor na pitanje gde se ispitanik najčešće skija, tako da bi očekivani odgovor u morfološki prilagođenom obliku trebalo da glasi *na Grouse MOUNTAINU*; izgovor

imena planine i skijaškog centra Visler (*Whistler*) fonološki je adaptiran, ali morfološki nije u očekivanom obliku za lokativ (*na VISLERU*).

4.3.5.3. Institucionalna imena

Institucionalna imena u govoru ispitanika generacije 1,5 uglavnom su adaptirana, dok su u govoru pripadnika druge generacije većinom neadaptirana.

(1) Popularno skraćeno ime Univerziteta Britanske Kolumbije (*University of British Columbia – UBC*) u govoru pripadnika generacije 1,5 javlja se devet puta u lokativu s predlogom *na* (*na JU-BI-SIJU*), jednom u instrumentalu (*sa JU-BI-SIJOM*), gde je upotrebljen sufiks *-om* umesto očekivanog *-em* i dva puta u nominativu.

U drugoj generaciji četiri puta je upotrebljen u fonološki i morfološki neadaptiranom obliku: lokativ bez predloga (*Da, već sam na UBC; probam sad na⁵⁰ UBC TENNIS CENTRE da dobijem poso*); genitiv s predlogom (*mного mi (je) teško svaki dan od⁵¹ UBC da dolazim kući*); akuzativ s predlogom (*... ja bi 'tela na UBC ako uđem..., ... možeš da uđeš u drugu godinu na UBC...*) i nominativu (*Moj rezime i piše, onako, UBC*).

Međutim, u šest navrata isto ime je fonološki i morfološki adaptirano; javlja se tri puta u lokativu s predlogom (*ja sam na JU-BI-SIJU*), dva puta u akuzativu s predlogom (*ide na JU-BI-SI*) i jednom u genitivu s predlogom (*protiv JU-BI-SIJA*).

Imena drugih univerziteta takođe su uglavnom prilagođena u govoru pripadnika generacije 1,5:

- Pa, *Ju-Bi-Si*, *Es-Ef-Ju*, *Queens* ili *Megil*, tako par tih...
- On je na *Es-Ef-Juu*.

---

⁵⁰ Očekivani predlog u ovom slučaju je *u*.

⁵¹ Očekivani predlog u ovom slučaju je *sa*.

- ... tako, da, Ju-Bi-Si, *Es-Ef-Ju*...

Jedini primer nedostatka fonološke adaptacije je *Queens*, dok bi ime univerziteta McGill trebalo izgovoriti kao *Makgil* (Prčić 1998: 91).

Fonološki adaptiran, ali morfološki neadaptiran je naziv univerziteta Kapilano (*Capilano*):

- Imaju program za engineering u *Kapilano*. Kao prvo, možeš da uđeš u prvu godinu za engineering na *Kapilano*...

Očekivani oblik u oba slučaja je lokativ *u/na Kapilanu*, s tim što predlog *u* ne odgovara kolokaciji u srpskom (na univerzitetu/fakultetu).

(2) Nazivi obrazovnih programa, odnosno naučnih disciplina i školskih predmeta takođe variraju od potpune prilagođenosti do potpune neprilagođenosti.

Kindergarten, kao naziv ustanove u okviru školskog sistema u koji deca polaze sa 5 godina jedanput je prilagođen fonološkoj normi srpskog jezika u govoru ispitanika iz generacije 1,5, a u dva navrata nije:

- ... kad sam bio tamo u obdaništu u Srbiji, jedino što se sećam što smo učili je *kindergarten*... [izg. /kindergarten/]
- ... ja prvi dan kad sam išla u vr- znači u onaj *kindergarten*... [izg. /'kɪndəʳ ,gɑʳtʰn/]
- Ja sam se video sa bivšom, kako se kaže... girlfriend iz *kindergarten*... [izg. /'kɪndəʳ ,gɑʳtʰn/]

U poslednjem primeru nije izvršena ni gramatička adaptacija u očekivani oblik genitiva (iz *kindergarten*).

U govoru druge generacije izgovor ove reči je neprilagođen:

- ... kad je Nataša pošla u *kindergarten*... [izg. /'kɪndəʳ ,gɑːtʳən/]
- Yeah, *kindergarten*... [izg. /'kɪndəʳ ,gɑːtʳən/]

Skraćeni naziv programa *International Baccalaureate (IB)*, koji se nudi u okviru školskog sistema javlja se samo u govoru jednog pripadnika generacije 1,5 i, osim u jednom slučaju, prilagođen je izgovornoj i gramatičkoj normi srpskog jezika:

- A još sam išao u *Aj-Bi*...
- ... pošto su, ono, van *Aj-Bija* malo drugačije priče.
- ... sve do dvanaestog razreda, kad sam zbog *IB exams* morao da presečem... tako da je ostao *Aj-Bi* i takmičenje.

Program za učenje engleskog namenjen deci doseljenika i stranim studentima, a u okviru školskog sistema, *English as a Second Language (ESL)*, takođe se spominje samo u govoru pripadnika generacije 1,5 i u svim primerima je morfološki i fonološki prilagođen srpskom jeziku:

- ... ja stvarno nisam bila na *I-Es-Elu*.
- Ja u mom sećanju nisam nikad išla u *I-Es-El*, ali verovatno jesu me stavili u *I-Es-El*.
- ... i tu definitivno me nisu stavili u *I-Es-El*.

U govoru pripadnika druge generacije javlja se program pohađanja nastave na francuskom jeziku *French Immersion*, takođe u okviru školskog sistema. U svim primerima izgovor je neprilagođen normi srpskog jezika:

- ... francuski smo uzeli, kao, ovaj *French Immersion*...
- ... bila sam u taj *French Immersion*.

- ... u školi sam bila u *French Immersion* programu.
- ... zato što mnogo pitaju za ove kao *French Immersion* teachers.

U drugom primeru naziv je i morfološki neprilagođen, zajedno sa pokaznom zamenicom u obliku nominativa umesto lokativa. U trećem primeru izbegnuta je potreba morfološke adaptacije upotrebom reči *program* u lokativu, mada se ovde uočava sintaksičko prenošenje, odnosno zadržavanje engleske strukture *French Immersion Program*, pri čemu se složena imenica *French Immersion* javlja u funkciji determinativa ispred druge imenice. U srpskom je očekivana struktura *program French Immersion*, odnosno, u ovom slučaju, *u programu French Immersion*.

(3) Pripadnici generacije 1,5 nazive smerova i predmeta na fakultetu u šest navrata prilagođavaju fonološkoj i gramatičkoj normi, a u tri navrata ih ne prilagođavaju:

- Ja bi na *business*, nešto od *businessa*, *prodžekt menadžment*.
- ... vidim sebe više na *pravu*, *businessu*...
- ... radim *Kompjuter sajens*...
- ... i onda je naišao ovaj program od dve godine za *kompjuter sajens*...
- ... možda major u političku nauku ili *international relations*.
- *Marketing* i *finance*.

U poslednjem primeru izgovor naziva obe studijske grupe nije prilagođen, ali je upotrebljen srpski veznik *i*. U vezi sa reči *prodžekt*, potrebno je napomenuti da je uočen hibridni izgovor: postalveolarno *r* kao u engleskom, a ostali glasovi prate srpski izgovor.

Pripadnici druge generacije ređe upotrebljavaju prilagođene oblike:

- ... radim *matematiku* i *kompjuter sajens*.

- A, pa bilo je slično *sajens*, ali ne znam, nisam baš htela *sajens* zato što je to, ne znam- većina ljudi iz *sajensa* ide u medicinu, [...] pa sam mislila možda ovo je boljemogu da dobijem posao čim završim a... *bachelor's*... yeah.

U poslednjem navodu primećuje se da u prvom slučaju reč *sajens* nije u očekivanom obliku za dativ, dok su u druga dva slučaja padeži upotrebljeni prema normi srpskog jezika. Naziv akademskog stepena *bachelor's* fonološki nije prilagođen normi.

Mnogo su češći slučajevi da se nazivi studijskih grupa i fakulteta ne prilagođavaju fonološkoj i gramatičkoj normi:

- A, pa prvo sam razmišljala da ću da se prebacim na *business*, a... ali sad možda na *computer science*.
- Imaju program za *engineering* u Kapilano. Kao, prvo možeš da uđeš u prvu godinu za *engineering* na Kapilano.
- A... *engineering science*. [odgovor na pitanje šta studira]
- Ja sam u *co-op* za *engineering*.
- ... ili tako nešto slično u vezi *arts*.
- Sad sam u ovaj *Faculty of Arts*...

Morfološka neprilagođenost uočava se u primeru *Ja sam u CO-OP za ENGINEERING* (očekivani lokativ: u *co-opu*). Manje je realno očekivati da *arts* i *faculty* poprime padežne nastavke za instrumental i lokativ, ali da bi celi iskazi pratili gramatičku normu srpskog, potrebno je upotrebiti predlog *sa* (u vezi *sa*) i pokaznu zamenicu *ovaj* staviti u lokativ.

(4) Imena predmeta upotrebljena su u nekoliko navrata u govoru pripadnika generacije 1,5 i ni u jednom slučaju izgovor nije prilagođen normi srpskog jezika:

- ... i onda sam uzeo, ne znam, ono, *sociology, philosophy, psychology*...

- ... pa isto nije bilo ništa ako završiš samo *arts, psychology*...
- On je *introductory psychology* učio.
- *Criminal law* bi uzimao.

(5) Nazivi ustanova, uključujući i akronime, uglavnom su fonološki i morfološki adaptirana u govoru pripadnika generacije 1,5:

- U *Telusu*.
- ... i onda sam opet pokušao da se vratim u *Telus*.
- Pola moga tima na *Vansitiju*...
- Na plaži smo bile, po kraju, u *Diznilendu* jedan dan...
- ... kroz *Autoplan*...
- ... u *komjuniti centar* [...] onda su me odveli u neki *komjuniti centar*...⁵²
- ... da proverim kod *Aj-Si-Bi-Sija*.
- Radio sam praksu za *Ju-En-Di-Pi* u Beogradu.

U sledeća dva primera nazivi ustanova nisu fonološki prilagođeni, a morfološka adaptiranost uočava se samo u prvom imenu, kao odgovor na pitanje o nazivu ustanove u kojoj ispitanik radi.

- A, *Fraser Health Authority*, ali je u Suriju posao. To je u okviru, sad ću naravno na engleskom da pričam, ali, ovaj, *Public Helth Department*, pa je to neki *Healthy Living Program*.
- ... gledao sam u, ovaj, *Border Services*...

---

⁵² Community Centres: ustanove u pojedinim delovima grada u kojima se organizuju kulturne, rekreativne i sportske aktivnosti za građanstvo.

U prvom primeru ispitanik je svestan da nije siguran kako bi preveo nazive ustanova ili da bi to bilo nauštrb ekonomičnosti izražavanja, pa se unapred ograđuje od upotrebe engleskih termina.

Pripadnici druge generacije u potpunosti upotrebljavaju neprilagođene nazive institucija:

- [rodila sam se] u *New Westminster Royal Columbian Hospital*.
- Radim kao konobar u *Nando's*.
- Ali kad smo otišli u *Disney World...*

4.3.5.4. Ostala imena

(1) U kategoriji ostalih imena nalaze se sredstva komunikacije elektronskim putem. Zapaža se da pripadnici obe generacije u velikoj većini slučajeva upotrebljavaju oblike koji su prilagođeni normi srpskog jezika i na fonološkom i na gramatičkom nivou. U generaciji 1,5 *imejl* se sreće u nominativu i lokativu jednine (*imejl, na imejlu*) i akuzativu i lokativu množine (*šaljemo/pišemo IMEJLOVE, u IMEJLOVIMA*). Kod pripadnika druge generacije javlja se u akuzativu jednine (*pišem/proveravam/proslediću IMEJL*). *Skajp* je takođe potpuno prilagođen u svim primerima upotrebe (*preko SKAJPA, zove na SKAJP*), kao i *Fejs(buk), Tviter, Instagram i Fejstajm* (*kad stavim neku sliku na FEJS, na FEJSBUK, na FEJSU, na FEJSBUKU, preko FEJSA, na FEJSTAJMU, za INSTAGRAM, ne koristim/imam TVITER*). Samo jedan ispitanik iz druge generacije upotrebio je *Tviter* bez fonološkog prilagođavanja: *Ja baš ne idem na TWITTER*. U pismenim odgovorima, svi ispitanici osim jednog iz druge generacije upotrebili su pravopisno i morfološki prilagođenu reč *Fejsbuk*, na šta je verovatno uticala činjenica da se ta reč pojavljuje u pitanju. *On što neko napiše na FACEBOOKU* jedini je primer iz pismenih

odgovora u kojem ova reč nije prilagođena pravopisnoj normi srpskog jezika i u pogledu transkripcije i u pogledu upotrebe velikog slova.

Od elektronskih sredstava komunikacije pojavljuje se fonološki prilagođen *Ajfon* u generaciji 1,5 (*Pošto AJFON može da se setuje...*) i fonološki i morfološki neadaptiran *Ajpod* u drugoj generaciji (*... na IPOD kad pošaljem neku poruku...*).

(2) U ostala imena svrstavaju se i nazivi praznika. Jedini praznici koji se spominju su Dan Kanade (*Canada Day*) i Dan zahvalnosti (*Thanksgiving*). Jedan ispitanik iz generacije 1,5 izgovorio ga je na fonološki prilagođen način: *...za Floridu za KANADA DEJ*, dok je pripadnik druge generacije započeo naziv ovog praznika sa prilagođenim izgovorom, da bi se ispravio i izgovorio ga prema engleskoj normi, i u sledećoj rečenici to potvrdio: *U maju smo išli u KANADA... CANADA DAY? [...] nastupali smo za CANADA DAY*. Naziv drugog praznika, koji je pronađen u intervjuu sa jednim pripadnikom generacije 1,5 nije fonološki prilagođen: *... za, ovaj, THANKSGIVING...*

4.3.5.5. Diskusija

- Lična imena se retko pojavljuju u govoru ispitanika koji su učestvovali u istraživanju i tada se u obe generacije javljaju u obliku koji nije prilagođen izgovornoj normi srpskog jezika. U pisanju se u generaciji 1,5 lična imena češće javljaju u transkribovanom obliku, dok se u drugoj generaciji bez izuzetka zadržava izvorno pisanje, nekad sa delimičnim prilagođavanjem gramatičkoj normi, a nekad potpuno bez prilagođavanja.
- Pripadnici generacije 1,5 najčešće prilagođavaju geografska imena izgovornoj, gramatičkoj i grafološkoj normi srpskog jezika, dok pripadnici druge generacije u približno podjednako meri upotrebljavaju prilagođene i neprilagođene oblike.

- Akronime obrazovnih institucija i programa, kao i drugih institucija, pripadnici generacije 1,5 u potpunosti prilagođavaju izgovornoj i gramatičkoj normi srpskog jezika, a to uglavnom čine i sa nazivima studijskih grupa. Nazivi predmeta upotrebljavaju se i u prilagođenom i u neprilagođenom obliku, a imena ustanova većinom su prilagođena. Kod pripadnika druge generacije uočava se češća upotreba neprilagođenih oblika navedenih kategorija vlastitih imena.

- Nazive sredstava komunikacije elektronskim putem pripadnici obeju generacija skoro u potpunosti prilagođavaju fonološkoj, gramatičkoj i transkripcionoj normi srpskog jezika, verovatno stoga što ih često čuju i upotrebljavaju kod kuće, gde roditelji najverovatnije upotrebljavaju prilagođene oblike. Nazivi praznika retko se nalaze u ovom korpusu i tada su u dva navrata neprilagođeni izgovornoj normi srpskog jezika, a jednom je izgovor praznika prilagođen izgovoru u srpskom jeziku.

4.4. Fonologija

Fonološki nivo serbliša takođe trpi uticaj engleskog jezika. Clyne (2003: 78-79) govori o fonološkom prenošenju karakteristika jednog jezika u drugi, odnosno dodavanju ili izbacivanju fonema usled fonemske strukture drugog jezika, na primer /tʃ/ umesto /č/ i /ć/. Osim fonološkog, navodi i fonsko prenošenje, odnosno prenošenje fona⁵³, kao što je centralizacija nenaglašenih samoglasnika, to jest upotreba /ə/ umesto nenaglašenih samoglasnika. Navodi i prozodijsko prenošenje kao što je uzlazna intonacija u potvrđnim iskazima, kao i tonsko, koje predstavlja unošenje ili izbacivanje tona pod uticajem drugog

---

⁵³ Petrović i Gudurić (2010: 327) definišu fonemu kao minimalnu jezičku jedinicu kojoj nije priključen sadržaj, ali koja svojim položajem u fonacionom lancu određuje značenje niza na višem nivou jezičkog iskaza (*spava/č/ica* i *spava/ć/ica*). Fon definišu kao fonemsku varijantu ili alofon, kao /k/ i /kʰ/ u /k/aša i /k/iša/.

jezika (na primer izbacivanje uzlaznog akcenta). U ovom odeljku biće prikazano fonsko i fonološko prenošenje samoglasnika i suglasnika, zatim karakteristike tona u govoru ispitanika i na kraju prenošenje uzlazne intonacije u izjavnim rečenicama i pragmatička funkcija ovakve intonacije.

4.4.1. Upotreba samoglasnika

(1) Jedno od najistaknutijih fonetskih obeležja serbliša jeste upotreba centralnog srednjevisokog samoglasnika /ə/, odnosno fonsko prenošenje ovog samoglasnika iz engleskog. U engleskom jeziku vokal /ə/ nalazi se samo u nenaglašenom slogu i nema ekvivalentan vokal u srpskom jeziku, u kojem se svi vokali mogu naći u nenaglašenoj poziciji (Marković, 2012: 154). U govoru svih ispitanika /ə/ se često javlja u nenaglašenom položaju, kako u prvom slogu, tako i u slogovima u sredini reči ili iskaza i u poslednjem slogu.

U prvom slogu javlja se samo u tri slučaja u govoru ispitanika druge generacije i upotrebljen je umesto samoglasnika /o/: *p/ə/lako*, *p/ə/nekad*, *p/ə/lit/ə/čki*. U reči *p/ə/lit/ə/čki* vidi se upotreba vokala /ə/ umesto samoglasnika /o/ u prvom slogu i umesto /i/ u trećem.

U sredini reči čest je u govoru obeju generacija i zamenjuje samoglasnik /a/ u sredini reči: *istr/ə/živanje*, *obož/ə/v/ə/m* i unutar govorne celine, odnosno u sredini iskaza: *i d/ə/čitam*, *prilično s/ə/m umoran*. Takođe zamenjuje samoglasnik /e/: *int/ə/r/ə/santno*, *engl/ə/ski*, *ned/ə/lja*, *mat/ə/matika*, *proved/ə/mo* u reči, i u sredini iskaza: *ne s/ə/ćam se*. Primeri upotrebe umesto samoglasnika /i/ nalaze se u rečima *učitelj/ə/ca*, *devojb/ə/ca*, *drugar/ə/ca* i *ins/ə/stirao*, a primeri upotrebe umesto /o/ u reči *osn/ə/vna* i unutar iskaza *dobr/ə/ je*. Zamenjivanje samoglasnika /u/ vidi se u genitivu imenice fakultet: *fak/ə/lteta*.

U poslednjem slogu takođe se često javlja u govoru obeju generacija i zamenjuje vokal /a/: *ov/ə/j, možd/ə/, osećal/ə/, naučil/ə/, sed/ə/m, razmišlj/ə/m*, vokal /e/: *negd/ə/, op/ə/t, piš/ə/m, drž/ə/,* vokal /i/: *vol/ə/m, bac/ə/m, stav/ə/m, misl/ə/m*, i vokal /o/ *sestr/ə/m, brat/ə/m, vikend/ə/m*.

U ovom pregledu naveden je samo mali broj primera od mnoštva koji se nalaze u korpusu, uz napomenu da učestalost upotrebe ovog glasa varira kod svakog pojedinog govornika, ali je upotreba vokala /ə/ u nenaglašenim položaju mnogo učestalija u govoru druge generacije.

(2) Uticaj engleskog fonetskog sistema uočen je i u izgovoru samoglasnika /e/ i /o/, odnosno njihovom fonskom prenošenju iz engleskog. U engleskom, kao i u srpskom /e/ je vokal srednje visine prednjeg reda. U engleskom postoji i vokal /æ/ koji je nizak ka srednjevisokom i prednji. Pošto ovaj vokal ne postoji u srpskom, Marković (2012: 90) kontrastira oba engleska vokala sa vokalom /e/ u srpskom. Vokal /æ/ tradicionalno se smatra kratkim, ali je njegovo trajanje nešto duže u poređenju sa ostalim kratkim vokalima. U govoru nekih ispitanika iz generacije 1,5 i mnogih iz druge generacije, uočen je uticaj vokala /æ/ na izgovor srpskog /e/, što se očituje u dužini i pomeranju jezika naniže. Mada nije istovetan izgovoru engleskog /æ/, u primerima će se koristiti taj simbol da se istakne sličan izgovor:

Najčešće se javlja u prvom slogu u reči i višečlanom iskazu: *d/æ/ca, n/æ/kulturna, č/æ/tvrtog, m/æ/šam, j/æ/dnom, s/æ/ćam, n/æ/delja, d/æ/set, t/æ/tke, n/æ/ volim*. Upotrebu u središnjim slogovima ilustruju sledeći primeri: *tel/æ/fon, pres/æ/lili* i *prijat/æ/ljica*, a u poslednjem slogu *najviš/æ/*.

(3) U srpskom je kratak samoglasnik /o/ srednje visine i zadnjeg reda po mestu artikulacije. Samoglasnik /ɒ/ u engleskom je srednjenizak ka srednjevisokom i zadnji i karakteriše ga zaobljenost usana. U standardnom (severno)američkom govoru⁵⁴, međutim, ovaj vokal je izgubio labijalizaciju i ima kvalitet dugog vokala i sličan je otvorenom dugom zadnjem vokalu /ɑː/, a otvoreniji je od dugog vokala /ɔː/, tako da kontrast između *bomb* i *balm* ne postoji (Marković 2012; 130). Izgovor kratkog srpskog vokala /o/, koji je u srpskom srednje visine zadnjeg reda, pod uticajem severnoameričkog izgovora teži ka niskom mestu artikulacije i manje je labijalizovan. Pošto nije u potpunosti izjednačen sa opisanim američkim samoglasnikom, u primerima je označen simbolom /ɔ/. Uglavnom se javlja u prvom slogu: *d/ɔ/bro*, *pr/ɔ/šetaš* *g/ɔ/dišnje* i *g/ɔ/dine*, a u dva slučaja zapažen je u poslednjem: *nešt/ɔ/*, *tak/ɔ/*. Fonsko prenošenje ovog samoglasnika izraženije je u govoru pripadnika druge generacije.

4.4.2. Upotreba suglasnika

(1) Sonant /r/ u srpskom je vibrant, odnosno glas nastao vibracijom nekog govornog organa u glasovnom kanalu kroz koji prolazi vazдушna struja. U srpskom vibrira vrh jezika udarajući u srednji deo alveolarnog grebena (Petrović i Gudurić 2010: 185). Englesko /r/ je postalveolarno i u njegovom izgovoru nema udara jezika o alveolarni greben.

U govoru generacije 1,5 englesko /r/ se retko čuje: *d/r/ugačije*, */r/azred*, *b/r/zo*, *p/r/očitam* i to kod ispitanika koji su bili mlađi kad su došli u Vankuver. Kod pripadnika druge generacije sreće se češće, a ispitanici ga izgovaraju sa slabijom vibracijom nego što je /r/ u srpskom, ali ne sa potpunim odsustvom vibracije kao kod engleskog /r/. Ovakav izgovor

---

⁵⁴ General American (GA)

suglasnika /r/ javlja se u prvom slogu u inicijalnoj poziciji (/r/adi), posle nekog drugog suglasnika (d/r/ugarica, ig/r/alište, p/r/ijavim), i kao slogotvorno /r/ u reči s/r/pski. U središnjim slogovima pronađeno je u primerima napo/r/no, koša/r/kaško i gene/r/acija, a u poslednjem slogu u rečima u stva/r/i, sest/r/a i mo/r/am.

Nekoliko ispitanika iz obeju generacija upotrebilo ga je kao vibrant u slogotvornoj funkciji u toponimu *Burnaby*: *mi živimo u B/r/nabiju*, i to umesto očekivanog neslogotvornog /r/ u prilagođenom izgovoru *B/er/nabiju*.

(2) Lateralni sonant /l/ u srpskom je alveolaran, dok je u (severno)američkom engleskom takođe alveolarni lateralni sonant, ali se pri izgovoru zadnji deo jezika podiže ka mekom nepcu, tako da postaje velarizovan (Gimson i Cruttenden 2001: 202). Većina govornika iz obeju generacija /l/ izgovara velarizovano nezavisno od pozicije u reči. Ovakav izgovor javlja se u jednosložnim rečima iza suglasnika (*k/l/ub*) i u inicijalnom položaju u enklitici */l/i*. U prvom slogu u višesložnim rečima javlja se u inicijalnoj poziciji u primerima */l/êta* i */l/akše* ili posle suglasnika: *k/l/inac*, *p/l/akala*, *s/l/ušali*. U središnjim slogovima javlja se između dva vokala (*e/l/ektričar*, *i/l/i*, *a/l/i*, *u/l/enjila*, *po/l/itički*) i uz neki drugi suglasnik (*od/l/ično*, *ug/l/avnom*, *eng/l/eski*, *iz/l/aziš*, *om/l/adina*, *faku/l/tet*, *s/l/ično*). U poslednjem slogu javlja se ispred vokala (*ulenji/l/a doš/l/i*, *vo/l/im*, *bi/l/o*, *ško/l/a*, *insistira/l/i*, *održa/l/i*, *fudba/l/a*, *desi/l/o*, *done/l/i*, *vide/l/i*, *grdi/l/a*, *ču/l/i*, *postavlja/l/o*, *opominja/l/i*) i u finalnom položaju (*fudba/l/*). Pošto u standardnom srpskom jeziku ovaj glas ima „prilično varijativan izgovor ... često određen dijalekatskim poreklom svojih nosilaca [i] kreće se u rasponu od izrazito tvrde, „velarne“ do znatno umekšane“ (Petrović i Gudurić 2010: 168), zaključuje se da je izgovor koji se sreće kod ispitanika rezultat kako jezičkog kontakta, tako i uticaja fonetske strukture srpskog jezika.

(3) Suglasnici /ž/ (zvučan) i /š/ (bezvučan) u srpskom su strujni palatalni, dok su u engleskom /ʃ/ i /ʒ/ strujni postalveolarni. U izgovoru ovih suglasnika kod ispitanika iz druge generacije primećuje se uticaj engleskog, odnosno postalveolarno mesto artikulacije. Bezvučni suglasnik /ʃ/ javlja se u prvom slogu u inicijalnom položaju u reči (/ʃ/etnja, /ʃ/est) i iza samoglasnika (i/ʃ/lo, ko/ʃ/ta, sva/ʃ/ta, če/ʃ/će), u središnjim slogovima (ko/ʃ/arka,) i u poslednjem slogu ispred samoglasnika (lo/ʃ/i, najvi/ʃ/e, vi/ʃ/e, previ/ʃ/e) i u finalnom položaju (zavr/ʃ/i/ʃ/, oseća/ʃ/, nema/ʃ/. U reči češće, kako ju je govornik izgovorio, /ʃ/ i /č/ u velikoj meri su sliveni.

Zvučni suglasnik /ʒ/ takođe je karakterističan za govor pripadnika druge generacije. Javlja se u prvom slogu u inicijalnom položaju (/ʒ/iveli, /ʒ/elja, /ʒ/ivot) i u postinicijalnom položaju između samoglasnika i suglasnika (mo/ʒ/da, ve/ʒ/bali); u središnjim slogovima javlja se između samoglasnika (dru/ʒ/imo, dru/ʒ/enje, ka/ʒ/emo, obo/ʒ/avam); u poslednjem slogu javlja se ispred finalnog samoglasnika (ka/ʒ/u, te/ʒ/e, najdu/ʒ/e, br/ʒ/e, pade/ʒ/i).

Jakovljević (2009) opisuje razlike između /ʒ/ i /ž/. U inicijalnom položaju u reči /ʒ/ je delimično zvučan suglasnik, mada se u tom položaju retko javlja u engleskom (npr. *genre*, *gigolo*). U srpskom, /ž/ je potpuno zvučno u inicijalnom položaju. U navedenim primerima čuje se kao jače ozvučeno nego /ʒ/. U središnjem intervokalskom položaju /ʒ/ je potpuno zvučno, a to je i položaj u kojem se uglavnom nalazi u engleskom. U srpskom je /ž/ potpuno zvučno, tako da u pogledu zvučnosti nema razlike u izgovoru ovog suglasnika u navedenim primerima. U finalnom položaju /ʒ/ se retko javlja u engleskom i potpuno je obezvučeno, dok je /ž/ najčešće delimično obezvučeno (Jakovljević 2009: 69). U korpusu nije pronađen nijedan primer finalnog /ž/ ili /ʒ/.

(4) Suglasnici /č/ i /dž/ u srpskom su afrikate sastavljene od artikulacionih elemenata dentalnog zvučnog prekidnog suglasnika /d/ i palatalnog zvučnog frikativa /ž/, odnosno bezvučnog dentalnog okluziva /t/ i palatalnog bezvučnog frikativa /š/. Vrh jezika kod oba suglasnika je na prednjim ili srednjim alveolama (Petrović i Gudurić 2010: 267-268). Prilikom artikulacije afrikata /č/ i /đ/, prednji deo jezika naleže na alveolarnu, odnosno prednjopalatalnu regiju, a vrh jezika dodiruje unutrašnju stranu donjih sekutića (Petrović i Gudurić 2010: 275). Engleski jezik nema posebne glasove za /č/ i /ć/ kao ni za /dž/ i /đ/, već samo postalveolarne afrikate /tʃ/ i /dʒ/. U govoru nekih ispitanika, uglavnom iz druge generacije, afrikate /č/ i /ć/ izjednačavaju se sa engleskim suglasnikom /tʃ/, a /dž/ i /đ/ sa suglasnikom /dʒ/. Nalaze se u inicijalnom (/tʃ/istije, /tʃ/itao, /tʃ/eš/tʃ/e, /tʃ/et'ri, /tʃ/etrdeset, /tʃ/ini) i postinicijalnom položaju (ta/tʃ/no), u središnjim slogovima između samoglasnika (pri/tʃ/amo, se/tʃ/am, druga/tʃ/ije, u/tʃ/itelj) i posle slogotvornog /r/ (hr/tʃ/ak,), kao i u poslednjem slogu između samoglasnika (u/tʃ/i, pri/tʃ/a, pita/tʃ/u, vide/tʃ/u).

Jakovljević (2009: 70) navodi da, mada se uopšteno navodi da je afrikata /dʒ/ zvučna, ona je značajnije ozvučena samo u intervokalskom položaju (*badger, major*), kao i u srpskom. U ovom položaju pronađeni su primeri *ro/dʒ/ene, sva/dʒ/amo, tinej/dʒ/erske, u/dʒ/in/dʒ/er drajvu, u/dʒ/eš, svi/dʒ/a*. U inicijalnom položaju, /dʒ/ je skoro potpuno obezvučeno, a u finalnom uopšte nema zvučnosti. U srpskom, /dž/ je ozvučeno u inicijalnom i delimično ozvučeno u finalnom položaju. U pronađenom primeru za finalni položaj nije uočeno potpuno obezvučavanje suglasnika /dʒ/ kao što je to slučaj u engleskom: *kole/dʒ/*.

Jedan ispitanik iz druge generacije, naprotiv, ne upotrebljava /tʃ/, nego bez izuzetka upotrebljava /č/, kako u rečima u kojima treba upotrebiti /č/, tako i u onima u kojima treba upotrebiti /ć/: *se/č/am se, /č/u, pita/č/u, ve/č/, kod ku/č/e, /č/erka, /č/irilicu, ushi/č/ena, tre/č/i,*

bra/č/a, ho/č/emo, ose/č/aj, Samardži/č/, ose/č/am. Isto tako upotrebljava /dž/ u rečima u kojima treba upotrebiti /dž/, ali i u onima u kojima treba upotrebiti /đ/: *izme/dž/u, me/dž/u, ro/dž/en, mla/dž/i, Kana/dž/ani, do/dž/u, na/dž/e, iza/dž/em, vi/dž/ala.*

(5) Suglasnici /d/ i /t/ u srpskom su zvučni, odnosno bezvučni, dentalni prekidni suglasnici, a u engleskom su zvučni, odnosno bezvučni, alveolarni prekidni suglasnici, s tim što /t/ ima i dodatnu aspiraciju u inicijalnom položaju u naglašenom slogu (Gimson i Cruttenden 2001: 151). Bitna razlika između prekidnih suglasnika u engleskom i srpskom sastoji se u tome što kod bezvučnih suglasnika u engleskom postoji jaka aspiracija ispred naglašenog samoglasnika, dok je u srpskom gotovo nema, i u tome što su zvučni suglasnici u srpskom veoma zvučni, prvenstveno u inicijalnoj poziciji (Jakovljević 2009: 47-48). U engleskom, u inicijalnom položaju /d/ je skoro potpuno obezvučeno, u intervokalskom položaju je potpuno zvučno, a u finalnom položaju je potpuno obezvučeno (Jakovljević 2009: 37). Kod malog broja pripadnika generacije 1,5 i kod većine pripadnika druge generacije uočen je izgovor ovih dvaju suglasnika kao alveolarnih, a suglasnika /t/ i kao donekle aspirovanog u naglašenom slogu (*/t/ačno, /t/ako, /t/ata*). Alveolarno /t/ čuje se ispred samoglasnika u inicijalnom položaju (*/t/elevizija*), u intervokalskom položaju *či/t/ao, pisa/t/i, či/t/ati, se/t/im*) i između suglasnika i samoglasnika (*dvoriš/t/e, svaš/t/a, neš/t/o, niš/t/a, is/t/o*).

U izgovoru suglasnika /d/ kao alveolarnog nije uočeno obezvučavanje u inicijalnom i finalnom položaju: */d/o/d/am, /d/eset, /d/ugo, razre/d/u, poljoprivre/d/a, svu/d/a*). Pronađen je jedan primer alveolarnog /d/ ispred suglasnika /b/: *fudbal*.

4.4.3. Upotreba prozodije

Tonsko prenošenje karakteristika engleskog jezika (prema Clyneu 2003) ogleda se u upotrebi odlika engleskog akcenta u srpskim rečima, a prozodijsko prenošenje u upotrebi karakteristika engleske intonacije u rečenici na srpskom.

4.4.3.1. Upotreba akcenta

Prema tradicionalnom opisu, standardni srpski jezik ima četiri akcentovane prozodeme (najmanje jedinice u prozodiji datog jezika, Klajn i Šipka 2006), od kojih su dve silazne i dve uzlazne, a u svakom paru po jedna je kratka, a po jedna duga (Petrović i Gudurić 2010: 115). Međutim, u savremenom srpskom jeziku Petrović i Gudurić (2010: 374-375) nalaze tri karakteristike prozodijskog sistema:

1. U kratkim akcentovanim slogovima nestaje tonski kontrast, to jest, potire se razlika između kratkosilaznog i dugosilaznog akcenta (vòda, dubìna, domàćin, kukùruz umesto: vòda, dubìna, domàćin, kukùruz. Ova pojava se najčešće uočava na pretposlednjem slogu, ali se snažno širi i ka početku višesložnih reči (emìsije, četvrtom, glàsanje, mòlitva).

2. Duge, kako akcentovane, tako i neakcentovane prozodeme izrazito se skraćuju, svodeći se na kratke (pùt, rèdom, ràsprava).

3. Posleakcenatska dužina se uklanja i to zahvata sve očekivane posleakcenatske dužine (trènutaka, zàdataka, umesto: trènūtākā, zādātākā).

U svim navedenim primerima za /e/ i /o/ u naglašenim slogovima, kao i u slučaju ostalih samoglasnika u naglašenim slogovima, uočava se kratkosilazni akcenat, što je još jedna karakteristika serbliša: dominira silazni akcenat uz često gubljenje dužine. Ovo je u skladu sa navedenim zapažanjima Petrovića i Gudurićeve (2010). Ova tendencija uočena je

kod većine ispitanika iz obe generacije, osim kod ispitanika koji su iz Novog Sada, u čijem se govoru uglavnom čuvaju tonovi, ali ne i dužine.

4.4.3.2. Upotreba intonacije

Jedno od najopštijih pravila intonacije u engleskom je da se u pitanjima koja zahtevaju odgovor *da* ili *ne* na kraju pitanja upotrebljava uzlazna intonacija, koja je u (severno)američkom visokouzlazna, dok se u izjavnim rečenicama upotrebljava silazna. Osamdesetih godina XX veka počela je da se pojavljuje upotreba uzlazne intonacije tamo gde se u normalnim okolnostima očekuje silazna intonacija. Wells (2006: 37) navodi primere:

- \Hi. | I'm Cathy \Pomeroy. | I'm a customer \service agent.
- /Hi. | I'm Cathy /Pomeroy. | I'm a customer /service agent.

Prvi primer sa silaznom intonacijom je tradicionalni, očekivani model, a drugi je novi, sa uzlaznom intonacijom. U literaturi su nazivi za ovu pojavu različiti: **visokouzlazni završetak** (eng. *High Rising Terminal, HRT*) i **uzlazni govor** (eng. *upspeak* i *uptalk*). Pretpostavlja se da potiče sa Novog Zelanda, mada postoje i tvrdnje da mu je izvor u Australiji, Kaliforniji i u nekim britanskim regionalnim govorima. Upotreba ovakve intonacije starijim izvornim govornicima, koji je ne upotrebljavaju, zvuči kao pitanje ili proveravanje da li je nešto tačno. Najčešće se povezuje sa govorom tinejdžera, mada neki istraživači nalaze i da ga žene upotrebljavaju češće nego muškarci. Takođe se smatra da se ovom intonacijom iskazuje podređeni položaj, slabost, nedostatak samopouzdanja, oklevanje, nizak društveni status i izrazito prijateljsko raspoloženje (up. Talla Sando, bez datuma).

Ispitanici iz obeju generacija upotrebljavaju ovakvu uzlaznu intonaciju, ali pripadnici druge generacije to čine mnogo češće. Nekad je ispitanici koriste, sa pauzom u govoru, u ilokucionoj funkciji iskazivanja da nisu sigurni da je informacija tačna:

– Ja to radim... sad ću da lažem... ↗dve godine... tako nešto, nisam baš sigurna.

– A... možda ↗jednom mesečno.

– N: Kakav je bio osećaj?

A: Pa... ↗exciting.

– N: Kad pišeš na srpskom, da li pišeš ćirilicom ili latinicom?

J: A... ↗ćirilicom.

– Koliko dugo sviraš klavir?

J: Sviram od kad sam imala... ↗šest godina... ↗Mama!

U primerima *dve godine*, *šest godina* i *jednom mesečno* uzlazna intonacija počinje sa brojem i raste do kraja sintagme. U poslednjem primeru ispitanik uzlaznom intonacijom traži potvrdu od mame.

Uzlazna intonacija se upotrebljava i bez uočljivog razloga, ređe u generaciji 1,5 (prvi primer), a znatno češće u drugoj generaciji:

– Ja sam bio gotovo svake godine, sem devedesdevete, ono, posle ↗bombardovanja.

– Mislim da ovde se manje ↗izlazi.

– ... ali isto se viđam sa drugaricama iz ↗high school.

Primeri ekstremno česte upotrebe uzlazne intonacije u jednom iskazu nađeni su kod ispitanika iz druge generacije koji su u vreme istraživanja bili tinejdžeri:

– ↗Ja ↗normalno ↗sanjam na ↗engleskom, ali pre neki dan sam imala ↗san gde su svi oko mene pričali srpski.

- /ˈJa kad sam ˈtamo ˈpočnem ˈponekad da razmišljam na srpskom.
- U stvari, mislim, kad ˈpričam sa ˈmamom, na ˈsrpskom razmišljam, kao polu na ˈsrpskom, kao, razmišljam šta hoću da ˈkažem kao ˈideju i onda smislim ˈrečenicu, kao, na srpskom.

Ovi primeri govore u prilog tome da je uzlazna intonacija i u serblišu karakteristična za mlade govornike, odnosno tinejdžere.

4.4.4. Diskusija

- Uticaj engleskog fonološkog sistema na fonološke karakteristike serbliša znatno je jači u govoru predstavnika druge generacije.
- Upotreba centralnog vokala /ə/ u nenaglašenim slogovima česta je u govoru obeju generacija, ali je znatno češća kod pripadnika druge generacije.
- Izgovor vokala srednje visine prednjeg reda /e/ pod uticajem je niskog ka srednjevisokom, prednjeg i nešto dužeg engleskog /æ/ i ogleda se u pomeranju mesta artikulacije naniže. I u slučaju ovog samoglasnika uticaj engleskog je izraženiji kod govornika iz druge generacije.
- Kratak samoglasnik /o/, koji je u srpskom srednji po visini i zadnji po mestu artikulacije, menja se pod uticajem standardnog severnoameričkog govora, u kome je samoglasnik /ɑ:/ duži, otvoren, nelabijalizovan, nizak i zadnji ka centralnom. Izgovor srpskog vokala /o/ pod uticajem severnoameričkog izgovora teži ka niskom mestu artikulacije i manje je labijalizovan. Ovaj uticaj je izraženiji u govoru druge generacije ispitanika.

- Uticaj engleskog sonanta /r/ na /r/ u serblišu ogleda se u slabijoj vibraciji, ali ne i u njenom potpunom odsustvu. Ovakav izgovor ne sreće se često, a nešto je češći kod pripadnika druge generacije.

- Sonant /l/ u serblišu veoma je često velarizovan. Na ovakav izgovor utiče velarizovano /l/ iz severnoameričkog govora, ali i veoma rasprostranjen velarizovani izgovor u standardnom srpskom jeziku.

- Izgovor palatalnih strujnih suglasnika /ž/ i /š/ kod ispitanika iz druge generacije pod uticajem engleskih postalveolarnih strujnih /ʒ/ i /ʃ/ postaje postalveolaran, ali u slučaju glasa /ʒ/ nije uočeno delimično ili potpuno obezvučavanje kao u engleskom u inicijalnom i finalnom položaju.

- Alveolarne afrikate /č/ i /dž/ i palatalne afrikate /ć/ i /đ/ gube se pod uticajem engleskog, u kojem ovi glasovi ne postoje, pa samim tim ne postoji ni razlika između /č/ i /ć/, odnosno /dž/ i /đ/. Ovde dolazi do fonološkog prenošenja engleskih postalveolarnih afrikata /tʃ/ umesto /č/ i /ć/ i /dʒ/ umesto /dž/ i /đ/. Ova pojava nije jako česta ni u jednoj generaciji, ali je učestalija kod govornika iz druge generacije. Takođe nije primećeno obezvučavanje /dʒ/ u inicijalnom i finalnom položaju. Kod jednog govornika iz druge generacije, međutim, uočena je upotreba suglasnika /č/ u rečima u kojima se očekuje /č/ i u onima u kojima se očekuje /ć/, kao i upotreba /dž/ svugde gde se očekuje /dž/ i tamo gde se očekuje /đ/. Kako u intervjuu sa ovim ispitanikom nisu pronađene engleske reči koje sadrže /tʃ/ i /dʒ/, nije moguće utvrditi da li u izgovoru tih glasova u engleskim rečima ima uticaja srpskog, ili je ovo ujednačavanje karakteristično samo kad ispitanik govori srpski.

- Uticaj engleskih alveolarnih prekidnih suglasnika /d/ i /t/ na izgovor u serblišu uočen je kod nekih pripadnika generacije 1,5 koji su u Kanadu došli u mlađem predškolskom

uzrastu i kod većine pripadnika druge generacije. Ovi suglasnici izgovaraju se kao alveolarni umesto kao dentalni, a u izgovoru /t/ u naglašenim slogovima javlja se i aspiracija. Međutim, ne javlja se delimično ili potpuno obezvučavanje u inicijalnom i finalnom položaju, kao što je to slučaj u engleskom.

- Kod velike većine ispitanika dominiraju silazni akcenti i gubljenje dužine, kako u naglašenim, tako i u nenaglašenim slogovima. Gubljenje uzlaznih akcenata može se pripisati uticaju engleskog, ali kako su pokazali Petrović i Gudurić (2010), ova pojava veoma je raširena i u srpskom jeziku u matiči, tako da se može zaključiti da ovde snažan uticaj ima i unutrašnja struktura srpskog jezika. Samoglasnici u engleskom imaju dužinu, te se gubljenje dužine ne može pripisati uticaju engleskog, već takođe uticaju unutrašnjih karakteristika srpskog jezika.

- Snažan uticaj engleskog, pogotovu u govoru druge generacije, primećuje se u uzlaznoj intonaciji u potvrdnim rečenicama. Ovakva intonacija ponekad ima funkciju iskazivanja nesigurnosti, odnosno proveravanja da li je ono što je rečeno tačno, ali se većinom upotrebljava bez ikakve uočljive funkcije.

- Ovim prikazom fonoloških karakteristika serbliša tek je načeta analiza fonološkog nivoa ovog varijeteta. Navedene karakteristike i primeri uočeni su „golim uhom”. Svakako bi bilo korisno dalje detaljnije istraživanje uz primenu spektrometrijske analize, kako bi se dobila preciznija i potpunija slika o sličnostima i razlikama između pojedinih glasova u govoru ispitanika u poređenju sa standardnim izgovorom u srpskom i izgovorom u standardnom severnoameričkom govoru u Kanadi i kako bi se utvrdile međusobne razlike i sličnosti.

4.5. Grafologija

Grafološki nivo opisa svojstava serbliša obuhvata slučajevne odstupanja od pravopisne norme srpskog jezika, kao i upotrebu pisma i u okviru toga upotrebu dijakritičkih znakova.

Za razliku od govornog, pisani diskurs u kontaktnojezičkoj situaciji uopšte veoma je slabo istražen i za njegovo ispitivanje, preciznije, za ispitivanje uloge zamene koda, ili prema Clyneu (2003), grafemskog prenošenja, ne postoji teorijski okvir (Sebba 2012).

Poznavanje pravopisa i primena pravopisnih pravila u spontanom pisanju ispitivani su u drugom zadatku i u kratkim pismenim odgovorima u upitniku. U zadatku su date 22 rečenice sa izostavljenim delovima i od ispitanika se tražilo da zaokruže jednu od ponuđenih mogućnosti koju bi najradije upotrebili. Za pismene odgovore ispitanicima su data tri pitanja na koja je trebalo ukratko da odgovore. Postavljena pitanja su bila: 1. Da možete da birate, kuda biste najradije želeli da putujete? 2. Da možete, koju biste poznatu osobu, živu ili ne, voleli da upoznate? i 3. Da li je ono što neko napiše na Fejsbuku razlog da tu osobu otpuste s posla? Ostavljen je prostor od po deset redova za odgovor na svako pitanje. Pregled odgovora iz upitnika prikazan je u Tabeli 3, iza koje slede objašnjenja podataka dobijenih iz odgovora na drugi zadatak i iz pismenih odgovora.

2. U sledećim rečenicama ponuđeno je više mogućnosti da se rečenice dopune. U svakoj rečenici zaokružite onu koju biste najradije upotrebili.

	Odgovori		Napomena
	Generacija 1,5	2. generacija	
1. Diplomirao je s najboljim ocenama na američkom _____. a) Univerzitetu Kolumbija b) univerzitetu Kolumbija b) Univerzitetu kolumbija	a) 6 b) 9 c) 0	a) 2 b) 7 c) 0	
2. Šta najčešće radite _____ uveče? a) petkom b) Petkom	a) 14 b) 1	a) 6 b) 3	
3. Sve karte za _____ su rasprodate. a) Januar b) januar	a) 7 b) 8	a) 4 b) 5	
4. Ima slobodnih mesta za _____. a) 7i avgust b) 7. avgust c) 7 avgust d) 7-mi avgust	a) 1 b) 6 c) 6 d) 2	a) 1 b) 5 c) 1 d) 2	
5. U Vankuver su došli _____ godine. a) 2007-me b) 2007 c) 2007.	a) 4 b) 6 c) 5	a) 2 b) 3 c) 4	
6. Omladinska organizacija održala je _____ godine dobrotvornu priredbu. a) 28. marta, 2014 b) 28 marta, 2014 c) 28. marta 2014 d) 28. marta, 2014. e) 28. marta 2014.	a) 2 b) 8 c) 1 d) 2 e) 2	a) 3 b) 3 c) 1 d) 1 e) 1	
7. Pre dolaska u Kanadu, učila je _____ u privatnoj školi.	a) 6	a) 1	

a) Engleski b) engleski	b) 9	b) 8	
8. Džim Keri je jedan od najpoznatijih _____ glumaca koji rade u Holivudu. a) kanadskih b) Kanadskih	a) 10 b) 5	a) 2 b) 7	
9. Vankuver se smestio na krajnjem zapadu Kanade, na obali _____. a) Tihog okeana b) Tihog Okeana	a) 6 b) 9	a) 7 b) 2	
10. Položio je _____ se nije nadao a) iako b) i ako	a) 6 b) 9	a) 0 b) 9	
11. Imao sam osećaj da slušam muziku odsviranu na tradicionalnim instrumentima, na tako _____ način. a) netradicionalan b) ne-tradicionalan c) ne tradicionalan	a) 9 b) 0 c) 6	a) 4 b) 0 c) 5	
12. Nasuprot onome što se danas misli, _____ je zapravo prastari praznik. a) Dan zaljubljenih b) Dan Zaljubljenih	a) 7 b) 8	a) 2 b) 7	
13. _____ sutra uveče. a) Doćiću b) Doći ću	a) 9 b) 6	a) 4 b) 5	
14. _____ šta da radimo kad vidimo kakva je situacija. a) Znaće mo b) Znaćemo c) Zna ćemo d) Zna će mo	a) 0 b) 12 c) 1 d) 2	a) 2 b) 6 c) 0 d) 1	
15. _____ nam ako vam nešto od ovoga odgovora. a) Javi te b) Javite	a) 4	a) 5 b) 4	

	b) 10		
16. Bolje _____ se osećati i _____ nove prijatelje. a) će te a) steći će te b) ćete b) steći ćete c) stećićete	a) 8 a) 8 b) 7 b) 4 c) 3	a) 6 a) 4 b) 3 b) 4 c) 1	
17. _____ kada ću ići u Srbiju. a) Neznam b) Ne znam	a) 8 b) 7	a) 6 b) 3	
18. Slušali smo zanimljivu emisiju na _____. a) radiu b) radiju	a) 3 b) 12	a) 0 b) 9	
19. Zapadni i ruski mediji vode _____ rat, različito izveštavajući o krizi. a) medijski b) međiski	a) 12 b) 3	a) 7 b) 2	
20. Voda u reci je puna štetnih _____, pa nije zdrava za piće. a) substanci b) supstanci	a) 7 b) 8	a) 6 b) 3	
21. Fondovi su _____ namenjeni za nagrađivanje studentskih stručnih i naučnih radova. a) najčešće b) naj češće	a) 11 b) 4	a) 1 b) 8	
22. Brzina u gradu ogranična je na 50 _____. a) Kilometra b) kilometara	a) 3 b) 11	a) 5 b) 4	

Tabela 3. Odgovori ispitanika na drugi zadatak u upitniku. U prvoj koloni dati su zadaci sa višestrukim izborom. U drugoj i trećoj koloni predstavljen je broj svakog od odabranih odgovora pripadnika generacije 1,5 i druge generacije.

4.5.1. Pisanje velikog i malog slova

Upotreba velikog i malog slova ispitivana je u rečenicama broj 1, 2, 3, 7, 8, 9 i 12.

(1) Prema Pravopisu srpskog jezika (Pešikan i dr. 2010: 66), prva reč naziva institucija i njihovih delova piše se velikim početnim slovom, a ostale velikim slovom ako su same po sebi vlastito ime. U engleskom, sve reči u višečlanim nazivima institucija pišu se velikim početnim slovom. Kao što se vidi iz tabele, većina ispitanika iz obe generacije odabrala je malo slovo u prvoj reči (*univerzitet Kolumbija*), što svakako nije pod uticajem engleskog, nego se radi o nedovoljno naučenom aspektu srpskog jezika. U kratkim pismenim odgovorima jedan pripadnik generacije 1,5 napisao je ime institucije na engleskom: *empire State building*, što se kosi i sa pravilom u engleskom da se svaka reč u višečlanom nazivu piše velikim slovom (*Empire State Building*). Drugi ispitanik piše *UŠĆE šoping centar*, mada je *Ušće* reč, a ne akronim.

(2) Imena voda u srpskom takođe se pišu velikim početnim slovom, a u višečlanim imenima, ostali članovi pišu se malim slovom, osim ako su u pitanju vlastita imena (Pešikan i dr. 2010: 60, 61). U engleskom se svi članovi u geografskim imenima pišu velikim slovom. Ispitanici iz generacije 1,5 većinom su u rečenici 9 odabrali *Tihi Okean* pod uticajem engleskog, dok su predstavnici druge generacije u velikoj većini odabrali *Tihi okean*. U pismenom odgovoru, jedan ispitanik je napisao oba člana velikim slovom: *Atlantijski Okejan*.

(3) Imena kontinenata pišu se velikim slovom, ali je jedan predstavnik generacije 1,5 napisao *južna amerika* malim početnim slovima.

(4) Zaštitni znak proizvoda piše se velikom slovom, ali su ispitanici iz generacije 1,5 u više navrata napisali *Fejsbuk* malim slovom, premda je u pitanju na koje su odgovarali reč napisana velikim i mogli su je uzeti kao primer. Za razliku od njih, svi pripadnici druge generacije upotrebili su veliko slovo.

(5) Nazivi praznika u srpskom pišu se velikim početnim slovom, a ukoliko su višečlani, ostali članovi pišu se malim slovom, osim ako su vlastita imena. Prema engleskom pravopisu, svi članovi naziva pišu se velikim slovom. U rečenici broj 12 neznatna većina pripadnika generacije 1,5 i velika većina pripadnika druge generacije odabrala je *Dan Zaljubljenih* pod uticajem engleskog pravopisa.

(6) Pridevi izvedeni od imenica sufiksom *-ski* pišu se malim početnim slovom. U rečenicama 7 i 8 dati su pridevi izvedeni od vlastitih imena (*engleski* kao naziv jezika i *kanadski* kao prisvojni pridev). U engleskom, nazivi jezika, kao i prisvojni pridevi izvedeni od vlastitih imena pišu se velikim početnim slovom (*English, Canadian*). Ispitanici iz obeju generacija većinom su odabrali pisanje imena jezika malim slovom (*engleski*). Pisanje prideva *kanadski* malim slovom odabrala je velika većina predstavnika generacije 1,5, dok je velika većina ispitanika iz druge generacije odabrala veliko slovo. U pismenom odgovoru po jednog ispitanika iz svake generacije pronađeni su pridevi *Vankuverski* i *Srpski* sa velikim početnim slovom.

(7) Jedan pripadnik generacije 1,5 više puta piše veznik *i* velikim slovom: *Hteo bih da ponovo vidim Babu I Dedu, sestre I braću, ujne I ujke, I sve druge rođake. Isao bi do Knez Mihajlove I setao bi se do Kalemegdana. [...] neke majce I pantalone [...] I na žurke sa sestrom I sa njenim drugaricama*. Može se pretpostaviti, mada s velikom dozom rezerve, da je to pod uticajem grafijske podudarnosti ovog veznika sa engleskom ličnom zamenicom za prvo lice jednine *I*. Očigledan uticaj engleskog vidi se u *Hteo bih da ponovo vidim BABU I DEDU*. U engleskom se neke zajedničke imenice koje imaju denotaciju *jedino, jedinstveno* smatraju sličnim vlastitim imenima i ponekad se pišu velikim slovom. U tu grupu spadaju *Mother/Mom, Father/Dad, Grandmother/Grandma* i *Grandfather/Grandpa* kad osoba piše o sopstvenim roditeljima ili babi i dedi.

(8) Nazivi meseci i dana u nedelji u srpskom se pišu malim početnim slovom, a u engleskom velikim. Velika većina ispitanika iz obe generacije odabrala je malo slovo za naziv dana (*petak*), dok se primećuje da je u nazivu meseca (*januar*) uticaj engleskog mnogo jači. Neznatna većina ispitanika iz obe generacije odabrala je pisanje imena meseca velikim slovom.

4.5.2. Pisanje datuma

Pisanje datuma znatno se razlikuje u engleskom i srpskom. U srpskom, ukoliko se datum piše arapskim ciframa, iza svake brojke piše se tačka jer su u pitanju redni brojevi (7. 10. 2016.). U engleskom u Severnoj Americi datum se najčešće piše kao kombinacija brojki i slova: dan i godina pišu se brojkama, a mesec slovima. Iza dana i godine nema nikakve interpunkcije, a mesec napisan slovima od godine se odvaja zarezom (*7 October, 2016*). U četvrtoj rečenici ispitivalo se pisanje dana arapskim ciframa. Podjednak broj ispitanika iz generacije 1,5 odabrao je *7. avgust* i *7 avgust*. Pripadnici druge generacije većinom su odabrali *7. avgust*. Nekolicina je izabrala *7i avgust* i *7-mi avgust*, što bi se moglo protumačiti kao uticaj engleskog u kojem se, mada dosta retko, iza rednih brojeva u pisanju dana upotrebljavaju sufixi *-st* (*1st*), *-nd* (*2nd*), *-rd* (*3rd*) i *-th* za brojeve od 4 na dalje (*4th*). Međutim, i u srpskom u matici postoji tendencija da se iza rednih brojeva pišu sufixi (*7-mi*), pa je moguće, mada malo verovatno, da su ispitanici odabrali ovaj odgovor pod tim uticajem. U petoj rečenici u zadatku ispitanici su dali vrlo ujednačeno podeljene odgovore. Među ispitanicima iz generacije 1,5 neznatno veći broj njih odabrao je pisanje godine bez tačke (*2007*), dok je neznatno veći broj ispitanika iz druge generacije odabrao pisanje sa tačkom (*2007.*) Većina ispitanika iz generacije 1,5 odabrala je pisanje dana i godine bez tačke i pisanje zareza posle meseca napisanog slovima (*28 marta, 2014*). Ispitanici iz druge generacije u podjednakom broju odabrali su odgovore *28. marta, 2014* i *28 marta, 2014*.

Tačno pisanje datuma *28. marta 2014.* izabrao je izuzetno mali broj ispitanika iz obeju generacija.

U engleskom u Severnoj Americi veoma je uobičajen redosled mesec, dan, godina. U govoru se skoro isključivo upotrebljava taj redosled, a i u pisanju je najčešći. Da bi se videlo kako ispitanici pišu datum, na prvoj strani upitnika, na kojoj su ispitanici unosili lične i neke sociolingvističke podatke, ostavljeno je mesto da upišu datum popunjavanja upitnika. Manje od polovine, jedanaestoro od dvadeset četvero ispitanika sledilo je severnoamerički redosled mesec, dan, godina sa varijacijama u interpunkciji i upotrebi sufiksa za redne brojeve: *Nov. 9, 2014, Jan. 5, 2015, Dec 21, 2014, Nov 27th/2014, Nov. 30th 2014, Jan 14th/2015, Dec. 21/14, Jan. 25/15, Dec 2nd 2014 i Nov 27 2014.* Jedan ispitanik sledio je redosled godina, mesec, dan: *2014/11/09*, što se ponekad upotrebljava u zvaničnim dokumentima. Ostali ispitanici sledili su redosled dan, mesec, godina, opet sa varijacijama u interpunkciji i načinu pisanja meseca. Troje je napisalo datum sa tačkom iza dana i mesaca, ali ne i iza godine: *31. 10. 14, 12. 11. 14 i 31. 10. 2014*; dvoje je upotrebilo crticu: *11-12-14 i 21-Dec-2014*; jedan ispitanik upotrebio je kosu crtu: *27/11/14*; dvoje je upotrebilo tačku iza dana, a ostalo su ostavili bez interpunkcije: *21. децембар 2014 i 25. jan 2015*; jedan ispitanik nije upotrebio nikakvu interpunkciju: *21 Dec 2014*, a jedan je napisao samo dan i mesec bez interpunkcije: *18 Dec.* Uočljivo je da niko od ispitanika nije stavio tačku iza godine, a da je samo dvoje naziv meseca napisalo malim slovom. Svi ispitanici, osim jednog, koji su naziv meseca pisali slovima pisali su ga skraćeno, sa ili bez tačke, što je još jedna karakteristika pisanja datuma u engleskom neformalnom registru.

4.5.3. Odvojeno i spojeno pisanje reči

Odvojeno i spojeno pisanje reči ispitivano je u rečenicama 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17 i 21.

(1) Odrična rečca *ne* piše se odvojeno od glagola, osim glagola *neću, nemam, nemoj i nisam* (podrazumeva se kompletna paradigma). Neznatno veći broj ispitanika iz generacije 1,5 i mnogo veći broj iz druge generacije odabrao je spojeno pisanje (*neznam* umesto *ne znam*). U pismenim odgovorima uočen je jedan primer u generaciji 1,5: *nebi* i znatno više kod druge generacije: *nebi, nesme, neslažeš i neznači*.

(2) Rečca *ne* spojeno se piše s pridevima i priložima. Spojeno pisanje s pridevom (*netradicionalan*) odabrala je većina ispitanika iz generacije 1,5 i neznatno manje od polovine iz druge generacije. U pismenim odgovorima nađen je po jedan primer odvojenog pisanja rečce *ne* i priloga u svakoj generaciji: *ne moralno* i *ne profesijalno* [sic!]. Pisanje negativnog prefiksa *non-* u engleskom prilično je neujednačeno i može se pisati spojeno sa pridevom ili odvojeno od njega crticom (*nondescript, non-existent*). Quirk i dr. (1985: 1614) navode da je u američkom engleskom tendencija da se *non-* piše spojeno, a u britanskom sa crticom (AE: *nonstandard* i BE: *non-standard*). Nijedan ispitanik nije odabrao pisanje sa crticom, ali ipak se ne može tvrditi da su odabrali spojeno pisanje pod uticajem engleskog, već je verovatnije da spoj *ne + osnova* osećaju kao jednu reč. Ovaj zaključak potvrđuje i navedeno spojeno pisanje *ne* i glagola.

(3) U futuru glagola koji se u infinitivu završavaju na *-ći*, glagol se piše odvojeno od enklitike (*doći ću*). Većina ispitanika iz generacije 1,5 odabrala je spojeno pisanje (*doćiću*), a neznatna većina ispitanika iz druge generacije izabrala je odvojeno pisanje.

Enklitike glagola *hteti* za prvo i drugo lice množine pišu se kao jedna reč (*ćemo, ćete*) i odvojeno od glagola na *-ći* (*steći ćete*). Mala većina ispitanika iz generacije 1,5 i dve trećine ispitanika iz druge generacije izabrali su *će te* u prvom delu rečenice broj 16. U drugom delu, više od polovine iz generacije 1,5 izabralo je *steći će te*, a samo četvoro tačan oblik *steći ćete*. Pripadnici druge generacije u podjednakom broju izabrali su *steći će te* i tačan oblik *steći ćete*.

U futuru glagola koji se u infinitivu završavaju na *-ti*, enklitika se piše spojeno sa osnovom (*znaćemo*). Velika većina ispitanika iz obeju generacija odabrala je tačan oblik.

(4) U imperativu za drugo lice množine većina ispitanika iz generacije 1,5 izabrala je pravilno spojeno pisanje osnove i nastavka *-te* (*javite*), a neznatna većina pripadnika druge generacije izabrala je odvojeno pisanje (*javi te*), moguće prema analogiji sa homofonom enklitičkom zamenicom za drugo lice jednine *te*.

(5) Prefiks *naj-* za tvorbu superlativa prideva i priloga piše se spojeno sa osnovom, što su pripadnici generacije 1,5 tačno odabrali. Nasuprot njima, ispitanici iz druge generacije izabrali su odvojeno pisanje (*naj češće*). U pismenim odgovorima pronađeno je mnogo primera odvojenog pisanja: *naj bogatijih, naj radje, naj češće* (generacija 1,5) i *naj veći, naj vise, naj radije, naj manje* (druga generacija).

(6) Veznik *iako* u dopusnom značenju piše se spojeno, ali većina ispitanika odabrala je odvojeno pisanje *i ako* kao da je u pitanju kombinacija veznika *i* i *ako*.

Dvočlani veznik *zato što* jedan ispitanik iz druge generacije u pismenom odgovoru napisao je spojeno: *zatošto*.

(7) Izolovan primer predloga spojenog sa imenicom pojavio se u pismenom odgovoru u drugoj generaciji: *uvezu sa* (= u vezi sa).

4.5.4. Pisanje suglasnika *j*

(1) Suglasnik *j* po pravilu se piše između samoglasnika *i-a*, *i-e* i *i-u*. U rečenici broj 18 velika većina pripadnika generacije 1,5 i svi iz druge generacije izabrali su pravilno pisanje (*radiju*). Kad je reč o produktivnoj upotrebi ovog pravila u pismenim odgovorima, *j* u dva navrata nije napisano između navedenih samoglasnika: *dobiu* (generacija 1,5) i *socialni* (druga generacija).

(2) Između samoglasnika *i-o* ne piše se *j*, ali ga je jedan pripadnik druge generacije napisao: *promenijo*.

(3) Glas *j* iz osnove čuva se u pridevskim oblicima na *-ski* (*medijski*), što je velika većina ispitanika i odabrala u rečenici broj 19.

(4) Između *e-a* ne umeće se *j*, tako da ranije navedeni primer *Okejan* odstupa od ovog pravila.

4.5.5. Jednačenje po zvučnosti

Kad se u reči nađu dva suglasnika nejednaka po zvučnosti, prvi se jednači prema drugom i to se beleži u pisanju (*sub-stanca* → *supstanca*). Pravilo jednačenja suglasnika po zvučnosti ispitivano je u rečenici broj 20. Neznatna većina ispitanika iz generacije 1,5 izabrala je pisanje sa jednačenjem (*supstanci*), dok je dve trećine pripadnika druge generacije izabralo pisanje bez jednačenja po zvučnosti (*substanci*). U pisanju se kod pripadnika obeju generacija više puta javlja glagol *odpustiti* bez jednačenja, kao i imenica *odpuštanje*, a jedan ispitanik u istom tekstu piše i *otpusti* i *odpusti*. Ispitanici su imali model pisanja ovog glagola u pitanju na koje su davali odgovor. Pored ovih, pronađen je i glagol *izkazuje* (očekivano: *iskazuje*). U engleskom jeziku ne postoji ovo pravopisno pravilo, pa je moguće da su pripadnici druge generacije izabrali oblike bez jednačenja po uzoru na englesku normu.

4.5.6. Pisanje nepostojanog *a*

Nepostojano *a* je pojava u srpskom jeziku koja se ogleda u tome da se samoglasnik *a* nekad pojavljuje, a nekad izostaje u različitim oblicima iste reči. Upotreba nepostojanog *a* ispitivana je u deklinaciji imenica, gde se, tamo gde se ovo pravilo primenjuje (up. Pešikan 2010: 53-54), pojavljuje samo u nominativu jednine i genitivu množine. U poslednjoj rečenici u zadatku data je imenica *kilometar* u muškom rodu, kod koje se u svim ostalim padežima, osim genitiva množine, *a* izostavlja. Velika većina ispitanika iz generacije 1,5 izabrala je odgovor sa *a* u genitivu množine (*kilometara*). Nešto više od polovine ispitanika iz druge generacije izabralo je odgovor bez *a* (*kilometra*).

4.5.7. Pisanje vlastitih imena

(1) Engleska lična imena najčešće nisu transkribovana na srpski: *Mike Tyson, Neil Degrass Tyson, Kevin Durant, Meryl Streep, Amelia Earhart, Neil Armstrong, Albert Einstein-a*. Izuzetak su *Margaret Atvud, Opra* i *Џејн Остин*.

(2) U pisanju geografskih imena uočava se mešavina engleskog i srpskog pisanja. Neki nazivi napisani su onako kako se originalno pišu: *Mexico, Paris, Louvre, Notre Dame, the Northern Lights*. Neki predstavljaju mešavinu engleskog pisanja i srpske transkripcije: *Dominikan Republic, Južnu Americu*. Neki predstavljaju pokušaj transkripcije na srpski, ali prema engleskom izgovoru: *kolosijum, Kolesium* i *iffelova* ili *Iffelova kula* (nije jasno da li je ispitanik napisao veliko ili malo *i*). U poslednjem primeru vidi se da ispitanik nije siguran kako se u originalu piše *Ajfel (Eiffel)*, pa je kao početno slovo stavio *i/I* jer se ono u engleskom često izgovara kao diftong */ai/*, a na to je dodao srpski prisvojni derivacioni sufiks u ženskom rodu *-ova*.

4.5.8. Dijakritički znakovi

Svi ispitanici sem jednog pisali su latinicom i to je pružilo priliku da se sagleda upotreba dijakritičkih znakova. Svega četvoro ispitanika iz generacije 1,5 dosledno upotrebljava dijakritičke znakove. Kod ostalih se, uglavnom u manjoj meri, uočava nedoslednost. Jednom ispitaniku je promakla samo jedna reč: *mozda*. Jedan ispitanik je napisao *Dzenifer*, što pokazuje da nije siguran kako se piše *dž*. Jedan ispitanik povremeno meša *č* i *ć*, pa upotrebljava *č* u rečima *moogućnost* i *češ*, ali u istom odgovoru upiše i pravilno *ćeš*. Jedan ispitanik napisao je *Djokovića* umesto *Đokovića*. Kod dvoje ispitanika uočene su veće nedoslednosti, odnosno mešavina slova sa dijakritičkim znakovima i bez njih: *setao, strasno, pricali, sta, bas, cesto, razmislijam, znacimo*, ali i *braću, rodake, možda, išao, čak i žurke*. Jedan ispitanik koji je bio veoma mali kad je došao u Kanadu uopšte ne koristi

dijakritičke znakove. Slovo *đ* se kod ovih ispitanika upotrebljava češće nego *dj*: *Doković*, *rođake*, *obiđem* i *međutim*. Grafema *dj* upotrebljena je samo u dva navrata: *radje*, *mladji*.

Kod ispitanika iz druge generacije uočava se mnogo veća nedoslednost. Jedan ispitanik uvek upotrebljava tačne dijakritičke znakove, dok ih jedan u potpunosti izbegava. Ostali ih koriste, ali uz mnogo varijacija. Najuočljivije je nerazlikovanje *č* i *ć*. Jedni isti govornici nekad pišu *poprićam*, *Amerićkim*, *ćujem*, *ćak*, *ćovek* i *ćula*, a nekad *čitala* i *naučnik*. Kod nekih ispitanika u nekim rečima se pojavljuje *č*, a u drugim *c*: *Grčka*, *način*, ali *licno*, *cula*, *ce* i *znaci*, a kod nekih se u istom tekstu u slučaju iste reči naizmenično pojavljuju *ć* i *c*: *osećao* i *osecao*. Neki ispitanici nekad pišu *š*, a nekad *s*: *Španiju* i *Spaniju*, *isla* i *išla*, *nešto* ali *sto*, *skola*, *jos*. Isti je slučaj i sa *ž* i *z*: *Obožavam*, *možda* i *želim*, ali *crteze*, *mozda*, *zelela*, *zivot*, *tezi*, *zena*, *mreza*. Slovo *đ* je upotrebljeno samo jednom u svim odgovorima: *vredali*, a u nekoliko navrata upotrebljeno je *dj*: *Djoković*, *takodje*, *dogadjanja*, *prodjem*, *izmedju* i *povredja*.

4.5.9. Diskusija

- Zapaža se da pripadnici generacije 1,5 više greše u pisanju velikog i malog slova, prvenstveno u pisanju višočlanih geografskih imena i naziva zaštitnih znakova proizvoda. Pisanje višočlanih geografskih imena nesumnjivo trpi uticaj ortografskog pravila u engleskom jeziku. Pisanje naziva zaštitnog znaka malim slovom pre se može protumačiti kao nepažnja jer se oni i u engleskom pišu velikim slovom.

- Pisanje višočlanih naziva praznika takođe je pod veoma jakim uticajem pravila u engleskom jeziku, a izraženije je kod pripadnika druge generacije.

- Uticaj engleskog jezika očigledan je u pisanju prideva izvedenih od imenica sufiksom *-ski*. Zanimljivo je da je većina ispitanika za ime jezika: *engleski* odabrala malo slovo, dok je za prisvojni pridev *kanadski* često birano veliko slovo. Ova tendencija je izraženija među pripadnicima generacije 1,5.

- U oblasti odvojenog i spojenog pisanja reči radi se o nepoznavanju pravila, odnosno nedovoljno naučenom aspektu upotrebe pravopisnih pravila u srpskom jeziku. Većina ispitanika iz obe generacije odabrala je spojeno pisanje odrične rečice *ne* i glagola, spojeno pisanje rečice *ne* i prideva i priloga, spojeno pisanje enklitika glagola *hteti* prilikom formiranja futura glagola koji se u infinitivu završavaju na *-ći*, zatim odvojeno pisanje osnove i nastavka *-te* u imperativu za drugo lice množine, odvojeno pisanje prefiksa *naj-* za tvorbu superlativa prideva i odvojeno pisanje dopusnog veznika *iako*.

- U prepoznavanju pravila jednačenja suglasnika po zvučnosti, odstupanje od pravila izraženije je kod pripadnika druge generacije. Kad se radi o produktivnoj veštini, odnosno upotrebi u pisanju, pripadnici obeju generacija u podjednako meri ne primenjuju ovo pravilo. Zaključuje se da se i ovde radi o nedovoljno naučenom aspektu srpskog jezika, mada se to može pripisati i uticaju engleskog jezika u kojem ovo pravilo ne postoji.

- I upotreba nepostojanog *a* rezultat je nedovoljno naučenog aspekta srpskog pravopisa, a nepoznavanje ovog pravila znatno je izraženije kod ispitanika iz druge generacije.

- U pogledu pisanja ličnih imena opšta je težnja u obe generacije da se ne transkribuju prema transkripcionim pravilima srpskog jezika, nego se ostavljaju u izvornom obliku. Slika je veoma šarolika u pisanju geografskih imena. Većina ispitanika iz generacije 1,5 transkribuje ih prema pravilima srpskog jezika. U drugoj generaciji, neki ispitanici zadržavaju izvorni ili engleski način pisanja ukoliko se on razlikuje od izvornog. Drugi, mada retko, u jednom nazivu mešaju izvorno i transkribovano pisanje, dok neki pokušavaju da transkribuju nazive mesta i institucija prema tome kako se oni izgovaraju na engleskom.

- Dijakritičke znakove dosledno upotrebljava samo mali broj ispitanika iz generacije 1,5, a kod drugih se, uglavnom u manjoj meri, uočava nedoslednost. Kod pripadnika druge generacije samo jedan ispitanik dosledno upotrebljava dijakritičke znakove, a jedan ih uopšte

ne upotrebljava. Ostali ispitanici ih veoma nedosledno upotrebljavaju čak i unutar istog teksta.

- Pisanje datuma trpi veoma jak uticaj engleskog jezika kod pripadnika obeju generacija, kako u pogledu interpunkcije, tako i u pogledu pisanja velikog i malog slova i redosleda pisanja dana, meseca i godine.

5. Zaključna razmatranja

Thomason (2001: 28-29) piše da roditelji šalju decu u preko raspusta inostranstvo, odnosno zemlju porekla i čitaju deci pred spavanje priče na maternjem jeziku u nastojanju da ih nauče maternjem jeziku kako bi im obezbedili jezičku prednost u budućnosti ili ih jednostavno na taj način kulturno obogaćivali. Međutim, maternji jezik često popušta i gubi se pod pritiskom televizije, škole i vršnjaka. To se svakako događa i u istraživanoj jezičkokontaktnoj situaciji, što rezultati istraživanja i potvrđuju. Zapaženo je gubljenje pojedinih svojstava jezika na svim nivoima, ali i nastojanja ispitanika da očuvaju jezik koliko je to moguće.

Na kraju ove disertacije daće se rekapitulacija rezultata dobijenih na osnovu sprovedenog istraživanja i navešće se implikacije za dalja istraživanja. Osnovni cilj istraživanja bio je da se utvrde svojstva serbliša kao varijeteta srpskog jezika koji upotrebljavaju deca relativno skorašnjih doseljenika u Vankuveru. Sagledane su karakteristike na morfosintaksičkom, leksičkom, fonološkom i grafološkom nivou.

5.1. Rekapitulacija

U ovom odeljku se sumiraju rezultati istraživanja dobijeni na osnovu analize podataka iz intervjua i upitnika.

U pogledu morfosintakse, zapažena je jaka težnja ka ujednačavanju padežnog sistema, što se ogleda u najčešćoj upotrebi nominativa i akuzativa kao nemarkiranih ili slabije markiranih oblika umesto ostalih zavisnih padeža. Najpodložniji ujednačavanju oblika sa nominativom/akuzativom je lokativ, a zatim genitiv, sledi akuzativ koji se izjednačava sa nominativom u slučajevima kad su im nastavci različiti, dok su vokativ i instrumental najstabilniji i najmanje podležu ujednačavanju sa nominativom. Za dativ nisu pronađeni slučajevi gubljenja nastavaka. Ova tendencija izraženija je među pripadnicima druge generacije.

Što se tiče upotrebe zamenica, poklapanje sa strukturom engleskog jezika zapaženo je u upotrebi zamenica u funkciji subjekta tamo gde se u srpskom one obično izostavljaju jer se mogu utvrditi na osnovu konteksta. Drugi vid uticaja engleskog ogleda se u upotrebi naglašenog umesto enklitičkog oblika zamenice u zavisnim padežima kada to nije neophodno, kao i u nepotrebnom korišćenju prisvojnih zamenica ispred imenica. Moguće je da na proces gubljenja upotrebe prisvojne zamenice *svoj* uticaj vrši engleski jezik u kojem ne postoji razlika između *moj* (uključujući celokupnu paradigmu) i *svoj*, ali je svakako posredi i uticaj unutrašnjih promena u strukturi srpskog jezika u matici.

Karakteristike glagolskog sistema ispitivanog varijeteta serbliša obuhvataju ujednačavanje glagolskih nastavaka za 3. lice jednine prezenta, izjednačavanje razumevanja značenja perfekta u srpskom i sadašnjeg perfekta u engleskom jeziku, slaganje vremena u indirektnom govoru, gubljenje razlike između perfektivnih i imperfektivnih glagola, ujednačavanje oblika muškog i ženskog roda u trećem licu množine perfekta, izostavljanje pomoćnog i kopulativnog glagola *jesam* i pojednostavljivanje fleksije glagola *biti* u potencijalu. Uopšteno govoreći, pojednostavljivanje glagolskog sistema izraženije je kod pripadnika druge generacije, mada su pojave gubljenja sposobnosti razlikovanja glagolskog vida i praznina u upotrebi pomoćnog i kopulativnog glagola *jesam* u trećem licu jednine podjednako izražene kod pripadnika obeju generacija. Uticaj kontakta sa engleskim jezikom uočen je u ujednačavanju nastavaka za 3. lice jednine prezenta i u pojednostavljivanju afiksacije za iskazivanje glagolskog vida. Zajedničko delovanje jezičkog kontakta i unutrašnjih promena u srpskom jeziku u matici zapaženo je u pojavi ujednačavanja oblika muškog i ženskog roda glagola u 3. licu množine perfekta i u gubljenju upotrebe pomoćnog glagola *jesam* u 3. licu jednine prilikom tvorbe perfekta.

U pogledu reda reči u rečenici, prevladava gramatični, neobeleženi redosled. Obeleženi redosled najčešći je u rečenici sa zavisnom uzročnom rečenicom kao dopunom i u

rečenici sa izostavljenim subjektom u kojoj je dopuna zavisna mesna rečenica. Negramatični redosled najizraženiji je u rečenici sa izostavljenim subjektom. U odričnim rečenicama u kojima se nalaze odrične zamenice u kosim padežima s predlogom negramatični raspored je veoma čest, što ukazuje na nepoznavanje ove strukture. Raspored enklitika u rečenici, odnosno njihovo smeštanje u neuobičajeni položaj postoji u ovom varijetetu srpskog jezika, ali ova karakteristika u celini nije naročito izražena, s tim što je najjača tendencija odstupanja od pravila uočena kad se radi o pravilima stavljanja enklitika u postinicijalnu poziciju, iza veznika i iza unutrašnje pauze. Stavljanje enklitika u neuobičajeni položaj rezultat je dvojakog uticaja: s jedne strane, kontakta sa engleskim jezikom u kojem enklitike praktično ne postoje, a s druge strane, promena u srpskom jeziku izazvanim iznutra.

Kongruencija je u govoru dece doseljenika u Vankuveru u velikoj meri očuvana, ali ipak postoji tendencija pojednostavljivanja, koja je najizraženija u kongruenciji predikata i imeničkih reči u subjektu, i to najviše u broju. Ova pojava se javlja približno podjednako u obe generacije ispitanika.

Pored ovih tendencija, uočena je i pojava izostavljanja veznika *da* u konstrukciji *da + prezent*. Ova pojava nije naročito izražena i zastupljena je podjednako kod ispitanika iz obe generacije.

Po pitanju leksike, razmatrana je upotreba jezika na nivou pojedinačnih reči, sintagmi-kolokacija, sintagmi i rečenica. Pronađeni primeri svrstani su u skrivene, sirove i očigledne anglicizme prema podeli T. Prčića (2011).

Skriveni anglicizmi su najbrojnija kategorija od tri navedene. Najčešća je upotreba skrivenih anglicizama u formi pojedinačnih glagola i imenica, a zatim slede kolokacije, priloz i mali broj rečenica-kalkova u vidu diskursnih formula koje se upotrebljavaju prilikom upoznavanja, pozdravljanja pri odlasku i zahvaljivanja, i rečenica koje nemaju izrazitu pragmatičku funkciju, ali preslikavaju englesku sintaksu. Generacija 1,5 češće upotrebljava

skriveno anglicizme u formi imenica, sintagmi i rečenica, a zatim priloga *generalno* i *totalno*. Upotreba lekseme *kao* veoma je česta u govoru ispitanika iz obe generacije, a upotreba ove lekseme je pod jakim uticajem engleskog jezika. Pojedinačne imenice kao što su *lokacija* ili *opcija*, glagoli poput *forsirati* i *fokusirati se* i prilozi *totalno* i *generalno* javljaju se u govoru ispitanika nesumnjivo usled toga što se svakodnevno upotrebljavaju u engleskom jeziku, ali ove reči su takođe sveprisutne i u srpskom jeziku u matici, tako da se zaključuje da i ta činjenica ima veliki uticaj.

Sirovi anglicizmi su u korpusu pronađeni u mnogo manjem broju nego što se očekivalo. Suprotno očekivanjima, pripadnici generacije 1,5 i ovaj tip anglicizama upotrebljavaju češće nego pripadnici druge generacije. Najviše sirovih anglicizama sreće se u oblasti obrazovanja, što ne iznenađuje jer se mnogi ispitanici školuju ili su tek nedavno završili školovanje.

Među očiglednim anglicizmima ističe se upotreba priloga/uzvika *okej*, uzvika/priloga/prideva *super*, koji su prilagođeni izgovornoj normi srpskog jezika i uzvika/priloga *kul*, koji se javlja i u prilagođenom i u neprilagođenom, odnosno sirovom obliku. Kao i u slučaju skrivenih i sirovih anglicizama, očigledni anglicizmi se češće javljaju u govoru pripadnika generacije 1,5. Ovi anglicizmi, sa izuzetkom onih koji spadaju u semantičko polje stanovanja, takođe su veoma rasprostranjeni u srpskom jeziku u matici, pa je zaključak da na njihovu upotrebu u serblišu utiče sprega faktora jezičkog kontakta i unutrašnje strukture jezika.

Ujednačavanje stila mnogo je izraženije u govoru pripadnika druge generacije u domenima učtivog obraćanja i pozdravljanja pri dolasku i odlasku. Upotreba poštapalice *znaš*, takođe u neformalnom obliku 2. lica jednine povremeno se uočava kod pripadnika generacije 1,5, a daleko češće kod pripadnika druge generacije.

Uticaj engleskog jezika veoma je jak na nivou leksike, jer je leksikon, kao što je navedeno u uvodu, najdinamičniji nivo jezika i najpodložniji je promenama. Suprotno očekivanju autorke da će pripadnici druge generacije anglicizme upotrebljavati u većoj meri, češće ih koriste pripadnici generacije 1,5.

U vezi sa fonologijom, jedan od najistaknutijih vidova uticaja engleskog jezika u istraživanoj jezičkokontaktnoj situaciji zapaža se u oblasti fonetike i ogleda se u centralizaciji nenaglašanih samoglasnika, odnosno u upotrebi centralnog srednjevisokog vokala /ə/ u nenaglašenom položaju. Drugi uticaji engleskog fonetskog sistema ogledaju se u donekle angliciziranom izgovoru samoglasnika /e/ i /o/, i suglasnika /r/, /l/, /š/, /ž/, /t/ i /d/, te gubljenju razlike između /č/ i /ć/ i /dž/ i /đ/, odnosno njihovom ujednačavanju sa engleskim suglasnicima /tʃ/ i /dʒ/. Saglasno očekivanju, navedene promene znatno češće se uočavaju kod pripadnika druge generacije.

Dominantna upotreba silaznih akcenata i gubljenje dužine još jedna je odlika serbliša u obe generacije. Pojednostavljivanje akcenatskog sistema objašnjava se kombinacijom uticaja engleskog i unutrašnjih karakteristika srpskog jezika, dok je gubljenje dužine rezultat unutrašnjih promena u sistemu srpskog jezika.

Uzlazna intonacija u izjavnim rečenicama još uvek nije izrazito raširena među ispitanicima koji su učestvovali u ovom istraživanju, ali je češća u drugoj generaciji. Moguće objašnjenje je to što se u engleskom jeziku ova intonacija najčešće čuje u govoru tinejdžera, a pripadnici druge generacije su u vreme ispitivanja uglavnom bili stariji tinejdžeri.

Uticaj engleskog jezika na pisanje ogleda se u pisanju velikog slova u pridevima izvedenim od vlastitih imena sufiksom *-ski*, u pisanju velikog slova u višočlanim geografskim imenima i višočlanim nazivima praznika i u pisanju naziva meseci u godini velikim početnim slovom.

Drugi aspekt u kojem je jak uticaj kontakta između engleskog i srpskog jeste upotreba interpunkcije i redosleda elemenata u pisanju datuma, što je skoro u potpunosti preuzeto iz engleskog.

Nedosledno pisanje dijakritičkih znakova ili njihovo potpuno izbacivanje iz upotrebe, odnosno pojednostavljivanje latiničnog pisma još jedno je svojstvo ispitivanog varijeteta, a izraženije je među pripadnicima druge generacije.

Odstupanja od pravopisnih pravila spojenog i odvojenog pisanja reči, jednačenja suglasnika po zvučnosti i nepostojanog *a* rezultat su nepoznavanja pravopisnih pravila, odnosno nedovoljno naučenog aspekta srpskog jezika.

Ispitivanje je potvrdilo postavku teorije međujezičkih kontakata da se markirani oblici gube, odnosno da se ujednačavaju sa nemarkiranim, i to na nivou morfosintakse (padežni nastavci, glagol *jesam* kao kopula i kao pomoćni glagol, glagol *biti* u potencijalu i redosled enklitika), na nivou leksike (reči, kolokacije, sintagme i rečenice), fonologije (na primer /č/, /ć/, /dž/ i /đ/), grafologije (dijakritike ili ćirilica, koja se u serblišu može smatrati markiranim oblikom pisma) i stila (učtivo obraćanje). Na osnovu navedenog zaključuje se da u serblišu mlađe generacije u Vankuveru deluju procesi pojednostavljanja jezika na svim jezičkim nivoima u vidu slabljenja znanja i upotrebe pojedinih aspekata jezika i njihovog poklapanja sa engleskom strukturom. Pojednostavljivanje nekih vidova gramatičke, leksičke i fonološke strukture odvija se i pod uticajem istih promena koje se odvijaju u srpskom jeziku u matici, tako da konkretna jezičkokontaktana situacija nije jedini uzročnik ustanovljenih svojstava ovog varijeteta. Uprkos svim navedenim promenama i uticajima, zamenama koda, odnosno prenošenju karakteristika engleskog jezika, zaključuje se da srpski jezik koji upotrebljavaju pripadnici mlađe generacije srpskih iseljenika u Vankuveru ne podleže u velikoj meri prepuštanju jezika i da je daleko od nestajanja, odnosno odumiranja.

Za razliku od prikaza serbliša (sergliša) u Milosavljevićevoj (2012) pripoveci i od opisa koji je dao Surdučki (1978), na osnovu kojeg Mišić Ilić zaključuje da je najupečatljivija karakteristika serbliša dodavanje srpskih sufiksa na engleske osnove, rezultati ovog istraživanja pokazuju da je među pripadnicima mlađe generacije (to jest generacije 1,5 i druge generacije) ova pojava retka, osim u relativno malom broju slučajeva dodavanja padežnih nastavaka vlastitim imenima, i to uglavnom od strane pripadnika generacije 1,5. Dodavanje srpskih afiksa je uočljivo i rašireno u prvoj generaciji (roditelji ispitanika), kao i kod iseljenika koji su u Kanadu došli u ranijim talasima emigracije.

Ova disertacija doprinosi kontaktno-kontrastivnom (up. Prčić 2014) opisivanju jezičkog sistema i upotrebe serbliša kao varijeteta srpskog jezika. Njome su u velikoj meri potvrđena svojstva srpskog jezika u dijaspori na engleskom govornom području koja su ustanovljena ranijim istraživanjima i tim opisima su dodate neke nove morfosintaksičke karakteristike. Pored toga, ovim istraživanjem upotpunjuju se saznanja o navedenom varijetetu srpskog jezika detaljnijim opisom aspekta njegove leksikologije i prikazom njegovih stilskih, fonoloških i grafoloških svojstava, čime se upotpunjuju saznanja o varijetetima srpskog jezika u dijaspori.

5.2. Perspektive za dalja istraživanja

U ovom istraživanju korišćen je kvalitativni metod na osnovu kojeg je dat opis karakteristika ispitivanog varijeteta srpskog jezika. U potencijalnom budućem istraživanju mogao bi se primeniti kvantitativni pristup da bi se preciznije utvrdio nivo upotrebe pojedinih pronađenih karakteristika.

Istraživanje je obuhvatilo mali, vrlo ograničeni segment populacije. Stoga bi buduće istraživanje moglo da se proširi i na prvu generaciju poslednjeg talasa doseljenika iz Srbije u Kanadu kako bi se dobila celovita slika svojstava novijeg serbliša u Kanadi. Poređenjem takve slike sa prikazom jezika ranijih generacija doseljenika koji je ispitivao Surdučki (1978)

utvrdile bi se promene koje se odvijaju na dijahronijskom nivou i eventualno razgraničili slučajevi zamene koda i pozajmljenica.

Jedan od zaključaka je taj da kod ispitivane populacije uglavnom ne dolazi do dodavanja srpskih afiksa na englesku osnovu, pa bi bilo zanimljivo pronaći razloge za ovu pojavu. Interesantno bi bilo sprovesti i analizu konverzacije na građi prikupljenoj za ovo istraživanje kako bi se utvrdili mehanizmi koji dovode do zamene koda u konkretnim situacijama i po mogućstvu otkrila pravila.

LITERATURA

1. Alvarez-Cáccamo, C. (1998). From 'switching code' to 'code switching': Towards a reconceptualization of communicative codes. In: P. Auer (ed.). *Codeswitching in Conversation*. London: Routledge, 28-48.
2. Appel, R., Muysken, P. (1987). *Language Contact and Bilingualism*. London: Edward Arnold.
3. Auer, J. C. P. (1984). *Bilingual conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
4. Auer, P. (1995). The pragmatics of codeswitching: A sequential approach. In L. Milroy and P. Musken (eds). *One Speaker Two Languages*. Cambridge: Cambridge University press, 115-135.
5. Auer, P. (ed.). (1998). *Code-Switching in Conversation. Language, Interaction and Identity*. London, Routledge.
6. Auer, P. (2000). A conversational analytic approach to codeswitching and transfer. In L. Wei (ed.). *The Bilingualism Reader*. London: Routledge, 154-174.
7. Auer P. (2005). A postscript: Code-switching and social identity. *Journal of Pragmatics* 37/3: 403–410.
8. Baetens Beardsmore, H. (1982). *Bilingualism: Basic principles*. Clevedon: Multilingual Matters.
9. Baetens Beardsmore, H. (2003). Who's Afraid of Bilingualism. In: J. Dewaele, A. Housen, and L. Wei (eds.). *Bilingualism: Beyond Basic Principles. Festschrift in Honour of Hugo Baetens Beardsmore*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 10-21.
10. Bhatia, T. K. and Ritchie, W. C. (eds.). (2012). *Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (2nd ed.). Somerset, NJ, USA: Wiley-Blackwell.
11. Biber, D., et al. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Essex. Pearson Education.
12. Blom, J.P. and Gumperz, J.J. (1972). Social meaning in linguistic structure: codeswitching in Norway. In: J.J. Gumperz and D. Hymes (eds). *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Reinhart and Winston, 102-126.
13. Bokamba, E. G. (1988). Code-mixing, language variation and linguistic theory. *Lingua* 76/1: 21-62.
14. Brown, H. D. and Abeywickrama, P. (2010). *Language Assessment Principles and Classroom Practices*. White Plains, NY: Pearson Education.
15. Bullock, B. E., Almeida, J. T. (eds.). (2009). *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Cameron, D. (2001). *Working with Spoken Discourse*. London: SAGE Publications.
17. Cenoz, J. (2003). The influence of age on the acquisition of English: General proficiency, attitudes and code mixing. In: M. P. García Mayo and M. L. García Lecumberri (eds.). *Age and the Acquisition of English as a Foreign Language*. Clevedon: Multilingual Matters, 77-93.
18. Chow, H. (2001). The challenge of diversity: ethnic identity maintenance and heritage language retention in the Canadian mosaic. *Ethnocultural, Racial, Religious, and Linguistic Diversity and Identity Seminar*. Halifax, Nova Scotia.
19. Clyne, M. (1967). *Transference and triggering: observations on the language assimilation of Postwar German-speaking migrants in Australia*. The Hague: Martinus Nijhoff.
20. Clyne, M. (1987). Constraints on code-switching: How universal are they? *Linguistics* 25: 739-64.
21. Clyne, M. (1980). Triggering and language processing. *Canadian Journal of Psychology* 34: 400-406.

22. Clyne, M. (1982). *Multilingual Australia*. Melbourne: River Seine.
23. Clyne, M. (1991). *Community Languages. The Australian Experience*. Cambridge: Cambridge University Press
24. Clyne, M. (2003a). *Dynamics of Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Clyne M. (2003b). Towards a more language-centred approach to plurilingualism. In: J. Dewaele, A. Housen and L. Wei (eds.). *Bilingualism: Beyond Basic Principles. Festschrift in Honour of Hugo Baetens Beardsmore*. Clevedon: Multilingual Matters, 43-55.
26. Clyne, M. (2009). Constraints on code switching: How universal are they? *Linguistics* 25/4: 739-764.
27. Collins COBUILD English Language Dictionary. (1990). J. Sinclair et al. (eds). London: Collins.
28. Crystal, D. (1997). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. Dimitrijević, J. (2004). Code-switching: Structure and meaning. *Facta Universitatis, Series: Linguistics And Literature* 3/1, 37–46.
30. Dimitrijević Savić, J. (2004). Contact-induced change in a case of language shift: The Serbian language in australia. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLVII/1–2: 75-91.
31. Dimitrijević, J. (2005). *Bilingual Language Practices in a Migrant Community: Language Shift and Code-Switching in a Serbian Language Community in Melbourne, Australia*. Unpublished Ph.D. Thesis. University of Melbourne.
32. Dimitrijević Savić, J. (2008a). Convergence and attrition: Serbian in contact with English in Australia. *Journal of Slavic Linguistics*, 16/1: 57-90.
33. Dimitrijević-Savić, J. (2008b). Conversational Code-Switching in Serbian-English Bilingual Interaction. U: *Srpski jezik* 13/1-2, godina XIII, 485-509.
34. Dimitrijević-Savić, J. (2009). Međugeneracijske razlike i očuvanje srpskog jezika u Australiji. U: M. Kovačević i ur. odbor (ur.). *Jezički sistem i upotreba jazika. Zbornik radova*. Kragujevac: FILUM: 341-350.
35. Dimitrijević-Savić, J. (2010a). Code-switching: Structure and meaning. Kragujevac: FILUM.
36. Dimitrijević Savić, J. (2010b). Maintenance of Serbian in Australia. *Srpski jezik* XV: 211–228.
37. Dimitrijević Savić, J. (2012). Atricija znanja kolokacija pod uticajem drugog jezika na primeru govornika srpskog kao maternjeg i engleskog kao drugog jezika. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* LV/1: 266–278.
38. Dragičević, R. (2010). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
39. Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičkih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga.
40. Filipović-Savić, J. (1998). Novi pristup analizi preključivanja kodova. *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske* XLI/1: 135-145.
41. Fishman, J. A. (1965). Who speaks what language to whom and when? In: L. Wei (ed.). *The Bilingualism reader*. New York: Routledge. 89-106.
42. Fishman, J. A., Newman, R. M. and Cooper, R. L. (1971). *Bilingualism in the barrio*. The Hague: Indiana University.
43. Gardner-Chloros, P. (1995). Code-switching in community, regional and national repertoires: The myth of discreteness of linguistic systems. In: L. Milroy and P. Muysken (eds.). *One Speaker Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 68-89.

44. Gardner-Chloros, P. (2009). *Code-switching*. Cambridge University Press.
45. Gimson, A. C; Cruttenden, A. (2001). *Gimson's Pronunciation of English*. (6th ed.). London: Arnold.
46. Grice, H.P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole and J. Morgan (eds). *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. Academic Press, 41–58.
47. Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
48. Grosjean, F. (1999). The bilingual's language modes. In: J. L. Nicol (ed.). *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*. Oxford: Blackwell, 1-22.
49. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press.
50. Gumperz, J. J. (1970). Verbal strategies in multilingual communication. In: J. Alatis (ed.). *Bilingualism and Language Contact*. Washington: Georgetown University Press.
51. Gumperz, J. J. (1972). The communicative competence of bilinguals: Some hypotheses and suggestions for research. *Language in Society*, 1/1: 143-154.
52. Gumperz, J. J. (1977). The sociolinguistic significance of conversational code-switching. *RELC Journal*, 8/2: 1-34.
53. Gumperz, J. J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
54. Gumperz, J. J. and Hernandez-Chavez, E. (1971). Bilingualism, bidialectalism and classroom interaction. In C. Cazden, V. John and D. Hymes (eds.). *The functions of language in the classroom*. New York: Teachers College Press, 84-110.
55. Hammersley, M. and Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in Practice*. New York and London: Routledge.
56. Haugen Einar (1956). *Bilingualism in the Americas: A Bibliography and Research Guide*. Alabama: University of Alabama Press.
57. Haugen, E. (1973). Bilingualism, language contact and immigrant languages in the United States. *Current Trends in Linguistics* 10: 505-91.
58. Hickey, R. (2010). *The Handbook of Language Contact*. Wiley-Blackwell.
59. Isurin, L., Winford, D. and De Bot, K. (2009). *Multidisciplinary approaches to code switching*. Amsterdam: John Benjamins.
60. Jakobson, R. (1961). Linguistics and communication theory. In: R. Jakobson (ed.). *On the Structure of Language and Its Mathematical Aspects: Proceedings of the XIIth Symposium of Applied Mathematics*. Providence, R.I: American Mathematical Society, 245-25.
61. Jakobson, R. (October 29, 1976). Social implications of intra-sentential code-switching. *Paper presented at annual meeting of South Central Modern Language Association*. Dallas, Texas.
62. Jakovljević, B. (2009). *Articulatory and Acoustic Description of Obstruents in English and Serbian*. Master's Thesis. Novi Sad: Filozofski fakultet.
63. Klajn, I. (2005). *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
64. Klajn, I. i Šipka, M. (2006). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad, Prometej.
65. Kvale, S. and Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Los Angeles: Sage Publications.
66. Lambert, W. E. (1977). Effects of bilingualism on the individual. In: P. A. Hornby (ed.). *Bilingualism: Psychological, Social and Educational Implications*. New York: Academic Press.
67. Marković, M. (2012). *Usporedna proučavanja vokala engleskog i srpskog jezika: između univerzalnog i specifičnog*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

68. Marshall, S. (2010). Re-becoming ESL: Multilingual university students and a deficit identity. *Language and Education* 24/1: 41–56.
69. Mason, J. (1996). *Qualitative Researching*. London, England: SAGE Publications.
70. Matras, Y. (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
71. Mihajlović, LJ. (2007). Serbian-English language in Canada: Language attitude as a major factor determining the extent and rate of contact-induced structural convergence of immigrant Serbian. In: J. Novaković and R. Vukčević (eds). *Images of Canada: Interiors and Exteriors*. Beograd: Faculty of Philosophy of Niš and Yugoslav Association for Canadian Studies, 165-176.
72. Milosavljević, N. (2012). *Zašto volim Kanadu. Priče iz tuđine*. Digital Division LLC: Hilton Head Island. (elektronsko izdanje).
73. Milroy, L. (1987). *Language and Social Networks*. Oxford and New York: Basil Blackwell.
74. Milroy, L. and Gordon, M. (2003). *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. London: Blackwell.
75. Milroy, L. and Muysken, P. (eds). (1995). *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge university Press.
76. Mišić Ilić B. (1998). Discourse functions of word order changes in english declarative sentences. *Facta Universitatis*, 1/55: 301–313.
77. Mišić Ilić, B. (2011). Anglosrpski i serglis: dva varijeteta srpskog jezika nastala pod uticajem engleskog. U: V. Vasić (ur.). *Primenjena lingvistika u čast Ranku Bugarskom. Jezik u upotrebi*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, 71–93.
78. Mišić Ilić, B. (2015). Srpski jezik u dijaspori: pogled iz lingvističkog ugla. *Srpski jezik* 20: 289-307.
79. Mišić Ilić, B. i Lopičić, V. (2011). Pragmatički anglicizmi u srpskom jeziku. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 54/1: 261-273.
80. Muysken, P. (2000). *Bilingual speech: a typology of code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
81. Muysken, P. (2012). Two linguistic systems in contact: Grammar, phonology and lexicon. In: T. K. Bhatia and W. C. Ritchie (eds.). *Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (2nd ed.). Somerset, NJ, USA: Wiley-Blackwell, 193-214.
82. Myers-Scotton C. (1992a). *Comparing codeswitching and borrowing*. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 13/1-2: 19-39.
83. Myers-Scotton, C. (1992b). Constructing the frame in intrasentential codeswitching. *Multilingua* 11: 101-27.
84. Myers-Scotton, C. (1993a). *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*. New York: Oxford University Press.
85. Myers-Scotton, C. (1993b). *Social Motivations for Codeswitching: Evidence from Africa*. Oxford University Press.
86. Myers-Scotton, C. (1995). A lexically-based model of codeswitching. In: L. Milroy and P. Muysken (eds). *One Speaker Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 233-256.
87. Myers-Scotton, C. (1998). A Theoretical introduction to the markedness model. In: C. Myers-Scotton, (ed.). *Codes and Consequences: Choosing Linguistic Varieties*. Oxford: Oxford University Press, 18-38.
88. Myers-Scotton, C. (2000). Code-switching as indexical of social negotiations. In: L. Wei (ed.). *The Bilingualism Reader*. London: Routledge, 127-153.
89. Myers-Scotton, C. (2002). *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford University Press.

90. Myers-Scotton, C. and Jake, J.L. (1995). Matching lemmas in a bilingual competence and production model. *Linguistics* 33: 981-1024.
91. Myers-Scotton, C. and Jake, J. L. (1999). Explaining aspects of code-switching and their implications. In: J. L. Nicol (ed.). *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*. Oxford: Blackwell, 84-116.
92. Novakov, P. (2003). Engleski perfekatski oblici i njihovi srpski ekvivalenti. *Rad sa skupa Kontrastivna jezička istraživanja*, Herceg Novi.
93. Novakov, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura.
94. Novakov, P. (2015). Granice značenja: glagolska semantika i glagolski vid. Zbornik radova *Jezik, književnost, značenje*. Univerzitet u Nišu: Filozofski fakultet.
95. Obradović Minčić, K. (2014). English-origin discourse markers in New Zealand Serbian. *Te Reo*, 56/5: 13-34.
96. Pauwels, A. (1986). *Immigrant Dialects and Language Maintenance in Australia: The Cases of the Limburg and Swabian Dialects*. Dordrecht, Holland: Foris Publications.
97. Pešikan i dr. (2010). *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
98. Petrović D. i Gudurić, S. (2010). *Fonologija srpskoga jezika*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
99. Pfaff, C. W. (1979). Constraints on language mixing: Intrasentential code-switching and borrowing in Spanish/English. *Language*, 55/2: 291-318.
100. Piper I dr. (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*. Beograd: Beogradska knjiga, Institut za srpski jezik SANU i Novi Sad: Matica srpska.
101. Piper, P. i Klajn, I. (2013). *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
102. Popović, Lj. (2004). *Red reči u rečenici*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost.
103. Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en espanol: toward a typology of code-switching. In: L. Wei (ed.). *The Bilingualism reader*. New York: Routledge, 221-256
104. Poplack, S. (1981). Syntactic structure and social function of code-switching. In: R. Duran (ed.). *Latino Language and Communicative Behavior*. New Jersey: Ablex Publishing Corp, 169-184.
105. Poplack, S. and Meechan, M. (1995). Patterns of language mixture: nominal structure in Wolof-French and Fongbe-French bilingual discourse. In: L. Milroy and P. Mysken (eds.). *One Speaker Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press., 199-232.
106. Poplack, S. and Meechan, M. (1998). How languages fit together in codemixing. *International Journal of Bilingualism* 2: 127-138.
107. Poplack, S, and Sankoff, D. (1984). Borrowing: the synchrony of integration. *Linguistics* 22: 99-135.
108. Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad i Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
109. Prčić, T. (1998). *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*. Novi Sad: Prometej.
110. Prčić, T. (2002). Predlozi za novi Pravopis (2): ka standardizovanom pisanju anglicizama. *Jezik danas* 16: 14-25.
111. Prčić, T. (2004). *Englesko–srpski rečnik geografskih imena*. Novi Sad: Zmaj.
112. Prčić T. (2010). Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina. U: V. Vasić (ur.). *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić*. Filozofski fakultet, Novi Sad: 399-415.
113. Prčić, T. (2011). *Engleski u srpskom*. (2. izd.). Novi Sad: Filozofski fakultet.

114. Prčić (2013a) Englesko-srpska kontaktnojezička kompetencija: od prakse preko teorije do prakse. U: S. Gudurić i M. Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru II/2. Tematski zbornik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 183-195.
115. Prčić (2013b) English as *the* nativized foreign language and its impact on Serbian. *English Today* 117, 30/1: 13-20.
116. Prčić (2014). Objedinjena kontaktno-kontrastna lingvistika: principi i primene. U: S. Gudurić i M. Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru IV/2. Tematski zbornik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 31-45.
117. Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman.
118. Radovanović, M. (2003). Sociolingvistika. (3. izd). Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
119. Reyes, I. (2004). Functions of codeswitching in schoolchildren's conversations. *Bilingual Research Journal*, 28/1: 77-98.
120. Richards, K. (2009). Interview. In: J. Heigham, and R. A. Croker (eds.). *Qualitative Research in Applied Linguistics: A Practical Introduction*. Palgrave Macmillan, 182-199.
121. Ritchie W. C. and Bhatia, T. K. (2012). Social and psychological factors in language mixing. In: T. K. Bhatia and W. C. Ritchie (eds.). *Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (2nd ed.). Somerset, NJ, USA: Wiley-Blackwell.
122. Savić J. (1994). *Serbian/English and Spanish/English Code-Switching: Toward a More Comprehensive Model*. PhD Dissertation. Lafayette, Indiana: Purdue University.
123. Savić J. (1994). *Code-Switching: Theoretical and Methodological Issues*. Belgrade: College of Philology.
124. Savić, J. M. (1995). Structural convergence and language change: evidence from Serbian/English codeswitching. *Language in Society* 24/4: 475-492.
125. Sebba, M. Mahootian, S. and Jonsson, C. (eds.). (2012). *Language Mixing and Code-Switching in Writing. Approaches to Mixed-Language Written Discourse*. New York, London: Routledge.
126. Statistics Canada. (2011). *Language Highlight Tables, 2011 Census*. <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2011/dp-pd/hltfst/lang/Pages/highlight.cfm?TabID=1&Lang=E&Asc=1&OrderBy=1&View=2&tableID=401&queryID=3&Age=1&PRCode=59>.
127. Stevanović, M. (1986). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
128. Stevanović, M. (1989). *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: Naučna knjiga.
129. Surdučki, M. (1978). *Srpskohrvatski i engleski u kontaktu. Rečnik i morfološka analiza engleskih pozajmljenica u standardnom srpskohrvatskom jeziku i jeziku Srba u Hrvata iseljenika u Kanadi*. Novi Sad: Matica srpska.
130. Talla Sando, Y. (bez datuma). Upspeak across Canadian English accents: Acoustic and sociophonetic evidence. *Montreal School Board*. http://homes.chass.utoronto.ca/~cla-acl/actes2009/CLA2009_Talla_Sando.pdf.
131. Thomason, S. (2001). *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
132. Trenčić, S. (2012). *Constructing Linguistic and Cultural Identity in an L2 Environment: First-Generation Serbs in English-Speaking Canada*. Master Thesis. Niš: University of Niš, Faculty of Philosophy.
133. Vasić, V. et al. (2001). *Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama*. Novi Sad: Zmaj.
134. Vuksanović, J. (2005). Mesto enklitike u rečenici. *Jezik danas* 21-22: 19-22.

135. Waterstone, B. (2008). 'I hate the ESL idea!': A case study in identity and academic literacy. *TESL Canada Journal* 26/1: 52–67.
136. Wei, L. (1994). *Three generations, two Languages, one Family: Language Choice and Language Shift in a Chinese Community in Britain*. Clevedon: Multilingual Matters.
137. Wei, L. (2005). 'How can you tell?' Towards a common sense explanation of conversational code-switching. *Journal of Pragmatics* 37: 375-389.
138. Weinreich, U. (1964). *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton & Co.
139. Wells, J.C. (2006). *English Intonation. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
140. Zentella, A. C. (1997). *Growing up Bilingual*. New York: Balckwell.
141. Zuckermann, G. (2003). *Language Contact and Lexical Enrichment in Israeli Hebrew*. Palgrave Macmillan.

Dodatak 1: Objašnjenje o istraživanju

Poštovani ispitanice/poštovana ispitanice,

kao deo doktorske disertacije na temu dvojezičnosti koju radim na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, prikupljam podatke o upotrebi srpskog i engleskog jezika među pripadnicima mlađe generacije iseljenika u Vankuveru.

U tu svrhu, potrebna mi je vaša pomoć i učešće kao ispitanika u ovom istraživanju. Učešće je dobrovoljno i, ako želite, možete da odustanete u bilo kojem trenutku. Vaš doprinos sastoji se iz dva dela. Prvi deo je intervju koji obuhvata vaša iskustva i stavove o upotrebi engleskog i srpskog jezika. Intervju će biti individualan ili grupni, sa 2-3 ispitanika, ukoliko želite i možete da se dogovorite sa prijateljima ili braćom/sestrama. Drugi deo sastoji se od upitnika u kojem biste dali neke osnovne informacije, odgovorili na pitanja o rečima i izrazima koje biste vi prirodno upotreбили u govoru ili pisanju i dali kratak pismeni odgovor na nekoliko pitanja. Intervju će se snimati kako bih bila sigurna da mi ne promaknu važne informacije. Učešće u intervjuu i popunjavanje upitnika trajaće 1-2 sata.

Rizik učešća u ovom istraživanju sveden je na najmanju moguću meru. Vaše ime, kao i sve što kažete i napišete i bilo šta što može da ukaže na vaš identitet biće biće poznato samo meni (istraživaču). Rezultati istraživanja će se sumirati i predstaviti kao grupni podaci.

Ukoliko želite da budete obavешteni o onome što je ovim istraživanjem ustanovljeno, kontaktirajte sa mnom i poslaću vam kratak izveštaj po završetku istraživanja.

Hvala.

Nela Damjanovski
doktorandkinja
profesor engleskog jezika
Priprema za akademske veštine na engleskom jeziku
Univerzitet Sajmon Frejzer
E-mail: xxxxxxxx@xxxxxx
Telefon: xxxxxxxxxx

Dear research participant,

As part of my doctoral dissertation in bilingualism at the Faculty of Philosophy in Novi Sad, I am gathering information on the use of the Serbian and English language among the younger generation of immigrants in Vancouver.

I need your help to act as participants in this research. Your participation is voluntary and you can decide to withdraw at any time. The first part will be an interview which will focus on your experience with and attitude to the use of English and Serbian. The interview will be either individual or group, with 2-3 participants, if you wish to do so and can make arrangements with your friends or siblings. The second part consists of a questionnaire, where you would answer questions about words or phrases you would normally use in speaking or writing. The interview will be recorded to ensure that I do not miss any important information. The interview and questionnaire will take 1-2 hours.

The risk for you as a participant in this research is minimal. Your name, as well as anything you say or write and anything that might indicate your identity will be known only to me (the researcher). The findings of the research will be summarized and presented as group data.

If you wish to be informed about the results of the research, contact me and I will send you a brief summary of the findings once the research has been completed.

Thank you.

Nela Damjanovski
PhD student
Integrated Skills Instructor
Preparation in Academic Skills in English
Simon Fraser University
E-mail: xxxxxxxx@xxxxxx
Telephone xxxxxxxxx

Dodatak 2: Saglasnost ispitanika

Ukoliko pristajete da učestvujete u ovom istraživanju, molim vas da popunite i potpišete priloženi pristanak.

Ja, _____ (ime i prezime), pročitao/pročitala sam uvod sa objašnjenjem o istraživanju i dajem odobrenje istraživaču, Neli Damjanovski, da koristi podatke dobijene intervjuom i upitnikom za izradu doktorske disertacije.

Potpis

Datum

_____

_____

Elektronska adresa (nije obavezno)

Telefon (nije obavezno)

_____

_____

If you agree to participate in this research, please complete and sign the consent below.

I, _____ (your legal name), have read the introduction explaining this research and give the researcher, Nela Damjanovski, consent to use the data collected in the interview and questionnaire for her doctoral dissertation.

Signature

Date

_____

_____

E-mail address (optional)

Telephone (optional)

_____

_____

Dodatak 3: Pitanja za intervju

Molim vas recite mi nešto o sebi.

- Čega se prvo sećate po dolasku u Kanadu?
- Koji jezik koristite kod kuće (sa roditeljima, braćom/sestrama, suprugom/partnerom)?
  - Da li vaši roditelji očekuju/zahtevaju od vas da kod kuće govorite srpski? Šta vi mislite o tome?
- Koji jezik koristite kad razgovarate sa prijateljima?
- Na kom jeziku se svađate?
- Na kom jeziku psujete?
- Na kom jeziku sanjate?
- Na kom jeziku razmišljate/razgovarate sami sa sobom?
- Da li imate kućne ljubimce? Na kojem jeziku razgovarate sa njima?
- Na kojem jeziku vam je lakše da:
  - razgovarate
  - pišete
  - čitate
- Koji jezik koristite na poslu/u školi?
- Da li imate drugu rodbinu u Kanadi? Na kojem jeziku razgovarate sa njima?
- Koji jezik vam je dominantan u komunikaciji?/Koji jezik koristite sa većom lakoćom?
- Koji jezik koristite kada pišete:
  - poruke na telefonu
  - na društvenim mrežama (Fejsbuk, Tviter, blogovi, forumi itd.)
- Na kom jeziku najčešće čitate?
  - Koju vrstu tekstova (knjige, novine, časopisi, stručna literatura, udžbenici, vesti na internetu, forumi, blogovi...)
- Da li komunicirate sa rodbinom i/ili prijateljima u Srbiji?
  - Koliko često?
  - Na koji način komunicirate s njima?
- Koliko često odlazite u Srbiju?
- Da li vam je lakše: da govorite, čitate ili pišete na srpskom?
- Da li se u kući gleda srpska televizija i/ili sluša srpski radio?
- Da li u kući imate knjige, časopise i/ili novine na srpskom?

- Šta volite da radite u slobodno vreme? Recite mi nešto više o tome. Koliko često to radite? Sa kim?
- Da li ste (da li ste ikada bili) član nekog srpskog kluba ili društva u Vankuveru (Kanadi): sportsli klub, folklorno društvo, udruženje studenata...)?
- Da li odlazite na kulturne, sportske, dobrotvorne i druge manifestacije koje se organizuju u srpskoj zajednici?

Molim vas da pažljivo pročitate zadatke i da sledite uputstva za svako pitanje.

1. Pročitajte rečenice i obratite pažnju na podvučene reči. Zatim u tabeli spojite reč iz kolone A sa odgovarajućom rečju iz kolone B koja po vašem mišljenju ima isto ili slično značenje. U srednju kolonu upišite broj reči koja odgovara ponuđenom značenju. Prva reč je spojena kao primer. Ponuđenih značenja ima više, tako da ne treba da upotrebite sva značenja.

1. Bilo bi najbolje da leti do San Franciska i da tamo da izrenta auto.
2. Nisam aplicirala da budem balerina.
3. Zovite nas i kada želite da bukirate karte.
4. Mora da se preuzima prtljag i da se ponovo čekira za sledeći let.
5. Njegovi radovi bili su defamacija ličnosti koje imaju drugačije mišljenje.
6. Kod nas možete kupiti karte za sve destinacije.
7. Ovo je definitivno najbolja aktivnost za skidanje kilograma
8. Ekstra torba se plaća 100 dolara.
9. U novu firmu ćemo prebaciti sve fajlove.
10. Da izbegnete čekanje kod karusela, spakujte sve u ručni prtljag.
11. Morgidž ćemo isplatiti za dve godine.
12. Kod nas možete overiti oficijelne izjave.
13. Rezervacija može i da se poništi bez ikakvih penala.
14. Ona želi da promoviše druženje i toleranciju.
15. Moraće da se potrudi da popravi reiting.
16. Reprezentativ agencije će vas čekati na izlazu.
17. Postoje setovani aranžmani za obilazak grada.
18. Ako plaćate kreditnom karticom, plaćate na ukupan total 3% više.
19. Ovaj film je violentni triler u režiji Dejvida Kronenberga.
20. Imena sponzora Srpskog dana biće objavljena u našim medijima i na oglasnoj tabli.

A	B
1. (iz)rentati	datoteka, dokument, evidencija,
2. aplicirati	1
3. bukirati	dodatan
4. čekirati se	stambeni kredit
5. defamacija	kazna
6. destinacija	iznos
7. definitivno	nasilan
8. ekstra	širiti, razvijati
9. fajn	pokretna traka
10. karusel	predstavnik
11. morgidž	odredište
12. oficijelan	konačno
13. penal	unapred odrediti/organizovati
14. promovisati	pokrovitelj, darodavac
15. rejting	prijaviti se (na ulazu)
16. reprezentativ	kleveta
17. setovati	prijaviti se, konkurisati
18. total	zvaničan
19. violentan	položaj, ugled
20. sponzor	veličina
21.	sigurno, nesumnjivo
22.	kontrolisati
23.	rezervisati

2. U sledećim rečenicama ponuđeno je više mogućnosti da se rečenice dopune. U svakoj rečenici zaokružite onu koju biste najradije upotrebili.

23. Diplomirao je s najboljim ocenama na američkom _____.

- c) Univerzitetu Kolumbija
- d) univerzitetu Kolumbija
- e) Univerzitetu kolumbija

24. Šta najčešće radite _____ uveče?

- b) petkom
- c) Petkom

25. Sve karte za _____ su rasprodate.

- b) Januar
- c) januar

26. Ima slobodnih mesta za _____.
- b) 7i avgust   b) 7. avgust   c) 7 avgust   d) 7-mi avgust
27. U Vankuver su došli _____ godine.
- b) 2007-me
c) 2007
d) 2007.
28. Omladinska organizacija održala je _____ godine dobrotvornu priredbu.
- b)28. marta, 2014   b) 28 marta, 2014   c) 28. marta 2014
d) 28. marta, 2014.   f) 28. marta 2014.
29. Pre dolaska u Kanadu, učila je _____ u privatnoj školi.
- b) Engleski
c) engleski
30. Džim Keri je jedan od najpoznatijih _____ glumaca koji rade u Holivudu.
- b) kanadskih
c) Kanadskih
31. Vankuver se smestio na krajnjem zapadu Kanade, na obali _____.
- c) Tihog okeana
d) Tihog Okeana
32. Položio je _____ se nije nadao.
- c) iako
d) i ako
33. Imao sam osećaj da slušam muziku odsviranu na tradicionalnim instrumentima, na tako _____ način.
- d) netradicionalan
e) ne-tradicionalan
f) ne tradicionalan
34. Nasuprot onome sto se danas misli, _____ je zapravo prastari praznik.
- c) Dan zaljubljenih
d) Dan Zaljubljenih
35. _____ sutra uveče.
- c) Doćiću

d) Doći ću

36. _____ šta da radimo kad vidimo kakva je situacija.

- a) Znaće mo   b) Znaćemo   c) Znaćemo   d) Znaće mo

37. _____ nam ako vam nešto od ovoga odgovara.

- b) Javi te
c) Javite

38. Bolje _____ se osećati i _____ nove prijatelje.

- c) će te   a) steći će te
d) ćete   b) steći ćete
c) stećićete

39. _____ kada ću ići u Srbiju.

- c) Neznam
d) Ne znam

40. Slušali smo zanimljivu emisiju na _____.

- c) radiu
d) radiju

41. Zapadni i ruski mediji vode _____ rat, različito izveštavajući o krizi.

- c) medijski
d) mediski

42. Voda u reci je puna štetnih _____, pa nije zdrava za piće.

- c) substanci
d) supstanci

43. Fondovi su _____ namenjeni za nagrađivanje studentskih stručnih i naučnih radova.

- a) najčecće
b) naj češće

44. Brzina u gradu ogranična je na 50 _____.

- b) kilometra
c) kilometara

3. Da možete da birate, kuda biste naradije želeli da putujete? (Odgovorite u ponuđenih 10 redova.)

---

4. U sledećim rečenicama ponuđene su dve mogućnosti. Zaokružite reč ili izraz u rečenici koji smatrate da je pogodniji.

1. Treba da donesete / napravite odluku.
2. Ako kupuješ / uplaćuješ prevoz do aerodroma, raspitaj se o cenama.
3. Kad putujem, više ne odseđam / ostajem u hotelu, nego u privatnom smeštaju.
4. Trebalo / Uzelo je vremena da se to ispravi.
5. Koledž nisam završila - nisam diplomirala / uzela diplomu / dobila diplomu.
6. Kao klinac, imao sam san / sanjao sam da dođem ovamo.
7. Ako spava u Londonu, da li treba da podigne / pokupi prtljag?
8. Najjeftinije do Honolulua na / za te datume je 1038,00 dolara.
9. Akupunktura može uticati na biohemiju moždanih procesa i tako kontrolisati / regulisati krvni pritisak.
10. Osiguranje pokriva / obuhvata postojeća stabilna hronična stanja.

11. Uz besplatnu uslugu sačuvacete / uštedecete novac, vreme i trud.
12. Ponudila je da nam kupi / plati piće.
13. U ovom semestru slušam / uzimam samo tri predmeta.
14. U Srbiji, deca počinju / polaze u školu sa sedam godina.
15. Predviđa se da će se u budućnosti praviti / voditi ratovi zbog nestašice vode.

5. **U sledećim rečenicama reči su date izmešanim redosledom. Poređajte date reči onim redosledom koji biste vi upotrebili da sastavite te rečenice. Upotrebite svaku datu reč.**

Primer: dele lepe cveće prolaznicima devojke
Lepe devojke dele prolaznicima cveće .

1. želja tvoja ispunila se

_____.

2. jako njoj se koncert ide na

_____.

3. još da vam li treba nešto

_____?

4. dopada njemu se odlučnost njena

_____.

5. dopao se meni taj nije grad

_____.

6. njoj kolo igralo se

_____.

7. se meni kafa pije

_____.

8. tebe on voli

---

9. je njega strah

---

10. zbolelo teniserku je rame

---

11. Marku gosti došli su

---

12. umorna je na njoj videlo nije se da

---

13. tata je šta pitao me da donese mi s puta

---

14. se da još zašto više muči

?

---

15. kome damo da hoćeš karte

?

---

16. Marina je crno kući jedno mače donela

---

17. pozovete da koga hoćete

?

---

18. kuda svi idu i ostali

---

19. onako uradi da kako je najbolje misliš

---

20. trčali toliko su da ostali su bez daha

---

21. što slušaju više trudim se manje me

čim idem ja sa na kafu učenje završim drugaricom

---

22. Ani bilo što na njega je je žao vikala

---

23. dugo letovanje štedeli da bismo smo otišli na

---

24. smo rekli joj

---

25. on ni nije poseban po čemu

---

27. ga ne menjala za ni šta bih

---

28. torba stolu platnena ležala na je velika

---

29. se zar želja ispunila ti nije

---

30. mi se grad dopao taj nije

---

31. pije kafa se mi

_____.

32. godina je trideset mi

_____.

33. ga strah je

_____.

34. je zbolela ju glava

_____.

35. li jesi knjigu pročitao

_____?

36. još vam treba li nešto

_____?

37. ti li koliko to košta znaš

_____?

38. Vankuvera iz sam

_____.

39. čita sigurno knjigu

_____.

40. uzela je knjigu od druga za sestru

_____.

6. Da možete, koju biste poznatu osobu, živu ili ne, voleli da upoznate? (Odgovorite u ponuđenih 10 redova.)

_____
_____
_____

---

7. U sledećim rečenicama nedostaju reči. Dopunite svaku rečenicu rečima koje su date u zagradi. Stavite svaku reč u oblik koji biste najradije upotrebili.

Primer: Šta je Ana _____ za sestrino venčanje? (obući)

_____ Šta je Ana obukla za sestrino venčanje? _____

1. 1. Bojan danas _____ ispit. (polagati)
2. Prošlog semestra, Milan je tri meseca _____ kao asistent u laboratoriji. (raditi)
3. Drugarica me je pozvala da _____ kod nje u Toronto. (doći)
4. Kad se vidimo, _____ ti šta mi se desilo. (pričati)
5. Vesna i Mira _____ u Kolumbiju, pa zato _____ španski. (ići, učiti)
6. A: Šta _____ kad završiš srednju školu? (studirati)
B: _____ geologiju. (studirati)
7. Moja mama upravo _____, a sutra _____ i Draganovi roditelji. (doći)
8. Ako ne učiš, _____ na ispitu. (pasti)
9. Kad završim školu, _____ fotografijom. (baviti se)
10. Ovaj ispit je _____ od prošlog, ali je _____ od završnog ispita. (težak, lak)
11. Za mene je ovo _____ grad na svetu. (lep)
12. Bez kiše, reke bi bile _____. (prazan)
13. Ja mnogo volim _____ kišu. (letnji)

14. Bez kiše, situacija bi bila mnogo _____ nego sad. (loše)
15. Gledam _____ (slika) na _____ (zid).
16. Školska godina počinje u _____ (septembar).
17. Traže _____ (izgubljena mačka).
18. Izgubio je puno _____ (vreme) igrajući se na kompjuteru.
19. Stajali su ispred _____ (kuća).
20. _____ (Moj drug) se stidi.
21. _____ (Marija), pošalji mi poruku.
22. Meni je moj grad _____ od ovog. (lep)
23. _____ (Mira), otvori vrata.
24. Da li poznaješ _____ (ona žena) sa _____
(malo dete)?
25. _____ (Čovek), ti si lud!
26. Trebaju nam još dva _____ (sto), četiri _____ (fotelja) i
osam _____ (stolica).
27. _____ (Ivan), javi se mami.
28. _____ (Miša), kad ćeš doći kod mene?
29. _____ (Saša), da li si završio posao?
30. Šetali smo _____ (ulice) Montreala.
31. Pred _____ (kuća) je bio parkiran crveni automobil.
32. Ovo je poklon za _____ (moja najbolja drugarica).
33. U _____ (dvorište) nije bilo _____ (đak).
34. Moj najbolji drug studira u _____ (Toronto).
35. _____ (Moj drug) je sramota.

**8. Da li je ono što neko napiše na Fejsbuku razlog da tu osobu otpuste s posla?
(Odgovorite u ponuđenih 10 redova.)**

Dodatak 5: Odgovori na zadatak broj 7 u upitniku

7. U sledećim rečenicama nedostaju reči. Dopunite svaku rečenicu rečima koje su date u zagradi. Stavite svaku reč u oblik koji biste najradije upotrebili.

Nemarkirani redosled	Odgovori	Generacija		Napomena
		1,5	2.	
1. Bojan danas _____ ispit. (polagati)	polaže polaze ide polagati polozio polaje polozio polaga	9 2 1 1 1	4 3 1 1	
2. Prošlog semestra, Milan je tri meseca _____ kao asistent u laboratoriji. (raditi)	radio radijo	9	6 3	
3. Drugarica me je pozvala da _____ kod nje u Toronto. (doći)	dođem dodjem dodžem dodjen dogem doje	6 7	7 1 1	
4. Kad se vidimo, _____ ti šta mi se desilo. (pričati)	pričaću pričaču prićacu pričačuti pričacu pričajmi pričat ću prica cu pritacuti pričačete	9 1 1 1 1 1 1	3 2 1 1 1 1	

5. Vesna i Mira _____ u Kolumbiju, pa zato _____ španski. (ići, učiti)	idu će ići ičiću uče uce uču	14 1 14 1	8 1 7 1 1	
6. A: Šta _____ kad završiš srednju školu? (studirati) B: _____ geologiju. (studirati)	ćeš studirati ćeš da studiraš ces studirati ćeš studirati ćeš da studiraš studiraš studirate će studirati studiraću studiraču studiracu studiram studiraće studirat ću studiramo	6 1 1 7 5 1 1 1	 2 1 1 1 2 2 1 3 3 1 2	
7. Moja mama upravo _____, a sutra _____ i Draganovi roditelji. (doći)	dolazi došla dolaze će doći će doci dolazi dolazu dočiću	14 1 12 1 1 1	5 1 1 1 1	
8. Ako ne učiš, _____ na ispitu. (pasti)	pašćeš pašćes paščes	8 2	2 2 1	

	pasces pasćes past ćes pasteš	1 1 3 1	1 3	
9. Kad završim školu, _____ fotografijom. (baviti se)	baviću se baviču se bavicu se bavi ću se bavi cu se	9 1 2 2 1	4 1 1 2	
10. Ovaj ispit je _____ od prošlog, ali je _____ od završnog ispita. (težak, lak)	teži tezi teže tezi lakši laksi lakšiji	14 1	5 1 1 1	
11. Za mene je ovo _____ grad na svetu. (lep)	najlepši najlepsi naj lepši naj lepsi lepi lep	12 1 1 1	5 1 2 1	
12. Bez kiše, reke bi bile _____. (prazan)	prazne prazna pražne	13 1 1	8 1	
13. Ja mnogo volim _____ kišu. (letnji)	letnju letnje	15	7 2	
14. Bez kiše, situacija bi bila mnogo _____ nego sad. (loše)	lošija gora lošia lošije	11 1 1 2	8 1	
15. Gledam _____ (slika) na _____ (zid).	sliku	5	2	

	slike	10	6	
	zidu zid	15	8 1	
16. Školska godina počinje u _____ (septembar).	septembru Septembru septembar	11 4	7 1 1	
17. Traže _____ (izgubljena mačka).	izgubljenu mačku izgubljenog mačka izgubljene mačke	14 1	6 3	
18. Izgubio je puno _____ (vreme) igrajući se na kompjuteru.	vremena	15	9	
19. Stajali su ispred _____ (kuća).	kuće kuce kuče	13 1 1	5 4	
20. _____ (Moj drug) se stidi.	Moj drug Moj drugar	12 3	8 1	
21. _____ (Marija), pošalji mi poruku.	Marija Marijo Ona nek	14 1	8 1	
22. Meni je moj grad _____ od ovog. (lep)	lepši lepsi	13 2	8 1	
23. _____ (Mira), otvori vrata.	Miro Mira Miri Ona nek mi	11 2 1 1	7 2	
24. Da li poznaješ _____ (ona žena) sa _____ (malo dete)?	onu ženu malim detetom malom detetom malom detetu malon detetom	15 9 3 1	9 4 3 1 1	

25. _____ (Čovek), ti si lud!	Čoveče Čovek Čoveće Čoveku	14 1	7 1 1	
26. Trebaju nam još dva _____ (sto), četiri _ _____ (fotelja) i osam _____ (stolica).	stola stolova stotina fotelje fotelja fotelji stolica stolice	13 1 1 9 5 1 15	6 3 6 3 8 1	
27. _____ (Ivan), javi se mami.	Ivane Ivan	15	7 2	
28. _____ (Miša), kad ćeš doći kod mene?	Mišo Miša Miško	14 1	7 2	
29. _____ (Saša), da li si završio posao?	Saša Sašo Saso Sale	14 1 1	8 1	
30. Šetali smo _____ (ulice) Montreala.	ulicama ulicom ulice ulicama	12 1 1 1	5 1 3	
31. Pred _____ (kuća) je bio parkiran crveni automobil.	kućom kućom kuće kuće	7	2 1 5 1	
32. Ovo je poklon za _____ (moja najbolja drugarica).	moju najbolju drugaricu mjoj najboljoj drugarici	14 1	9	

33. U _____ (dvorište) nije bilo _____ (đak).	dvorištu	13	7	
	dvoristu	1	1	
	dvorištem	1	1	
	đaka	14	8	
	đak	1	1	
34. Moja najbolji drug studira u _____ (Toronto).	Torontu	14	9	
	torontu	1		
35. _____ (Moj drug) je sramota.	Mog druga	7	3	
	Moga druga	1	1	
	Mojeg druga	1		
	Mojega druga		1	
	Moj drug	2	2	
	Mom drugu	1	1	
	Mome drugu	1		
	Mojem drugu	1	1	
	Moj družu	1		
Moj drugar		1		

Tabela 4. U tabeli su prikazani odgovori ispitanika na sedmi zadatak u upitniku. Ispitanicima je dat zadatak da popune praznine stavljanjem reči u zagradi u odgovarajući oblik. U ovom delu upitnika ispitivala se upotreba padeža, upotreba glagolskih vremena, poređenje prideva i kongruencija. Uz to su dobijeni i podaci o odvojenom i spojenom pisanju reči, pisanju velikog i malog slova i pisanju slova sa dijakritičkim znacima.